

ACTUALIZARE PLAN URBANISTIC GENERAL MUNICIPIUL BRĂILA

STUDIUL DE FUNDAMENTARE PRIVIND EVOLUȚIA

ORAȘULUI ȘI A PATRIMONIULUI CONSTRUIT

MUZEUL BRĂILEI
2011

CUPRINS

1. CADRUL GEOGRAFIC	3
2. IZVOARELE ȘI ISTORIOGRAFIA REFERITOARE LA ISTORIA BRĂILEI (SEC. X - 1538)	9
A. Izvoarele	9
a. Izvoarele arheologice	9
b. Izvoarele scrise	11
B. Istoriografia problemei	23
3. REALITĂȚI ETNICO-DEMOGRAFICE ȘI POLITICE (SEC. X - 1538)	30
A. Secolele XIII-XIV	30
B. Secolele XV-XVI	44
4. ORAȘUL BRĂILA, CENTRU MEȘTEȘUGĂRESC ȘI COMERCIAL (SEC. XIV - 1538)	62
A. Meșteșugurile	62
B. Comerțul și circulația monetară	82
C. Pescuitul și comerțul cu pește	86
Concluzii	89
5. BRĂILA ÎN EPOCA MODERNĂ (1828-1914)	93
A. Surse documentare, iconografice, cartografice	93
B. Istoriografia problemei	93
6. EVOLUȚIA ȘI CARACTERISTICILE TERITORIULUI STUDIAT	96
Analiza evoluției teritoriului	96
➤ Epoca medievală (sec. XIV-XVIII)	96

➤ <i>Mărturii despre cetatea Brăilei (sec. XVIII)</i>	96
➤ <i>Brăila românească (1828-1914)</i>	99
➤ <i>Orașul modern</i>	101
➤ <i>Extinderea orașului în etape</i>	108
➤ <i>Structură etnică, ocupații</i>	119
➤ <i>Reglementări edilitare și urbanistice</i>	129
➤ <i>Analiza caracteristicilor țesutului urban</i>	134
➤ <i>Analiza fondului construit. Materiale și soluții tehnice</i>	146
➤ <i>Anexa 1 Regulamentul pentru construcții întocmit de arhitectul șef al orașului Brăila, Dumitru Poenaru (1864)</i>	149
7. MONUMENTE ISTORICE	154
8. ALTE CLĂDIRI CU VALOARE ISTORICĂ - PROPUNERI -	160
9. MONUMENTE ISTORICE AFLATE ÎN AFARA CENTRULUI ISTORIC AL ORAȘULUI	171
10. PERSONALITĂȚI ȘI LOCURI	173
<i>Anexa Foto</i>	
11. PLANTAȚII	180
A. Operațiuni urbanistice importante (parcelări, amenajare de suprafețe plantate...)	180
B. Concluzii referitoare la vechimea construcțiilor și amenajărilor urbane (străzi, plantații, piețe) și la evoluția urbanistică a localității	180
C. Concluzii referitoare la elementele care necesită protecție și la natura acestora.	187
<i>Anexă Plantații</i>	
<i>Anexă</i>	
* LISTA CARTIERELOR CU DELIMITAREA PE STRĂZI	
* LISTA SITURILOR ARHEOLOGICE ȘI ISTORICE ALE MUNICIPIULUI BRĂILA	

LISTA ABREVIERILOR

A. IZVOARE NARATIVE ȘI DIPLOMATICE

- Călători*, I, = *Călători străini despre Țările Române*, I, ed. M. Holban, București, 1968.
- DIR*, B = *Documente privind istoria României*, B, Țara Românească, veacul al XVI-lea, București, I, 1951; III, 1952.
- DRH*, B, I = *Documenta Romaniae historica*, B, Țara Românească, I, ed. P. P. Panaitescu și D. Mioc, București, 1966.
- DRH*, D = *Relații între Țările Române*, I, ed. Șt. Pascu, C. Cihodaru, K. G. Gündisch, D. Mioc, V. Pervain, 1977.
- FHDR* = *Fontes historiae Daco-Romanae*, București, II, ed. H. Mihăescu, Gh.Ștefan, R. Hîncu, Vl. Iliescu, V. C. Popescu, București, 1970; III, ed. Al. Elian și N.-Ș. Tanașoca, 1975.
- IIR* = *Izvoarele istoriei românilor*, ed. G. Popa-Lisseanu, București.

B. LUCRĂRI GENERALE ȘI SPECIALE

- N. Harțuche, *Repertoriul* = N. Harțuche, *Preliminarii la Repertoriul arheologic al județului Brăila*, în *Istros*, I, 1980, p.281-354.
- I. Barnea, Ș. Ștefănescu, *DID*, III = I. Barnea, Ș. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, III, *Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, București, 1971.
- P. Diaconu, *Les Coumans* = P. Diaconu, *Les Coumans au Bas-Danube aux XIe et XIIe siècles*, București, 1978.
- P. Diaconu, *Les Petchénègues* = P. Diaconu, *Les Petchénègues au Bas-Danube*, București, 1970.
- C.C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila* = Constantin C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila, din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1968.
- N. Harțuche, F. Anastasiu, *Morminte de călăreți nomazi* = N. Harțuche, F. Anastasiu, *Morminte de călăreți nomazi descoperite în județul Brăila*, în *Istros*, I, 1980, p.263-280.
- V. Spinei, *Ritul incinerării* = V. Spinei, *Observații privind ritul incinerării în regiunile carpato-dunărene în a doua jumătate a mileniului I d.Hr.*, în *Pe drumul credinței. Arhimandrit Roman Braga, Texte omagiale oferite de prelați, prieteni și savanți români*, Rives Junction, 1995, p.82-100.
- V. Spinei, *Realități etnice și politice* = *Realități etnice și politice în Moldova meridională în secolele X-XIII. Români și turanici*, Iași, 1985.
- P. Diaconu, S. Baraschi, *Păcuiul lui Soare*, II = P. Diaconu, S. Baraschi, *Păcuiul lui Soare. Așezarea medievală (secolele XIII-XV)*, II, București, 1977.
- E. Oberländer-Târnoveanu, *Tezaurul de la Dedulești* = E. Oberländer-Târnoveanu, *Tezaurul de Dedulești reconsiderat - Observații asupra descoperirilor*

monetare din estul Munteniei în secolul al XIII-lea, în Istros, VI, 1992, p.89-99.

N. Constantinescu, *Coconi* = N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, București, 1972.

C. PERIODICE

<i>(A)ARMSI, s ...</i>	= <i>(Analele) Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice, seria</i> , București.
<i>AIIA(X)</i>	= <i>Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie ("A. D. Xenopol")</i> , Iași.
<i>AIIN</i>	= <i>Anuarul Institutului de Istorie Națională</i> , Cluj.
<i>AMN</i>	= <i>Acta Musei Napocensis</i> , Cluj-Napoca.
<i>AUB (I)</i>	= <i>Analele Universității București (Istorie)</i> , București.
<i>BMI</i>	= <i>Buletinul Monumentelor Istorice</i> , București.
<i>BSNR</i>	= <i>Buletinul Societății Numismatice</i> , București.
<i>CA</i>	= <i>Cercetări arheologice</i> , București.
<i>RESEE</i>	= <i>Revue des études sud-est européennes</i> , București.
<i>RI</i>	= <i>Revista de istorie</i> , București.
<i>RIR</i>	= <i>Revista istorică română</i> , București.
<i>RMM MIA</i>	= <i>Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă</i> , București.
<i>RRH</i>	= <i>Revue roumaine d'histoire</i> , București.
<i>SCIA</i>	= <i>Studii și cercetări de istoria artei</i> , București.
<i>SCIV (A)</i>	= <i>Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)</i> , București.
<i>SCN</i>	= <i>Studii și cercetări de numismatică</i> , București.
<i>SMIM</i>	= <i>Studii și materiale de istorie medie</i> , București.

D. ALTE PRESCURTĂRI

<i>cad.</i>	= cadrul (de microfilm)	<i>M.</i>	= mormânt(ul)
<i>coord.</i>	= coordonator(ul)	<i>N.S.</i>	= nouvelle série
<i>fig.</i>	= figura	<i>s.a.</i>	= sublinierea autorului
<i>doc.</i>	= documentul	<i>s.n.</i>	= sublinierea noastră

1. CADRUL GEOGRAFIC

Orașul Brăila este situat pe malul stâng al Dunării, la extremitatea nord-estică a Bărăganului de nord (câmpia dintre râurile Călmățui, Buzău și Siret) sau Câmpia Brăilei. Datorită acestui fapt localitatea a fost una din cele mai bine așezate în raport cu provinciile românești, dar și față de fluviu, mare și munte. Mai precis, Brăila se găsește la 45⁰16'11" latitudine nordică și 27⁰ 58'44" longitudine estică¹.

Sub aspect genetic, hinterlandul brăilean și teritoriul ocupat de orașul medieval și modern, ca parte a Câmpiei Române, poartă urmele evoluției acesteia. Este vorba, prin urmare, de un spațiu larg, depresionar, cu caracter subsident (mai ales în partea estică), situat la zona de contact între geosinclinalul carpatic, Platforma Moesică (Prebalcanică), Podișul Moldovenesc și Horstul dobrogean, cunoscut în literatura de specialitate și sub numele de Depresiunea Valahă. Este de remarcat faptul că sectorul răsăritean al acesteia, delimitat prin râurile Argeș, Dunăre și Siret, prezintă numeroase complicații tectonice date de întâlnirea celor patru unități structurale amintite².

O cercetare a stratigrafiei fundamentului pe o linie de profil studiată de geologi, Brăila - Mărtăcești - Romanu - Mihail Kogălniceanu - Racovița - Balta Albă, constată următoarea succesiune: formațiunile precambriene (șisturi verzi) și cele paleozoice se afundă tot mai accentuat de la est spre vest. Plecând de la malul dobrogean al Dunării, unde sunt întâlnite la suprafață, straturile amintite ajung la Mărtăcești (12 km vest de Brăila) la 1500m, iar sub albia Buzăului la 3500m. Aceste formațiuni sunt suprapuse de straturi neogene: tortonian (marne calcaroase, nisipuri grezoase și calcare organigene), sarmațian, la circa 3000m adâncime (marne, nisipuri, gresii), meoțian la 2400m (nisipuri), dacian la 1500m (nisipuri, marne, argile), levantin de la 1500m la 500m, deci cu o grosime de circa 1000m (argile, marne, nisipuri) și cuaternar pe aproximativ 400m grosime (argile, nisipuri, pietrișuri și depozite loessoide)³.

¹ I.DELESCU, B.DEMETRESCU-OPREA și N.Th. VÂLCU, *Dicționar geografic al județului Brăila*, București, 1894, p.37.

² P.GÂȘTESCU, I.S.GRUESCU, *Județul Brăila*, București, 1973, p.10.

³ *Ibidem*, p.10-11.

Fără a enumera întregul complex al depozitelor loessoide, fluviatile și eoliene, care alcătuiesc primul orizont de la suprafață, vom spune că primele au în județul Brăila grosimi de 10-20m, și se deosebesc din punctul de vedere al granulației și compoziției chimice de cele din zonele alăturate - Bărăganul de sud, Câmpia Râmnicului etc.⁴.

În ceea ce privește relieful, județul Brăila în ansamblul său aparține unității de câmpie, în care se deosebesc spațiile interfluviatile (netede și întinse), terasele fluviatile și luncile pe o mare suprafață. În sens mai larg, toată suprafața județului (cu excepția luncii Dunării) se cuprinde în cunoscuta câmpie a Bărăganului⁵.

Unitățile de relief ce se disting, ținând cont de constituția litologică și morfologică, sunt pentru județul Brăila: Bărăganul central, Bărăganul de nord, Balta Brăilei, Lunca Siretului, Lunca Buzăului și Lunca Călămățuiului⁶.

În privința unităților de relief raportate la orașul (așezarea medievală) Brăila și hinterlandul său, cred că trebuie să avem în vedere *Bărăganul de nord (Câmpia Brăilei)*, *Balta Brăilei (cel puțin jumătatea ei nordică)*, *Lunca Siretului*, *Lunca Buzăului și Lunca Călămățuiului*.

Bărăganul de nord. Această unitate de relief corespunde în proporție de 80% terasei inferioare a Dunării, denumită în literatura geografică Călărași⁷, fiind în general uniformă și prezentând câmpuri netede și întinse. Sunt de remarcat în cuprinsul lui (al Bărăganului de nord) depresiunile de tasare care ating cea mai mare dezvoltare din

⁴ *Ibidem*, p.11. Notăm aici că nisipurile și nisipurile argiloase din raza județului Brăila, pe linia de profil amintită, conțin printre alte fosile și resturi de *Mammuthus primigenius*. Semnalăm acest fapt pentru că, la Galați, în marginea sud-vestică a orașului, se pare în aceleași depozite loessoide - în general lipsite de resturi fosile - a fost descoperit un schelet întreg de *Coelodonata antiquitatis (Rhinoceroa tichorchinus) Bhemmenbach*, la circa 33-35m. Vezi P.PĂLTĂNEA, *Istoria orașului Galați de la origini până la 1918*, I, Galați, 1994, p.10.

⁵ Inițial, prin Bărăgan se înțelegea câmpia dintre Dunăre, Ialomița și Mostiștea, pentru ca, ulterior, denumirea să fie extinsă până la Lunca Siretului, acest spațiu, destul de întins se subdivide în Bărăganul de sud (propriu-zis), Bărăganul central (între râurile Ialomița și Călămățui) și Bărăganul de nord (între râurile Călămățui, Buzău și Siret), cunoscut în literatura geografică și sub numele de *Câmpia Brăilei*, cf. P.GÂȘTESCU, I.S.GRUESCU, *op. cit.*, p.13.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Vezi *Geografia văii Dunării românești*, București, 1969, p.547.

toată Câmpia Română și câteva văi largi fără scurgere⁸. Depresiunile, la rândul lor, s-au transformat în lacuri ce se întâlnesc în partea centrală a acestei forme de relief. Este vorba de zona Ianca-Comăneasca, unde se află lacurile Ianca, Plopu, Esna, Lutu Alb, Secu, Iazu și altele.

În privința văilor, s-a emis încă de mai multă vreme ipoteza conform căreia ar reprezenta sectoare de cursuri părăsite ale Dunării⁹, între care se remarcă valea Iencii, cea mai mare dintre ele despiciând Câmpia Brăilei de la nord la sud pe o lungime de 30-40 km, cu până la 2 km lățime și o adâncime de 7-8m.

Balta Brăilei¹⁰ reprezintă din punctul de vedere al reliefului partea cuprinsă între brațele principale ale Dunării (Măcin sau Dunărea Veche și Cremenea,

⁸ P. GĂȘTESCU, I.S.GRUESCU, *op. cit.*, p.15

⁹ Cf. G.VÂLSAN, *Câmpia română*, în *Opere alese*, București, 1971, p.300. G.Vâlsan consideră că observațiile lui confirmă o dată în plus această ipoteză pe care Gh.M.Murgoci n-a îndrăznit să o formuleze răspicat (*Ibidem* și nota 304).

¹⁰ Prezentăm aici punctul de vedere al geografilor privitor la denumirea de *Balta Brăilei*, pe care continuăm să o folosim și noi pentru o zonă și o formă de relief ce a suferit serioase transformări, din păcate, nu spre binele mediului și nici al oamenilor: "În ceea ce privește denumirea acestei regiuni, trebuie să subliniem faptul că, o dată cu îndiguirea, desecarea și scoaterea ei de sub inundații, mulți tehnicieni și în special ingineri agronomi și hidroamelioratori folosesc termenul de Insula mare a Brăilei, pentru a arăta schimbarea survenită aici. Mai mult, ziariștii încearcă să aducă (în 1973 n.n.)... argumente științifice care să justifice denumirea de Insula mare a Brăilei. Geografii, conservatori în menținerea vechii denumiri de *Balta Brăilei*, au fost considerați neactuali, ca necunoscători ai transformărilor ce s-au produs în această regiune.

Geografii cunosc foarte bine toate schimbările ce au avut loc în această regiune, ca de altfel în toată țara, dar păstrarea vechii denumiri are o explicație științifică și istorică.

În primul rând, termenul de *insulă* atribuit este impropriu. Se știe că prin insulă se înțelege porțiunea de uscat înconjurată din toate părțile de apă (ocean, mare sau lac) și unde suprafața acesteia din urmă este incomparabil mai mare decât cea a insulei, ceea ce nu este cazul cu *Balta Brăilei*. Pentru porțiunile de uscat în formare din cuprinsul unei albie de râu este consacrat termenul de *ostrov*.

În al doilea rând, termenul de *Balta Brăilei* constituie o denumire proprie care a intrat în limbă în decursul istoriei ca o creație a poporului român... Desigur că termenul de *Balta Brăilei* exprimă un anumit conținut - o regiune joasă presărată cu lacuri de luncă, cu gârle și brațe de râu, cu suprafețe joase mlăștinoase care erau inundate în perioada apelor mari.

Dacă astăzi acest teritoriu a fost scos de sub influența regimului Dunării și modul de utilizare s-a schimbat, aceasta nu înseamnă să-i schimbăm denumirea atribuită de localnici, înlocuind-o cu un

începând din aval de ostrovul Gâsca, din dreptul Hârșovei și până la Brăila. Prin urmare, ea se află situată între Podișul Dobrogean la est și Câmpia Brăilei la vest. Subliniem și aici rolul excepțional jucat în istoria comunităților umane de pe dreapta și stânga ei, mai ales a Brăilei. Între limitele amintite Balta Brăilei măsoară 60 km lungime și 20 km lățime, având totodată o suprafață de 96 000 ha. Altitudinea pornește de la 12 m în zona de sud, ajungând în nord la circa 6m, fiind astfel cea mai joasă unitate de relief din județul Brăila¹¹.

Lunca Siretului alcătuiește în bună parte teritoriul județului Brăila spre nord, acolo unde se constată o deplasare către acest punct cardinal a râului pe albia sa minoră. La confluența Buzăului cu Siretul ea atinge chiar o lățime de 25-30km, depășind astfel lunca Dunării¹².

Lunca Buzăului și Călmățuiului completează tabloul reliefului județului Brăila către nord-vest și sud, pe o suprafață echivalentă hinterlandului așezării medievale.

Cât privește **clima** - temperat continentală, cu veri călduroase și uscate, datorate maselor de aer continental, cu precipitații reduse și cu ierni reci, fără zăpadă uneori -, aceasta este uniformă pe tot cuprinsul orașului și județului. Faptul se datorează uniformității reliefului¹³ și vom adăuga că observații sistematice în această direcție există doar de la sfârșitul secolului trecut¹⁴. Nu putem să nu remarcăm însă, o

termen impropriu ca sens științific și care nu conține în semantica lui realitatea actuală (insula poate fi joasă, cu mlaștini, lacuri, poate fi înaltă etc).

Denumirea a fost consemnată și pe hărțile *Atlasului geografic al RSR*, ca urmare a aprobării de către Comisia pentru păstrarea și cultivarea limbii române. Denumirea de *Balta Brăilei* reprezintă o moștenire a tezaurului toponimic al României și ea trebuie menținută. Cf. P.GĂȘTESCU, I.S.GRUESCU, *op. cit.*, p.17-18, nota 1.

¹¹ *Ibidem*, p.18.

¹² *Ibidem*, p.21.

¹³ *Enciclopedia geografică a României*, București, 1982, p.286.

¹⁴ I.GUGIUMAN, *Contribuții la cunoașterea climei din zona orașelor Galați și Brăila*, în *Studii și cercetări de geologie, geofizică, geografie*, Seria Geografie, 11, 1964, p.64.

Observații cu caracter meteorologic, mai ales sub forma însemnărilor pe cărțile bisericilor din oraș și județ, pentru sec. al XIX-lea, se pot vedea la I.CÂNDEA, *Însemnări pe cartea veche românească din patrimoniul județului Brăila*, în *Studii și comunicări*, (Muzeul județean Vrancea), II, București, 1979, p.245-255.

contribuție recentă privind influența climei asupra mijloacelor de existență ale omului și evoluției societății umane din spațiul românesc, inclusiv din zona Dunării de Jos¹⁵.

Temperatura aerului prezintă variații slabe în cuprinsul județului, influența apelor Dunării resimțindu-se ușor în est printr-o creștere ușoară a valorilor temperaturii aerului¹⁶. În ceea ce privește maximele absolute, acestea au fost de 40,5⁰C la Brăila¹⁷ și 44,5⁰C la Ion Sion (cca 36 km est), ultima reprezentând și cea mai mare valoare de temperatură a aerului înregistrată până în prezent pe teritoriul României. Minima absolută a fost de -29,0⁰C la Ion Sion și -26,5⁰C la Brăila, confirmând astfel influența Dunării în ceea ce privește îndulcirea asprimii iernilor din Bărăgan¹⁸.

Precipitațiile atmosferice variază în limite nu prea largi datorită uniformității reliefului. Pentru oraș cantitățile medii anuale sunt astăzi de 440,0 mm iar la circa 30 km est, la Viziru, ating 488,0 mm.

Vânturile nu pot fi prea mult influențate de relieful uniform, în timp ce valea Dunării devine un adevărat culoar de ghidare a curenților atmosferici¹⁹. Ele rămân totuși elementul climatic cu o mare influență în condițiile aspectului caracteristic al Câmpiei Române orientale.

¹⁵ Cf. P.CERNOVODEANU, P.BINDER, *Cavalerii Apocalipsului. Calamități naturale din trecutul României (până la 1800)*, București, 1993, p.34-40, unde, "sporadic și incidental" cum spun unii autori, sunt amintite datele eco-climatice din secolul al XIII-lea și următoarele: iarna cumplită din 1209-1210, resimțită pe întreg teritoriul Peninsulei Balcanice, cea din 1234, când vinul a înghețat în pivnițe, sau din 1236, când Dunărea s-a acoperit cu sloiuri de gheață. Pentru veacul XIV rețin atenția iernile geroase din 1322-1323 sau 1399, sau vara blândă din 1327, după cum veacul al XV-lea cunoaște și el iernile geroase din 1407-1408, când Dunărea a înghețat până la Marea Neagră, sau cele trei consecutive 1440-1441, 1441-1442 și 1443-1444 etc.

¹⁶ *Enciclopedia geografică a României*, București, 1982, p.311

¹⁷ Măsurată la 22 iulie 1943 și, respectiv, 10 august 1951, cf. *ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Vezi pentru amănunte I.GUGIUMAN, *Contribuții la cunoașterea climei din zona orașelor Galați și Brăila*, în *Studii și cercetări de geologie, geofizică, geografie, Seria Geografie*, 11, 1964, p.68. Cf. și foarte importante măsurători - printre cele mai vechi în această parte a țării ale lui Ș.C.HEPITES, *Clima Brăilei - Climat de Brăila*, extras din *Analele Institutului Meteorologic al României*, XIV, 1898, 1900, p.4 și urm., cu foarte multe elemente măsurate cu peste o sută de ani în urmă (de la 1879 înainte).

Apele curgătoare ce udă teritoriul județului Brăila, formează artere importante ale țării noastre (Dunărea, Siret, Buzău), altele fiind de mai mică însemnătate - Călmățuiul. În subteran, atât orașul cât și hinterlandul său, dispun de importante rezerve de apă freatică și de adâncime²⁰.

2. IZVOARELE ȘI ISTORIOGRAFIA REFERITOARE LA ISTORIA BRĂILEI (SEC. X - 1538)

²⁰ Vezi P.GÂȘTESCU și I.S.GRUESCU, *op.cit.*, p.42. Vom menționa aici un interesant document deținut de Muzeul Brăilei (donația avocat Marcel Bălănică), intitulat *Album cu rezultatele studiilor hidrogeotehnice executate la Brăila, în 1954* de Comisiunea tehnică pentru orașul Brăila, sub egida Academiei RPR, pentru importante date cuprinse în diagramele și profilele executate pe trasee mai mari sau mai mici, *deosebit de folositoare arheologului* ce studiază trecutul orașului.

A. IZVOARELE

Încercarea de a reconstitui - fie și în linii generale - viața așezării ce a premers portul și orașul Brăila, ca și a celorlalte comunități umane din zonă, în perioada de timp avută în vedere, este, totodată, încercarea de a identifica și interpreta ansamblul tuturor izvoarelor istorice, de orice fel, ce pot sluji acestui demers. De aceea, depistarea unor categorii cât mai largi, poate folosi, în ultimă instanță, în detalierea acestei reconstituiri.

De la bun început vom observa însă că pentru perioada aleasă, secolul X - mijlocul secolului al XVI-lea, - nici una din surse luate în parte nu poate folosi în exclusivitate scopului ce ne propunem. Din acest motiv, imaginea pe care încercăm să o alcătuim pentru societatea românească medievală în acest demers, va fi rodul coroborării tuturor surselor cunoscute nouă până la ora de față.

Oricum, încercarea de a sistematiza aceste căutări, a martorilor nou descoperiți sau deja știuți, va urma o modalitate devenită de acum clasică. Desigur, tradiționala schemă a clasificării izvoarelor, cu inerentele modificări ce i-au fost aduse, o vom urma în sensul simplificării ei. Astfel, vom include în categoria surselor scrise și pe cele numismatice, constituite ca martori fie pe calea cercetării arheologice sistematice, dar și prin descoperiri întâmplătoare.

Firește ni s-a părut, de asemenea, să menționăm aici doar pe cele mai importante din cadrul categoriilor respective, la momentul oportun urmând să folosim pe oricare dintre ele, indiferent de mărime sau categorie.

a. Izvoarele arheologice

De o vechime apreciabilă, raportată la primele documente scrise ce o atestă, Brăila a fost prezentată în diversele lucrări ce i-au investigat trecutul, aproape exclusiv din perspectiva izvoarelor istorice.

Cercetările arheologice în perimetrul așezării și chiar în zona înconjurătoare - practic în întreg arealul județului de astăzi - n-au lipsit totuși. Ele s-au axat însă prioritar pe epoca pre- și protoistorică, urcând uneori până în evul mediu timpuriu²¹.

²¹ N. HARTUCHE, *Repertoriul*, p.281-354.

Astfel, cele dintâi materiale aparținând secolelor dinaintea încheierii primului mileniu creștin, au început a fi scoase la lumină cu peste trei decenii în urmă, ele consemnând existența a circa 30 de așezări și trei necropole însumând 226 de morminte²².

Este vorba de cercetările de suprafață și sondajele făcute la Brăila - în partea de nord a viitoarei așezări medievale (la Brăilița) -, apoi de cele sistematice de la Baldovinești, Chiscani sat, Tichilești, Sihleanu sau Râmnicelu, pentru a aminti doar descoperirile din imediata apropiere a orașului.

Este de remarcat numărul mare al punctelor din cuprinsul de astăzi al orașului, la limita lui nordică, precum și legătura lor aproape neîntreruptă cu cele din Baldovinești (mai ales Cătunul Praporgescu), atribuite unor așezări Dridu²³.

O cercetare sistematică în perimetrul orașului înainte de 1986 nu s-a întreprins, dar o serie de vestigii arheologice descoperite întâmplător au reprezentat până de curând singurele documente de acest fel pentru perioada secolelor XIV-XVIII. Cele mai importante descoperiri întâmplătoare au fost realizate în trei puncte: Piața Traian (1959); Faleza Dunării (1959) și str. Republicii (1982)²⁴. În toate aceste cazuri, datorită unor lucrări de amploare, au fost reperate numeroase complexe, fiind greu să precizăm astăzi dacă Faleza Dunării sau str. Republicii ar fi putut oferi sub aspect arheologic mai multe date cu privire la trecutul așezării medievale Brăila²⁵.

Cercetările de la Râmnicelu (1968-1970), precum și cele de la Lișcoteanca (1970-1980), aflate pe valea Buzăului și, respectiv, pe Călmățui, au dus la descoperirea unui mormânt de călăreț nomad în prima localitate și a altor două în cea

²² *Ibidem*, p. 304-305. Vezi însă, pentru noi puncte de vedere privind situația din arealul brăilean în lumina acestor mărturii, V.ȘÎRBU, *Zona Brăilei până la anul 1000 d.H.*, în I.CÂNDEA, V. ȘÎRBU, *Istoricul orașului Brăila din cele mai vechi timpuri până la 1540*, Brăila, 1993, p. 38-46.

²³ N.HARȚUCHE, *Repertoriul*, p. 306; 308-316.

²⁴ Nu putem confirma, din păcate, existența în colecțiile Muzeului Brăilei a ceea ce Constantin C. Giurescu amintea încă din 1968 în lucrarea sa monografică dedicată orașului: "... din acest din urmă secol (al XIII-lea, n.n.) datează podoabele - niște cercei - găsite pe locul uzinei de apă a orașului". Cf. C.C. GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, p. 35 și nota 12.

²⁵ Cu permisiunea d-lui N. HARȚUCHE vom prezenta la momentul potrivit materialul recoltat în cele două puncte, pentru care îi mulțumim și cu acest prilej.

din urmă. Ele au fost atribuite de descoperitor pecenegilor, fiind datate totodată în ultimul sfert al secolului al X-lea și primul pătrar al celui următor²⁶.

În sfârșit, în ultimii ani (1986-1995), cercetările de salvare în diferite puncte ale orașului, au scos la lumină un bogat material arheologic. Menționăm mai întâi cele trei necropole medievale: nr. 1 - Casa Perpessicius, str. Cetății 70, nr. 2 - Piața Traian și nr.3 - str. Orientului 24, la care se adaugă numeroase complexe, inclusiv de locuire. Au fost investigate punctele: Belvedere 1 și 10, Piața Poligon 2, Călărașilor 19, Cetății 54, Grădina Publică, str. Școlilor 4, Gh. Marinescu 15 și str. Orientului 24. Toate aceste documente arheologice credem că pot oferi în momentul de față posibilitatea, limitată și incompletă, firește, a unor aprecieri de ordin istoric. Coroborate cu celelalte genuri de izvoare cunoscute sau inedite, pe care le vom aduce în discuție, sperăm să realizăm un tablou cât mai complet posibil al apariției și dezvoltării Brăilei ca așezare cu caracter urban până la instituirea dominației otomane efective asupra orașului și a kazalei.

b. Izvoarele scrise

Încercăm în cele ce urmează să identificăm și să grupăm totodată sursele scrise, fie narrative, beletristice, diplomatice, cartografice, epigrafice sau numismatice în măsură să întregescă imaginea noastră despre așezarea medievală Brăila și hinterlandul ei în segmentul de timp analizat.

Izvoarele narrative. Precizând că prin această categorie de surse înțelegem lucrările cu caracter istoric - anale, cronici, relatări ale unor călători, descrieri de ținuturi, așezări, obiceiuri, etc., - vom aminti de la început lipsa unei asemenea creații interne pentru secolele X - XV²⁷.

De altfel, întreaga producție istoriografică a Țării Românești de până la sfârșitul secolului al XVII-lea este concentrată în două cronici, sub forma unor compilații, care au strâns toate scrierile istorice anterioare. Este vorba despre Letopisețul

²⁶ N.HARȚUCHE, F.ANASTASIU, *Morminte de călăreți nomazi*, p. 277-278.

²⁷ Pentru lipsa unor cronici muntene în secolele XIV - XV, cf. P.P.PANAITEȘCU, *Începuturile istoriografiei în Țara Românească* în idem, *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1971, p. 422.

Cantacuzinesc și Cronica Bălenilor²⁸. În primul izvor Brăila este pomenită în legătură cu însăși întemeierea Țării Românești prin descălecat: "Iar noroadele ce pogorise cu dânsul (cu Radu vodă n.n.), unii s-au dat pre supt podgorie ajungând până în apa Siretului și până la Brăila; iar alții s-au întins în jos, peste tot locul, de au făcut orașă și sate până în marginea Dunării și până în Olt."²⁹. Cronica Bălenilor, deși folosește vechiul letopiseț scris în vremea lui Matei Basarab, utilizat și de Cantacuzini, amintește doar că domnul întemeietor "Radu Vodă... au început a-și tocmi și a-și îndrepta țara cu județe, cu judecători..., lățindu-se până la Dunăre și pînă la Siret..."³⁰.

Exterioare Țării Românești, *Letopisețul anonim al Moldovei, Cronica moldo-germană, Letopisețele de la Putna* (nr.1 și 2) ne dau una și aceeași știre mai mult sau mai puțin laconică a arderii Brăilei de către Ștefan cel Mare la 27 februarie 1470, marți în săptămâna brânzei³¹.

La rândul său, Miron Costin, în a sa *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească*, ne pune oarecum în dificultate față de formularea "Giurgiu și Brăila sînt amintiri veșnice ale domnilor munteni Basarabii"³².

Izvoarelor narrative externe, variate ca formă și conținut, le datorăm în bună măsură cunoștințele noastre despre regiunea Dunării de Jos în general³³, mai ales pentru secolele X-XV. Brăila, în mod expres, este amintită în izvoarele narrative externe relativ târziu, adică în secolul al XIV-lea. Faptul o plasează totuși în rândul

²⁸ Vezi cele două ediții de preferință: *Istoria Țării Românești (1290 - 1690). Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. C.Grecescu și D.Simonescu, București, 1960 și, respectiv, Radu POPESCU, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. C.Grecescu, București, 1963.

²⁹ Radu POPESCU, *op.cit.*, p.2.

³⁰ *Ibidem*, p. 5. Remarcăm însă că unul din manuscrise - 173 - redă informația aproape ca și Letopisețul Cantacuzinesc: "... ajungând până în apa Siretului și până la Brăila...". *Ibidem*, p. 4.

³¹ Vezi *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, ediție revăzută și completată de P.P.Panaitescu, București, 1959, p.8, 30, 45, 57.

³² Miron COSTIN, *op. cit.*, în *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 223. Se poate înțelege dintr-o astfel de formulare că cele două așezări au aparținut de la întemeierea Țării Românești domniei de la Argeș, fapt pe care nu toți istoricii îl acceptă.

³³ Prin Dunărea de Jos înțelegem regiunea dunăreană mărginită de munții Carpați la nord și de munții Balcani la sud, inclusiv Delta. Vezi în această privință P. DIACONU, *Les Coumans*, p.7.

celor mai vechi așezări românești atestate de astfel de izvoare pentru Țara Românească.

Pentru veacurile de început ale perioadei analizate (sec. X-XII), fără a face referiri precise la Brăila ca așezare, dar vorbind despre realități din imediata apropiere a ariei brăilene, socotim că pot contribui într-o oarecare măsură la înțelegerea situației politice, economice și sociale, precum și din punct de vedere etnic, cronicile bizantine. Ele sunt cu atât mai importante cu cât, odată cu revenirea Bizanțului la Dunărea de Jos (971), interesul acestui factor politic față de zona respectivă crește, iar datele și faptele relatate devin surse de primă însemnătate, cel puțin pentru înțelegerea în plan general a situației. Astfel, Constantin Porphyrogenetul, Leon Diaconul, ne edifică asupra problemelor secolului al X-lea³⁴, iar Michael Attaliates, Ioannes Skylitzes, Michael Psellos, Georgios Kedrenos, Ioannes Zonaras, Anna Comnena, Ioannes Kinnamos și Nichita Choniates ne luminează veacurile XI și XII, atât de frământate în această parte a Imperiului și a vecinătății lui imediate, de pe malul stâng al Dunării³⁵. Firește, pierderea acestor regiuni pentru Bizanț înseamnă și o mai scăzută atenție acordată zonei, nu într-atât încât știri indirecte și fragmentare să nu ne parvină de la autori precum Georgios Akropolites, Georgios Pachymeres, Nicephoros Gregoras și Ioannes Cantacuzenos³⁶.

Ulterior, orașul însuși este amintit de către Laonic Chalcocondil³⁷, unul din cronicarii aceluiași Bizanț, ce avea să înregistreze pentru veacurile al XIV-lea și al XV-lea un declin iremediabil până la ocuparea sa integrală de către otomani.

Consemnând evenimente importante pentru tabloul general al vieții politice și social economice de la est de Carpați, din secolul al XI-lea și începutul secolului al XII-lea, *Povest vremennyh let (Povestirea vremurilor de demult)*, aduce totodată

³⁴ Vezi *FHDR*, II, p. 656-671 și respectiv 676-697.

³⁵ Cf. pentru toți aceștia *FHDR*, III, p.66-77, 58-65, 46-51, 120-157, 190-229, 80-119, 230-241, 242-373.

³⁶ *Ibidem*, p. 396-405, 442-453, 496-517, 482-495.

³⁷ Laonic CHALCOCONDIL, *Expuneri istorice*, ediția V.Grecu, București, 1958, p. 285. Deși relatează uneori aceleași evenimente, cronicari contemporani ca Ducas, Critobul sau Sphrantzes nu pomenesc Brăila.

informații importante privitoare la bogăția așezărilor de la Dunărea de Jos în ultima jumătate a secolului al X-lea³⁸.

La fel, relatările lui Abulfida sau cea a lui Ibn Battuta, cu privire la călătoria celui din urmă prin Dobrogea, e drept, destul de târziu consemnate în scris, ne ajută să recompunem câteva linii din aspectul general al vieții la Dunărea de Jos³⁹. Ele survin însă la peste trei secole de la mențiunile cronicii atribuite călugărului kievean Nestor. Remarcăm aici lipsa unor izvoare narative pentru secolele XII și XIII, care să se apropie mai mult de zona noastră, în afară de binecunoscutele relatări ale lui Rogerius, Giovanni da Pian di Carpine și Wilhelm de Rubruck⁴⁰, ce nu pot fi socotite decât surse indirecte. Cu toate acestea, luptele desfășurate în zona gurilor Dunării, deci în imediata vecinătate a ariei brăilene, între претенденții la stăpânirea politică a zonei, membri ai aristocrației Hoardei de Aur, la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul veacului următor, au fost relatate de istorici arabi din nordul Africii⁴¹.

Pentru sfârșitul secolului al XIV-lea, de multă vreme cunoscută în literatura de specialitate, relatarea lui Johann Schiltberger, bavarez de origine, participant la bătălia de la Nicopole, reprezintă unul din primele izvoare externe ce amintesc Brăila, e drept, într-o formă alterată: "*Um ein stadt Uerebeyl... do haben die Kochen und die Galien ir nederlegung, die chauffmanschaft pringen auss der haidenschafft*"⁴².

Tot un eveniment cu caracter militar dă naștere unor relatări mai ample privind zona Dunării de Jos în general și Brăila în special, către jumătatea secolului al XV-lea. Este vorba de cunoscutele episoade ale expediției cruciate burgunde pe Dunăre (1445)

³⁸ *Cronica lui Nestor*, ed. G. Popa-Lisseanu, în *IIR*, VII, 1935, p.73.

³⁹ A se vedea *Geographie d'Aboulfeda* traduit de l'arabe en francais par J.T.Reinaud, II, Paris, 1848, p. 31. Cf. pentru alte surse arabe referitoare la zona apropiată nouă (sudul Moldovei), V. SPINEL, *Moldova în secolele XI-XIV*, Chișinău, 1994, p. 19-20 și nota 18, precum și ENVERI, *Düsturname în Cronici turcești privind țările române*, ed. M. Guboglu și M.Mehmet, I, București, 1966, p. 36.

⁴⁰ Atât pentru Rogerius cât și pentru cei doi misionari franciscani, vezi bibliografia la V.SPINEL, *op. cit.*, p. 19 și notele 8-9.

⁴¹ *Ibidem*, p. 20 și nota 19.

⁴² Johann SCHILTBERGER, în *Călători*, I, p. 30.

relatate de Walerand de Wavrin⁴³. Există în această narațiune date și fapte precise în legătură cu orașul Brăila, din care rezultă o serie de concluzii de ordin istoric, ce au putut fi confirmate sau infirmate de cercetările arheologice de până acum.

După suprimarea lui Vlad Dracul, domnia fiului său Vlad Țepeș reține atenția unor martori oculari în trecere prin Țara Românească ce-și consemnează, la fel, mult mai târziu impresiile. Constantin Mihailovici de Ostrovița - de fapt "ienicerul sârb", cum s-a arătat cu multă vreme în urmă⁴⁴, va relata episodul pedepsirii lui Hamza beg, conducător al vânătorilor imperiali, de către Vlad Țepeș în orașul *Ibrail*. Aflat în solie la Vlad Țepeș, acesta este reținut - potrivit relatării ienicerului - de curtenii domnitorului până la întoarcerea voievodului dintr-o expediție de pedepsire pe malul drept al Dunării înghețate. Apoi este executat prin tragerea în țeapă împreună cu cei treizeci de slujitori ai săi⁴⁵.

Tot din deceniul șase al veacului al XV-lea provin alte trei scurte informații ce amintesc orașul de la Dunăre. Mai întâi, în august 1455, mențiunea acostării corăbiei lui Anton de Rogerio în drum spre Caffa. Numele orașului apare sub forma *Brilagum*⁴⁶, după care, în contextul represaliilor burgunde contra Genovei, se amintește, de către aceeași sursă, în 1458, "*une ville appellée Brilague, située et assise sur la bouque de la Dunoue*"⁴⁷.

Pentru 1459, în legătură cu un adevărat masacru săvârșit de Vlad Țepeș în rândul negustorilor brașoveni și bârseni, avem datele oferite atât de un manuscris

⁴³ Relatarea cea mai amplă a călătoriei plină de peripeții a cavalerului Walerand de Wavrin a fost introdusă de unchiul cronicarului, Jehan de WAVRIN, în lucrarea *Anchiennes Croniques d'Engleterre*, începută spre sfârșitul anului 1445. Cf. *Călători*, I, p. 79. Textul privitor la Brăila în *ibidem*, p. 83-87.

⁴⁴ Ș.ANDREESCU, *Vlad Țepeș (Dracula). Între legendă și adevăr istoric*, București, 1976, p. 96, nota 13.

⁴⁵ Constantin MIHAILOVICI DE OSTROVIȚA (de fapt ienicerul sârb - cf. nota precedentă) în *Călători*, I, p. 126. Textul original polon a fost publicat pentru prima dată la noi de B.P.HAȘDEU în *Arhiva istorică a României*, I/2, p. 8-10.

⁴⁶ Cf. Amedeo VIGNA, *Codice diplomatico delle colonie tauro-liguri, I, Atti della Societa Liguri di Storia Patria* VI, Genova, 1868, p.364, doc. 150; VI, fasc. III, 1870, p.843, doc. 406; apud N.IORGA, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1899, p.118-119, nota 4.

⁴⁷ *Ibidem*.

german⁴⁸ din secolul al XVI-lea cât și în scrisoarea din 2 aprilie, același an, a pretendentului la tron Dan⁴⁹. Urmând cronologic firul relațiilor externe privitoare la așezarea Brăilei sau hinterlandul ei, menționăm știrea din *Relatione del regno d'Ungaria al tempo di rè Matia* (cca 1459-1470), potrivit căreia "... la Marea cea mare, principalele orașe valahe sunt Moncastro, Licostomo și *Bailigo*⁵⁰.

Alte narațiuni externe referitoare la Brăila nu mai cunoaștem până în 1502. La această dată, într-un memoriu alcătuit de Felix Petancic, ce se cunoaște în mai multe versiuni, intitulat *Despre drumurile pe care trebuie să se pornească expediția contra turcilor*, se arată următoarele: "La vreo 30 de mii de pași depărtare de Vaslui se trece Dunărea la orașul Brăila (*Brilagum sive Braillozum oppidum*), dincolo de care ai în față Grecia, mergând dincolo de cele șapte guri ale Dunării până la mare..."⁵¹.

Șirul acestor mențiuni narrative externe ale orașului pentru perioada avută în vedere se încheie cu *Chronographiile* lui Reicherstorffer. În ciuda faptului că autorul are prilejul să călătorească în Moldova în două rânduri, 1528 și 1535, el rămâne la aceeași confuză prezentare a situației orașului ca așezare întărită a Țării Românești. Astfel, arată în 1541, preluând mecanic un text din 1528, că "două cetăți întărite, cele două Romanuri, despărțite de Dunăre (?), privind una spre Țara Românească și una spre Moldova", sunt "asemenea cu alte două orașe Brăila și Galați, așezate și ele de o parte și de alta a Dunării, despărțite frumos de cursul egal al Dunării printr-o armonioasă hărăzire a naturii"⁵².

Izvoarele beletristice, oricum puține și nu întru totul concludente în privința valorii informațiilor ce conțin, nu pot fi invocate decât la modul cel mai general, cu excepția cronicii lui Enveri și pentru întreaga perioadă (sec. X-XVI) dacă avem în vedere aria Brăilei. În legătură doar cu problema presupusei stăpâniri rusești în zona gurilor Dunării, putem aminti *Slovo o polku Igoreve* (Cântecul despre oastea lui Igor),

⁴⁸ I.BOGDAN, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui*, în *Scrieri alese*, ed. G.Mihăilă, București, 1968, p.468-481.

⁴⁹ E.HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria românilor*, ed. N.Iorga, XV, 1, București, 1911, p.51.

⁵⁰ Cf. N.IORGA, *Acte și fragmente cu privire la istoria Românilor*, III, 1, București, 1897, p.37.

⁵¹ *Călători*, I, p.444, unde se redă traducerea textului reprodus de A.Veress în *Acta et Epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, p.110-111.

alcătuit la puțină vreme după campania din 1185 a cneazului Igor Svetoslavici împotriva cumanilor⁵³.

Scrisă în jurul anului 1456, cronica rimată a lui Enveri relatează în două din cele trei părți ale sale date și fapte legate de relațiile noastre cu turcii - înainte ca ei să fi atins Dunărea ca hotar. Ele privesc Brăila fie indirect, fie direct. Așa de pildă partea a doua a cronicii lui Enveri, intitulată *Düsturname*, se ocupă de campaniile lui Umurbei, emirul din Aidîn, care întreprinde o expediție navală, ajungând până la Chilia cu 300 de vase. Faptul s-ar fi petrecut între 1339 și 1341⁵⁴. Partea a treia cuprinde istoria otomanilor de până la expediția din 1462 (866 AH) a sultanului Mehmet al II-lea împotriva Țării Românești, condusă de Vlad Țepeș. Este și locul în care se face referire la Brăila în legătură cu însași prezența sultanului în oraș: "Șahul a venit la Brăila (în text *Ibrail* sau *Berail*), unde a petrecut sărbătoarea (*îyd*).Și de acolo a pornit spre Adrianopol"⁵⁵.

Izvoarele diplomatice. Dat fiind faptul că organizarea cancelariei Țării Românești începe din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, din punctul de vedere intern, cel mai vechi document cunoscut până acum este privilegiul acordat negustorilor brașoveni și din Țara Bârsei de Vladislav I Vlaicu la 20 ianuarie 1368⁵⁶. El constituie totodată și cea mai veche dovadă a existenței Brăilei ca așezare a Țării Românești. Ne grăbim însă să precizăm că, dacă din punctul de vedere al emitentului actul în cauză este un document intern pentru Țara Românească, prin locul unde s-a scris - el ne apare de un specific aparte, - fiind redactat în limba latină, la Brașov⁵⁷.

⁵² *Călători*, II, p.228.

⁵³ V.SPINEI, *op.cit.*, p. 21, nota 26 unde și bibliografia.

⁵⁴ ENVERI, *Düsturname*, în *Cronici turcești privind țările române*, ed. M.Guboglu și M.Mehmet, 1966, p.36-38. Data expediției a comportat discuții, nefiind precis stabilită.

⁵⁵ *Ibidem*, p.43.

⁵⁶ DRH, D, *Relații*, I, p. 86 doc. 46.

⁵⁷ Vezi în privința locului și a împrejurărilor în care a fost redactat documentul din 20 ianuarie 1368 M.HOLBAN, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină (Problema stăpânirii efective a Severinului și a suzeranității în legătură cu drumul Brăilei)*, în *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, București, 1981, p. 148-154.

Documentele interne ce succed celui din 1368 sunt de la începutul secolului al XV-lea⁵⁸ și practic au același scop - întărirea sau modificarea vechilor privilegii -, deci reglementarea comerțului brașovenilor și bârsenilor cu Țara Românească, dar și a celor poloni și lituanieni⁵⁹. Ele emană de la Mircea cel Bătrân, Radu al II-lea Praznaglava, Dan al II-lea sau Vlad Dracul, pentru ca, tot din prima jumătate a veacului, unele să se refere, între alții, și la negustorii brăileni⁶⁰.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea și în primele patru decenii ale veacului următor apar noi știri documentare privitoare la oraș și județ, cuprinse în actele scrise în cancelaria Țării Românești⁶¹. Conținutul lor, deosebit de valoros în reconstituirea

⁵⁸ Cf. de pildă, hrisoavele domnilor amintiți din 6 și 25 august 1413 (redacție slavă și latină), din 21 noiembrie 1421, 23 octombrie 1422, 10 noiembrie 1424 (și în redacție slavă), <1424 după noiembrie 10 - 1431>, 30 ianuarie 1431, <1431 după ianuarie 30>, 8 aprilie 1437, în *DRH*, D, *Relații*, I, p. 197-198, p.218-220, doc. 134; p. 221-222, doc. 136; p. 227-230, doc. 141; p. 230-232, doc. 142; p. 233-234; doc. 144; p. 276-278, doc. 175; p. 278-279, doc. 176; p. 340-341, doc. 243.

⁵⁹ Vezi tratatul încheiat de Mircea cel Bătrân cu polonii la C.C.GIURESCU, D.C.GIURESCU, *Istoria românilor*, II, București, 1976, p.84-85.

⁶⁰ Este vorba de scrisoarea lui Dan al II-lea datată "1431 după ianuarie 30", prin care comunică "întregii țări... celor mici și celor mari și tuturor târgurilor domniei mele și vămilelor, rucărenilor..., și brăilenilor..." întocmirea domnitorului cu brașovenii, ca să neguțătorească oamenii domniei mele și să ducă la "Brașov ce le va plăcea... și iarăși din Brașov să aducă în țara domniei mele ce le va plăcea...". *Ibidem*, p. 278-279, doc. 176.

⁶¹ Vezi în acest sens hrisovul lui Vladislav al II-lea pentru mănăstirea Cozia, scutită de vamă pentru cumpărăturile ei "la toate târgurile și la toate vadurile, de la Severin până la Brăila" în *DRH*, B, I, p.186-187, doc.106; Actul din <1479 sept.1 - 1480 august 31> vorbește, în domnia lui Basarab cel Tânăr, de scutiri de vamă "la Brăila, Dîrstor, Giurgiov, Sviștov, Nicopole și Timbru", *Ibidem*, p.268 doc.162, în vreme ce privilegiul lui Radu cel Mare pentru tîrgșorenii, scutiți de vamă pentru orice ar cumpăra sau vinde, din 4 iunie 1497, arată scurt dar cuprinzător că se pot bucura de toate acestea "de la Severin pînă la Brăila", *ibidem*, p.449, doc.218. Adăugăm tot aici actul din 31 iulie 1487 pentru mănăstirea Snagov, important pentru cunoașterea județului Brăila sub multiple aspecte. *Ibidem*, p.329-330; doc.205. În ceea ce privește veacul următor, al XVI-lea, menționăm până la 1540 următoarele documente: dania lui Mircea cel Bătrân pentru m-rea Snagov, atestând la 1407-1418 satul Ciulinia pe Buzău, probabil în raza comunei Grădiștea de astăzi (circa 50 km față de Brăila) în *DRH*, B, I, p.73-74 doc.34; apoi mențiunile din 15 iunie 1499 pentru satele Cornu Bălișorului (sat dispărut lângă Plopu, com. Ianca - circa 45 km față de Brăila), Gugești și Plecicoi destul de departe de oraș, în raza comunei Jirlău (circa 60 km) în *DRH*, B, I, p.476-477 doc.292; cartea lui Radu cel Mare din 18 iulie 1505) pentru Orlea și Balcu vătafi, cu pomenirea moșiei (ocinei)

vieții orașului și a hinterlandului în multiple aspecte, se completează cu cele câteva documente externe din aceeași vreme.

Dintre acestea din urmă, de o importanță deosebită ni se par pentru veacul al XV-lea, în special privilegiile întărite liovenilor de către domnii Moldovei. În ele, constant, Brăila apare ca important centru pescăresc⁶².

Am aminti de asemenea, pentru veacul al XVI-lea, două importante documente otomane, unul din 1520⁶³, deci precedând cu aproape două decenii constituirea kazalei Brăila, precum și un altul, posterior cu trei decenii aceluiași moment. Este vorba, pentru cel din urmă de știrile cuprinse într-o interesantă kanunnamea, republicată recent⁶⁴.

Izvoarele cartografice au fost socotite în mod firesc printre cele mai vechi surse privitoare la Brăila, atâta vreme cât litoralul dobrogean și gurile Dunării au fost în atenția și interesul negustorilor și călătorilor ce aveau nevoie de detalii pentru a ajunge în aceste locuri. La vremea respectivă, Constantin C.Giurescu a socotit chiar că cea mai veche mențiune a Brăilei - într-o formă alterată - ar fi cea din *Libro del conocimiento*, datând din jurul anului 1350⁶⁵.

domnești de la Andolie, dar și a satului Ezda (Esna) "din drumul Iașilor pe Andolie, până la Furcitură și la Scheaul și de aici la drumul Ezdei și până la drumul Latului" în *DRH*, B, vol. II, p. 84, doc. 38; Hrisovul lui Vlad cel Tânăr voievod pentru vlastelinul Neagoe în care îi întărește, între multe altele Berteștii și Rușețul (fost în județul Brăila), la 27 mai 1510 în București, *ibidem*, p. 156-163, doc. 74.

⁶² Cf. privilegiul lui Alexandru cel Bun pentru lioveni dat la Suceava la 8 octombrie 1408, reconfirmat în 18 martie 1434 de Ștefan voievod și 29 iunie 1456 de către Petru Aron, în M.COSTĂCHESCU, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, p. 632 și 635, doc.176; p. 669 și 672, doc. 186 și respectiv p. 790 și 794, doc. 231.

⁶³ Vezi actul din 15 aprilie 1520 la I.BELDICEANU - STEINHERR et N.BELDICEANU, *Actes du règne de Selim I concernant quelques échelles danubiennes de Valachie, de Bulgarie et de Dobroudja*, în *Sudöst- Forschungen*, XXIII, 1964, p.91-115.

⁶⁴ A.POPESCU, *Brăila otomană într-o kanunnamea de la 1570*, în *Istros* VII, 1994, p.183-187.

⁶⁵ Cf. C.C.GIURESCU, *op.cit*, p.43 și nota 11. Dacă pentru 1968 stadiul cercetării făcea posibilă o asemenea afirmație, ne miră în schimb faptul că încă se susține și astăzi același lucru. Vezi M.DOGARU, *Din heraldica României*, București, 1994, p.104. Pentru imposibilitatea susținerii acestei afirmații a se vedea S.BARASCHI, *Numele orașului Brăila, în sursele medievale (secolele XIV-XV)*, în *Istros*, V, 1987, p.224-225, notele 30-32 și 46-48.

O altă sursă cartografică, pe care socotim a fi, a doua mențiune a Brăilei ca vechime, ar fi o hartă nautică, probabil italiană ca realizare, aflată în Arhivele de stat din Zagreb și datată de primul ei editor⁶⁶ în intervalul 1320-1370. Nu vom stăruii aici asupra ei, ci vom arăta doar că toponimul *Brigala* (prezent pe hartă), a fost identificat de către V.Eskenasy⁶⁷ cu Brăila. O altă hartă, binecunoscută istoricilor români, mai ales după publicarea complexă a manuscrisului ce o conține, poate fi socotită drept a patra mențiune a Brăilei în secolul al XIV-lea, e drept, într-o formă alterată⁶⁸. Este vorba de harta ce însoțește *Tratatul despre arta militară și mașinile de război* a lui Paulus Sanctinus Ducensis, aflat între manuscrisele Bibliotecii Naționale din Paris⁶⁹. Aici, Brăila apare, după părerea noastră, sub forma *Baradigo*⁷⁰, identificare pe care am propus-o încă din 1993⁷¹.

Urmează pentru veacul al XV-lea o serie de hărți nautice, mai mult sau mai puțin folosite de istoricii români în ceea ce privește descifrarea realităților din spațiul românesc. Este vorba de cele lucrate în atelierele lui Grazioso Benincasa⁷² din 1467 și 1471, unde Brăila este numită *Brilago*, apoi hărțile datorate cartografilor din atelierul lui Enrico Martello Germano din 1480-1493, unde orașul dunărean este numit *Brailano*⁷³.

⁶⁶ L.BENDEFFY, *Sources concernant les Hongrois orientaux aux archives du Vatican*, în *Les anciens Hongrois et les ethnies voisines à l'est*, Budapesta, 1977.

⁶⁷ V.ESKENASY, *Deux sources concernant les Roumains aux XIVe - XVe siècles*, în *RRH*, 18, 1979,2, p.368.

⁶⁸ Vezi I. DUMITRIU SNAGOV, *Țările române în secolul al XIV-lea. Codex Latinus Parisinus*, București, 1979, p.113-114 unde se află și harta.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Vezi I.CÂNDEA, *Geneza orașului medieval Brăila*, în *Analele Brăilei*, s.n., 1, 1, Brăila, 1993, p.25.

⁷¹ *Ibidem*. Sigur, nu putem trece cu vederea faptul că în același an (1979) se publica și un alt punct de vedere. Cercetătoarea M.BAJALOVIC, H.PESIC, *Medieval towns of Serbia and Macedonia on a graphic art work of the 15th century*, în *Balcanoslavica*, 8, 1979, p.15-22, afirmă că harta în cauză - fără legătură cu manuscrisul în care este încorporată - aparține secolului al XV-lea.

⁷² Cf. G.I.BRĂȚIANU, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935, p.69. Vezi și S. BARASCHI, *op.cit.*, p.224.

⁷³ F.BANFI, *Il paesi romeni nei monumenti cartografici italiani del rinascimento*, Roma, 1956, p.13; E. MARTELLO GERMANO, *Harta Europei Centrale*; p.15; idem, *Harta Peninsulei Balcanice*.

Primele patru decenii din veacul următor nu aduc o creștere spectaculoasă a numărului de portulane, așa cum se va întâmpla după 1550, dar Brăila este întâlnită în continuare la Fr. Rosseli⁷⁴ sub numele de *Brailano*, în vreme ce pe harta lui Andrea Vavassore (cca 1520) numele apare sub forma *Brelago*⁷⁵.

Izvoare epigrafice pentru perioada de timp studiată n-au fost până în prezent puse în evidență. Ele pot să apară însă pe ceramica smălțuită de tip bizantin, decorată în tehnica sgraffito, care conține uneori diferite monograme grecești⁷⁶. Dar acest fel de ceramică nu a apărut deocamdată, cu tot numărul mare de fragmente ceramice smălțuite de tip bizantin.

Izvoarele numismatice formează o foarte importantă categorie de surse pentru Brăila și zona circumscrisă ei pe aproape tot parcursul segmentului de timp avut în vedere. Astfel, dacă pentru secolul X nu cunoaștem vreo descoperire, secolul următor este ilustrat de două monede de la Roman III Argyros (1028-1034) și de la Mihail al IV-lea (1034-1041)⁷⁷. Ambele sunt găsite la Brăila - ultima foarte recent, - adică în timpul cercetărilor arheologice din 1993⁷⁸.

Secolele al XII-lea și al XIII-lea sunt bine ilustrate de un foarte interesant document numismatic, descoperit la Dedulești și publicat în 1957 de către cel ce a intrat în posesia lui⁷⁹. Este vorba de un tezaur atât de important încât a fost reluat de

⁷⁴ *Ibidem*, p.19-22, F. ROSSELLI, *Harta Europei Centrale*, 1506.

⁷⁵ *Ibidem*, p.27, Andrea VAVASSORE, *Harta Europei Centrale* (circa 1520).

⁷⁶ Vezi pentru cele mai apropiate astfel de surse epigrafice de zona Brăilei anume fragmente din așezarea fortificată bizantină de la Păcuiul lui Soare, la P.DIACONU, S. BARASCHI, *Păcuiul lui Soare*. p.67, fig.47. Ele sunt considerate aici semne de proprietate; p.92, fig. 75/2; p.106, fig.88. De asemenea, pentru zona nord-dobrogeană, cf. B.SLĂTINEANU, *Contribuțiuni la ceramica bizantină de la Turnu Severin, Cetatea Albă și Enisala*, în *Revista Fundațiilor Regale*, 11, 1937, p.17-18, fig. 7-9 și 12-13. Mai recent și V.SPINEI, *Comerțul și geneza orașelor din sud-estul Moldovei (secolele XIII-XIV)*, în *Analele Brăilei*, s.n., I, 1, 1993, p.226, fig. 4, unde prezintă ceramică smălțuită de factură bizantină din secolele XIII-XIV descoperită la Cetatea Albă de Paul Nicorescu.

⁷⁷ Vezi I.CÂNDEA, *Descoperiri monetare pe teritoriul județului Brăila, sec. XIV-XIX*, în *Istros* I, 1980, p.375.

⁷⁸ Precizăm faptul că moneda respectivă era perforată, fiind purtată ca medalion, iar complexul arheologic, era oricum, târziu (sec. XVII-XVIII).

⁷⁹ I.DIMIAN, *Câteva descoperiri monetare bizantine pe teritoriul RPR*, în *SCN*, I, 1957, p.203.

curând, cu noi precizări, într-un context mai larg⁸⁰. Veacul următor, al XIV-lea, este și el relativ bogat în măturii numismatice, mai ales pentru sfârșitul lui. Tezaurul de la Maraloiu⁸¹ pare să conțină însă în opinia unor cercetători⁸² - monede din secolul al XIII-lea, în tezaure amestecate.

Veacul al XV-lea nu beneficiază până în prezent decât de un număr surprinzător de mic de documente numismatice⁸³. Fenomenul, a cărui explicație pentru aria orașului și a hinterlandului o vom da în rândurile consacrate circulației monetare, se perpetuează oarecum și în secolul următor⁸⁴. Remarcăm, cu tot numărul relativ mic de monede pentru acest timp, proveniența lor diversă: Polonia, Imperiul otoman, Imperiul habsburgic.

B. ISTORIOGRAFIA PROBLEMEI

Oraș cu o deosebită contribuție la istoria de început a statului medieval muntean, Brăila a fost o prezență relativ constantă în istoriografia noastră, care a culminat cu monografia realizată de reputatul istoric Constantin C.Giurescu în 1968⁸⁵.

⁸⁰ Cf. E.OBERLÄNDER - TÂRNOVEANU, *Tezaurul de la Dedulești reconsiderat - Observații asupra descoperirilor monetare din estul Munteniei în secolul al XIII-lea*, în *Istros*, VI, 1992, p. 89-99.

⁸¹ Vezi I.CÂNDEA, *Tezaurul de monede feudale de la Maraloiu, județul Brăila*, în *Danubius*, VIII-IX, 1979, p.165-170.

⁸² Cf. E.OBERLÄNDER - TÂRNOVEANU, *Documente numismatice privind relațiile spațiului est-carpatic cu zona gurilor Dunării în secolele XIII-XIV*, în *AIIA*, XXII, 2, 1985, p.586, nota 8, E.OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU și I.OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU, *Noi descoperiri de monede emise în zona gurilor Dunării în sec.XIII-XIV*, în *SCN*, IX, 1989, p.123 și nota 11.

⁸³ Vezi lista incompletă a descoperirilor numismatice din secolul al XV-lea, în I.CÂNDEA, V.SÎRBU, *op.cit.*, anexa I.

⁸⁴ Pentru secolul al XVI-lea, cf. *ibidem*. Cf. și alte descoperiri întâmplătoare.

⁸⁵ Așa cum arată și subtitlul ei, - *din cele mai vechi timpuri până astăzi* (1968 n.n.) lucrarea folosește în special sursele diplomatice, mai ales pentru secolele XIV-XVI, afirmând însă: "Cu siguranță, săpăturile viitoare (cele arheologice n.n.) precum și descoperirile întâmplătoare vor dovedi

Vom aminti însă, înainte de ultimele abordări ale problemei, o serie de contribuții găzduite în paginile "Analelor Brăilei", cunoscuta revistă de cultură regională⁸⁶ interbelică, așa cum a subintitulat-o fondatorul ei Gh. T. Marinescu, pentru a surprinde, în ultimă instanță, începuturile interesului manifestat pentru istoria așezării și portului dunărean.

Propunându-și cunoașterea cât mai amănunțită a trecutului orașului, și deopotrivă a ținutului legat de acesta, "Analele Brăilei" au procedat la publicarea de documente - de cele mai multe ori reproducându-le din volume și serii consacrate. Astfel, patru importante acte privitoare la Brăila secolelor XV-XVI, au fost reproduse din cunoscutul tom alcătuit de Ioan Bogdan la începutul secolului nostru⁸⁷.

Consecvent programului propus - de a investiga trecutul îndepărtat dar și cel apropiat, iar uneori și prezentul, comitetul de direcție al "Analelor Brăilei" a publicat rând pe rând articole privitoare la originea numelui orașului⁸⁸, prezența unor călători domnești la Brăila⁸⁹, orașul în descrierea unor călători străini (sec. XIV-XVI), Johann

continuitatea populației autohtone pe locul Brăilei și în perioada intermediară, adică în secolele V-XII".

⁸⁶ Pentru o prezentare generală a revistei în peisajul istoriografiei noastre din perioada interbelică precum și bibliografia ei pe cei doisprezece ani de apariție (1929-1940) a se vedea D.BĂDĂRĂ, *Analele Brăilei. Revistă de cultură regională. Bibliografie*, în *Analele Brăilei*, s.n., I, 1, 1993, p.523-569.

⁸⁷ A se vedea Gh. T. MARINESCU, *Documente și informații privitoare la Brăila*, în *Analele Brăilei*, I, 2-3, 1929, p.91-92 (privilegiul lui Mircea cel Bătrân pentru brașoveni din 6 august 1413). Cf. I. BOGDAN, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria*, București, 1902, p.3-6); *Proclamația lui Ștefan cel Mare către brăileni și răspunsul acestora către domnitor*, în *Analele Brăilei*, I, 1929, 1, p.40-42. Cf. I. BOGDAN, *op.cit.*, p.109-11 și foarte importanta scrisoare a județului cu cei doisprezece pârgari de la Brăila către omologii lor de la Brașov, fără dată exactă (sfârșit de secol XV începutul veacului al XVI-lea), reprodusă tot după Ioan Bogdan, *op.cit.*, p.236-237, în *Analele Brăilei*, I, 1929, nr. 4-6, p.95-96. Toate acestea au fost foarte probabil publicate de Gh. T. MARINESCU, directorul revistei, care ulterior a reușit să editeze și un volum intitulat: *Documente privitoare la Brăila*, Brăila, 1929, XVI+80p., cu o prefață de N.Iorga.

⁸⁸ BILETSCHI - ALBESCU, *Originea Brăilei*, în *Analele Brăilei*, II, 1930, 3, p.22-26, studiu reprodus după *Orpheus*, IV, 1928, nr.1.

⁸⁹ I. MIHĂILESCU, *Călători domnești la Brăila*, în *Analele Brăilei*, II, 1930, 2, p.13-17.

Schiltberger, Walerand de Wawrin, etc.)⁹⁰ și chiar o schiță, o încercare de sinteză asupra trecutului său⁹¹.

Vom remarca apoi studiul privitor la importanța comercială a Brăilei de la întemeiere până la căderea sub turci și raporturile cu Brașovul, unul din puținele dedicate exclusiv perioadei amintite⁹².

Eveniment cu urmări atât de importante în istoria orașului și a Țării Românești, căderea sub dominație otomană a Brăilei și constituirea kazalei⁹³ a îndemnat pe mulți

⁹⁰ Gh. T.MARINESCU, *Brăila veche în descrierile călătorilor străini*, în *Analele Brăilei*, I, 1929, 4-6, p.44-49.

⁹¹ Idem, *Brăila veche, schiță a evoluției istorice*, în *Analele Brăilei*, I, 1929, 4-6, p.3-36 și extras.

⁹² Gh. MIHĂILESCU, *Importanța comercială a Brăilei de la întemeiere până la căderea sub turci și relațiile ei cu Brașovul. Epoca 1358-1540*, în *Analele Brăilei*, VII, 1935, 1, p.11-30.

⁹³ Cf. pentru denumirea de kaza M.MAXIM, *Teritorii românești sub administrație otomană în secolul al XVI-lea* (I), în *RI*, 36, 1983, 8, p.802-817 și II, în *ibidem*, 36, 1983, 9, p.879-890 unde se arată: "Mai facem o precizare de ordin terminologic: în expunerile noastre e preferat utilizarea *terminologiei* oficiale, concrete, de epocă. Astfel, în secolul XVI nu întâlnim nici termenul de "Pașalic", nici cel de "raia"... Cât privește termenul de "raia" (arab *rayet*, pl. *re'aya* = 1 *turmă*; 2 *supuși*, *populație*), acesta desemna în actele oficiale ale Porții categoria "supusă", contribuabilă a populației (țărani mai ales, dar și meșteșugari și chiar negustori), fie și de rit creștin, fie - până în secolul XVII - musulman, categorie deosebită, inferioară, de aceea a "oamenilor săbiei" (militarii), "ai cărții" (clericii) și "ai condeifului" (birocrații) - categorii "alese". Or, în "raialele" noastre de la Dunăre intrau nu numai "supuși" ("raialele"), creștini sau musulmani, ci și militari și birocrați, de aceea termenul nu se utilizează în actele Porții. Dar, în ochii românilor liberi din Principate, rămase ca state tributare, frații lor din teritoriile ocupate erau "supuși" (*raye*, *raia*) direct sultanului, ca și pământurile lor, care intraseră în "Casa Islamului" (*dar al-Islam*), în timp ce țara continua să dăinuiască, rămânând în "Casa Păcii" (*dar al-ahd*), cu hotarele, statutul, pământurile, instituțiile, legile, credința și limba strămoșească, nestânjenite la ele acasă și recunoscute de "capitulații" (*ahid-namele*). Utilizarea termenului de "raia" semnifica deci pentru români o diferență de statut și o provincie, dintre regimul de tributari ("vasalitate") și cel de dominație directă, de ocupație. (Iată de ce ni se pare că termenul corect pentru regimul din provinciile otomane, inclusiv teritoriile noastre, nu poate fi cele de dominație - "pe care îl folosim și pentru Principate, semnificând, de fapt, "suzeranitate" ci cel de "administrație", "ocupație", eventual "stăpânire"). De altfel, termenul de "raia" a intrat în cele din urmă și în uzul oficial, fiind folosit astfel cu prilejul încheierii păcii de la Adrianopole pentru a desemna cetățile de la Dunăre cu hinterlandul agricol retrocedate Țării Românești. În sens restrâns însă, ca unitate teritorial administrativă otomană, termenul nu există în practica Porții, ci se utiliza cel de *kaza*.

istorici să abordeze subiectul⁹⁴. De el se leagă în mod firesc și cel al înființării - din rațiuni lesne de înțeles - a Mitropoliei Proilaviei. Faptul s-a petrecut, probabil, la scurtă vreme după ce turcii s-au instalat în oraș⁹⁵.

Rămânând în cadrul intervalului de timp ce ne propunem să prezentăm (secolul al X-lea - mijlocul secolului al XVI-lea) vom consemna mai întâi acele contribuții aduse la problema culturii Dridu în raza orașului Brăila și a zonei imediat înconjurătoare. Astfel, N.Harțuche și F.Anastasiu au publicat încă din 1968 volumul *Brăilița*⁹⁶, în care au valorificat primele descoperiri arheologice atribuite acestei culturi documentată în aria orașului. Această lucrare a fost completată apoi cu datele cercetărilor de la Chiscani, publicate de un colectiv al Muzeului Brăilei condus tot de

Pe scurt, în sens larg, generic, și pentru a evita monotonia în exprimare, putem folosi termenii de "pașalic" și "raia", dar în mod concret, când e vorba de o anumită zonă, este preferabilă utilizarea terminologiei oficiale, contemporane: kazaua Giurgiului, Sangeacbeilicul Tighinei, beilerbeilicul Timișoarei, etc., în *op.cit.* I, p.806-807 (a se vedea și notele).

⁹⁴ Vom aminti aici câteva din cele mai însemnate studii cu privire atât la constituirea kazalei (raialei) și construirea cetății: N.IORGA, *Când, cum și de ce s-a luat Brăila de turci*, în *Analele Brăilei*, I, 1929, 2-3, p.20-30; M.POPESCU, *Raiua și cetatea Brăilei*, în loc.cit., p.6-19; idem, *Raiua și cetatea Brăilei*, în *Analele Brăilei*, I, 1929, 4-6, p.37-40; R.PERIANU, *Raiua Brăilei*, în *RIR*, XV, 1945, p.287-333. Cf. și primul său studiu despre *Raiua Brăilei* în *Anuarul de antropogeografie și geografie*, II, 1910-1911, p.125-143, ele rămânând cele mai importante contribuții în această problemă alături de cercetări ulterioare: I.RADU-MIRCEA, *Țara Românească și închinarea raialei Brăila*, în *Balcania*, IV, 1941, p.474-475.

⁹⁵ Dintre lucrările ce au abordat problema, din diferite unghiuri de vedere, amintim pentru contribuția lor esențială până astăzi cele ale lui D.RUSSO, *Mitropolia Proilavului*, în *Studii istorice greco-române*, I, București, 1939, p.247-254; *Lista mitropoliților Proilavului 1590-1828*, în ibidem, p.255-285; *Acte patriarhicești referitoare la Mitropolia Proilavului*, în ibidem, p.286-306 (această din urmă contribuție adună de fapt un număr de 19 acte importante pentru istoria așezământului). Se pot adăuga apoi: I.MANAFU, *Contribuții la istoria Mitropoliei Proilaviei*, în *Analele Brăilei*, VIII, 1936, 1, p.48-54; idem, *Mitropolia Proilaviei II. Mitropoliții Proilaviei* (urmare), în *Analele Brăilei*, IX, 1, p.5-17, iar de curând, trecând în revistă studiile de până acum, M.C.BANCIU, *Mitropolia Proilaviei*, în *Analele Brăilei*, s.n., Brăila, I, nr. 1, 1993, p.31-40; M.PĂCURARIU, *Viața bisericească în Dobrogea și în părțile Dunării de Jos în secolele XV-XIX*, în *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, ed. a II-a, Galați, 1979, p.170-183.

⁹⁶ N.HARTUCHE, F.ANASTASIU, *Brăilița. Așezări și cimitire omenești datând din epoca neolitică până la pragul orânduirii feudale*, Brăila, 1968, p.38-39; 62-71 și ilustrația.

N.Harțuche⁹⁷. În continuare, problema a fost urmărită și reluată fără modificări, în *Preliminarii la Repertoriul arheologic al județului Brăila* de către N.Harțuche⁹⁸.

Recent, materialele de la Chiscani dar și din alte puncte - din apropierea hinterlandului viitoareii așezări medievale Brăila (Sihleanu, Tichilești) - au fost valorificate și reconsiderate într-un cadru mai larg, cel al necropolelor de la Dunărea de Jos din secolele VI-IX în lucrarea elaborată de cercetătorul german Uwe Fiedler⁹⁹.

În privința aportului incontestabil adus pentru problema ce ne interesează, dar și asupra unor concluzii ce nu se pot primi vom reveni.

Trebuie să arătăm că pentru secolele X-XIII inclusiv au fost valorificate o serie de izvoare privind realitățile istorice de la Brăila după apariția amintitei monografii a lui Constantin C.Giurescu. La fel, pentru perioada următoarelor trei veacuri au fost aduse contribuții la cunoașterea sub raport economic a Brăilei.

Pentru secolele X-XIII Brăila în general, precum și zona din imediata ei vecinătate, sunt cuprinse în cadrul mai larg al unor lucrări de sinteză. Astfel, o parte din evenimentele atât de grave în consecințele lor ale invaziilor pecenege și cumane sunt cuprinse în lucrările consacrate prezenței celor două popoare la Dunărea de Jos¹⁰⁰. Cea consacrată cumanilor valorifică o serie de date arheologice pe care alți autori le atribuiseră cel puțin în parte, pecenegilor¹⁰¹.

Câteva contribuții privind descoperirile monetare din Brăila și din zona circumscrisă ei pentru veacurile XIII și XIV (dar și mai târziu) completează numărul relativ redus al lucrărilor consacrate perioadei de dinaintea apariției caracteristicilor vieții urbane în așezarea medievală de la Brăila. O contribuție deosebită este cea

⁹⁷ N.HARȚUCHE, F.ANASTASIU și I.BROSCĂȚEAN, *Necropola de incinerare feudală timpurie de la Chiscani sat - Brăila*, în *Danubius*, I, 1967, p.137-178.

⁹⁸ N.HARȚUCHE, *Repertoriul*, în *Istros*, I, 1980, p.281-354.

⁹⁹ U.FIEDLER, *Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau*, 1-2, Bonn, 1992, p.116-118 în vol. I și respectiv, p. 418, 423-427; 451 și pl. 6-9 și 41 din vol. II. A se vedea și recenzia lucrării la P.DIACONU, *Problemele necropolelor de la Dunărea de Jos din sec. VI-IX în viziunea lui Uwe Fiedler*, în *Discuții și recenzii arheologice*, I, Călărași, 1994, p. 121-135, precum și recenzia lui M.SÂMPETRU, în *Thraco-Dacica*, XIV, 1-2, 1993, p.181-188.

¹⁰⁰ P.DIACONU, *Les Pechénègues*, și idem, *Les Coumans*.

¹⁰¹ N.HARȚUCHE și F.ANASTASIU, *Morminte de călăreți nomazi*, în *Istros* I, 1980, p. 275-278 și notele.

datorată cercetătorului Octavian Iliescu¹⁰². Acesta a publicat un studiu privitor la tezaurul de la Stoienești¹⁰³, aducând o serie de completări și îndreptări de substanță la problematica hiperperilor bizantini la Dunărea de Jos. La fel, tezaurul de la Dedulești conținând monede bizantine din prima jumătate a secolului al XIII-lea a fost publicat de proprietarul său¹⁰⁴ și ulterior reluat cu unele precizări importante¹⁰⁵. Completând seria acestor relevante izvoare materiale din trecutul nostru, ce aparțin secolului următor, al XIV-lea, am publicat încă din 1979 tezaurul de la Maraloiu¹⁰⁶. Ulterior, în 1980, am publicat și alte descoperiri numismatice din Brăila și din apropierea ei aparținând perioadei ce ne interesează, mai ales din secolele XI și XIV¹⁰⁷.

Vom consemna apoi interesul unor cercetători privind anume aspecte din trecutul orașului, mai ales prin prisma unor categorii aparte de izvoare. Așa de pildă, Doru Bădără a publicat câteva hărți din veacul al XVI-lea și din secolele următoare¹⁰⁸, ce pot oferi lămuriri, dar care ridică și probleme în legătură cu Brăila.

O notabilă contribuție la problema denumirii orașului a adus regretata cercetătoare Silvia Baraschi într-un studiu publicat în Buletinul științific al Muzeului Brăilei¹⁰⁹ după cum Petre Diaconu a adus câteva precizări în legătură cu Câmpia Română și Bizanțul în secolul X într-o notă preliminară¹¹⁰.

¹⁰² O.ILIESCU, *Emisiuni monetare ale orașelor medievale de la Dunărea de Jos*, în *Peuce*, II, 1971, p.261-266, unde se publică monede bănuite a fi bătute în orașele nord-dobrogene. Ulterior, monede similare au fost descoperite și pe malul stâng al Dunării. Cf. E.OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU, *op.cit.*, în *SCIVA*, 32, 1981, 1, p.89-109.

¹⁰³ Idem, *L'hyperpère byzantine au Bas-Danube*, în *RESEE*, 7, 1969, p.109.

¹⁰⁴ I.DIMIAN, *Câteva descoperiri monetare bizantine pe teritoriul RPR*, în *SCN*, I, 1957.

¹⁰⁵ E.OBERLÄNDER - TÂRNOVEANU, *Tezaurul de la Dedulești reconsiderat - Observații asupra descoperirilor monetare din estul Munteniei în secolul al XIII-lea*, în *Istros* VI, 1992.

¹⁰⁶ I.CÂNDEA, *Tezaurul de monede feudale de la Maraloiu, județul Brăila*, în *Danubius*, VIII-IX, 1979, p.165-172.

¹⁰⁷ Idem, *Descoperiri monetare pe teritoriul județului Brăila sec. XIV-XIX*, în *Istros*, I, 1980, p.375-377.

¹⁰⁸ D.BĂDĂRĂ, *Patru mărturii cartografice referitoare la Brăila în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din București*, în *Istros* IV, 1985, p.159-167.

¹⁰⁹ S. BARASCHI, *Numele orașului Brăila în sursele medievale (secolele XIV-XV)*, în *Istros*, V, 1987, p.221-229.

¹¹⁰ P.DIACONU, *Câmpia Română și Bizanțul în sec. X (note preliminare)*, în loc. cit., p. 217-219.

În decursul timpului, mai ales după 1968, cele mai importante probleme privind Brăila și împrejurimile au fost cercetate și evocate fără un adaos de izvoare, valorificându-se de cele mai multe ori sursele cartografice sau cele documentar-narative cunoscute și lui Constantin C.Giurescu¹¹¹. Vom aminti apoi încercarea noastră de a însuma condițiile în care a apărut orașul medieval Brăila, tipărită în paginile *Analelelor Brăilei*¹¹² și, tot acolo, cu referiri la aceeași problemă dar și în general despre geneza constituirii orașelor medievale în Țara Românească, studiul lui Ștefan Olteanu¹¹³.

Sub genericul *Istoricul orașului Brăila din cele mai vechi timpuri până astăzi* am publicat în 1993 împreună cu V.Sîrbu două studii privitoare la aspecte demografice (sec. X-XIV) precum și unele realități ale vieții economice din oraș (sec. X-XVI)¹¹⁴ și hinterland. Astfel, pentru prima dată se aduceau în circuitul științific date arheologice referitoare la aceste probleme, la care, în timp, am putut adăuga și altele.

¹¹¹ Cf. în acest sens N.STOICESCU, *Cronica evenimentelor istorice petrecute în Eparhia Buzăului (sec. IV - 1848)* și V.CÂNDEA, *Muntenia răsăriteană în scrierile călătorilor străini, în Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților*, I, Buzău, 1983, p.114-156 și, respectiv, 157-205. Vom mai arăta, totuși, că însuși C.C.GIURESCU nu a folosit în *Istoricul orașului Brăila*, un studiu important, pe care, credem că îl cunoștea: M.HOLBAN, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină (Problema stăpânirii efective a Severinului și a suzeranității în legătură cu drumul Brăilei)*, în *RI*, XV, 2, 1962, p.315-347, ulterior republicat în volumul *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, București, 1981. E de subliniat apoi contribuția câtorva studii generale mai vechi sau mai recente deosebit de importante pentru istoria Brăilei: R.MANOLESU, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV-XVI)*, București, 1965, D. C.GIURESCU, *Țara Românească în secolele XIV-XV*, București, 1973; Ș.PAPACOSTEA, *Românii în secolul al XIII-lea între Cruciată și Imperiul mongol*, București, 1993; idem, *Începuturile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei (sec. XIV-XVI). Drum și stat*, în *SMIM*, X, 1983, p.9-56, sau V. SPINEL, *Comerțul și geneza orașelor din sud-estul Moldovei (secolele XIII-XIV)*, în *Analele Brăilei*, s.n., I, 1, Brăila, 1993, p.171-236.

¹¹² I.CÂNDEA, *Geneza orașului medieval Brăila*, în *Analele Brăilei*, s.n., I, 1, Brăila, 1993, p.19-30.

¹¹³ Ș.OLTEANU, *Cu privire la problema constituirii orașelor medievale din Țara Românească*, în loc.cit., p.153-160.

¹¹⁴ I.CÂNDEA, *Realități demografice în zona Brăilei în secolele X-XIV și Evoluția vieții economice a Brăilei și a zonei înconjurătoare în secolele X-XVI*, în I. CÂNDEA, V. SÎRBU, *Istoricul orașului Brăila din cele mai vechi timpuri până la 1540*, Brăila, 1993, p.48-71 și 72-92.

În sfârșit, în cursul anului 1994 au apărut două articole referitoare la o nouă necropolă (datată sec. XIV-XV) din cuprinsul așezării medievale¹¹⁵, precum și datele însemnate într-o kanunnamea din 1570 pentru portul și târgul Brăila¹¹⁶. În ciuda celor peste trei decenii ce o separă de momentul constituirii kazalei Brăila, ea oferă prețioase indicii pentru viața economică a orașului la sfârșitul intervalului ce ne interesează.

Putem aprecia, prin urmare, că interesul manifestat de cercetători în privința originilor și evoluției orașului a mers doar pe linia valorificării surselor documentare.

De circa un deceniu, apariția unei noi categorii de izvoare, cele arheologice, coroborate cu celelalte surse, a dus la sporirea datelor ce deținem despre unul din cele mai însemnate orașe medievale din spațiul românesc.

¹¹⁵ I.CÂNDEA, S.PANDREA, *Cercetările arheologice de la biserica Sf. arhanghel Mihail din Brăila*, în *Istros* VII, 1994, p.201-220.

¹¹⁶ A.POPESCU, *Brăila otomană într-o kanunnamea de la 1570*, în loc. cit., p.183-187.

3. REALITĂȚI ETNICO-DEMOGRAFICE ȘI POLITICE (SEC. XIII - 1538)

A. SECOLELE XIII-XIV

Așadar după 1185 când sub conducerea lui Asan și Petru, români de origine, izbucnește răscoala împotriva Constantinopolului¹ și până la 1230, mențiunile privind românii nord dunăreni, în mijlocul cărora se și retrag într-o primă fază cei doi frați, sunt tot mai numeroase și mai ample. Ele relevă posibilitățile mari, uneori determinante în evenimentele dramatice desfășurate și cu concursul altor protagoniști, între care cumanii, bulgarii, ungurii sau rușii vor juca un rol deosebit.

Vom sublinia în acest context, că populația românească ce trăia pe malul Dunării în extremitatea nord-estică a Munteniei, precum și în așezările semănate încă destul de rar pe cursurile de apă ce converg spre viitoarea așezare a Brăilei (Buzău, Siret, Călmățui) este atestată și de descoperiri monetare de felul celor de la Dedulești.

¹ Pentru evenimentele din debutul și desfășurarea ulterioară a răscoalei vlaho-bulgarilor începută în toamna lui 1185, cf. în special CHONIATES, *Istoria*, în *FHDR*, III, p.252-337 apoi, din bogata bibliografie a problemei menționăm: N.BĂNESCU, *Un probleme d'histoire médiévale. Création et caractères du second Empire bulgare* (1185), București, 1943; B.PRIMOV, *Crearea celui de-al doilea țarat bulgar și participarea vlahilor*, în *Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec.XII-XIX)*, Studii, I, București, 1971, p.9-56, Ș.ȘTEFĂNESCU, *Răscoala Asăneștilor și crearea Imperiului Vlaho-Bulgar*", în *DID*, III,, p.339-361; N.Ș.TANAȘOCA, *De la Vlachie des Assénides au second Empire bulgare*, în *RESEE*, XIX, 1981, 3, p.581-594. Mai recent, culegerea de studii *Răscoala și statul Asăneștilor*, București, 1989, ce cuprinde: E.STĂNESCU, *Premisele răscoalei Asăneștilor. Lumea românească sud-dunăreană în veacurile X-XII*, p.11-36; S.BREZEANU, *"Vlahi" și "misiieni" în sursele bizantine relative la începutul statului Asăneștilor. Terminologie etnică și ideologie politică*, p.37-69; T.TEOTEOI, *Civilizația statului Asăneștilor între Roma și Bizanț*, p.70-102; O.ILIESCU, *Dreptul monetar în statul vlaho-bulgar al primilor Asănești (1187-1218)*, p.103-113; E.OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU, *Moneda Asăneștilor în contextul circulației monetare din zona Gurilor Dunării*, p.114-152; N.Ș.TANAȘOCA, *O problemă controversată de istorie balcanică: participarea românilor la restaurarea țaratului bulgar*, p.153-181.

Tezaurul, în afară de datele economice pe care le oferă, este totodată dovada cea mai vie a prezenței populației românești, de condiție modestă, pe valea Buzăului, aflată în calea detașamentelor cumane, a teutonilor, a altor forțe ce se îndreaptă spre sud sau spre nord în jurul anilor 1230.

După marea invazie mongolă, atât de importantă în consecințele ei imediate, dar și ulterioare, prin apariția Hoardei de Aur în vecinătatea gurilor Dunării, prin dezechilibrul politic și militar creat², către sfârșitul secolului al XIII-lea, înregistrăm în însăși vatra medievală a viitorului oraș, cel mai important și semnificativ document arheologic descoperit până în prezent sub aspect demografic.

În cunoscuta monografie închinată orașului cu un sfert de veac în urmă³, Constantin C.Giurescu era obligat să constate precaritatea dovezilor - inclusiv arheologice - ce puteau susține în acel moment ideea unei continuități în spațiul viitoareii așezări urbane: "Populația de pe aria Brăilei atestată arheologic... în secolul al IV-lea, se constată și în secolul al XIII-lea. *Cu siguranță săpăturile viitoare, precum și*

² Pentru marea invazie mongolă și problemele ce au rezultat atât pentru spațiul locuit de români cât și cel limitrof acestuia, a se vedea mai întâi dintre izvoare AKROPOLITES, *Istorie*, în *FHDR*, III, p.404-405, PACHYMERES, *Istorie compuse*, în *FHDR*, III, p.444-449; GREGORAS, *Istoria romeilor*, în *FHDR*, III, p.500-517; ROGERIUS, *Carmen miserabile*, ed. G.Popa-Lisseanu, în *IIR*, V, 1935; N.IORGA, *Români și tătari în evul mediu*, în *AARMSI*, ser. III, VII, 1927, retipărit în N.IORGA, *Studii asupra evului mediu românesc*, ed. Ș.Papacostea, București, 1984; A.DECEI, *L'invasion des Tatars de 1241/1242 dans nos régions selon la Djami ot Tevarikh de Fâzl ol-lah Râsid od Din*, în *RRH*, XII, 1973, 1, p.101-121, republicat în limba română în idem, *Relații româno-orientale*, București, 1978, p.193-208; A.SACERDOTEANU, *Marea invazie tătară și sud-estul european*, București, 1933; S.IOSIPESCU, *Românii din Carpații Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) până la consolidarea domniei a toată Țara Românească. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cotorpirii ungare*, în *Constituirea statelor feudale românești*, coord. N.Stoicescu, București, 1980, p.41, Al.GONȚA, *Românii și Hoarda de Aur, 1241-1502*, München, 1983, I.TODERAȘCU, *Unitatea românească medievală*, București, 1988, p.80-83; V.SPINEI, *Moldova în secolele XI-XIV*, Chișinău, 1944, p.195-228, unde și restul bibliografiei problemei. Mai nou, vezi V.CIOCÎLTAN, *Hegemonia Hoardei de Aur la Dunărea de Jos (1301-1341)*, în *RI*, s.n., V, 11-12, 1994, p.1099-1118.

³ Constantin C.GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, p.34-35.

*descoperirile întâmplătoare vor dovedi continuitatea populației autohtone pe locul Brăilei și în perioada intermediară, adică secolele V-XII*⁴ (s.n.)

Constatând apoi prezența pentru secolele IX-X - în imediata vecinătate sudică, a necropolei de la Chiscani, - iar la nord, a materialelor de factură pecenegă (sec. X-XI) de la Baldovinești, istoricul încheia în nota sa caracteristică: "Nimic mai normal ca aceeași populație să se găsească, în secolul amintit, și în regiunea intermediară dintre Chiscani și Baldovinești, adică pe locul Brăilei și Brăiliței"⁵.

Într-adevăr, începând cu 1986, Muzeul Brăilei și-a propus cercetarea sistematică a zonei din cuprinsul orașului situată între Bulevardul "Alexandru Ioan Cuza" și terasa Dunării, la nord de Vadul Schelei, adică suprafața pe care s-a aflat cetatea demolată din ordinul rușilor după 1830⁶.

Necropola creștină nr.1

A fost descoperit astfel în curtea casei din str. Cetății nr.70, acolo unde a văzut lumina zilei cel ce avea să fie eruditul poet, critic și istoric literar D.Panaitescu-Perpessicius, un cimitir de înhumație medieval-timpuriu⁷.

Precizăm că această necropolă aflată în punctul cel mai înalt al orașului (cca 25 de metri față de nivelul Dunării) nu reprezintă nici ca ordine cronologică a descoperirilor și nici în sine primul complex arheologic surprins în această zonă. Ne referim la faptul că pe str. Citadelei a fost descoperit la nr.38 un mormânt aparținând culturii Sântana de Mureș (sec. IV)⁸. Tot aici, pe str. Cetății nr.70, au fost scoase la

⁴ *Ibidem*, p.35.

⁵ Constantin C.GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, p.35.

⁶ Despre demolarea cetății, vezi materialele puțin cunoscute de la Arhivele Statului București, fond Administrativ vechi, Țara Românească, 1828, dos.1034, 2575, 4601, 4608.

⁷ Mulți cercetători ai evului mediu românesc plasează perioada secolelor X-XII în ceea ce ei denumesc feudalismul timpuriu: Cf. I.UZUM, *Două cimitire feudal timpurii de la Gornea și Pojejena (jud. Caraș Severin)*, în *Tibiscus*, III, 1974, p.159-163 (pe care le datează secolele XI - XII); I.VASILIU, *Cimitirul feudal timpuriu de la Isaccea*, în *Peuce IX*, 1984, p.107-141, (pe care îl plasează în sec. XI-XII); O.DAMIAN, *O necropolă medievală timpurie la Nufăru (jud. Tulcea)*, în *SCIVA*, 44, 1, 1993, p.81-113, (pentru care vorbește de secolele X-XII, folosind însă, alături de mulți alții, expresia mult mai adecvată - medieval timpurie).

⁸ Este vorba de o descoperire mai veche (1959), în dreptul casei cu nr. 38. Vezi N.HARTUCHE și F.ANASTASIU, *Brăilița*, Brăila, 1986, p.61.

iveală, după cum vom vedea din însăși groapa mormintelor, fragmente ceramice aparținând culturii Sântana de Mureș și Dridu.

Cercetarea, începută în 1986⁹ și continuată în 1989 și 1991-1992, a însumat doar 42 m² în cele patru secțiuni realizate. Dimensiunile și amplasarea lor au fost determinate de obiectivul propus inițial - acela al unui sondaj în afara perimetrului cunoscut cu aproximație ca amplasament al citadelei otomane. Ulterior, urmărirea complexelor funerare descoperite în S1 (1,5mx10m) ne-au orientat cercetările astfel încât să putem afla dacă necropola continuă spre nord. La est și la vest, locuitorii din vecinătate confirmau descoperirea de oseminte umane în cadrul unor săpături pentru diverse amenajări (circa 15m est și vest față de S1).

Dacă în S4 (trasată și executată în spațiul verde din fața casei Perpessicius), n-au fost descoperite morminte, în schimb, spre nord-vest față de acest punct a fost găsit întâmplător un altul (M50), chiar pe axul str. Cetății, în dreptul casei cu nr.54. Până în momentul de față el constituie limita nordică a necropolei.

La fel, spre vest, limita e dată tot de o descoperire întâmplătoare, la intersecția str. Cetății cu str. Fortificației, pe latura de vest a casei Banu. Cu prilejul unor consolidări ale fundației, a fost atins de lucrători un mormânt de înhumație, orientat est-vest și fără inventar¹⁰.

În sfârșit, spre sud, problema întinderii necropolei medieval timpurii de care vorbim a încercat a fi precizată prin sondajul efectuat în 1992 pe latura de nord a Grădinii Publice (deci pe latura de sud a Vadului Schelei), despre care știm, pe cale

⁹ Sub conducerea dr. Petre Diaconu de la Institutul de Arheologie - azi "Vasile Pârvan" - din București. Din colectiv au mai făcut parte din 1989 și S.Pandrea și D.Pandrea (1991).

¹⁰ În ciuda stării precare de conservare și a faptului că întreg toracele și capul se aflau în profilul de vest al gropii - (realizată de lucrătorii ce reparau temelia casei amintite) - s-au putut observa oasele antebrățelor și a palmelor de la ambele mâini, ceea ce ne-a făcut - în ciuda distanței apreciabile până la punctul Cetății 70 - să-l atribuim aceluiași orizont funerar.

De curând, în toamna anului 1994 lucrările de canalizare a Casei Perpessicius au scos la iveală în fața porții (la cca.238-240) un alt mormânt, din cele adunate, ce ridică numărul total al indivizilor înhumați aici la 52.

documentară, că nu era locuită la sfârșitul secolului al XVIII-lea și nici după aceea, până astăzi¹¹.

Este sigur însă că necropola a suferit distrugeri, așa cum spuneam, dat fiind casele ridicate în zonă, dar mai cu seamă datorită anexelor și a instalațiilor, ce au reclamat săpături relativ adânci¹². Pe latura de sud a necropolei, amenajarea de către turci a fortificației, ulterior folosită la realizarea unui acces lesnicios dinspre cetate și oraș către Dunăre și port a afectat probabil, limita ei în această direcție.

În ceea ce privește stratigrafia locului în care a fost descoperită necropola, am arătat deja că prezența fragmentelor ceramice Sântana de Mureș și Dridu, în pământul din groapa mormintelor de care vorbim, ar putea însemna existența anterioară a câte unui nivel aparținând celor două culturi. Lucrările mari de nivelare a terenului după demolarea cetății din 1830, au dus la distrugerea până la o adâncime de cca 150-180cm, față de nivelul actual de călcare, a oricăror complexe arheologice și a adus în zonă pământ care, cel puțin în parte, a conținut fragmente ceramice, etc.

Așadar, în situația dată, de la -165cm, ajungând uneori până la 230-270cm, constatăm în cele trei secțiuni (S1-S3) unul, două și chiar trei rânduri de înmormântări, aparținând perioadei medievale timpurii (sec. XIII), unitare din punctul de vedere al ritului, ritualului și inventarului - tocmai prin lipsa lui - în cvasitotalitatea mormintelor.

¹¹ Planul (*Grundissul*) ridicat de austrieci la 1789/90, în timpul conflictului cu turcii, indică pe locul respectiv așa-numita Grădină Împărătească (vezi: M.POPESCU, *Știri despre Brăila în arhivele vieneze*, în *Analele Brăilei*, V, 1933, 1, p.14-16; Gh.T.MARINESCU, *Brăila Veche*, Brăila, 1929, pl. XXIII, p.45 și C.C.GIURESCU, *Istoria Românilor*, București, 1938, vol.III, 2, p.609; idem, *Istoricul orașului Brăila*, p.73, nota 12 și 75).

Sonda efectuată de noi aici, în 1992 (S1=4mx6m) nu a dat decât rezultate parțiale. În ciuda faptului că a fost atinsă adâncimea de 3m, materialele din depuneri nu treceau de secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. Este drept, au fost descoperite și câteva fragmente ceramice de secolele XV-XVI, dar nu se va putea preciza nimic referitor la prezența necropolei sau a așezării care a generat-o, eventual o etapă imediat următoare acestora - (secolul al XIV-lea și al XVII-lea) - decât după încheierea cercetărilor în această zonă.

¹² Cele mai elocvente exemple socotim a fi cele amintite mai sus - intervenția de pe str. Cetății la instalația de aducțiune a apei -, care a dus la descoperirea fortuită a M50, 52 și cea de la casa Banu, unde a fost atins M51. Recent o altă intervenție majoră, cu grave urmări, introducerea gazului metan în zonă a putut provoca efecte asemănătoare.

Acestea suprapun stratul de pământ viu (loess macropolic de culoare galbenă vineție), nivelul ce alcătuiește acest orizont de înmormântări măsurând așadar cca 65-100cm. Imediat deasupra acestuia se află două până la trei nivele conținând complexe medievale târzii și moderne, penultimul situându-se în jurul datei 1830-1835. În sfârșit, nivelul de călcare actual a fost stabilit în 1971 când, pe toată suprafața curții din str. Cetății nr.70, a fost așezat un strat de 40-45 cm pământ negru de grădină¹³.

Ritul și ritualul funerar. Au fost descoperite în total 52 de morminte (a se vedea catalogul), toate de inhumație¹⁴ și de la bun început trebuie să subliniem organizarea acestora în șiruri, astfel încât nu există nici un dubiu față de caracterul "premeditat" al acestui mod de distribuire a indivizilor în necropolă. Astfel, în S1 se observă gruparea M1-3 (copii); M7 și 8; M9 și 19; M10, 11 și 14; M5,6 și M16 și 17.

În S2, în ciuda densității (frecvenței) înhumărilor într-un spațiu destul de redus, putem aminti gruparea M31 și 24,36; M26 și 32; M27 și 28. Cât privește S3, socotim

¹³ Cu ocazia lucrărilor de "restaurare" a Casei memoriale "D.P.Perpessicius" din 1970/71.

Din 1993 a fost restaurată și reconstituită și "casa din curte" pe lângă cea de la stradă, în baza unui proiect aprobat de DMASI București. Menționăm faptul că această ultimă intervenție a stabilit un nou nivel de călcare în zona necropolei, respectiv în curtea casei din str. Cetății nr.70.

¹⁴ Pentru perioada medieval timpurie (sec. X - XIII) sunt cunoscute până în prezent și publicate parțial sau în totalitate o serie de cimitire începând din Banat (I.UZUM, *op.cit.*; idem, *Cimitirul medieval de la Gornea-Tîrcheviște*, în *Banatica*, III, 1975, p.131-143); Transilvania (P.IAMBOR, S.MATEI și A.HALASU, *Considerații privind raportul cronologic dintre așezarea și cimitirul de la Cluj-Mănăștur*, în *AMN*, XVIII, 1981, p.129-150; P.IAMBOR, S. MATEI, *Noi cercetări la complexul medieval timpuriu de la Cluj-Mănăștur*, în *AMN.*, XX, 1983, p.131-146), Moldova de la vest de Prut (M.D.MATEI, E.I.EMANDI, *Necropola feudală timpurie de la Vornicenii Mari (jud. Suceava)*, în *SCIVA*, 31, 4, 1980, p.585-597, datată în secolele XI-XII. A se vedea însă, în privința datării, opinia lui V.SPINEI și R.POPOVICI, *Săpăturile arheologice din necropola medievală de la Hudum (1978)*, în *Arheologia Moldovei*, XII, 1988, p.241, nota 10 și V.SPINEI, în recenzia la lucrarea lui Dan Gh. TEODOR, *Creștinismul la est de Carpați de la origini și până în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991, în *Omagiu savantului Vasile Pârvan (=Carpica XXIII, 1)*, Iași, 1993, p.230, unde se arată că "această necropolă e în realitate cu două secole mai târzie"; în Moldova dintre Prut și Nistru (necropola de la Hansca-Căprăria: I.G.HÎNCU, *Kăprăria - pameatniki culturii X-XII vv.*, Chișinău, 1973, p.10-47) și în Dobrogea (unde "nu au fost cercetate și publicate integral", cum remarca O.DAMIAN, *op.cit.*, p.84, nota 9, fiind amintite câteva dintre ele: Dinogetia-Garvăn, Piatra-Frecăței, Basarabi, Mircea Vodă (pentru secolele X-XIII). Remarcăm, de asemenea, pentru mărimea lor pe cele de la Noviodunum-Isaccea, cercetată de I.VASILIU, *op.cit.*) și, respectiv, Păciul lui Soare, încă nepublicată.

grupate pe criteriul înrudirii M37 și 38; M39,40 și 41; M46 și 47 și foarte probabil, M42 și 43 (copil).

O mențiune specială se cuvine să facem pentru M44 și M45, ambele în întregime în secțiune pentru care a existat chiar și o amenajare din pietre, destul de rudimentar alcătuită în dreapta mormântului 45, unde se păstrează pe toată lungimea acestuia. E posibil, ținând cont de diferența foarte mică de adâncime între cele două morminte, ca înhumarea să se fi făcut simultan sau la un foarte scurt interval de timp, astfel încât ele formează, am zice, un mormânt dublu.

În ceea ce privește suprapunerile, ele s-au putut observa în cadrul M14 suprapus de M11, care la rândul-i a fost suprapus de M10 (deci o dublă suprapunere); M17 suprapus de M16 (fără a putea controla totuși dacă nu este vorba decât de două cranii, nu și de restul scheletelor, care ar trebui să se afle sub profilul estic al lui S1); M34 suprapus de M29 (în S2), după cum în S3 înregistrăm suprapunerea M46 de M47, aflate chiar în profilul de sud al secțiunii, la 20 cm diferență unul sub celălalt.

Datorită folosirii îndelungate dar și intense a necropolei, s-au înregistrat și situații nu numai de suprapuneri de morminte, ci și de distrugere a unora de către altele. Consemnăm astfel în S1 M4 distrus la o înhumare ulterioară și a M7 la așezarea în groapă a lui M8. În S2, limita estică a gropii săpate pentru M28 a deranjat (parțial) M27, al cărui cap a fost deplasat, cu câțiva centimetri spre vest, ajungând astfel în groapa M28. La fel, înhumarea lui M27 și, respectiv, M34, au distrus mai vechile morminte nr.22 și 23, ale căror oase risipite n-au mai permis identificarea decât după cranii, ajunse deasupra pământului gropii din M27.

Situația exhumării unor morminte pentru a face loc altora este evidențiată de M5 (exhumat și strâns), pentru a face loc lui M12 (în S1); M32 și 33 (exhumate); M26 și respectiv M25 în S2; M39 (exhumat) și M40 așezat în locul lui, în S3. Mai observăm, fără a crede că putem generaliza, și că indivizii exhumați și adunați sunt reasezați în noua groapă lângă șold sau piciorul stâng (pricum în stânga) al noului înhumat.

Dacă suprapunerile ne arată că avem de-a face cu o durată mai lungă de folosire a necropolei, dispunerea în șiruri a mormintelor sugerează și ea o deosebită grijă pentru respectarea înrudirii indivizilor, lucru firesc la o comunitate creștină.

Poziția înhumaților din necropola medieval-timpurie de la Brăila este unitară în ceea ce privește orientarea: cu capul la vest și picioarele spre est - cu mici variații datorate anotimpului înmormântării - având în toate cazurile mâinile întinse pe lângă corp, iar palmele spre pământ.

Subliniem această unică poziție a ambelor brațe față de diversitatea cunoscută pentru așezarea lor la creștinii din necropolele medievale timpurii de secolele XI-XII¹⁵

¹⁵ Astfel, la Gornea-Tîrcheviște, în necropola datată secolele XII-XIII, I.UZUM, *op.cit.*, s-au distins patru variante de înmormântare, precum și patru subvariante, *op.cit.*, p.135. Între variante, prima - pentru patru morminte - este cea cu brațele și antebrațele de-a lungul corpului. Poziția este frecvent întâlnită în zonă, după cum ne asigură autorul, *op.cit.*, în loc.cit., p.139: "*Tipul cel mai vechi de înhumare, pentru epoca medievală, pare a fi cel cunoscut din necropolele așa-numitei culturi Bielo-Brdo, corespunzător variantei cu brațele întinse de-a lungul corpului (variantea A notată de noi pentru Gornea-Tîrcheviște (s.n.). Schelete înhumate într-o poziție asemănătoare, provenite din descoperiri izolate, nu din cimitire, au mai fost identificate în punctele "Țărmuri" și "Zomonița" situate tot în hotarul localității Gornea. În alte părți, la Ilidia, ...are analogii mai numeroase..."* (8 morminte).

La Vornicenii Mari, în Moldova, M.D.MATEI și E.I.EMANDI, (*op.cit.*, p.588), au deosebit în cadrul necropolei, ce a numărat 52 de morminte, cinci variante ale poziției mâinilor, dintre care ultima (litera e) asupra căreia se exprimă rezerve, dat fiind starea de conservare a scheletelor, este cea a ambelor mâini întinse pe lângă corp.

În cadrul necropolei medieval-timpurii de la Isaccea, I.VASILIU, *op.cit.*, în loc.cit., p.108 distinge tot "cinci variante de rit", între care, ambele brațe întinse pe lângă corp este așezată prima (A). Pornind de la observația lui I.UZUM de mai sus, autorul săpăturii de la Isaccea afirmă că "*o asemenea poziție a brațelor constituie ceva neobișnuit pentru mormintele creștine din epoca feudalismului timpurii*" (s.n.), găsind la data respectivă (1984) analogii în Dobrogea doar la Histria (A.SUCEVEANU, *Un mormânt din secolul XI e.n. la Histria*, în *SCIV*, 24, 3, 1973, p.495-501), în Transilvania la Peteni (Z.SZEKELY, *Cercetări arheologice în necropola feudală de la Peteni (sec. al XII-lea)*, în *MCA*, 1980, p.504), la Arad-Vladimirescu (M.BARBU și M.ZDROBA, *Cercetările arheologice de la Arad-Vladimirescu*, în *MCA*, 1979, p.294).

Extinzând analogiile la aria ceva mai întinsă (a Câmpiei Panoniei și a sudului Dunării), I.Vasilie apreciază că cele șase morminte (cu ambele brațe pe lângă corp) din cele 172 studiate, pot fi puse în legătură cu "mormintele cu aceeași poziție a brațelor din aceste regiuni", precizând însă că "pentru această variantă de rit funerar nu s-a putut stabili cu certitudine cel mai timpuriu orizont la care apare" (*op. cit.*, în loc.cit., p.108). Să adăugăm și faptul că alți cercetători, (cf. R.POPA, *Streisângeorgiu. Mărturii de istorie românească din secolele XI-XIV în sudul Transilvaniei*, în *RMM*, seria *MIA*, XLVII, 1978, 1, p.29 sau M.DUMITRACHE, *Cetatea sătească din Drăușeni, jud. Brașov, ansamblu de arhitectură medievală. Cercetări arheologice 1973-1977*, în *CA*, III, 1979, p.173-174), consideră că

și chiar mai târziu¹⁶, cu rezerva pentru mormintele la care observarea ambelor brațe, din diverse motive, nu a fost posibilă¹⁷.

Ținând cont de cvasitotalitatea poziției brațelor întinse pe lângă corp - 14 cazuri bine precizate - socotim că cele 7 morminte cu doar o singură mână în această poziție (stânga sau dreapta) aparțin aceluiași ritual, după cum credem că toate celelalte cazuri, imposibil de precizat, au fost întocmai: cu ambele mâini pe lângă corp.

Capul înhumaților s-a aflat, de regulă, în poziție normală - cu fața în sus - fie întors spre dreapta sau spre stânga - cu excepția arătată mai sus în cazul lui M27 din S2 și a celorlalte crani deranjate: M7 ajuns pe pieptul lui M8; M22 și 23; M49.

Deși în poziție anatomică, cu fața în sus, craniul mormântului de copil cu nr.3 ca și cel al M16 reprezintă două excepții față de toate celelalte morminte - de copii sau de maturi - din cadrul necropolei de la Brăila.

În cazul lui M3, la punctul de îmbinare a osului frontal cu cele două oase parietale se află un orificiu de formă romboidală cu o deschidere de cca 4-4,5 cm².

“poziția brațelor nu poate servi ca element de încadrare cronologică”. De aceeași părere este și O.DAMIAN, *op.cit.*, p.90.

¹⁶ R.POPA, *op.cit.*, M.DUMITRACHE, *op.cit.*; V.SPINEI și R.POPOVICI, *op.cit.*; Z.SZEKELY, *Cimitirul și biserica datând din feudalismul timpuriu de la Chileni (oraș Sf. Gheorghe, jud. Covasna)*, în *MCA*, 1986, p.216; V.SPINEI, M.ALEXIANU, V.BUTNARU, *Săpăturile arheologice de la Doina-Girov din 1982-1983*, în *Memoria Antiquitatis*, IX-XI, (1977-1979), 1985, p.232 -236.

¹⁷ Precizăm că din totalul celor 52 de morminte din necropola medievală timpurie de la Brăila, punctul Cetate, nu se poate preciza poziția ambelor mâini pentru un număr de 30 indivizi, pe care le-am grupat astfel: strânse și reînhumate: M5, 15, 32, 33, 39, 52; stare de conservare precară dau morminte răvășite de înhumări ulterioare: M2, 43 (copii) și M4, 30; morminte identificate doar după prezența craniilor: M16, 17, 21, 22, 23, 35, 36, 48, 49 și morminte aflate parțial în secțiune: M6, 10, 12, 13, 19, 20, 28, 30, 37, 41, 42.

Pentru un număr de 7 morminte s-a putut preciza doar poziția unei singure mâini: dreapta, cealaltă lipsind din secțiune: M7 (stânga), 9 (stânga), 18 (dreapta, dar e posibil ca stânga să se fi aflat în profilul de nord al S1), 20 (stânga, dar e posibil ca dreapta să se fi aflat în profilul de sud al S1), M45 (stânga), 46 (stânga), 47 (stânga). Pentru acestea două din urmă este posibil, ca și în cazurile M18 și 20, cealaltă mână să se afle în profilul de sud al lui S3.

În sfârșit, s-a putut constata poziția ambelor mâini pe lângă corp pentru un număr de 14 morminte astfel: M3 (copil); 8,11,14, 24, 25, 26, 27, 29, 31 (deși se afla mai mult de jumătate în profilul de vest al lui S2), 34, 38,40, 50 și 51. Pentru M44 lipsesc oasele antebrațului stâng.

Prezența a încă două morminte de copii la același nivel (M1 și M2 la -165 și respectiv -168cm), cu toată starea precară de conservare a craniilor ca și a restului osemintelor în general, ne-a permis observația că ele nu prezentau intervenții de genul celor practicate pentru M3. Adâncimea aproximativ aceeași, ca și apropierea între ele, am zice gruparea celor trei copii în această zonă a necropolei, nu tocmai periferică, ne permite să considerăm că deși M3 reprezintă o excepție el este primit între ceilalți (copii).

Tot la mică distanță și la o adâncime nu prea mare (-188cm), M16 "tratat" oarecum asemănător (pe o altă zonă a craniului) reprezintă al doilea caz de acest gen din cadrul necropolei.

Credem că pentru M3 și M16 analogii ne pot oferi cele câteva morminte din necropolele de la Hansca-Căprăria¹⁸ (9 indivizi, reprezentând un procent de 12,06% din total) și Limbari (5 indivizi, respectiv 5,2% din totalul înhumaților).

E drept, aici au fost descoperite doar "adâncituri" în cranii, în timp ce inhumații din mormintele 3 și 16 din necropola de la Brăila prezentau câte un orificiu în cutia craniană.

În primul caz -M3- credem că ar putea fi vorba de o "adâncitură" care a cedat, poate, dat fiind vârsta fragedă a celui "tratat"¹⁹, după cum nu excludem posibilitatea unui alt gen de "intervenție", care să fi condus ea însăși la moartea copilului în cauză. Doar analiza antropologică, desigur, va preciza mai multe în acest sens. Probabil și în cazul lui M16 (lăsat în profilul de est al S1, unde nu apărea decât pe circa o treime din volum, suficient însă pentru a observa un orificiu asemănător în zona liniei de sutură a celor două parietale - înspre occipital).

¹⁸ I.G.HÎNCU, *op.cit.*, p.18, fig. 13, mormântul 29, schema adânciturii practicate artificial la o femeie de 50 de ani, așezată cu capul la vest. Vezi și celelalte cazuri din cele 9 descoperite aici, dar cu alte poziții ale "adânciturilor" pe cranii (fig. 15, M4); fig.16 M46 - cu trei "adâncituri", una mare și două mai mici; fig. 19, M55; fig. 21; M13; fig.37, M21 (tot cu trei "adâncituri"); fig. 39, M51; fig. 41, M39. Menționăm în special M41, a cărui "adâncitură" nu este rotundă, ci "aproximativ ovală", deci s-ar putea apropia de un "romb" în situația în care "adâncitura" respectivă ar ceda. Idem, *Limbar - srednevekovii moghilnik XII - XIV vekov v Moldavii*, Chișinău, 1970, p.12 și 13, fig. 3 și 4 cu M61; p.20, fig.8, M37; p.26, fig.11b, M34; p.30, fig.13, M10 (cu două "adâncituri"), p.33,fig.15a, M87.

¹⁹ Idem, *Kăprăria*, p.56. "Specialiștii spun că ele sunt urme ale tratării "vrăjitoarești" ale bolilor psihice - practică condamnată de religia creștină".

În cazurile de la Hansca-Limbari și Căprăria, autorul cercetărilor de aici, citând pe antropolog²⁰ le pune pe seama unor practici vrăjitorești, care s-au diminuat și apoi au dispărut odată cu impunerea creștinismului - nu înainte însă de apariția unor secte cum a fost, de pildă aceea a bogomililor²¹.

²⁰ Opinia privind tratarea unor boli psihice de către vraci anume inițiați, la antropologul maghiar T.Anda, care a studiat 12 cazuri asemănătoare cu cele de la Hansca-Limbari și Hansca-Căprăria și a ajuns la concluzia că adâncitura este rezultatul sfredelirii (găuririi) craniilor... Pe baza câtorva simptome (leșinuri sau convulsii) oamenii au presupus leziuni interne ale cutiei craniene, care apasă creierul bolnavului". El opinează că dispariția acestor practici la începutul secolului al XI-lea se leagă de adoptarea creștinismului. (T.ANDA, *Recherches archeologiques sur la pratique médicale des Hongrois à l'époque de la conquête du pays*, în *Acta archaeologica*, I, Budapesta, 1951, apud I.G.Hîncu, *Limbari*, p.66.

Comparând numărul cazurilor (9) la Hansca-Căprăria (din 54) cu cele (5) de la Limbari (din 96 înhumați), G.Hîncu sugerează micșorarea numărului operațiunilor chirurgicale de acest gen "posibil... prin intervenția bisericii" (*Ibidem*).

Remarcăm în toate cazurile de la Hansca-Limbari feluritele poziții ale mâinilor ca și prezența inventarului în morminte, spre deosebire de Brăila, unde poziția mâinilor este cea de care am vorbit. Tot din spațiul românesc, amintim aici și cazul întâlnit în Maramureș, la Cuhea, cu o trepanație socotită a fi chiar mai nouă, ținându-se seama de context. Cf. R.POPA, M.ZDROBA, *Șantierul arheologic Cuhea. - Un centru voievodal din veacul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966, p.40-41 și nota 29, unde se arată: "Expertiza medicală efectuată de dr. N.Mihăilescu și dr. N.Nicola de la Spitalul nr.1 - București a dat următoarele rezultate:"Vârsta, cca 45-50 ani, craniu dolicocefal. Gaură de trepanare frontală stânga antero-laterală cu diametrul de 1,5 cm. Vechimea găurii este de cca 5-6 luni înainte de deces (marginea postero-inferioară a găurii pe fața externă a craniului - cu tabla externă ridicată și consolidată).

Radiografia craniului față - ambele profile arată existența unei maladii hiperostozante, foarte marcată, generalizate. Ampretele vaselor diploice foarte dilatate. Presupunere: gaură de trepanare cu scop terapeutic".

²¹ Morminte cu antebrațele îndoite din coate și palmele așezate pe clavicule, atribuite bogomililor, se plasează pe o arie destul de largă în sud-estul Europei, inclusiv spațiul românesc (Banat, Oltenia, Moldova, Muntenia și Dobrogea). Vezi în acest sens: I.UZUM, Gh. LAZAROVICI, *Așezarea feudală Ilidia în lumina izvoarelor scrise și a cercetărilor arheologice*, în *Banatica*, I, 1971, p.160-161 sau Gh.CANTACUZINO, *Unele probleme istorice privind satul medieval muntean*, în *SCIV*, XIV, 2, 1963, p.375-387, mai ales fig.17, unde și analogia între mormintele de la Cernica și Zărnești (Bacău) cu cele de la Halimba-Cseres (Ungaria).

De cele mai multe ori constatăm depunerea defunțiilor direct pe pământ, dar au existat și excepții. Acestea se referă la faptul că în unele morminte, M34, 40, 45, 50, s-au folosit coșciuge, inclusiv cu capac²², fapt dovedit și de prezența unor piroane (M7, 11, 39, 40, 46, 50).

Dacă cele mai multe morminte au fost alcătuite, foarte probabil, fără vreo protecție specială pentru defunct, putem spune că în afara celor ce, în mod sigur, s-au protejat prin sicrie, avem și două amenajări prin parapet din piatră²³.

Prima dintre ele, oarecum sub semnul îndoielii, dat fiind orientarea cât și adâncimea la care a fost descoperită în S1²⁴, a fost probabil amenajarea lui M4, ulterior deranjat și împrăștiat pe o mare suprafață.

Orientarea spre est-nord-est ar fi motivată de anotimp, observându-se că, de pildă, M14 are o orientare apropiată de a sa.

În cel de-al doilea caz (M44 și 45) este vorba chiar de un mormânt, probabil dublu, cu amenajarea parapetului atât la nord cât și la sud, unde este mai bine evidențiat.

Acest din urmă aspect, cel al protejării unor morminte prin parapete laterali, ni se pare deosebit de important, dat fiind faptul că este socotit de unii cercetători drept "un indiciu cronologic, fiind semnalizat cu precădere în Dobrogea pentru secolele X-XI și nedepășind, se pare, această limită"²⁵.

²² Vezi situația de la Nufăru, O.DAMIAN, *op.cit.*, p.91, unde se amintesc morminte depuse pe scândură, pe pat de pietre și olane, dar și în coșciuge. La Brăila, la M46 și 47, e greu de spus dacă blana de lemn dintre ele este fundul unui coșciug pentru M46 sau capacul lui M47.

²³ A se vedea mai ales M45, 46, 66 de la Nufăru. Cf. O.DAMIAN, *op.cit.*, p.89 (fig.7/1,5,7), ce ni se par cele mai bune analogii cu situația de la Brăila.

²⁴ La adâncimea limitei superioare a gropilor întregii necropole, care în S1 începeau la -120-124 cm, fără a putea spune de la ce adâncime au început acestea a fi săpate, dat fiind denivelările succesive din imediata apropiere.

²⁵ O.DAMIAN, *op.cit.*, p.91-92; Gh.MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, *Un mormânt din sec. X descoperit la Niculițel*, în *Peuce*, X, 1991, p.361-363, unde și discuția în legătură cu această "modă" a timpului și răspândirea ei în Europa și spațiul românesc, inclusiv cel dobrogean, dar și la cele din Transilvania și Țara Românească, socotite ca aparținând unei perioade ceva mai târzii (secolele XI-XIII).

Reținem și punctul de vedere al autorului potrivit căruia mormintele în casetă de piatră, cu relativ largă lor răspândire din Grecia, Albania și Bulgaria până în Cehia, Slovacia, Iugoslavia și Ucraina

Nu putem preciza dacă în afara cazurilor amintite și alte morminte au avut sicrie. În afara situațiilor raportate la morminte - prezentate mai sus -, semnalăm prezența la adâncimi diferite a unor fragmente de lemn și cuie (6 la -210-220cm - în zona M46 și M47; la -215 piron, iar în la -250-260cm, lemn).

Ținând cont de poziția oaselor indivizilor înhumați la Brăila (str. Cetății), putem să afirmăm că majoritatea celor de aici erau lipsiți de sicrie.

Cu privire la ritual, este interesant de relevat faptul că la unele din mormintele din cadrul necropolei de la Brăila au fost observate urme de arsură în zona degetelor de la mâna stângă (M34) și sub cap. Situații asemănătoare cu cea relatată aici s-au întâlnit la unele morminte din necropola nr.2 de la Hudum, Vorniceni Mari, jumătate din mormintele din jurul bisericii reședinței boierești de la Giulești (com.Moara, jud. Suceava), precum și la Chilieni (orașul Sf.Gheorghe, jud.Covasna), într-un mormânt unde individul era așezat cu brațele în lungul trupului, în apropierea unei biserici romanice²⁶.

Atribuite diferit, de la secolele XII-XIII pentru situația de la Chilieni, până la secolele XIII-XIV și chiar mai târziu pentru Vorniceni Mari și Giulești (secolele XIV-XVII), lor li se adaugă și realitățile constatate la Brăila, care se integrează ariei largi carpato-dunărene, în care se constată prezența cărbunilor lângă schelete. Obiceiul, practicat de călugări până în secolul nostru la unele mănăstiri din Moldova, nu le-a aparținut, cum se vede, în exclusivitate, ci este întâlnit și în lumea mirenilor²⁷.

Rezumând elementele ce pot contribui la o încadrare cronologică cât mai strânsă a necropolei medievale de la Brăila din str. Cetății, vom observa că acestea întrunesc date comune unor orizonturi funerare surprinse pe o arie largă, din Banat în Transilvania și din Moldova (inclusiv cea dintre Prut și Nistru) până în Dobrogea din imediata noastră vecinătate, plasate între secolele XI-XIV.

"cunosc după veacul XI o anume persistență doar în Bulgaria și fosta Iugoslavie, în rest, acest tip de mormânt fiind întâlnit cu totul întâmplător".

²⁶ V.SPINEI, *op.cit.*, p.241; M.D.MATEI, E.I.EMANDI, *Habitatul medieval rural din valea Moldovei și din bazinul Somuzului Mare (sec. XI-XVII)*, București, 1982, p.118-119 și 125-129; L.BĂTRÎNA, A.BĂTRÎNA, I.VĂTĂMANU și Ș.SCORTĂRU, *Ansamblul reședinței feudale de la Giulești (jud. Suceava)*, în *MCA*, București, 1986, p.245; Z.SZEKELY, *op.cit.*, p.216 și 219.

²⁷ Vezi V.SPINEI și R.POPOVICI, *op.cit.*, p.241 și notele 7, 13.

Astfel, poziția membrelor superioare întinse pe lângă corp, deși pare să fie nota distinctă în ceea ce privește ritualul pentru situația de la Brăila, nu poate tranșa problema încadrării cronologice atâta vreme cât în Transilvania, de pildă, la Cluj-Mănăștur se înregistrează, pentru necropola datată în secolele XI-XII, un procent ridicat de indivizi cu această poziție a mâinilor (este vorba de peste 40 de indivizi din 159 de înhumați - circa 25%), dar se întâlnesc tot atât de bine în secolele XIII-XIV de Hudum și, mai ales, la Doina-Girov. Aceștia din urmă au fost încadrați cronologic secolelor XIII-XIV, chiar dacă în ultimul caz s-a putut dovedi stratigrafic anterioritatea celor cu brațele întinse pe lângă corp față de cei înhumați cu alte poziții ale brațelor.

Considerațiile de mai sus se fac, de altfel, pornind de la termenul *post quem* pe care îl stabilește prezența în pământul gropilor de morminte a fragmentelor ceramice Dridu (sec.X).

Trebuie să precizăm că în evaluarea generală a situației există, pe lângă poziția brațelor în ritualul adoptat, încă două elemente ce par să pledeze pentru o datare mai timpurie a mormintelor medievale de la Brăila. Este vorba, mai întâi de cele două amenajări din pietre pentru M4 (?), 44 și 45, care - după unele opinii - nu depășesc secolul XI²⁸.

Se adaugă apoi două situații menționate - M3 (copil) și M16 (probabil adult) cu trepanații, element încadrat în necropolele de la Hansca-Căprăria și Limbari în secolele X-XIII.

O notă distinctă - cel puțin la acest stadiu al cercetării - o constituie lipsa oricărui inventar, fapt întâlnit în aproape toate cimitirele enumerate mai sus, dar nu la modul absolut, cum se întâmplă la Brăila. De regulă, inventarul este sărac, dar nu lipsește cu desăvârșire.

²⁸ Vom observa totuși, mai ales pentru M44 și 45 faptul că parapetul este destul de rudimentar alcătuit, deși pe suprafața lui S3 au fost descoperite și alte bucăți de piatră de talia celor din alcătuirea lui. Analogii poate oferi în situația de la Nufăru unde, la fel, sunt încadrat cronologic în secolele XI-XII.

În ceea ce privește amenajarea din piatră a mormântului 4 (răvășit de intervenții ulterioare), atragem atenția asupra dispunerii sale mai mult sud-sud-vest - nord-nord-vest, care se întâlnește la Hansca-Căprăria (unde cei înhumați astfel nu dispuneau inventar). Vezi observația la V.SPINEI, *Realități etnice și politice*, p.109.

Pornind de la adevărul că izvoarele narative sunt aproape neputincioase în fața întrebărilor pe marginea unor realități demografice sau etno-demografice, pentru secolele ce au premers întemeierea statelor românești - secolele X-XIII - datele arheologice capătă o valoare cu totul sporită în această situație.

Fără a putea ajunge la evaluări absolut precise de ordin etnic sau numeric în ceea ce privește populația din zona viitoarei așezări de caracter urban în secolele XI - XIII și chiar XIV, socotim că necropola medievală nr.1 de la Brăila (str. Cetății) confirmă, cel puțin până în prezent, așa cum s-a arătat deja²⁹, "imaginea parțială ce avem asupra ponderii demografice a localnicilor din sud-vestul Moldovei și nord-estul Munteniei, oferită de bula papală din 14 noiembrie 1234, în care se relatează că enoriașii catolici unguri și germani din episcopia cumanilor ar adopta religia românilor".

B. SECOLELE XV-XVI

Necropola creștină nr.2

Tot în aria așezării medievale Brăila, cercetările din 1994³⁰ au dat la iveală un nou document arheologic, similar celui prezentat până acum. Este vorba despre necropola creștină nr.2, surprinsă cu ocazia restaurării bisericii Sf. Arhanghel Mihail din vechea piață a orașului³¹.

Situată la circa 600-700m sud-vest față de prima necropolă creștină de la Brăila și la circa 200m vest de terasa Dunării, ea reprezintă, așa cum vom vedea, o etapă ceva mai târzie a înhumărilor ce au avut loc în aria așezării de caracter urban.

²⁹ *Ibidem*, p.97.

³⁰ Cf. pentru rezultatele preliminare I.CÂNDEA și S.PANDREA, *Cercetările arheologice de la biserica Sf. Arhanghel Mihail din Brăila*, în *Istros*, VII, Brăila, 1994, p.201-220, nota 1, unde și condițiile proiectării cercetării.

³¹ Este vorba de piața apărută ca urmare a lucrărilor de sistematizare întreprinse după 1830 prin aplicarea planurilor lui Rimev (1830) și Berroczyń (1834). Vezi pentru aceasta R.PERIANU, *Planul orașului Brăila din 10 mai 1830*, în *În amintirea lui Constantin Giurescu*, București, 1944, p.387-390 și planșa.

Pornind de la cunoștințele noastre referitoare la biserica ce luase naștere foarte târziu (mai întâi în 1808-1810, apoi în 1831)³², precum și de la tradiția care vorbea despre prezența unui cimitir turcesc pe locul actualului lăcaș de cult și în împrejurimile lui, ne-am propus să investigăm din punct de vedere arheologic zona.

Să mai adăugăm că locul de amplasare a geamiei - deci a bisericii Sf.Arhanghel Mihail de astăzi - se află³³ chiar pe latura de sud a căii principale de acces în oraș - drumul Silistrei (adică axul sud-nord al așezării, paralel cu malul stâng al Dunării)³⁴. Tot aici era probabil și intersecția, cu cealaltă direcție esențială, est-vest, adică drumul ce i s-a zis mai târziu Calea Bucureștilor. Primul dintre ele, drumul Silistrei continua spre nord cu Calea Iașilor sau a Moldovei iar cel de-al doilea cobora către Dunăre, adică, în port.

Pornind de la aceste elemente cunoscute documentar, cercetarea unui astfel de loc ni s-a părut deosebit de importantă prin datele ce putea să le ofere.

Astfel, au fost executate un număr de casete după cum urmează: La exterior: CI, perpendiculară pe zidul de nord al bisericii actuale, având latura de vest (profilul de vest) în continuarea liniei care prelungește la exterior zidul de vest al geamiei, demolat în 1861, când a fost mărită biserica în această direcție cu aproape 7m. Ulterior, aceasta a fost dezvoltată spre nord, în continuare, cu o nouă casetă CII, tot de 3x4m, ce a permis urmărirea complexelor arheologice descoperite până atunci și mai ales traseul zidului din piatră de râu aflat perpendicular pe zidul de nord al bisericii actuale, deci al fostei geamii în faza ei ultimă de existență.

Cea de-a treia casetă s-a practicat (CIII 2x1m) la locul de îmbinare al arcului făcut de altar (absida de est a bisericii actuale) cu zidul de est al fostului lăcaș musulman (la nord de nașterea arcului). Apoi, CIV (3x4m) tot pe latura de nord a zonei exterioare monumentului cercetat a urmărit spre est zidul de nord al unei fundații

³² Cf. pentru datele cunoscute până la cercetarea noastră H.STĂNESCU, *Monumente musulmane civile și religioase din orașul Brăila*, în *SCIA*, 1-2, 1956, p.298-318.

³³ Vezi planul din 10 mai 1830 a lui G.Rinieș la R.PERIANU, *Planul orașului Brăila*, în loc.cit., planșa.

³⁴ Modificarea de direcție a acestei căi de acces, impusă de înființarea pieții (Sf. Arhanghel Mihail) după 1830 a plasat fostul lăcaș musulman în colțul de sud-vest al parcului din centrul orașului.

de piatră - prea puțin legată cu mortar - ce o atribuim, în faza actuală a cercetării unei etape mai timpurii a geamiei, ulterior demolată³⁵.

Caseta cu numărul cinci (CV 2x1m) a însemnat practic urmărirea cu atenție a săpăturilor realizate de constructor la vârful arcului descris de absida altarului.

Pe latura de nord a bisericii, la 3m de zidul de pe această parte a fost realizată caseta numerotată VI (CVI de 4x4m). Mai trebuie spus că la 2,5m spre nord a fost lăsat un martor paralel cu zidul nordic al bisericii, lat de 0,5m iar ulterior, suprafața sudică a casetei a fost lărgită spre est cu încă 1,5m. Se aștepta surprinderea - intersecției fundațiilor de pe direcția est-vest cu una nord-sud, ceea ce s-a și întâmplat. Caseta cu numărul VII (CVII 2x1m) a fost impusă de modul de desfășurare a lucrărilor de consolidare și a fost realizată perpendicular pe zidul de est al bisericii la sud de absida altarului. În acest fel, au fost descoperite un număr de 30 de morminte alături de alte complexe arheologice cum ar fi fundațiile a cel puțin două etape anterioare de construcție ale geamiei sau gropile menajere cu un conținut relativ sărac de material arheozoologic și inventar ceramic³⁶.

Cercetările au fost continuate în 1995 prin practicarea unor noi casete, atât în interiorul cât și la exteriorul bisericii. S-au precizat cu acest prilej noi detalii ale evoluției construcției otomane fiind intersectate de asemenea alte 18 morminte creștine.

Astfel, caseta IX (CIX, 4x4m) s-a realizat la interior în colțul de sud-est al geamiei din ultima fază de existență a sa - deci și a bisericii actuale. S-a pus în evidență aici temelia unui zid din piatră cu bârne de lemn având un traseu nord-sud, perfect paralel cu actualul zid de est al bisericii.

Tot aici, au fost descoperite, într-o groapă comună, un număr de 16 cranii, provenind de la tot atâtea morminte precum și un mormânt în perfectă stare de conservare, suprapus de zidul nord-sud descoperit în CIX.

Caseta X (CX 9x2m) s-a realizat pe latura de nord a bisericii la exterior în condiții deosebit de dificile din punct de vedere tehnic. Dar a dat la iveală o bună parte

³⁵ Cf. I.CÂNDEA și S.PANDREA, *op.cit.*, p.204-205.

³⁶ *Ibidem*, p.205-206.

din zidul nordic al celei mai vechi faze constructive descoperite aici până în prezent, precum și încă un mormânt creștin din cel mai vechi orizont funerar³⁷.

Așadar, limita necropolei medievale creștine descoperită în Piața Traian, în toate cele patru puncte cardinale, depășește suprafața bisericii, fără a putea arăta cu precizie până unde se întindea aceasta, măcar pe una din direcții³⁸. Suprafața înregistrată până în prezent pentru cele 48 de morminte este de 768m².

În ceea ce privește stratigrafia locului unde a apărut necropola, putem spune că mormintele aflate pe cel puțin două orizonturi alcătuiesc cel mai vechi strat de cultură, fiind practicate în solul viu de culoare brun-gălbuie la adâncimi ce variază între -290 și -170cm. Situația este aceeași atât în interiorul cât și la exteriorul bisericii. Acestui strat îi urmează un altul, de culoare ceva mai deschisă, uneori cafenie, în care a fost așezată temelia din piatră fasonată a primului edificiu construit aici (probabil în sec. al XVI-lea). Din acest strat destul de consistent provin doar câteva materiale ceramice târzii din secolele XVII-XVIII. Urmează apoi, între - 150 și până la actualul nivel de călcare o succesiune de straturi de pământ nivelat, conținând resturi de olane cărămizii și mortar de culoare maroniu-gălbuie. Ultimii 60 de cm din acest strat îi reprezintă nivelările făcute probabil la 1830 și după, foarte numeroase, de altfel, până în zilele noastre.

Ritul și ritualul funerar

Pe suprafața amintită au fost descoperite atât la interiorul cât și în afara bisericii un număr de 32 de morminte și o groapă comună, conținând 16 cranii. Aceasta ridică la 48 numărul total al indivizilor înhumați la biserica Sf. Arhanghel Mihail din Brăila.

De la început trebuie să observăm o anumită organizare a mormintelor în șiruri, care se mențin pe suprafețe foarte mari. Așa s-a întâmplat cu M1, M27 și M28 în CI și CII, cu M25 și M26 în CIV, cu M24 și M47 din CVI și respectiv CIX, M23 cu M48

³⁷ Cercetările, în curs de desfășurare în vederea raportului final, vor trebui să răspundă cel puțin întrebărilor legate de apariția și evoluția construcțiilor din acest punct al orașului medieval Brăila, fără a putea epuiza problemele ridicate de necropola creștină, ale cărei limite sunt practic imposibil de surprins în toate cele patru puncte cardinale.

³⁸ În stadiul actual al cercetării, ținând cont de tradiția care vorbește de prezența unui cimitir otoman - firesc de altfel lângă o geamie -, sugerat însă și de prezența a două fragmente de pietre funerare

dar și cu M21 și M20 din CVII și M19 din CIII. Subliniem aici că alinierea este reală, aproape perfectă și sugerează o depunere organizată a defuncțiilor în necropolă. Nu ne mai putem pronunța în legătură cu dispunerea unui număr de nouă morminte, respectiv M5, M6, M7, M13, M14, M15 și M8, M9, M10, deoarece sunt morminte adunate la absida altarului. Ele au fost reînhumate foarte probabil în 1831, atunci când lucrările pentru fundația absidei altarului le-a intersectat. În aceste condiții grija față de morminte este cu totul firească și se explică ușor de ce au fost grupate trei câte trei. Cele nouă morminte reînhumate pot fi morminte grupate trei și câte trei adunate dintr-o perioadă anterioară anului 1831 sau pur și simplu au fost în mod intenționat grupate astfel (fiind vorba de așezarea de lângă altar), chiar dacă nu s-a sesizat atunci (1831) nici o legătură între ele. Lipsa oricăror urme de oseminte umane la extremitatea estică a altarului și totodată a întregului complex ar putea fi un indiciu în privința limitei răsăritene a necropolei. Până în momentul de față nu au fost înregistrate cazuri în care o înhumare să o deranjeze sau să distrugă o alta. Excepție fac exhumările în vederea așezării în același loc a altui individ, ceea ce denotă grijă și pietate creștină autentică. La fel, trebuie să precizăm că în stadiul actual al cercetării nu înregistrăm decât un singur caz de morminte suprapuse, fapt ce se consideră a fi totdeauna o dovadă a duratei mai mari de folosire a necropolei³⁹.

Un caz cu totul aparte credem că îl reprezintă cele 16 cranii reînhumate în colțul de SE al bisericii, respectiv al geamiei, care, după moneda otomană descoperită la circa 10cm sub movila de capete, s-a petrecut după 1731. Dacă ținem cont și de faptul că aceste cranii nu au maxilarul inferior, situație care ne obligă să acceptăm că indivizii au fost inițial înhumați într-un alt loc, atunci prezența lor aici nu s-ar putea explica decât tot sub forma unui act de pietate creștină. El s-a realizat în mare grabă și într-un moment în care creștinii, după 1731, au fost pentru puțină vreme stăpânii orașului și ai geamiei⁴⁰.

otomane caracteristice, nu excludem posibilitatea ca aceste morminte să apară ceva mai departe de biserică (deci de fosta geamie).

³⁹ O.DAMIAN, *op.cit.*, p.84.

⁴⁰ Nu excludem posibilitatea ca în cursul unor evenimente ce au avut loc și înainte de 1808-1810, când s-a înregistrat prima tentativă de transformare a geamiei în biserică să se fi petrecut evident, după 1731 și până în 1808-1810, acest fapt. În privința încercării din 1808-1810 de transformare a geamiei în

Vom preciza că o serie de schelete au fost doar parțial dezvelite datorită situației speciale în care s-au desfășurat cercetările. Numărul acestora este destul de mare și cuprinde următoarele morminte: M5, 11, 18, 20, 22, 25, 27 și 48 în vreme ce M4, 21 și 30-46 reprezintă morminte evidențiate doar prin prezența craniilor. Din păcate un număr destul de mic de schelete au fost puse în evidență integral: M1, 8, 19, 23, 24, 26, 28, 29 și 47. O situație specială au scheletele din M2, 3, 6-7, 9-16, adică un număr de 12 morminte în care indivizii au fost reînținuți din vechime. Este cazul lui M8 care a fost amplasat prin scoaterea cel puțin a lui M9, dacă nu și M10, după cum e posibil ca M8 să fi fost deranjat în momentul construirii altarului. Acest ultim fapt a afectat și morminte ca M5-7 sau 13-15 de la -170cm până la -250 cm, deoarece M19, deși suprapus de fundația altarului, nu a mai fost atins, grație adâncimii la care a fost depus: -290cm.

În general s-au practicat înmormântări individuale, cu sublinierea că în câteva cazuri avem de-a face cu reînținări, câteodată parțiale, așa cum s-a procedat cu M30-46. Pentru M4 și 21 credem că este vorba de morminte întregi ce se continuau în profilul respectiv. La aceasta din urmă s-a observat și o parte din osul brațului drept fără a mai putea continua cercetarea⁴¹.

Orientarea scheletelor este vest-est, cu abaterile firești datorate anotimpului în care s-a făcut înmormântarea. Indivizii au fost așezați cu capul la vest și picioarele la est, poziție întâlnită prin excelență la creștini. *De remarcat și faptul că în ciuda suprapunerii necropolei creștine de aici de către un ansamblu de cult musulman pentru mai multă vreme, nu întâlnim între mormintele întregi și cele parțial păstrate și cercetate decât cele aparținând ritului creștin.*

Toate scheletele au fost găsite în poziția întins pe spate, cu picioarele paralele. Excepție a făcut M24, care avea deplasate aproape într-un unghi drept femurul drept și

biserică, în condițiile ocupării orașului și a cetății de către ruși vezi I.VÎRTOSU, *Din trecutul bisericii brăilene*, în *Analele Brăilei*, II, 2, 1930, p.10-12, unde, în cartea mitropolitului Gavriil către locuitorii orașului Brăila, cu prilejul revenirii Brăilei sub oblăduirea Sf. Mitropolii, se arată că s-a urmat (la fel ca și) (n.n.) în vremea trecută, "când iarăși s-au fost luat Brăila sub stăpânirea puterniciei împărăției a Rosiei". Deci, momentul reînținării se situează undeva după 1731 și înainte de 1810, când creștinii ar fi putut amenaja în acest loc o groapă comună.

⁴¹ Vezi Anexa II, Catalogul mormintelor din Necropola creștină nr. 2 de la Brăila, Piața Traian.

peroneul piciorului drept, în vreme ce tibia se afla în poziție normală adică paralelă cu tibia piciorului stâng. Au putut fi observate diverse poziții ale mâinilor, dar vom face sublinierea că nu integral pentru ambele brațe. Am avut posibilitatea să cercetăm doar 15 morminte din acest punct de vedere din totalul de 48 (circa o treime). Astfel, pentru cele studiate s-au putut preciza poziția ambelor brațe la un număr de 11 morminte (M1, 8, 20, 23, 24, 26, 27, 28, <29?>, 47, <48?>), iar pentru patru dintre ele doar poziția uneia dintre mâini (M17, 19, 21, 25).

Deosebit de important și interesant totodată este faptul că între pozițiile frecvent întâlnite se numără cea cu mâinile întinse pe lângă corp (M20, 47 - ambele) sau doar una dintre ele (M19 (dreapta), 25 (dreapta se afla întinsă pe lângă corp, iar palma - tăiată? - era așezată pe abdomen). Între celelalte poziții, frecvente la creștinii înhumați după veacul al XIV-lea și întâlnite în necropola nr.2 de la Brăila consemnăm: mâinile pe piept (M8, 24, 26, 27, 28, <29?>, <48?>, mâinile pe abdomen: (M23), sau una pe piept și una pe abdomen (M1 cu stânga și dreapta în această ultimă poziție). În cazul lui M17 doar mâna dreaptă era pe abdomen, stânga neputând fi observată.

Amintim și faptul că M20, sigur mai vechi prin poziția stratigrafică, avea ambele brațe întinse pe lângă corp. *Indirect deci, indiferent de poziția mâinilor pe care o va fi avut M18, cel puțin în cazul acestei suprapunerii, mormântul cu ambele brațe pe lângă corp este mai vechi.*

Această varietate a poziției brațelor nu ne surprinde dacă ne vom raporta la situațiile binecunoscute atât din Dobrogea cât și din Moldova, Muntenia sau Transilvania⁴². Este de observat însă că la Brăila, atât în cazul primei necropole - unde

⁴² Este suficient să amintim aici situațiile similare întâlnite la Suceava, cf. V.BATARIUC, *Necropola medievală de la Suceava*, în *Arheologia Moldovei*, XVI, 1993, p.233), unde un singur mormânt are ambele brațe pe lângă corp din cele 150 studiate, în rest încadrându-se în situațiile amintite și la Brăila; la Hudum, (V.SPINEI și R.POPOVICI BALTĂ, *Săpăturile arheologice din necropola medievală de la Hudum (1987)*, în *Arheologia Moldovei*, XII, 1988, p.238-239) se prezintă variantele de așezare a brațelor în mormintele din necropolele 1 și 2 de acolo; A.ȘTEFĂNESCU, *Cercetări arheologice la Mănești - Buftea*, în *MCA.*, XV, 1981, p.533-534 evidențiază mai multe variante pentru necropola din Muntenia; V.DRĂMBOCEANU, *Săpăturile arheologice de salvare din necropola feudală din punctul "Balastiera" (Buzău-Est)*, în *Mousaios*, I, 1978, p.27-31; Gh. MĂNUCU ADAMEȘTEANU, *Necropola medievală de la Enisala*, în *Peuce*, VIII, 1980, p.481, fig.5, nr.2 relevă o situație asemănătoare în Dobrogea, etc.

există numai înhumați cu ambele mâini pe lângă corp -, cât și în cea de-a doua, pe care o socotim ceva mai târzie, procentul indivizilor îngropați cu o astfel de poziție a mâinilor se menține.

Chiar dacă unii cercetători se opun categoric folosirii poziției antebrățelor și a mâinilor în general ca elemente de încadrare cronologică⁴³, trebuie să spunem că până în prezent, la Brăila, și nu numai aici, poziția mâinilor întinse pe lângă corp s-a dovedit a fi cea mai veche în raport cu celelalte poziții înregistrate.

Cât privește poziția capului, cu foarte mici excepții s-a aflat pentru fiecare schelet în poziție normală. Doar M20 și M24 le aveau întoarse spre dreapta, ultimul fiind lăsat pe umărul stâng într-o poziție nefirească. De remarcat în ceea ce privește M24 și amintita poziție a oaselor piciorului drept. Toate acestea pledează pentru concluzia că M24 a fost așezat de la început în această poziție, fără a fi vorba însă de ceva cu totul deosebit sub aspectul ritualului.

Exceptând situațiile menționate de reînhumare, unde prezența unor fragmente de lemn nu credem a fi cu totul revelatoare, mai multe morminte au prezentat urme clare de folosire a coșciugului sau cel puțin a unei scânduri pe care a fost așezat defunctul. Astfel, menționăm că M5-7 au conținut fragmente de lemn putrezit, fără cuie, în aceeași situație găsindu-se M8⁴⁴, din aceeași zonă a necropolei, precum și M18, în vreme ce pentru M16 și M25 prezența unor cuie în pământul din groapă ne-a făcut să le interpretăm ca urme de sicriu. În două cazuri, M20 și M22, s-a putut constata, fără dubiu, prezența coșciugului în mormintele respective⁴⁵.

⁴³ Cf. în această privință O.DAMIAN, *op.cit.*, p.90 și nota 24 E.COMȘA, *Cimitirul*, în Gh.ȘTEFAN, I.BARNEA, M.COMȘA, E.COMȘA, *op.cit.*, p.370; I.VASILIU, *op.cit.*, p.108-109; M.D.MATEI, Em.I.EMANDI, *op.cit.*, p.554-555, nota 11; V.SPINEI, M.ALEXIANU, I.BUTNARU, *op.cit.*, p.235, n.45-52. Numitorul comun al poziției adoptate de toți autorii citați în această notă este tocmai realitatea sesizată în situațiile respective: totdeauna cele mai vechi morminte sunt cele cu mâinile pe lângă corp.

⁴⁴ În situația lui M8 prezența fragmentelor din lemn la 8-9cm deasupra scheletului credem că nu lasă nici un dubiu în privința coșciugului din acest mormânt

⁴⁵ Situația din ambele necropole de la Brăila prezentate aici confirmă numai într-o oarecare măsură observația că necropolele medievale au arătat că marea majoritate a înmormântărilor se făcea fără sicriu sau că numărul acestora era redus, argumentându-se cu un număr mare de cazuri întâlnite în cimitirele creștine din întreg spațiul românesc. Cf. V.BATARIUC, *op.cit.*, p.233, nota 45, unde și

Un alt aspect privind ritualul folosit în cazul necropolei medievale din vechea piață a orașului Brăila este cel legat de prezența unor cărbuni depuși în groapa mormântului (M1 a prezentat o astfel de situație clară). Aspectul își găsește analogii pe o arie largă, fiind prezent, așa cum am arătat deja, atât în necropola nr. 1 de la Brăila cât și în multe alte locuri⁴⁶.

O altă observație ce s-a putut face în legătură cu modul de desfășurare a ritualului este evidenta dispunere în șiruri a mormintelor, de la nord către sud, dar mai ales de la vest spre est. Este un fapt ce s-a surprins și în cazul necropolei din str. Cetății 70, dar care se repetă și mai evident în cazul înhumărilor din Piața Traian.

Față de primul cimitir creștin, identificat până în prezent la Brăila și cel mai vechi totodată, cel de la Biserica Sf. Arhanghel Mihail prezintă în cazul a două morminte și inventar. Acest fapt este cu totul nou și deosebit în raport cu prima necropolă, unde inventarul lipsește cu desăvârșire, dar se păstrează o notă specifică prin lipsa totală a monedelor în morminte⁴⁷. La fel, lipsa și altor elemente, cum ar fi amenajările mai deosebite pentru morminte (lespezi sau cavouri), vorbesc și despre starea economică și socială încă modestă a creștinilor astfel de la Brăila. Subliniem însă generalizarea unor elemente de ritual ce se înscriu astfel într-o arie mai largă.

Cu totul excepțional, M24 și 27 au conținut fiecare câte o piesă de inventar, destul de modestă. Astfel, în M24 s-a descoperit la nivelul gâtului înhumatului un fragment dintr-o podoabă din metal (probabil bronz) de forma unei mărgeli (sau parte a unui cercel?), în vreme ce M27 a conținut în zona cotului și a șoldului stâng al

bibliografia. Vezi însă destul de numeroasele dovezi de prezență a coșciugelor în prima necropolă de la Brăila.

⁴⁶ Vezi pasajele unde sunt amintite câteva analogii, la care mai putem adăuga V.BATARIUC, *op.cit.*, p.233, pentru cazuri identificate în necropola de la Câmpul Șanțurilor de lângă Cetatea Sucevei.

⁴⁷ Nu este lipsit de interes să subliniem aici lipsa unui aspect de ritual creștin la mormintele prezentate până acum în cadrul celor două necropole. Din cele o sută de schelete, cât însumează ambele cimitire (52 + 48), nici unul, dar absolut nici unul, nu au conținut monedă. Faptul este neobișnuit, dacă îl raportăm la alte zone din spațiul românesc. Fără a se folosi în toate cazurile, monedele sunt așezate în mod ritual în mâna înhumaților încă din secolul XII și apoi tot mai frecvent până în zilele noastre. Astfel, începând cu necropolele de inhumație din Dobrogea și Banat din secolele XI - XII și continuând în cele din Transilvania și Maramureș din veacul următor, monedele se înmulțesc în cadrul cimitirelor creștine.

defunctului un bumb (nasture probabil) din metal. Ambele piese, dar în special cea de a doua din M27, mai bine păstrată în raport cu prima, au analogii atât în spațiu cât și în timp pe arii foarte mari și pe o durată îndelungată⁴⁸. În felul acesta suntem nevoiți să datăm nasturele respectiv în secolele XIV-XVI, cu șansa de a fi mai aproape de realitate la limita superioară, acolo unde nu se poate depăși 1540, dată la care credem că a încetat de mult, folosirea necropolei din zona viitoarei geamii. Cel de-al doilea mormânt cu inventar (M24) nu are nici el șansa de a fi precis datat cu ajutorul piesei de podoabă, păstrată fragmentar. Ea ne-a parvenit într-o stare destul de precară sub aspectul conservării, încât nu permite găsirea de analogii.

În felul acesta, pe baza tuturor elementelor ce se însumează cu privire la timpul în care a funcționat necropola nr. 2 de la Brăila, *putem aprecia, în stadiul actual al cercetării, că înmormântările de aici se practică cel mai devreme din a doua jumătate a secolului al XIV-lea până cel mai târziu la mijlocul secolului al XVI-lea. Mai precis, ținând cont de lipsa totală a monedelor în morminte, a inventarului, de unele aspecte ale practicării ritului creștin (poziția brațelor pe lângă corp este încă prezentă), precum și de numărul mic de suprapuneri înregistrate, opinăm că cimitirul creștin din imediata apropiere a intersecției arterelor principale ale orașului a funcționat doar în cursul secolului al XV-lea.*

Față de prima necropolă a așezării medievale Brăila, cea de-a doua a beneficiat de analiza antropologică a materialului⁴⁹, ceea ce a permis mai multă precizie în descrierea mormintelor (vezi Anexa II), dar, în primul rând, estimări de ordin istoric pe baza punctului de vedere exprimat de antropologi. Coroborarea datelor sub acest

⁴⁸ Cf. pentru analogii la piesa din M27, cf. V.BATARIUC, *op.cit.*, p.242, fig.6, nr.3; Gh. MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, *Necropola medievală de la Enisala*, în *Peuce*, VIII, p.481, pl.V/2; V.SPINEI, M.ALEXIANU, V.BUTNARU, *op.cit.*, p.258, fig.15, nr.10; L.CHITĂSCU și A.PĂUNESCU, *Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci), com. Giurgeni, jud. Ialomița. Necropola nr.4*, în *CA*, 8, 1986, p.79, fig.2, nr.11; V.SPINEI, *Săpăturile de la Trifești (jud. Iași)*, în *MCA*, XVI, 1986, p.241, fig.2, nr.8; L.CHITĂSCU, T.PAPASIMA, P.VLĂDILĂ, V.RĂDULESCU și A.PĂUNESCU, *Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci), jud. Ialomița*, în *CA*, 5, 1982, p.145, fig.10, nr.14.

⁴⁹ Analiza antropologică a scheletelor din necropola creștină nr. 2 de la Brăila a fost executată de Dan BOTEZATU și Nicolae CANTEMIR de la Secția de Cercetări Antropologice de la Filiala Iași a Academiei Române, cărora le mulțumim în mod deosebit și aici.

aspect cu cele de natură paleofaunistică⁵⁰, realizate și ele pentru materialele recoltate în timpul cercetărilor de la biserica Sf. Arhanghel Mihail, vor întregi imaginea noastră asupra habitatului medieval pentru secolul al XV-lea la Brăila.

Așadar, analiza antropologică a scheletelor a relevat, pentru un număr de 32 de subiecți cercetați, din cei 48 câți numără necropola - 66% - câteva aspecte interesante.

Mai întâi e de subliniat proporția echilibrată între bărbați și femei, câte 14 indivizi pentru fiecare din cele două sexe. Iar în patru cazuri dintre care două aparțin gropii comune de cranii, nu s-a putut stabili sexul. Rămân nedeterminate din acest punct de vedere un număr de 16 morminte.

Remarcăm apoi numărul - am zice normal pentru vremea respectivă - al copiilor înhumați (6 indivizi - reprezentând 18,8% din numărul studiat), precum și vârsta destul de puțin înaintată chiar și a celor socotiți maturi sau adulți (30-45 de ani).

Aspectele cele mai importante relevate de antropologi sunt însă cele legate de anumite trăsături, ce ne sugerează, în ciuda eșantionului relativ redus, prezența unor tipuri variate, cum ar fi cel europoid, mediteranoid, dinaroid, nordic, dar și mongoloid.

Credem că într-o așezare port, cum este Brăila în debutul secolului al XV-lea și în continuare, aceste accente (fie nordoizi = 15,1%, fie mongoloizi = 15,1%) nu trebuie să surprindă. Notăm și faptul că deși caracterelor obișnuite în această zonă - cel mai adesea europoide și dinarice - se suprapun cele nordice și mongoloide, ele se găsesc în proporție egală, adică cinci de fiecare.

Necropola creștină nr.3

Săpături de salvare întreprinse în ultima vreme într-o zonă ce face parte din vatra istorică medievală a orașului Brăila, au scos la iveală pe str. Orientului nr.24⁵¹, un număr de nouă morminte creștine. Ele au conturat existența unei necropole, a treia

⁵⁰ Pentru analiza paleofaunistică a materialelor arheozologice recoltate în cursul cercetărilor de la biserica Sf. Arhanghel Mihail mulțumim și pe această cale doamnei Luminița BEJENARU de la Facultatea de Biologie a Universității "Al. I.Cuza" din Iași.

⁵¹ Cercetarea a fost efectuată la stăruințele Muzeului Brăilei care, a cerut ca orice intervenție în zonă să se realizeze după un prealabil sondaj arheologic ce poate fi urmat sau nu de o cercetare mai amplă. În cazul de față, construirea unui imobil pe str. Orientului nr.24, pe terasa Dunării, în zona pe care o socotim ca făcând parte din vatra medievală a orașului, ar fi trebuit urmată de investigații mai ample impuse de rezultatele sondajului. Din colectiv a mai făcut parte alături de subsemnatul și Dumitrel Pandrea.

în cuprinsul vechii aşezări, legată foarte probabil de existenţa undeva, în apropiere, a unei biserici.

Amplasarea acestui cimitir în partea de sud a oraşului, în vecinătatea locului unde după 1540 va lua naştere Mitropolia Proilaviei, este un fapt ce sugerează de la început locuirea intensă a acestei zone. Ea se află totodată la circa 80m vest de terasa înaltă a Dunării, zonă ce s-a dovedit constant locuită în cursul evului mediu la Brăila⁵².

Privitor la stratigrafia locului unde se află această a treia necropolă creştină, trebuie să spunem că este puternic afectată de fundaţiile unei locuinţe moderne din cărămizi subţiri, legate cu lut, aşezată pe un beci. Aceasta a distrus în întregime, pe toată suprafaţa cercetată şi în adâncime până la circa 150cm orice depunere arheologică. Astfel, cu foarte multă şansă unele morminte au scăpat, oarecum neatins. Ceea ce putem spune cu siguranţă este faptul că, în ciuda numărului mic de morminte, s-a constatat că înhumările de aici s-au efectuat pe două nivele, sugerând o perioadă mai lungă de folosire a locului cu această destinaţie.

Primul nivel, alcătuit din mormintele 5-9, constă din pământul viu de culoare galbenă-vineţie ce apare sub gropile respective la -193-186cm. Ele sunt cele mai vechi în raport cu M1-4 fiind suprapuse de acestea la -180-160cm. Pământul din mormintele 5-9, de culoare neagră, a conţinut urme de arsură, lemn putrezit şi cuie (urme de coşciuge), dar şi fragmente ceramice smălţuite şi nesmălţuite. Acestea au fost antrenate în momentul umplerii gropilor cu pământ sau pot proveni din vase sparte în mod ritual, ceea ce ni se pare mai puţin probabil. Între primul (M5-9) şi cel de-al doilea nivel de înhumări (M1-4), evident în ordinea vechimii amenajării lor, nu s-a putut distinge vreun strat de nivelare, cu atât mai mult cu cât majoritatea mormintelor au fost deranjate, fie de înmormântările ulterioare, fie din alte cauze, cum sunt, mai ales, construcţiile ridicate în această zonă. Aceste două nivele de înhumare erau suprapuse de un strat de moloz (-125 -86cm), bogat în materiale arheologice diverse: ceramică, os, metal. Se pot evidenţia unele fragmente în special de ceramică smălţuită, datate prin analogii în secolele XV-XVI şi chiar mai târzii. Urma apoi un strat de pământ

⁵² Primele materiale arheologice medievale au fost recoltate din zona Faleză în 1958-1959, când amenajarea falezii Dunării a scos la iveală foarte multe obiecte din ceramică, metal şi chiar os. Din păcate ele au fost ridicate de pe teren de lucrători şi predate Muzeului Brăilei doar cu menţiunea provenienţei lor din această zonă.

galben bătătorit până la aproximativ -10cm, deasupra căruia s-a aflat humusul vegetal al nivelului de călcare din curtea locuinței din str. Orientului nr.24.

Cele nouă morminte au fost descoperite pe o suprafață foarte mică. Este vorba de o singură casetă practică de $6 \times 3 = 18\text{m}^2$, redusă cu mai bine de $1,5\text{-}2\text{m}^2$ de apariția unei fundații din cărămizi a imobilului ce s-a aflat aici după 1884⁵³.

Așadar cele nouă morminte de rit creștin (dispunere vest-est), în ciuda numărului redus și mai ales a stării lor de conservare - majoritatea au fost atinse de noi înmormântări, fie de alte intervenții, sugerează prin suprapunerile de care am vorbit o folosire mai îndelungată în timp. La fel, dispunerea lui M2 și M4, unul în continuarea celuilalt, sau poziția lui M3 în raport cu M2 par să vorbească despre o așezare într-o anumită ordine a gropilor de morminte.

Ca element de noutate față de primele două necropole amintite până acum o constituie prezența unor monede în mâna defuncțiilor, precum și existența unor obiecte de inventar provenind din vestimentația celor înhumați. Aceste elemente plasează a treia necropolă creștină de la Brăila către jumătatea secolului al XVI-lea, poate până la sfârșitul acestui veac (mai ales dacă ținem seama de prezența unei monede poloneze din bronz din secolul XVI, descoperită la -80cm). Aflată deasupra gropilor mormintelor, ea plasează toate înhumările de aici către perioada amintită, ținând cont de faptul că a fost perforată și purtată în salbă.

Pentru stabilirea datei *post quem* a înmormântărilor de aici, cele trei monede descoperite în M1, M2 și M3 nu sunt de mare folos datorită stării lor de păstrare absolut fragmentară. La fel de greu sunt de datat nasturii - bumbi din bronz alcătuiți din două emisfere și un ochi pentru cusut. Exemplarele din M5 (8 bucăți întregi și fragmentare) precum și un altul recuperat din zona dintre morminte sunt atât de comuni în timp și în spațiu încât nu pot aduce nici o precizare de ordin cronologic. Analogii se găsesc într-o serie de morminte atât din Dobrogea cât și din Moldova și Muntenia⁵⁴, fiind plasați în secolele X-XVI și chiar mai târziu.

⁵³ Așa se poate aprecia dacă ținem cont de prezența unei monede de 5 bani cu această dată la -20cm, deci la partea superioară a stratului de pământ galben de umplură.

⁵⁴ Semnalăm înainte de toate analogia cu nasturele bumb din M27 din cadrul necropolei nr. 2 de la Brăila și firește cu toate celelalte exemplare asemănătoare de la cele mai timpurii până la cele mai târzii. Cf. I.BARNEA și Al. BARNEA, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, în *Peuce*, IX, 1984,

Trebuie să adăugăm că scheletele n-au putut fi cercetate integral, decât în număr de patru (M1 - M4) iar M6, deși se afla cu oasele în poziție anatomică avea lipsă craniul. Mormintele 5-8, au fost ale unor indivizi exhumați și reînțumați din vechime, fără a mai avea toate oasele împreună. Cel de-al nouălea mormânt este reprezentat doar de femurul piciorului stâng și de urme de sicriu. Sub M4 a fost descoperit un alt femur, ce a aparținut foarte probabil unui al zecelea schelet. Neputând continua investigația, socotim incertă această prezență a unui al zecelea mormânt. Să precizăm că M1-M5 (deși cu oasele deranjate) și M6 se aflau orientate cu capul la vest și picioarele la est, fără a fi perfect paralele, ceea ce înseamnă că poziția lor se datorează variațiilor de anotimp, ca și la necropola 1 și 2, precum și în atâtea alte situații.

Din cele nouă morminte analizate în punctul str. Orientului nr. 24 din Brăila, se poate preciza poziția mâinilor pentru un număr de 5 indivizi (M1-M4 și M6) restul fiind deranjate foarte mult din poziția inițială. Astfel, la toți indivizii mâinile au fost așezate pe piept M1, M5 sau pe bazin M2, M3 și M6. În general poziția scheletelor a fost cea obișnuită, iar în ceea ce privește poziția mâinilor semnalăm - fie și pentru cele cinci morminte - lipsa variantelor în care ambele mâini sau măcar una să se fi aflat pe lângă corp. S-au putut constata cu siguranță că unele înmormântări s-au practicat în coșciug, în vreme ce altele s-au făcut direct pe pământ. Nu s-au reperat însă nici un alt fel de amenajări a mormintelor, chiar și a celor cu monedă și inventar.

Chiar dacă numericeste, mormintele din cea de-a treia necropolă creștină de la Brăila sunt reduse, lipsind pe moment și analiza antropologică a scheletelor, credem că se pot trage totuși câteva concluzii pe baza celor constatate în privința lor.

1984, p.103, unde sunt numiți nasturi din bronz și atribuiți epocii feudale-timpurii, corespunzătoare secolelor X-XIII (vezi și pl. XIII), apoi: Gh. MĂNUCU ADAMEȘTEANU, *Necropola medievală de la Enisala, jud. Tulcea (1967-1968)*, în *MCA*, XVII, 1993, p.463, fig.2, pentru MXIII și MXXIII, p.465, fig.6 pentru MIV, MVIII și MIX, datate cu monede în secolele XV și XVI; L.CHÎȚESCU și A.PĂUNESCU, *Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci), com. Giurgeni, jud. Ialomița. Necropola nr.4*, în *CA*, VIII, 1986, p.78 și fig.2, 11 - "nasture globular din bronz..." se datează credem, tot la începutul sec. al XVI-lea (M42); V.SPINEI, *Săpăturile de la Trifești (Jud. Iași)*, în *MCA*, XVI, 1986, p.241, fig.2, 6-8 (butoni sferoidali), etc.

S-a observat mai întâi că ritualul creștin se completează cu *așezarea monedelor în mâna defuncților, ceea ce, în ciuda vechimii acestei obicei în spațiul românesc*⁵⁵, lipsește în cadrul primelor două necropole de la Brăila. Faptul ni se pare cu atât mai important cu cât perioada înhumărilor de aici corespunde celei a așezării stăpânirii otomane în Brăila.

Depunerea în groapă se făcea cu coșciug, generalizându-se aici un aspect al ritualului care pare să nu mai țină seamă întru totul de starea socială a individului. Mai mult, prezența unor obiecte de inventar - nasturi și chiar resturi textile -, sugerează o stare economică ceva mai bună decât a celor înhumați în necropola nr.2, pentru a nu mai aminti lipsa totală de inventar a mormintelor din necropola nr. 1.

Mormintelor din punctul Orientului nr. 24 va trebui să le adăugăm mormântul identificat pe str. Belvedere nr.10 la sfârșitul lucrărilor de salvare ce s-au desfășurat în 1991-1992⁵⁶, de la care a fost recuperat un cerceș și un nasture din argint datând din

⁵⁵ Vezi pentru secolul XI cele trei morminte cu monede din necropola de la Isaccea M45 (două monede), M58 și M68, așezate sub palma mâinii drepte I.VASILIU, *op.cit.*, p.122-123 și pl.XVI (p.540, 9-12/a-b); Tot în Dobrogea, pentru secolul XII, cf. Gh. MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, *Cercetările arheologice efectuate în com. Nufăru (jud. Tulcea)*, în *MCA*, XV, 1983, p.472, la M2 și M10; idem, *Necropola medievală de la Enisala (jud. Tulcea)*, în *MCA*, XIII, 1979, p.379, unde pentru înhumările de acolo s-au descoperit 107 monede în 69 morminte (sec. XV-XVIII); în Muntenia, de pildă, A.ȘTEFĂNESCU, *Considerații arheologice privind necropola satului Mănești-Buștea (sec. XIV-XV)*, ibidem p.376 pentru 121 de morminte înregistrează 13 monede, iar în Banat I.UZUM, *Săpăturile arheologice de la Ilidia (Comuna Cioclova Română)*, într-o necropolă nobiliară, la Ilidia, Oblia, din secolele XII-XIV, pentru 37 de morminte există doar o singură monedă. În Moldova prezența monedelor în mormintele creștine se pare că este atestată din secolul al XIV-lea, deoarece, în cercetările de la Hudum, în prima necropolă, datată în secolele XIII-XIV, n-a fost găsită nici una la 167 de înhumări, iar în cea de-a doua, ce aparține celei de-a doua jumătăți a secolului al XIV-lea și primele decenii ale veacului următor, au fost descoperite 5 monede la un număr de 170 de morminte. Cf. V.SPINEI și R.POPOVICI, *op.cit.*, p.233-246. A se vedea și situațiile de la Doina-Girov, unde în necropola din secolele XIII-XIV nu s-a semnalat prezența niciunei monede, V.SPINEI, M.ALEXIANU, V.BUTNARU, *op.cit.*, p.232-236, precum și cea de la Suceava - Câmpul Șanțurilor, unde pentru 148 de morminte din secolele XIV-XVI s-au pus în evidență 20 de monede. Cf. V.BATARIUC, *op.cit.*, p. 246-249.

⁵⁶ Pe locul unde s-a construit ulterior biserica baptistă. Mormântul M1 a apărut în profilul de est al gropii de excavație pentru fundații. El era orientat vest-est, deci restul scheletului n-a putut fi cercetat, cu excepția unei zone limitate de lângă craniu, unde au apărut cerceșul și nasturele menționați.

secolul al XVI-lea și care confirmă într-o oarecare măsură, concluzia noastră cu privire la situația economică și socială a populației creștine din Brăila în preajma și imediat după instaurarea administrației otomane.

La documentele de natură arheologică prezentate mai sus pentru a încerca să conturăm câteva linii ale unui tablou demografic, ce se va completa doar în timp, adăugăm câteva date de natură diplomatică.

Este vorba mai întâi despre o kanunnamea din 1570 pentru Brăila, republicată de curând⁵⁷, cuprinzând și date de natură demografică, alături de cele de ordin comercial și juridic. În ciuda faptului că anul emiterii o situează cu circa trei decenii după momentul căderii orașului sub stăpânire otomană - deci o generație -, credem că pe baza informațiilor sunt posibile unele aproximări și pentru perioada anterioară.

Astfel, A.Popescu conchide: *Cunoașterea proporției între populația musulmană și cea creștină a târgului Brăila nu e posibilă fără descifrarea registrelor de recensământ otomane. Totuși o sugestie pare să ofere faptul că taxa de căsătorie menționată în document era valoric aceeași atât în cazul căsătoriilor musulmane cât și a celor nemusulmane. Ceea ce s-ar preta la interpretarea că, la data aceea (1570) populația musulmană era în număr neseemnificativ.*

Concluzia este întărită, de data aceasta cu cifre concrete pentru momentul 1586/7, deci 16-17 ani mai târziu, de un registru otoman care ne spune explicit că orașul Brăila număra 23 de cartiere, cu 577 de gospodării (hane) nemusulmane. Alegând drept multiplicator demografic 4 sau 5, se obține o cifră între 2308 până la 2885 sau, rotunjit, 3000 de locuitori creștini în afară de populația musulmană⁵⁸. Să

Tot aici mai semnalăm o serie de morminte - opt la număr - descoperite de lucrătorii șantierului pentru introducerea termoficării la colțul str. R.S.Campiniu cu Calea Călărașilor (fostă Silistrei). Unul dintre ele s-a aflat într-un coșciug, în vreme ce restul au fost deranjate. Ținând cont de situația stratigrafică și de datele furnizate de planul orașului din 1789 a lui J. von Wermatti, ele se datează înainte de această dată, fără a putea aduce mai multe precizări.

⁵⁷ A. POPESCU, *Brăila otomană într-o kanunnamea de la 1570*, în *Istros*, VII, 1994, p.183-187, și nota 10, unde se arată că prima ediție a lui H.TUNCER, *Osmanli imperatorlugunda toprak hukuku, arazi kanunlari ve kanun aciklamatari*, Ankara, 1962, p.196-200, este aproape inutilizabilă datorită numeroaselor neglijențe și erori de lectură.

⁵⁸ Vezi N.BELDICEANU, *Kilia et Cetatea Albă à travers les documents ottomans*, în *Revue des études islamiques*, XXXVI/2, 1968, p.225. Este vorba de defterul din 994-995/1586-1587 privind

adăugăm că de curând, în 1574, Brăila înregistrase probabil o scădere severă a numărului locuitorilor săi în ansamblu, datorită asediului cetății de către Ioan Vodă cel Cumplit și a jafului ce a urmat căderii parțiale a orașului în mâinile ostașilor moldoveni. Episodul este relatat cu multă vigoare dar poate și cu oarecare exagerări, de un martor contemporan, L.Gorecki, care ne spune: “*Înfricoșat măcel se făcu asupra turcilor; nimănui nu se da iertare, curgea pârâu în Dunăre sângele din trupurile celor omorâți... Patru zile ținu măcelul; se căutau oamenii prin locuri ascunse și din ascunzătorile lor se scoteau și se omorau; se prădă tot orașul și i se dete foc; nu ființă de om, dar nici un câine nu scăpă viu în mijlocul flăcărilor și al ruinelor*”⁵⁹. Firește, în acest moment garnizoana și în general apărătorii turci ai cetății vor fi fost întăriți cu un număr pe care nu-l putem preciza de oșteni. Aceasta pentru că nu putem crede că cetatea, apoi citadela, au fost apărate doar de ostașii otomani plătiți ai cetății. Despre ei știm că în 1669-1670 - deci aproape un secol mai târziu după asediul lui Ioan vodă - numărau potrivit bugetului otoman din anul financiar 1079-1080 (H) 148 de ostași (tunari, călăreți, azapi, marinari)⁶⁰.

Toate aceste date, posterioare anului 1538, sugerează faptul că în preajma căderii Brăilei sub stăpânirea otomană orașul număra între 2000 și 4000 de suflete, cifre ce pot fi acceptate cu toată prudența⁶¹, dacă ținem seamă și de populația altor așezări

djizie-ul creștinilor din kazaua Brăilei; semnalat și de M.MAXIM, *Teritorii românești sub administrație otomană în secolul al XVI-lea (I)*, în *RI*, 36, 8, 1983, p.805, nota 12. El se află sub formă de microfilm la Arhivele Statului București, Turcia, rola 81, cad.886-909.

⁵⁹ Cf. *Tezaur de monumente istorice*, III, p.228-229. Vezi și C.C.GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, p.118, nota 209, unde se precizează următoarele: Cu privire la mulțimea celor uciși, o știre similară în povestirea polonă a lui Paprocki (Cracovia 1575), tradusă apoi în nemțește și tipărită în 1576: "Das Blut rann auff den Gassen der Donau zu, wie kleine Bächlein" (Sângele curgea pe ulițe spre Dunăre, ca mici pârâiașe).

⁶⁰ Vezi M.MAXIM, *op.cit.*, p.812, nota 38, unde se enumeră și alte cifre pentru numărul ostașilor otomani plătiți în cetățile stăpânite de ei în acest an (1669/1670).

⁶¹ Să nu uităm, de pildă, că în preajma acestei date (1538), orașul suferise, în 1512, puternicul atac al lui Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare. Acesta a cauzat așezării mari pagube și a luat în captivitate pe pescarii brăileni. Cf. C.C.GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, p.67, care pentru motivația atacului citează pe C.STOIDE, *Legăturile dintre Moldova, Țara Românească și Transilvania la începutul secolului al XVI-lea*, lucrare în ms, p.49-53.

românești similare (porturile din Dobrogea de nord și sudul Moldovei) la aceeași dată⁶².

⁶² M.MAXIM, *op.cit.*, p.812, care arată: "O populație de mărime asemănătoare trăia la Cetatea Albă (620 de hane la 1579, reprezentând totuși un regres față de perioada anterioară).

4. ORAȘUL BRĂILA, CENTRU MEȘTEȘUGĂRESC ȘI COMERCIAL (SEC. XIV - 1538)

A. MEȘTEȘUGURILE

Odată cu primul deceniu al veacului al XV-lea, Brăila va acumula noi elemente capabile să-i confere șanse sporite de dezvoltare urbană.

Mai întâi, în contextul economic și politic determinat pe plan intern de progresele Țării Românești sub domnia lui Mircea cel Bătrân, orașul va deveni în scurt timp un centru meșteșugăresc și pescăresc însemnat. Aceste ocupații vor accentua și mai mult gradul de urbanizare, în sensul completării componente comerciale a vieții economice a așezării, cunoscută și relevantă până acum mai ales prin intermediul surselor diplomatice și documentar narative, cu elemente noi, de natură arheologică.

Tot acum, mai precis între 1402 și 1408 privilegiul comercial dat de Mircea cel Bătrân polonilor și lituanienilor¹, (și confirmat în 1409) reprezintă, pe lângă aspectul pur juridic, o nouă și importantă etapă în consolidarea celeilalte direcții fundamentale de comerț, nord-sud, ce va avea drept capăt, în Țara Românească, pe malul stâng al Dunării, Brăila. Ne îngăduim să subliniem aici importanța acestei direcții de comerț european, legată de interesele negustorilor poloni, lituanieni și în general al aceluși comerț ce gravita spre Liov, pentru Brăila. Măsura întreprinsă de Mircea cel Bătrân avea să fie în aceeași vreme dublată de tratatul comercial din 8 octombrie 1408², acordat acelorași negustori lioveni de către Alexandru cel Bun. Influența acestui drum, a segmentului cu capătul pe malul Dunării, a fost pe nedrept socotit ca unul de importanță secundară pentru Brăila în raport cu cel brașovean. Din cuprinsul său rezultă, oricum, condiții mult mai bune de ordin vamal de care se bucură orașul în

¹ Vezi în acest sens C.C.GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, p. 45 și notele.

² Textul tratatului la M.COSTĂCHESCU, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, p. 635-636.

raport cu întocmirile la care se supunea comunitatea de aici în raporturile cu Braşovul. Mai mult, această strânsă legătură cu drumul comercial ce cobora pe Siret până la Brăila este probată ca existență și importanță, pentru prima dată, sub aspectul documentului arheologic, de o serie de analogii pentru piese ceramice din secolele XIV-XVI descoperite la Brăila în ultimul deceniu.

Mai mult, considerăm că pot fi puse în evidență din punct de vedere arheologic și o serie de alte legături sau contacte, cât se poate de firești pentru o așezare portuară ca Brăila, deschisă spre numeroase direcții. Ne referim la "părțile tătărești", cum numesc izvoarele diplomatice zona imediat nordică Deltei Dunării, și la legăturile cu sudul Dunării. Nu mai vorbim de faptul că legăturile foarte vechi cu Dobrogea, deci cu malul drept, se mențin și sunt evidente pe tot cursul intervalului de timp studiat.

Olăritul. Bogăția materialului ceramic, atât sub raport cantitativ dar și calitativ - cu un număr apreciabil de vase întregi sau întregibile - inclusiv de factură superioară - așează Brăila medievală a secolelor XIV-XVI în rândul centrelor ceramice importante de la Dunărea de Jos.

Firește, se pune întrebarea, în lipsa descoperirii până în prezent a unor cuptoare databile în intervalul amintit sau a unor ateliere, care sunt argumentele ce pot susține existența unui centru de producție ceramică la Brăila după 1300.

Două credem că pot fi argumentele noastre privind existența unui centru de producție la Brăila, cel puțin din a doua jumătate a secolului al XIV-lea înainte. Mai întâi existența unui mare număr de tripozii folosiți în procesul arderii în șarjă a vaselor smălțuite (străchini, farfurii, cupe)³; apoi - un argument invocat și pentru situația de la

³ Vezi în acest sens afirmația categorică a cercetătorilor C.BAKIRTZIS și D.PAPANIKOLA-BAKIRTZIS, *De la céramique byzantine en glaçure à Thessalonique*, în *Bizantino-Bulgarica*, VII, 1981, p.421-436, unde se arată: *Descoperirea micilor tripode din argilă permit localizarea atelierelor de producție* (s.n.), care au cunoscut în epoca corespunzătoare o răspândire considerabilă (p.429). Mai înainte se arată că tehnica respectivă, a folosirii tripozilor, a fost importată de Bizanț în prima parte a secolului al XIII-lea din lumea islamică, fapt ce a bulversat din punct de vedere funcțional atelierelor tradiționale, ducând la o producție masivă (p.428).

Păcuiul lui Soare în secolele XIII-XIV - prezența unor materiale ceramice rebutate în procesul de producție, a căror descoperire indică în mod evident prezența atelierelor⁴.

Pornind de la aceste constatări vom adăuga o primă observație de caracter general asupra ceramicii medievale descoperită până în prezent la Brăila: ea are în linii mari aceleași caracteristici cu cele ce au putut fi deslușite la Dunărea de Jos pentru acest timp. Deci atât în ceea ce privește producția ceramică pentru secolele XIV-XVI, dar mai ales în privința bogăției și varietății decorului, ceramica de la Brăila se înscrie în parametrii întâlniți în nordul Dunării, cu deosebire în Țara Românească, Moldova și Dobrogea, dar cu multe analogii în Bulgaria supusă, la rândul ei, atât de mult, influențelor Bizanțului. Dacă pentru unele așezări de caracter urban - e drept, foarte puține, - se pot face diferențieri între categoriile ceramice ale secolului al XIV-lea și cele din secolul al XI-lea⁵, situația de la Brăila ne permite - cel puțin până la ora de față - să observăm aproape același lucru. Față de ceramica specifică secolelor X-XI, de factură Dridu, în secolul al XIV-lea, ceramica comună marchează o netă diferențiere atât prin calitatea pastei folosite, prin formele și modul de ornamentare, cât și prin procedeele tehnice privind modelarea și arderea vaselor. Putem preciza, de asemenea, că în stadiul actual al cunoștințelor noastre sub raport arheologic, n-au fost descoperite materiale care să poată fi atribuite secolului al XII-lea, cu o singură excepție - fragmentul ceramic cu angobă aurie din punctul Calea Călărașilor 19 (SI, c.12, -418-437cm). Pentru veacul următor, al XIII-lea, doar câteva fragmente smălțuite pot constitui prezențe întâmplătoare în aria viitoare așezării orașenești a unor vase ceramice⁶.

⁴ Cf. S.BARASCHI, *Câteva observații...*, în *Păcuiul lui Soare*, II, p.110-111, unde aduce în discuție și cazul unor fragmente de farfurii finite, deci smălțuite, dar care prezintă defecțiuni, fie provocate de ardere, fie stângăcii în executarea decorului.

⁵ Este cazul așezării medievale de la Păcuiul lui Soare, unde se arată că "în ceea ce privește ceramica comună... ea se diferențiază net de ceramica uzuală aparținând veacului al XI-lea". Vezi S.BARASCHI, *Ceramica din așezarea medievală (secolele XIII-XV)*, în P.DIACONU, S.BARASCHI, *Păcuiul lui Soare*, II, București, 1977, p.49.

⁶ Nu vom insista asupra unor probleme sau caracteristici de ordin tehnic pentru ceramica medievală de la Brăila, atâta vreme cât ele au fost făcute cunoscute în lucrări ce au abordat problemele pornind de la semnificative descoperiri cu caracter tehnic: cuptoare, ateliere etc. Cf. în acest sens, mai ales,

În ceea ce privește repertoriul ceramicii comune de la Brăila, se poate spune că el este alcătuit din forme cum sunt: borcanul, oala cu toartă, capacul, strachina, farfuria, ulciorul, cana, ulcica, vasul de provizii.

Borcanul este reprezentat pentru secolele XIV și XV de un număr relativ mic de fragmente, lucrate dintr-o pastă cu destul de mult nisip, având pereții groși (5-6mm). Au fost arse oxidant incomplet și în majoritatea lor au suferit și arderi secundare.

Oala cu toartă reprezintă cel mai răspândit tip în rândul ceramicii comune, dat fiind larga lui folosire la fiertul și păstratul hranei. Conturul cel mai des ales este cel bitronconic și nu depășesc 18cm înălțime. Pereții sunt subțiri și cu toate acestea se prezintă cu aspectul unei arderi oxidante incomplete. Remarcăm dintre exemplarele păstrate fragmentar pe cele cu analogii destul de apropiate la Păcuiul lui Soare⁷, dar și la Frumoasa⁸, Basarabi-Calafat⁹, Băneasa-Străulești¹⁰ și Târgoviște¹¹.

Capacele. Fragmentele sau puținele exemplare întregi sau întregibile de la Brăila aparținând secolelor XIV-XV își găsesc analogii atât în ceea ce privește forma cât și decorul pe o arie nord-dunăreană destul de largă ce ajunge în Moldova de sus, la Suceava și chiar la Baia. Prin urmare, atât în Muntenia pe toată linia Dunării (la Basarabi-Calafat¹², Coconi¹³, Orașul de Floci¹⁴, Păcuiul lui Soare¹⁵), dar și la Curtea de

N.CONSTANTINESCU, *Coconi*, p.108-109; S.BARASCHI, *Capacele de lut de la Păcuiul lui Soare*, în *SCIV*, 23, 1972, 4, p.609, etc.

⁷ S.BARASCHI, *Ceramica din așezarea medievală de la Păcuiul lui Soare*, în *op.cit.*, p.53, pl.III/2, 5-9; p.55, fig.38/1, 2-4.

⁸ N.CONSTANTINESCU, *Cetatea de pământ de la Frumoasa*, în *SCIV*, 16, 1965,4, p.738, fig.4.

⁹ E.BUSUIOC și D.VÂLCEANU, *Ceramica din așezarea medievală de la Basarabi-Calafat (sec. al XIV-lea)*, în *SCIVA*, 27, 1976, 4, p.500, fig.3/7-8.

¹⁰ M.CONSTANTINIU, P.I.PANAIT, I.C.PANAIT, *Șantierul arheologic Băneasa-Străulești*, în *Cercetări arheologice*, II, 1965, p.215, fig.114/7-9.

¹¹ N.CONSTANTINESCU, *Contribuții arheologice asupra Curții domnești din Târgoviște (sec. XIV-XVII)*, în *SCIV*, XV, 1964, 2, p.234, fig.4.

¹² E.BUSUIOC și D.VÂLCEANU, *op.cit.*, p.500, fig.3/5.

¹³ N.CONSTANTINESCU, *Coconi*, p.114, fig.51/2 și 9; pl. XXXVII/3.

¹⁴ Vezi la L.CHÎȚESCU, R.LUNGU, T.PAPASIMA, P.VLĂDILĂ, V.RĂDULESCU și A.PĂUNESCU, *Cercetări arheologice în anul 1979 la Piuța Petri (Orașul de Floci) comuna Giurgeni*,

Argeș¹⁶, capacele nesmălțuite ca și cele smălțuite prezintă forme și decoruri ce merg până la identitate cu cele descoperite la Brăila.

La fel consemnăm analogii cu piese descoperite la Melnik¹⁷, în Bulgaria, sau cu cele de la Suceava¹⁸ și Baia¹⁹, în Moldova, ceea ce arată de fapt largă răspândire a acestor forme, precum și extraordinara lor circulație de la o comunitate de meșteșugari olari la alta, în cadrul schimbului, nu numai de produse, ci și de experiență²⁰.

Remarcăm așadar din rândul capacelor nesmălțuite de la Brăila, pe cel decorat cu humă albă, cu ornamente constând din două grupuri de cercuri concentrice, întrerupte de un motiv alcătuit din linii mici de humă albă paralele între ele²¹. Acesta ar ilustra un prim tip, cu buton pentru apucat, în vârf, care îi lipsește însă.

În sfârșit, un al doilea tip îl reprezintă la Brăila un exemplar cu corpul tronconic cu buton de prindere în vârf, perforat pe toată suprafața și care a avut, se pare, la bază o ramă circulară. El a fost smălțuit și folosirea îndelungată a lăsat un aspect caracteristic din acest punct de vedere. Restul fragmentelor, nesmălțuite, se înscriu în

jud. Ialomița, în *CA*, IV, 1981, p.133, fig.8/1 și p.135 unde V.Rădulescu prezintă piesa respectivă drept sfeșnic.

¹⁵ S.BARASCHI, *Ceramica din așezarea medievală de la Păcuiul lui Soare*, în *op.cit.*, p.56, fig.39/11 și p.207, pl.VIII/6.

¹⁶ Cf. L.BĂTRÂNA și A.BĂTRÂNA, *Cercetările arheologice de la Curtea de Argeș*, în *CA*, V, 1982, p.96, fig.I/3,4 unde cele două piese asemănătoare în imagine sunt denumite "sfeșnice și capace (3,4) din sec. al XIV-lea. Remarcăm faptul că nr.4 este identică cu piesa (capacul) de la Brăila.

¹⁷ Cf. B.TRETKOV, *Keramika in Melnik Gradăt v podnojieto na Slavova krepost*, Sofia, 1989, p.131, fig.8, mai ales piesa din mijloc, p.132, fig.9/g.

¹⁸ E.BUSUIOC, *Ceramica din uz comun nesmălțuită din Moldova (secolul al XIV-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea)*, București, 1975, fig.49/5, 50/5.

¹⁹ Vezi E.NEAMȚU, V.NEAMȚU, S.CHEPTEA, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII*, Iași, 1980, p.250, fig.98/14. A se vedea și asemănarea cu piese din secolele XIII-XIV descoperite la Cetatea Albă. Cf. în acest sens A.A.Kravcenko, *Srednevekovii Belgorod na Dnestre (koneț XIII-XIV v.)*, Kiev, 1986, p.59, fig.23, nr.11 și 13. La rândul lui, autorul, trimite pentru analogii la Costești în centrul Basarabiei și în Bulgaria.

²⁰ I.TODERAȘCU, *Unitatea medievală românească*, București, 1988, p.127.

²¹ Vezi nota unde se amintește identitatea formei, mărimii și decorului cu piesa similară de la Curtea de Argeș.

general în cele două tipuri amintite mai sus, o caracteristică fiind aceea a arderii oxidante a capacelor, precum și urmele frecvente de arderi secundare.

Un al treilea tip este reprezentat la Brăila de două capace smălțuite, de formă conică, cu corp cilindric de implantare în gura vasului. Analogii pentru piesele noastre se găsesc la Basarabi Calafat precum și în multe alte așezări rurale sau citadine.

Vom aminti și noi, cu atât mai mult cu cât unii cercetători bulgari se mențin la opinia de a socoti unele capace drept opaițe, fără nici un temei, că în primul volum monografic al cercetărilor de la Melnik, în ciuda observațiilor făcute încă din 1972 de către unii arheologi români²², *continuă să vorbească despre sfeșnice atunci când este vorba, în mod clar, de capace*²³.

Străchinile, ca specie în cadrul ceramicii comune, sunt reprezentate la Brăila de câteva fragmente, care au în general același profil cu străchinile smălțuite. Un exemplar întregibil, smălțuit, cu d=24,5cm, înălțimea de 10cm, ce ni s-a păstrat din secolul al XV-lea, are un decor simplu de linii cu humă albă și smalt verde-oliv. Fundul, este inelar și are un diametru de 9cm.

Ulcioarele. Servind la păstratul lichidelor, vasele de acest fel sunt prezente în uzul populației așezării urbane, fiind, cel puțin în parte, realizate în atelierile locale.

Din cele descoperite până în prezent, putem aminti câteva exemplare dintr-un prim tip, între care unul, întregibil, are fundul plat, corpul mai mult sferic decât ovoidal, fiind prevăzut cu o singură toartă. Nu putem preciza dacă gura a fost sau nu smălțuită, ea fiind restaurată prin analogie cu încă două fragmente de gât, decorate cu cercuri de humă albă ca și exemplarul întreg. Un al patrulea fragment din același tip este reprezentat de o porțiune din perete, pornind imediat de sub gât, decorat și el. Un alt fragment are gura marcată de un șanț, care a fost smălțuit, dar aparține oricum unui tip de dimensiuni mai mari, în ciuda formei aproape aceeași cu cele descrise anterior.

O variantă a tipului prezentat mai sus este cel dat de un fragment de gât, toartă și o porțiune mică din corpul ulciorului, pe care se observă decorul cu humă albă, având în plus pe toarta tubulară un mic cioc de scurgere smălțuit. În toate aceste

²² N.CONSTANTINESCU, *Coconi*, p. 123, nota 139; S.BARASCHI, *Ceramica din așezarea medievală de la Păcuiul lui Soare*, în loc.cit., p.57, nota 44; E.BUSUIOC și D.VÂLCEANU, *op.cit.*, p.500, nota 11.

²³ Vezi B.TVETKOV, *op.cit.*, p.131, fig.8, unde la fel, capacele sunt numite sfeșnice.

cazuri, plus alte două trei fragmente de același tip, arderea a fost oxidantă, ceramica având o culoare cărămizie caracteristică și o grosime de 3-6mm.

Tot din această vreme, sau poate dintr-o perioadă mai timpurie, ținând seamă de decorul realizat prin creștături pe gulerul rezultat prin prelungirea cozii în jurul gâtului ulciorului, provin trei fragmente, din care două aproape identice. Ele sunt lucrate dintr-o pastă cu nisip fin, arse oxidant, dar incomplet, având un decor "în filet" pe partea superioară a gâtului, similar cu cel realizat cu humă albă la tipul I.

Un exemplar deosebit ca formă și proporții (are diametrul gurii de 10cm, cel maxim de 21cm iar cel al fundului de 10,5cm, în vreme ce înălțimea sa e de 33cm) îl constituie vasul de provizii descoperit pe Faleză Dunării, în punctul Gh.Marinescu 15, pe podeaua unei locuințe incendiate, plină cu cereale.

În sfârșit, foarte apropiat ca formă (e vorba doar de un fragment tot din zona prinderii toartei la partea superioară de gâtul ulciorului), mai deținem un fragment din această vreme (sec.XV). Este lucrat dintr-o pastă fină, arsă oxidant, de culoare roșie în secțiune (ardere completă), prezentând drept element de decor linii excizate în lungul gâtului, colorate alternativ cu humă albă. În plus, prezintă imediat deasupra toartei un "filtru" sau "o sită", realizată prin practicarea în stratul de lut lăsat special a patru orificii cu diametrul de 4mm fiecare.

Un astfel de filtru deține și fragmentul cu buza șanțuită și smălțuită aparținând primului tip.

Cămile. În condiții stratigrafice nu tocmai clare, atât pe calea Călărașilor 19 cât și în punctele Faleză (str. Gh.Marinescu 15) și str. Belvedere 10, au fost descoperite trei căni nesmalțuite, care prin formă, decor (cu două registre de cercuri albe de humă pe corp și buză), precum și dimensiuni, își găsesc analogii foarte apropiate la Păcuiul lui Soare, Curtea de Argeș²⁴ și Coconi²⁵. Prin formă identică, și prin dimensiunile aproape aceleași a două din ele, ce par lucrate de aceeași mână, se dovedește, după părerea noastră, o dată în plus, faptul că orașul medieval Brăila era un centru de olărit cu o producție însemnată. Caracteristic socotim faptul că, în ciuda dimensiunilor

²⁴ S.BARASCHI, *Ceramica din așezarea medievală de la Păcuiul lui Soare*, în loc.cit., p.62-63 și nota 59.

²⁵ N.CONSTANTINESCU, *Coconi*, p.269, pl.XXXV, 5.

relativ reduse, pereții erau destul de groși (7-8mm), având un picior mai mult sau mai puțin profilat, ajutând la rezistența sporită a cănilor ca obiecte atât de mult folosite.

Remarcăm, în sfârșit, ca și în cazul ulcioarelor, larga răspândire a cănilor și a cănițelor (ulcelelor), în care, din nou, caracteristic ni se pare decorul realizat cu linii, cercuri, spirale sau alte motive din humă albă. Remarcabilă, de asemenea, este și calitatea pastei, cel mai adesea arsă oxidant, chiar dacă nu totdeauna complet. Aproape fără excepție, exemplarele întregi sau fragmentare prezintă urme puternice ale unor arderi secundare.

Opaite și sfeșnice. Ambele categorii au fost folosite la iluminatul locuințelor. Primele funcționau pe baza unui combustibil, ulei sau seu, în care se introducea o feștilă. Din descoperirile foarte bogate în materiale, pentru iluminat, din această perioadă deținem o piesă ce pare să fi folosit drept opaie. Are forma unui fund de căniță, lucrat în așa fel încât, marginile din argila încă moale au fost trase spre interiorul ușor albiat pentru a păstra combustibilul. Dimensiunile sale sunt - 6,5x5,4cm - având o înălțime maximă de 3,3cm. E posibil să ne aflăm în fața unui exemplar neterminat judecând după aspectul piesei. Analogii par să ofere cele două trei piese de acest gen de la Păcuiul lui Soare²⁶.

Sfeșnicele, în schimb, sunt mult mai multe, întâlnindu-le frecvent mai ales începând din veacul al XVI-lea. Amintim aici două exemplare în stare fragmentară, decorate prin cercuri incizate și benzi de creștături în pasta moale, motiv folosit mai ales în cazul unor capace din secolul al XV-lea. Descoperite în punctul Belvedere, fragmentele au dimensiunile următoare: diametrul bazei 12cm, și înălțimea 18cm. Pentru aceste două sfeșnice oferă analogii unele piese descoperite la Iași²⁷ și la Cetatea de Floci.

Un al doilea tip de sfeșnice realizat, dintr-o pastă fină de culoare cărămizie, deci arsă oxidant, o reprezintă cele două exemplare descoperite în punctul Calea Călărașilor 19, de formă tubulară, având de la jumătate în jos un diametru de 7 cm (față de 4,2 în partea superioară și 5cm la buză), fiind în același timp creștat la bază pentru a-i asigura mai multă stabilitate. Partea inferioară este decorată cu creștături oblice, adânci.

²⁶ S.BARASCHI, *Ceramica din așezarea medievală de la Păcuiul lui Soare*, în loc.cit., p.207, pl.IX/3,5.

²⁷ A.ANDRONIC, *Iași până la mijlocul secolului al XVII-lea*, Iași, 1986, p.24, fig.24/7,9.

Lumânarea, pentru ambele exemplare (al doilea sfeșnic de acest tip este perfect asemănător cu primul, având lipsă o bună parte din jumătatea inferioară), era destul de mare în diametru, măsurând 2,5cm.

Un al treilea tip ce se datează tot în secolul al XV-lea este de formă conică, cu diametrul bazei de 8cm, înălțimea de 3cm, iar diametrul interior, central, măsoară 5-7mm, fiind folosit pentru lumânări mai mici decât precedentul tip. Decorul este realizat prin linii incizate și humă albă.

Pentru secolul al XVI-lea, din punctul Biserica Sf. Arhanghel Mihail provine un sfeșnic nesmălțuit cu toartă montată pe corpul de formă tronconică alungită, gol în interior, având drept suport o farfurie, realizată prin prelungirea bazei sfeșnicului propriu-zis, cu rostul de a oferi mai mult sprijin și a colecta ceara topită. Analogii aflăm și în acest caz în Moldova, la Baia²⁸, unde "farfuria" de la bază are marginea mai accentuat oblică și mai înaltă totodată.

Ceramica smălțuită reprezintă la Brăila mai bine de o treime din întreaga cantitate de olărie descoperită, sugerând de la bun început folosirea pe scară largă, ca și în alte locuri unde a fost găsită. Prezența ei în cantitate mare la Brăila infirmă o dată mai mult caracterul de marfă de lux, provenită din import și cu rol mai mult decorativ, pe care i l-au atribuit unii cercetători²⁹.

Principalele forme ce s-au putut desluși din rândul ceramicii smălțuite sunt: farfuria, strachina, ceașca, ulciorul, cana, cănița, paharul, capacul și opaițul.

Fără a mai prezenta date de ordin tehnic privitoare la modul de realizare a ceramicii smălțuite pentru secolele XIV-XVI³⁰, vom prezenta piesele principale

²⁸ E.NEAMȚU, V.NEAMȚU, S.CHEPTEA, *op.cit.*, p.241, fig.89/6.

²⁹ În acest sens, a se vedea afirmația categorică a lui N.CONSTANTINESCU, *Coconi*, p.108, care arată "N-am vrea să fim înțeleși că socotim neuzuală ceramica smălțuită, cum greșit, credem, se procedează, spunându-se despre ceramica smălțuită că ar fi "de lux". În ciuda datelor arheologice care arată tocmai faptul contrar: frecvența din ce în ce mai largă a acestei ceramicii smălțuite, inclusiv în lumea satelor medievale; la Coconi nu există bordei care să nu fi avut în folosință un număr mai mic de 3-4 vase smălțuite.

³⁰ Pentru procesul de fabricație al ceramicii smălțuite la bizantini a se vedea: D.TALBOT RICE, *Byzantine glazed pottery*, Oxford, 1930, p.7, 31-32; A.L.IAKOBSON, *Keramika i keramiceskoe proizvodstvo srednevekovoi Tavriki*, Leningrad, 1979, p.109-158 unde și bibliografie; C.BAKIRTZIS, D.PAPANIKOLA-BAKIRTZIS, *op.cit.*, p.428-430; I.BARNEA, *Dinogetia*, I, p.244-245;

descoperite în complexe arheologice din cele unsprezece puncte cercetate, ce au conturat vatra istorică a oraşului în veacurile amintite. Cele mai frecvente analogii pentru ele se găsesc la Păcuiul lui Soare, Piua Petrii, Basarabi-Calafat, Turnu-Severin, dar și la Curtea de Argeș și Târgoviște.

Farfuriile sunt foarte bine reprezentate în lotul de la Brăila unde a fost recoltat în stare fragmentară un număr impresionant de exemplare, din care au putut fi restaurate până în prezent cinci.

În ceea ce ne privește, starea fragmentară a imensei majorități a materialului ceramic smălțuit face dificilă realizarea unei tipologii în condițiile în care și încadrarea multor complexe din punct de vedere stratigrafic este problematică. În acest sens, analogiile căutate au încercat să identifice acele exemplare care se raportează la forma și dimensiunile piciorului inelar, profilul farfuriei pe o suprafață cât mai mare, precum și frecvența unor motive decorative atât de des întâlnite la Dunărea de Jos. Socotim așadar reprezentative din acest punct de vedere, fără a încerca o raportare la tipologiile alcătuite pentru Păcuiul lui Soare sau pentru Coconi, următoarele exemplare de farfurii smălțuite, întregibile, descoperite la Brăila, cărora li se adaugă un număr destul de mare de fragmente. Este vorba mai întâi de o farfurie realizată dintr-o ceramică arsă oxidant cu paiete fine de mică, aspectul în spărtură fiind cel dat de o pastă semifină, care și la acest exemplar și la multe altele poartă urme de ardere secundară. Forma este una deschisă cu marginea ușor aplecată spre interior. Piciorul inelar, conturat prin tragerea materialului din zona centrală către margine, ne oferă primul și cel mai vechi poate dintre profilele realizate la Dunărea de Jos pentru astfel de obiecte. Decorul are în centru o cruce inclusă într-o spirală, urmată în zona către buză de un rând de 14 arbori stilizați, iar pe margine o succesiune de pete de culoare romboidale. Aspectul general este întregit de smalțul ce a lăsat sub el stratul de culoare gălbuie cu reflexe verzui, ce acoperă angoba ce n-a putut uniformiza unele boabe de nisip destul de mari. Un profil ceva mai adânc prezintă alte două piese din care una aproape întregă, iar cea de-a doua fără piciorul inelar. Atât prima, descoperită în zona Piața Traian în 1958, cât și fragmentele descoperite de noi, au marginea ușor bombată și sunt mai adânci,

N.CONSTANTINESCU, *Coconi*, p.129-131; Gh.CANTACUZINO și A.RĂDULESCU, *Considerații asupra ceramicii descoperite la mănăstirea Putna în anul 1971*, în *SCIVA*, 25, 1974, 4, p.531; C.NICOLESCU, P.PETRESCU, *Ceramica românească tradițională*, București, 1974, p.50.

adică au 9cm înălțime față de 5cm pentru primul tip descris mai sus. Aceste ultime două farfurii adânci au decorul asemănător pe margine, dar nu și în interior. Una prezintă desenul ceva mai complicat, întâlnit totuși la unele piese din cele de la Melnic, în Bulgaria³¹ sau Piua Petrii, în imediata apropiere a Brăilei³². Tehnica realizării decorului pentru aceste farfurii, ca și pentru celelalte cuprinde și procedeul "sgraffito", adică incizarea desenului, în pasta încă moale, ce trece prin stratul de angobă³³.

Două farfurii adânci, smălțuite, cu decor sgraffitat, sunt caracteristice pentru această specie ceramică, pe care o atribuim secolelor XV-XVI. Analogii pentru exemplarele de la Brăila se găsesc pe toată linia Dunării. Semnalăm însă faptul că profilul piciorului inelar este aproape identic pentru cele două farfurii iar desenul atât pentru prima - trei aripi (câteodată patru) și penaj pe margine - cât și pentru cea de-a doua - spirală și linii în val - sunt de asemenea frecvente.

Străchinile smălțuite sunt mult mai puțin numeroase la Brăila. În înțelesul obișnuit ce se dă acestor vase - sprijinite pe picior inelar, cu pereții evazați în partea inferioară și o margine caracteristică aproape verticală - există doar un singur exemplar întreg³⁴. Pe de altă parte, numărul foarte mare de fragmente de vase smălțuite cu picior inelar, ne fac să fim prudenți în ceea ce privește aprecierile. Credem totuși că la fel ca

³¹ Vezi B.TVETKOV, *op.cit.*, pl.XII/b. De asemenea, un exemplar cu decor aproape identic la Orașul de Floci, dar pentru secolele XVII-XVIII. Cf. V.RĂDULESCU, *op.cit.*, p.138, fig.11.

³² Tot aici, L.CHÎȚESCU, N.CONOVICI, R.LUNGU, A.PĂUNESCU și V.RĂDULESCU, *Cercetări arheologice la Piua Petrii (Orașul de Floci), jud. Ialomița* în loc.cit., se publică de L.CHÎȚESCU, *Sectorul locuințe*, p.236, fig.21, o altă farfurie asemănătoare ca formă, profil și decor, datată secolul XVI.

³³ Pentru înțelesul noțiunii "sgraffito", vezi C.NICOLESCU și R.POPA, *La céramique émaillée des XIIIe et XVe siècles de Păcuiul lui Soare*, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, p.340, precum și S.BARASCHI, *Ceramica din așezarea medievală de la Păcuiul lui Soare*, în loc.cit., p.68 și nota 6, unde se arată pe bună dreptate că termenul desemnează "orice decor incizat în pasta crudă prin angobă, înainte de aplicarea smalțului", fără a ține seama de dimensiunile (adâncimea) acestei zgârieturi.

³⁴ A fost descris mai sus, în cadrul ceramicii nesmalțuite datorită faptului că exemplarul de la Brăila, deși are analogii ca profil și decor cu o serie de exemplare de la Melnik (datate în sec.XIII), are doar câteva urme de vopsea albă și verde, fiind foarte probabil o străchină neterminată ca decor. Cf. B.TVETKOV, *op.cit.*, pl.XVI și 133, fig.10/z, unde este vorba de profile pentru astfel de vase sgraffitate pentru secolul al XIII-lea.

în cazul descoperirilor de la Păcuiul lui Soare sau Piua Petrii, ele sunt mai puțin numeroase decât farfuriile.

Cupele smălțuite, cu picior scund și, în număr mai redus, cu picior mediu sau înalt, sunt bine reprezentate la Brăila de o serie de cinci piese întregi.

De formă caracteristică și reprezentativă pentru producția ceramică a orașului medieval este cupa cu picior scund, la care marginea este aplecată în afară iar decorul constă într-o cruce inclusă într-un pătrat, înscris la rândul lui într-un cerc. Sunt vizibile urmele lăsate de folosirea tripodului. În plus, spart în vechime, el a fost atașat ciob cu ciob de restul vasului prin orificii practicate în fiecare fragment în parte, ceea ce sugerează importanța acestui vas, poate cu rol de candelă. Smălțul cupei este gălbui, cu reflexe verzui pe pereții exteriori, iar desenul central sgraffitat în culoare maron închis. Celelalte exemplare cu piciorul uneori mai scund, se pot numi cupe-boluri³⁵. Amintim, de asemenea, un bol de dimensiuni mari, de culoare galben-muștar (d.max=29cm, d.fund=7,5cm; înălțimea 10,5cm), descoperit tot în 1958 în Piața Traian, care se datează în secolele XV-XVI.

Notăm, de asemenea, o altă cupă-bol cu picior scund, decorat cu pete de culoare galbenă pe un fond aproape negru, după cum un altul are decorul smălțuit monocrom (verde măsliniu), iar dimensiunile sunt ceva mai mari.

Ceștile. Starea fragmentară a materialului ceramic smălțuit ce poate fi atribuit acestei specii nu îngăduie prea multe observații. În cadrul unor complexe - mai ales gropi menajere - au fost descoperite numeroase fragmente de torți smălțuite și ele, ce provin de la cești.

Ulcioarele smălțuite sunt ceva mai rare în ansamblul ceramicii de la Brăila în secolele XIV-XVI. Torțile și fragmentele de torți, purtând culori de la verde-măsliniu la verde deschis, sunt o dovadă în acest sens.

O formă interesantă, pe care o atribuim secolului al XV-lea sau poate începutului celui următor, este aceea din care, mai târziu, după apariția vaselor din cositor otomane de forme specifice a evoluat către o imitare a acestora. Cert este că înainte de ocupația otomană a orașului au circulat și foarte probabil au fost realizate

³⁵ S.BARASCHI, *Ceramica din așezarea medievală de la Păcuiul lui Soare*, în loc.cit., p.85-86 și C.NICOLESCU, *Ceramica smălțuită din sec. X-XV în lumina ultimelor cercetări arheologice*, în SCIA, VI, 1959, 2, p.87 și fig.2-5).

aici ulcioare cu o toartă și cioc de scurgere. Din secolul al XVII-lea ele vor avea gâtul tot mai larg sub forma unei pâlnii, iar smalțul va fi folosit doar în partea superioară a gâtului și la vârful ciocului de.

Prezentăm totodată și câteva căni și cănițe smălțuite de forme nu ieșite din comun, care își găsesc analogii mai ales în Moldova. Astfel, cana cu gura trilobată, găsită în punctul Calea Călărașilor 19, are atât în privința formei cât și a decorului o perfectă analogie cu vasul similar, descoperit în cetatea mușatină de la Scheia în cuptorul I (sec. al XIV-lea)³⁶. De asemenea, două căni smălțuite, decorate, în culoare dominant verde au o formă caracteristică, diametrul bazei și al fundului fiind aproximativ egale, dar mai mari decât diametrul corpului vasului ce se înregistrează la jumătatea înălțimii lui. În sfârșit, un pahar smălțuit cu decor de culoare roșie cărămizie, are analogii cu unul găsit la Iași, de forma pocalului³⁷.

Alte trei forme, smălțuite în verde de diferite nuanțe, cu toartă, întregesc imaginile noastre despre formele ceramicii smălțuite la Brăila în veacul XV și XVI.

În sfârșit, cu analogii la Păcuiul lui Soare, la Brăila au fost descoperite în punctul Calea Călărașilor 19 câteva fragmente de pahare smălțuite, cilindrice, cu decor sgraffitat, la care motivul de bază îl constituie pomul vieții sau decorul geometric al liniei în zig-zag transpus pe culori în nuanțe de galben și verde.

Tot aici semnalăm prezența unui fragment din partea superioară a unui vas de provizii de formă amforoidală, probabil cu două torți late de 5,6 cm, turtite în secțiune. Smalțul de culoare verde închis, alături de formă ne determină să-l atribuim secolului al XVI-lea, poate chiar veacului următor.

Discuri ornamentale și cahle. Brăila s-a dovedit a fi în evul mediu și un centru al producției ceramicii decorate. Evolutiv se constată din secolul al XIV-lea și până târziu, în secolele XVI-XVII, folosirea rând pe rând a discurilor pentru decor nesmalțuite și smălțuite. *Concomitent prezența unor cahle, la fel și ele nesmalțuite apoi împodobite cu smalț, dovedesc progresele înregistrate sub raportul urbanizării așezării medievale Brăila.*

³⁶ Gh.DIACONU și N.CONSTANTINESCU, *Cetatea Scheia, Monografie arheologică*, București, 1960, p.77, fig.39/1.

³⁷ A.ANDRONIC, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea*, Iași, 1986, p.115, fig.131/4 (ceramică de uz comun generalizată în Moldova în secolele XV-XVI).

Din prima categorie, cea a discurilor ornamentale, se pot aduce spre exemplificare un număr de patru fragmente întregibile din secolele XIV-XV, am zice din cele mai comune ca formă, ce își găsesc analogii în întreg spațiul românesc³⁸. Este vorba de motivul creștăturii oblice pe cercuri concentrice precum și de cercuri franjurate.

În ceea ce privește discurile ornamentale smălțuite la Brăila, din secolele al XVI-lea și al XVII-lea datează un număr mare de astfel de elemente ce serveau la decorarea unor sobe, dar și a altor construcții. Indiferent de formă și mărime, ele au culoarea verde închis pentru toate cele șapte piese descoperite până în prezent.

Deosebit de interesante, mai ales pentru elementele de decor folosite, sunt cahlele nesmălțuite și smălțuite, care pun problema unui centru de producție ceramică la Brăila pentru această vreme. Este important faptul că prin forme, decor și execuție, cahlele descoperite în orașul medieval de la Dunăre se înscriu în aria de producție românească, indiferent de unde vor fi venit și unele influențe. Dacă pentru cele nesmălțuite, din secolul al XV-lea, la numărul de fragmente de care dispunem, decorul înfățișează simboluri (păsări sau animale fantastice), cai și călăreți, alături de motivele geometrice, pentru secolul al XVI-lea predomină această ultimă modalitate de tratare a decorului.

Deși datează dintr-o perioadă târzie - sfârșitul secolului al XVII-lea sau începutul veacului următor - fragmentele a cinci cahle de culoare verde și galben aduc poate un argument indirect în susținerea existenței unui centru de producție pentru astfel de piese la Brăila și în veacurile anterioare (XIV-XVI). Imaginea, ce înfățișează un vultur bicefal (stema Cantacuzinilor?) este însoțită de inițialele meșterului, în alfabet chirilic³⁹. Prin urmare, dacă într-o epocă în care orașul se afla sub stăpânire otomană producția de cahle smălțuite era o necesitate și se dovedește a fi satisfăcută

³⁸ Cf. pentru discuri ornamentale nesmălțuite, mai ales în Muntenia, V.RĂDULESCU și I.CĂMUI, *O locuință cu pivniță de piatră din sec. XIV-XV la Polata, jud. Gorj*, în *CA*, VIII, 1986, p.109, fig.6/1-2; L.BĂTRÂNA și A.BĂTRÂNA, *Cercetările arheologice de Curtea de Argeș*, în *CA*, V, 1982, p.105, pl.VII, 1-5; L.CHIȚESCU, A.PĂUNESCU, T.PAPASIMA, *Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci), com. Giurgeni, jud. Ialomița*, în *MCA*, XVI, 1986, p.285, fig.3/4 și 11.

³⁹ Credem că modul de realizare a imaginii exclude o eventuală proveniență sau chiar inspirație rusească din motive pe care nu le vom dezvolta aici.

fie prin producție proprie, așa cum credem noi, fie din import, cum e puțin probabil, înseamnă că se continuă o tradiție destul de puternică pentru a se menține și sub dominația otomană.

Nu este exclus, după părerea noastră, ca unele din materialele ceramice de la Brăila din perioada secolelor XIV-XVI să provină și din alte centre dunărene sau chiar de mai departe. Pledează pentru o astfel de origine câteva fragmente de farfurii smălțuite, dintre care unul, decorat cu motivul păsării atât de răspândit în Peninsula Balcanică, la nord de Dunăre și în nord-vestul Mării Negre, trimite la analogii dintre cele mai interesante⁴⁰. Cel de-al doilea fragment aparține în mod sigur ceramicii de import, decorul fiind propriu lumii islamice prin rețeaua de triunghiuri de culoare albă și albastru ultramarin. În triunghiurile albe se găsesc cifre scrise cu alfabetul arab. Originea acestui vas pare să fie mai degrabă nord-pontică decât sud-dunăreană și se plasează în secolul al XIV-lea. El nu este singurul care trimite la această zonă atât de interesantă sub raportul legăturilor cu zona Brăilei.

Așadar, în ceea ce privește ceramica smălțuită de la Brăila din secolele XIV-XVI, remarcăm înscrierea ei în caracteristicile generale surprinse pentru genurile și speciile aflate pe o arie ce se întinde din Kerson (sec. XII-XIII) și Orheiul Vechi, de la Cetatea Albă și Enisala până la Brăila, Cetatea de Floci, Păcuiul lui Soare, Coconi, Zimnicea, Basarabi-Murfatlar, Polata, Turnu-Severin, Cetățeni, Curtea de Argeș,

⁴⁰ Pentru decorul cu motiv aviform pe astfel de vase a se vedea A.L.IAKOBSON, *op.cit.*, p.127, fig.87; fig.92; A.A.KRAVCENKO, *op.cit.*, p.76, fig.29; V.SPINEI, *Restructurări etnice la nordul gurilor Dunării în secolele XIII-XIV*, în loc.cit., p.55, fig.6/2 (ceramică emailată de tip est-european decorată cu motive geometrice și zoomorfe din secolul al XIV-lea de la Orheiul Vechi); S.BARASCHI, *Ceramica din așezarea medievală de la Păcuiul lui Soare*, în loc.cit., p.89, fig.71, 90, fig.72, 91, fig.73; L.BĂTRÂNA și A.BĂTRÂNA, *Cercetări arheologice efectuate în anul 1979 în cuprinsul așezării Curtea de Argeș, jud. Argeș*, în *CA*, IV, 1981, p.164, fig.13/1; N.CONSTANTINESCU, *Coconi*, p.278, pl.XLIV, 1,3,4; B.TRETKOV, *op.cit.*, fig.IX și fig.XV; C.BAKIRTZIS, D.PAPANIKOLA-BAKIRTZIS, *op. cit.*, p.425, fig5, p.431, fig.14, p.435, fig.19-20.

Interesant este faptul că fără a prezenta vreun fragment cu decor aviform, din cele descoperite la Kaliakra, - deși zoomorfe - există, M.JOSIFOVA *Céramique à décor "sgraffito" de Kaliakra (XIII-e - la moitié du XV-e s.)*, în *Bizantino-Bulgarica*, VII, 1981, p.441, fig.4, ne oferă cea mai apropiată analogie ce am putut găsi pentru fragmentul ceramic, cu decor geometric (triunghiuri alternative de culoare) și cifre în alfabet arab de la Brăila, descoperit în punctul str. Belvedere 1.

Târgoviște. La sud de Dunăre, această arie cuprinde între altele, centre ca: Thessalonik, Caliacra, Melnic, Târnovo, Stărmene sau Varna.

Dacă în ceea ce privește tehnica, stadiul de față al cercetărilor de la Brăila nu poate decât să confirme aspectele cele mai importante ale procesului de producție, în ceea ce privește forma și decorul constatăm câteva particularități. Astfel, din descoperirile de până acum ce au putut fi mai sigur încadrate cronologic socotim ca aparținând unei faze mai vechi cele la care piciorul inelar este tras din ceramica moale, fără a fi bine conturat. Ulterior, inelul, bine definit ca formă a putut lua diferite înălțimi și unghiuri de aplecare spre interior sau în afară, el însuși fiind uneori, mai târziu, șanțuit.

Repertoriul formelor la Brăila acoperă aproape tot ceea ce s-a putut realiza în aria mai sus-amintită și, desigur, descoperirile viitoare vor întregi cu noi variante profilele, devenite oarecum clasice pentru veacurile XIV-XVI.

În privința decorului, câteva elemente predomină în olăria de la Brăila: *spirală*, *decorul radial*, *linia dublă sau triplă* (oricum reprezentată concentric) *în valuri pe un fond monocrom*, combinația *spirală-disc solar* (ce credem că vine din străvechiul motiv al creșterii în lemn a rozetei solare), precum și *aripa* repetată de trei sau patru ori în cerc.

Prelucrarea metalelor

Arme și piese de echipament. Deși săpăturile de salvare în cuprinsul așezării medievale Brăila au descoperit frecvent bucăți de zgură, ca o dovadă a practicării activității de prelucrare a fierului, timpul respectiv poate fi identificat cu precizie. Înclinăm să credem că toate aceste mărturii pot fi atribuite secolului al XVI-lea și veacurilor următoare când, odată cu realizarea cetății și cererea de arme și alte obiecte din metal va fi fost mai mare. Această cerere sporită s-a manifestat, firește, și în secolele XIV-XVI, activitatea portuară însăși, în ciuda folosirii pe scară largă a lemnului, reclamând cantități sporite de metal⁴¹.

⁴¹ Pentru problemele meșteșugarilor ce implică prelucrarea metalelor în spațiul românesc vezi: Șt.PASCU, *Meșteșugurile în Transilvania până în secolul al XVI-lea*, București, 1954, p.24-25; N.MAGHIAR, Ș.OLTEANU, *Din istoria mineritului în România*, București, 1970, p.99 și urm. Pentru aspecte de ordin european ale problemei J.LE GOFF, *Civilizația Occidentului medieval*, București, 1970, p.282-284.

Din mărturiile ce pot fi atribuite perioadei de început a evoluției așezărilor orășenești, de care nici nu se poate separa⁴², prelucrarea metalelor ca și a altor materiale vor da naștere unor obiecte specifice epocii, inclusiv la Brăila.

Au putut fi dovedite până acum că aparțin secolului al XIV-lea două vârfuri de săgeți, cu analogii în tot arealul Dunării de Jos⁴³, precum și un vârf de lance puternic îndoit de o ardere secundară prin care a trecut. În același context se situează un fragment dintr-o potcoavă, precum și caiaua ce o însoțește.

În punctul Calea Călărașilor 19 a fost găsit în cadrul unui complex (groapă menajeră) datat în secolele XV-XVI un crampon din fier, folosit probabil pentru a împiedica alunecarea pe zăpadă sau ghiață.

Alte obiecte din metal. La Brăila au mai fost puse în evidență de cercetările ultimilor ani un cosor și o "gheară"/ "pisică" cu patru cârlige, destul de răspândită în epocă și specifică unei așezări portuare. Cât privește cosorul după formă și dimensiuni el pare să fi fost utilizat la vie sau în pomicultură și nu pentru tăiat stuful. Alte două piese din metal par să fi folosit drept daltă și teslă, dar starea lor de conservare - sunt puternic corodate - ne împiedică să precizăm alte aspecte. O foarfecă, fragmentar păstrată, databilă în secolele XVI-XVII, are analogii cu o piesă descoperită la Târgul Trotuș⁴⁴.

Meșteșugurile casnice. Și la Brăila, ca în atâtea alte așezări medievale, au fost recoltate un număr relativ însemnat de piese a căror folosință este de obicei socotită a fi discul din alcătuirea fusului, deci fusaiiolele. În condiții precizate stratigrafic au fost identificate până în prezent în aria așezării urbane două fusaiiole de lut, dintre care una a fost găsită în vatra locuinței-bordei din secolul al XIV-lea, parțial descoperită în punctul str. Belvedere nr.10 în 1991. Cea de-a doua a fost descoperită la extremitatea sudică a orașului din veacul al XIV-lea, în punctul str. Marinescu 15. În plus, un frumos exemplar din șist albastru ultramarin a fost găsită într-un complex din str.

⁴² Cf. în acest sens V.SPINEI, *Moldova în secolele XI-XIV*, Chișinău, 1994, p.251

⁴³ Vezi exemplare similare ca formă și dimensiuni la S.BARASCHI, *Arme și piese de echipament*, în *op.cit.*, p.139, fig.104/9 și 10; V.SPINEI, *Moldova în secolele XI-XIV*, p.466, fig.32 unde se dau după P.P.Bârnea, vârfuri de săgeți de la jumătatea secolului al XIV-lea, de la Orheiul Vechi; A.A.KRAVCENKO, *op.cit.*, p.84, fig.33/4.

⁴⁴ A.ARTIMON, *Așezarea medievală de la Tg.Trotuș*, în MCA, XVI, 1986, p.271, fig.8/4.

Calea Călărașilor 19. Alături de ele, dar ceva mai târzii (sec. XVI-XVII), sunt alte două fusaiole mici realizate din pereți de cești cu decor oriental.

Caracteristic ni se pare pentru Brăila, deși fenomenul a mai fost sesizat și la alte așezări⁴⁵ medievale, inclusiv urbane, prelucrarea porțiunii cu inel rămasă după spargerea unor farfurii sau străchini smălțuite, pentru a fi transformate în fusaiole sau chiar în greutate pentru plasa de pescuit. Un număr de șase exemplare prelucrate în acest fel, dintre care una perforată, stă mărturie acestui răspândit procedeu.

Orfevrăria

Locuirea de caracter urban este ilustrată în cazul Brăilei pentru secolele XIV-XVI și de câteva obiecte de podoabă, alături de dovezile arheologice ale practicării meșteșugului legat de producerea unor astfel de obiecte. În punctul Calea Călărașilor 19 a fost descoperit un cercel format dintr-o verigă și un bumb sferic nu mai mare de 6mm în diametru, rezultată din îmbinarea a două emisfere din argint. Totodată, la un diametru de 1 mm grosime, veriga are de o parte și de alta a bumbului un filament înfășurat pe ea, sporindu-i frumusețea. În ochiul unui capăt al verigii intra celălalt, îndoit, realizându-se astfel închiderea. Cele mai apropiate analogii pentru această piesă ca și pentru următoarea, aflăm la Păcuiul lui Soare⁴⁶, dar și la Coconi⁴⁷ și Trifești⁴⁸, sugerând și în acest domeniu legături cu Moldova cel puțin la fel de însemnate precum cele cu Transilvania sau Dobrogea.

⁴⁵ Vezi în acest sens pentru Păcuiul lui Soare, P.DIACONU, S.BARASCHI, *op.cit.*, p.39, fig.23/10-17 la p.38, notele 37 și 38 analogii și în Bulgaria la Bialbriag și Târnovo, Cf. și N.CONSTANTINESCU, *Coconi*, p.237, pl.III.

⁴⁶ Cf. P.DIACONU, *Obiecte de podoabă și de cult*, în *Păcuiul lui Soare*, II, p.123, fig.97/21 și respectiv 25. Pentru primul model, cel cu bumb sferic și filament de o parte și de alta P.Diaconu trimite la exemplare similare la sud de Dunăre publicate de Ș.STANCEV și I.NACEVO în *Izvestija*, Sofia, XXIII, 1960, p.90, fig.10. În Dobrogea, se întâlnesc de asemenea; vezi Gh. MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, *Necropola medievală de la Enisala, jud. Tulcea (1967-1968)*, în *MCA*, XVII/2, 1993, p.265, fig.6/MVIII.

⁴⁷ N.CONSTANTINESCU, *Coconi*, p.247, pl.XIII/8

⁴⁸ V.SPINEI, *Săpăturile de la Trifești (jud. Iași)*, în *MCA*, XVI, 1986, p.241, fig.2/18, 19 și respectiv 20 și 21 pentru tipul cu sârma dispusă într-o rețea de ochiuri pe verigă.

Un al doilea tip de cercel la fel de răspândit la Dunărea de Jos în secolele XIII-XV, este cel realizat dintr-o verigă simplă din cupru în cazul nostru sau argint, pe care se dispune o rețea de ochiuri dintr-o sârmă fină împletită.

Un al treilea tip de cercel întâlnit pentru secolele XIV-XV este cel descoperit pe Calea Călărașilor 19, (S1c.8, Gr.9 - 245cm). Este vorba de o formă aflată fie în variantă simplă, cum este cazul de față, fie cu trei tije ce se articulează pe veriga îndoită. Așadar, de o verigă din sârmă subțire din argint, groasă de o jumătate de milimetru, îndoită la un capăt într-un ochi și la celălalt turtită pentru prinderea la ureche, se mai află în partea de jos încă un ochi. Prin acest ochi o tijă mică, tot din argint, are la capătul de jos, între două foarte fine "nituri" o piatră de culoare neagră fațetată. Cercelul măsoară astfel, în poziția în care era folosit, aproape trei centimetri. Analogiile ne arată mai degrabă că exemplarul de la Brăila poate fi socotit un prototip al celor descoperite la Galați⁴⁹ sau Piua Petri (Orașul de Floci)⁵⁰.

În punctul str. Belvedere nr.10 a fost descoperit în mod fortuit în zona capului de la un mormânt izolat, ce se datează prin piesele de inventar în secolul al XVI-lea, două obiecte de podoabă din argint. Cum restul scheletului a rămas în profilul de est al peretului gropii de excavație, nu putem spune dacă acest mormânt a conținut și alte obiecte de inventar. Cert este faptul că cercelul și nasturele sunt lucrate în tehnica filigranului. Din sârmă dublu răsucită în torsadă, de 1mm grosime, bătută la un capăt și la celălalt, s-a realizat toarta prinsă între doi umeri prin care trece, formând o balama. Corpul cercelului este alcătuit din două plăcuțe aproape rotunde decupate la partea superioară, sub toartă, în semilună. Una din cele două suprafețe este decorată cu un număr de 22 de cerculețe mici din sârmă de argint filigranată. Pe cealaltă suprafață, probabil cea principală, un număr egal de piramide de globule foarte mici corespund cerculețelor. Această suprafață este distrusă sub toartă, iar pe marginea cercelului, de jur împrejur, se află un număr de 10 tubulețe realizate din sârmă fină și globule,

⁴⁹ M.D.MATEI, A.ANGHEL, D.BASARAB-NANU, *Necropola medievală "Precista"-Galați*, în *MCA*, XVII, 2, 1993, p.526, fig.1/5;

⁵⁰ A.PĂUNESCU, *Biserica nr.2*, în L.CHITĂSCU, N.CONOVICI, R.LUNGU, A.PĂUNESCU și V.RĂDULESCU, *op.cit.*, p.231, fig.17/7. În acest ultim caz opinăm că avem de a face cu o fază, oricum anterioară secolului al XVI-lea, în care printr-o buclă dublă realizată dintr-o singură tijă s-a conturat modelul atât de răspândit apoi mai ales pe linia Dunării, dar nu numai acolo.

"complicând" modelul. În privința analogiilor credem că piesa de la Brăila, împreună cu nasturele din argint ce o însoțea - bombat, cu cerc de globule pe margini, iar pe suprafața propriu-zisă cu șapte cercuri, grupând fiecare câte șase globule - se înscrie în orizontul pieselor de podoabă descoperite până în prezent în județul Brăila: tezaurul de la Zăvoaia⁵¹, de la Sihleanu⁵² și cel de la Batogu⁵³. Ele datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și confirmă, toate la un loc, faima de oraș bogat și prosper ce avea orașul la câteva decenii după căderea sub turci⁵⁴.

Cercetările efectuate până în prezent la Brăila, vin să confirme faptul că, probabil, încă din secolul al XV-lea, dar în mod sigur din veacul următor, în oraș existau ateliere în care se confecționau podoabe. Ne sugerează acest lucru brățara din sârmă de bronz împletită (Calea Călărașilor 19 SXI, c3 - 240cm), aplica centrală a unei paftale din bronz similară cu cea de la o alta, găsită în punctul str. Belvedere 10, sau nasturii-bumbi, sferici, aflați în număr mare la mormintele necropolei creștine nr.3 din str. Orientului nr.24. Din toate aceste puncte, ca și din altele (Faleză, biserica Sf. Arhanghel Mihail etc.), au fost recoltate un mare număr de piese foarte asemănătoare între ele, ce par a fi folosite ca accesorii pentru îmbrăcăminte (planșa). Cele descoperite pe Calea Călărașilor 19, în SIX c1, gr. IX/1, la -480cm, ne arată că avem

⁵¹ I.T.DRAGOMIR, *Tezaurul de la Zăvoaia (jud. Brăila)*, în *BMI*, XLI, 2, 1972, p.67-73.

⁵² E.NEAMȚU, *Le trésor d'objets de parure et de monnaies decouvert à Sihleanu (com. Scorțaru Nou, dép. de Brăila)*, în *Dacia*, N.S., XXIV, 1980, p.341-353, mai ales fig.3/11 și 13. Ni se pare că cea mai bună analogie pentru cercelul de la Brăila din str. Belvedere nr.10 este perechea descoperită în cadrul acestui tezaur de la Sihleanu. Ibidem, p.343, fig.3/11 și 13. Vezi, de asemenea, pentru formă, ceva mai depărtată în timp, exemplarul de la Suslănești. Cf. D.V.ROSETTI, *Vestigiiile feudale de la Suslănești (jud. Argeș)*, în *BMI*, XLI, 2, 1972, p.32, pl.5/3 unde se vorbește de "cercei naviculari" și se trimite pentru analogii la piesa din depozitul de la Prokuplje, datat cu monede indicând data îngropării între 1418 și 1428 (M.COROVIC-LIUBINCOVIC, *Bijoux serbes du moyen-âge trouvés à Prokluplje*, în *Zbornik radova Narodnog Muzeja*, I, 1956-1957; Beograd, 1958, p.145-160, fig.1/4).

⁵³ Tezaurul de la Batogu, aflat în colecțiile Muzeului Brăilei, inv.nr.544/1-17, este inedit. Se compune din nasturi, cercei și trei monede otomane perforate, purtate și ele ca podoabe în salbă, cu ajutorul cărora a fost datat.

⁵⁴ Vezi în acest sens mărturia cronicarului polon L.GORECKI, privitoare la bogăția orașului. Cu prilejul asediului lui Ioan Vodă cel Cumplit din 1574 ostașii "au luat mult aur,... și argint și bani băuți, nestimate și mărgăritare căci orașul Brăila era cel mai avut în acele părți...". Cf. *Tezaur de monumente istorice*, III, 1864, p.229; apud C.C.GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, p.71.

de-a face cu materiale pregătite pentru prelucrat sau cu resturi de material: foi de bronz, sârmă din același material sau piese finite: ochiuri pentru copci, floarea unor ținte ornamentale etc. Toate la un loc ne obligă să le socotim, cu toată prudența, materiale provenind dintr-un atelier de confecționat accesorii, cel mai târziu de la începutul secolului al XVI-lea⁵⁵.

Semnalăm tot aici prezența unor obiecte din os - un inel și capătul unui fluier - provenind din aceeași epocă.

B. COMERTUL ȘI CIRCULAȚIA MONETARĂ

În lumina documentelor narrative sau diplomatice comerțul spre Brăila dar și cel care pornea de aici către Brașov⁵⁶ a fost menționat pentru însemnătatea lui în multe lucrări de notorietate. Au fost observate și menționate, de asemenea în lumina aceleiași categorii de izvoare, rosturile comerciale ale orașului în raport cu Moldova și mai departe, spre nord, cu Liovul⁵⁷. La fel, concurența făcută orașelor moldovene, și mai ales Galaților, nu au scăpat istoricilor mai vechi sau mai noi, care au văzut în acest fapt motivul de căpetenie al distrugerii sale în 1512, nu însă și în 1470⁵⁸.

⁵⁵ Dintr-o perioadă ceva mai târzie, secolul al XVII-lea, provin o mare cantitate de *scoici de mare*, întâlnite aproape fără excepție în toate punctele cercetate. Ele demonstrează, credem noi, că la Brăila, meșteșugul confecționării paftalelor din acest material este destul de vechi, fără a putea preciza pentru moment începuturile sale. De asemenea, putem spune că până în prezent la Brăila nu se constată o activitate asemănătoare cu cea din vecinătate, de la Orașul de Floci (Puia Petrii), în privința prelucrării osului, unde au fost descoperite mai multe ateliere. Cf. L.CHÎȚESCU, T.PAPASIMA, P.VLĂDILĂ, V.RĂDULESCU și A.PĂUNESCU, *op.cit.*, p.137 și fig.8 și 9.

⁵⁶ Vezi pentru aceste aspecte lucrarea fundamentală a lui R.MANOLESCU, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV-XVI)*, București, 1965, p.1-73, la care s-au adăugat în timp puține contribuții; C.C.GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, p.34-68; I.TODERAȘCU, *op.cit.*, p.112-127.

⁵⁷ Așa, de pildă, A.I.GONȚA, *Legăturile economice dintre Moldova și Transilvania în secolele XIII-XVII*, București, 1989, ed.I.Caproșu, p.99, vorbește despre “Brăila, oraș moldo-muntean așezat la vărsarea Siretului în Dunăre, în hotarul dintre Moldova și Țara Românească”.

⁵⁸ Vezi C.C.GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, p.65, unde pentru arderea și nimicirea Brăilei din februarie 1470 se arată “După părerea noastră motivul n-a fost altul decât complotul pus la cale de către trei mari dregători moldoveni...” în vreme ce pentru fapta similară din 1512, reputatul istoric socotește că “Pretextul atacului era faptul că pretendentul... Trifăilă își aflase adăpost în Țara

În ceea ce ne privește, credem că arderea Brăilei, a Târgului de Floci și a județului Ialomița, a avut pe lângă caracterul evident represiv, pentru sprijinul acordat dușmanilor lui Ștefan voievod și unul economic, evidențiat și în 1512. În plus, nu este exclus ca la începutul domniei, încă înainte de marile înfruntări cu turcii, preocupat de controlul Chilieii și Cetății Albe, ochiul încercat al tânărului domn să fi văzut importanța strategică a Brăilei. De aici se putea controla mai bine Dunărea maritimă și de aceea a procedat în consecință.

Alături de sursele narative și diplomatice atât de elocvente în privința puterii și bogăției la care ajunsese Brăila în veacurile XV și XVI (pentru acesta din urmă atât până la ocupația otomană cât și după aceea), activitatea comercială este ilustrată de circulația monetară.

Astfel, trecând peste descoperirile mai vechi și cunoscute a unor tezaure, cum sunt în primul rând cele de la Maraloiu, oricum ilustrând sub acest aspect realitatea drumului Brăilei, secolul al XV-lea este reprezentat până în prezent la nivelul orașului de doi dinari ungurești de la Matei Corvin (1458-1490). Menționăm că au fost descoperiți separat, unul pe Calea Călărașilor nr.19, iar celălalt în punctul str. Belvedere 10.

Din cadrul bogatului tezaur de la Sihleanu, fac parte și un număr însemnat de monede perforate și legate într-o salbă. Cu tot timpul ce desparte anul emisiunii unora dintre ele de momentul îngropării tezaurului, amintim aici faptul că au circulat în zonă următoarele monede: 40 de piese ungurești și austriece, dintre care 21 din timpul lui Matei Corvin (1458-1490), 3 de la Vladislav al II-lea (1490-1516), 14 de la Ferdinand I (1526-1564) și două de la Rudolf al II-lea (1576-1608)⁵⁹.

În ceea ce privește monedele turcești, în număr de 64⁶⁰, situația lor este următoarea: Una din ele este un aspru emis în anii 1444-1445, din timpul primei domnii a lui Mahomed I (1444-1446), un alt aspru provine de la Baiazid II (1481-1512). Apoi, de la Soliman I (1520-1566) provin 10 aspri și tot atâția de la Soliman al

Românească... Motivul real credem însă că a fost concurența puternică pe care o făcea Brăila porturilor moldovene” (p.67).

⁵⁹ E.NEAMȚU, *op.cit.*, p.342.

⁶⁰ Determinate de E. Isăcescu de la Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei Române (*Ibidem*, p.346, nota 2).

II-lea (1566-1974) și 19 de la Murad al III-lea (1574-1595). Un număr de 23 de aspri, deși nu au putut fi precis determinați datorită gradului ridicat de uzură, sunt atribuiți secolului al XVI-lea.

Observăm aici numărul relativ mare de monede ungurești, în special de la Matei Corvin, care, așa cum arătam mai sus, au ajuns cât se poate de firesc până la Brăila. Reține atenția și numărul monedelor turcești, mult mai redus pentru intervalul de până la căderea orașului sub dominația otomană. Este vorba doar de doi aspri (Mahomed II și Baiazid II) și câțiva din cei zece aspri de la Soliman I (nu știm câți din prima parte a domniei sale, 1520-cca 1538, anul instituirii ocupației otomane la Brăila).

În ceea ce ne privește, tot de la Baiazid al II-lea, s-a descoperit o piesă în condițiile cercetării arheologice din punctul str. Cetății nr.70, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că în ciuda presiunii exercitată de Poartă, politic, militar și economic, circulația monedelor otomane în aria orașului rămâne până în prezent pentru secolul al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea destul de modest⁶¹ ilustrată sub raport numismatic.

Deși conține trei monede turcești perforate, pentru a fi purtate în salbă, tezaurul de la Batogu se plasează, prin ele întâi de toate, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, perioadă în care numărul monedelor polone, ungare și mai ales otomane la Brăila este în creștere.

Această circulație monetară însoțește în mod firesc o circulație a mărfurilor care, doar la trei decenii după ocuparea orașului de către otomani ne apare extrem de bogată sub ambele aspecte (cantitativ și calitativ), confirmând izvoarele primei jumătăți a secolului al XVI-lea de orice natură ar fi ele⁶².

⁶¹ Noi înșine am descoperit în timpul săpăturilor de salvare sau a puținelor puncte cercetate sistematic un număr de trei monede otomane din argint care, fără a putea fi determinate foarte precis le-am atribuit secolului al XV-lea. Mai consemnăm totodată și faptul că în 1970 Muzeul Brăilei a transferat Muzeului de Istorie al R.S.România un lot de 124 de piese din argint, neinventariate, cu mențiune că ele reprezintă “un tezaur de secol XVI”, având în componență “piese turcești, nemțești și altele”. În anii ‘80 n-am avut acces la aceste piese cu toată stăruința depusă!

⁶² În acest sens vezi câteva studii recente: A.POPESCU, *Brăila într-o kanunnamea de la 1570*, în *Istros*, VII, 1994, p.183-187; eadem, *Circulația mărfurilor la Dunărea de Jos reflectată în Kanunname-le (a doua jumătate a secolului al XVI-lea)*, în *RI*, s.n., VI, nr.3-4, p.255-278, în special anexa acestuia din urmă, unde sunt menționate pentru Brăila peste 20 de categorii de mărfuri pomenite

În ceea ce ne privește socotim că cel puțin câteva din categoriile de mărfuri sau mărfurile enumerate de kanunnam-elele pentru Brăila din a doua jumătate a secolului al XVI-lea detaliază, așa cum documentele noastre interne nu o fac întotdeauna, o serie de categorii de produse amintite, mai ales, în privilegiile brașovenilor și liovenilor din secolul al XV-lea⁶³.

C. PESCUITUL ȘI COMERȚUL CU PEȘTE

Ocupație esențială pentru Brăila și hinterlandul ei, pescuitul - de multe ori denumit în documente vânatul peștelui, fapt ce se referă desigur, la prinderea celui de un anumit gabarit (cu mijloace specifice) - a creat o faimă aparte așezării de la Dunăre.

de Kanunname-lele centrelor dunărene situate între Semendria și gurile Dunării. Sunt amintite dintre cereale grâul, orzul, meiul, apoi furaje și fân. Dintre animale se vindeau cai, iepe, bivoli, oi, miei. Interesante sunt aici categoriile de pește: uscat și sărat. Veneau apoi dintre grăsimi: seul topit și seul de lumânări, după care, din patru articole de produse apicole, trei sunt menționate doar pentru Brăila: miere pură, faguri de miere și ceară. Dintre lactate brânza, iar între provizii pastrama sunt cele mai frecvente. La fel, majoritatea băuturilor sunt menționate doar pentru Brăila: vin, vin muscat, vin de Malvasia, must, țuică și hidromel. Dintre fructe doar două articole, dintre cele unsprezece pomenite, se vindeau și la Brăila - merele și perele. Mirodeniile și sarea, lemnul și obiectele din lemn, țesăturile și îmbrăcămintea, încălțăminte, articole de pielări, blănuri, metale, recipiente, combustibili și diverse obiecte meșteșugărești (săpun, cuțite, funie groasă, rogojini, cercuri de butoi) întregesc o lungă listă în care nu lipsesc, firește, nici robii.

⁶³Observăm aici *modul gradat* în care mărfurile ce făceau obiectul comerțului *spre* sau *dinspre* Brăila, sunt amintite de documente. Astfel în actul din 28 iunie 1358 se vorbește de “*mărfurile voastre și orice fel de lucruri*”, la 20 ianuarie 1368 Vlaicu Vodă menționează doar... *mărfurile lor*” (ale negustorilor brașoveni care le tranzitează prin Brăila). Mărfurile enumerate în privilegiile lui Știbor (7 septembrie 1412) și Mircea cel Bătrân pentru brașoveni (6 august 1412 și 25 august 1413), ce au mers spre Brăila, sunt: postavuri, căciuli, mied, vin, ceară, piper, șofran, ghimber, cuișoare, bumbac. Mărfuri aduse în totalitate de saracini sau nu, ele nu se mai regăsesc la 1570 în regulamentul otoman al portului Brăila. Cf. A.POPESCU, *Circulația mărfurilor la Dunărea de Jos*, în loc.cit., p.276. Faptul confirmă observația autoarei și pentru alte aspecte relevate de kanunname-le: “...se știe, nu reflectau strict situația de la data redactării lor...” *ibidem*, p.260, nota 23.

Sub raport documentar Constantin C.Giurescu a căutat să epuizeze subiectul pe care l-a tratat în liniile lui fundamentale atât pentru întreg spațiul românesc, dar și pentru cazul special al Brăilei⁶⁴.

Documentele arheologice surprinse în cadrul unor complexe descoperite la Brăila confirmă importanța și amploarea pescuitului ca ocupație principală pentru locuitorii orașului. “*Pescarii din Brăila*”⁶⁵, cum îi numește chiar obștea “boierilor,... cnejilor și rumânilor” de aici la 1481, când răspunde lui Ștefan cel Mare, sunt numeroși. O lasă să se înțeleagă chiar scrisoarea în cauză, cu tot sensul voit peiorativ ce se dă acestei categorii de locuitori ai orașului în contextul urmărit⁶⁶.

Activitatea lor a fost redutabilă, iar uneltele de pescuit, dintre care cârligele, dar mai ales greutățile pentru scufundarea năvoadelor, stau mărturie unei vii activități în tot acest interval. Dacă primele, din motive obiective au parvenit în număr mic până la noi, greutățile pentru plasele de pescuit sunt mult mai numeroase. Realizate fie din cărămizi, fie din lut, în mod special, sau prin prelucrarea unor fragmente ceramice sparte (în special piciorul inelar al farfuriilor), greutățile pentru plasele de pescuit se întâlnesc aproape întotdeauna în compexele studiate pe toată suprafața vetrei medievale a orașului⁶⁷.

Un alt element pe care îl semnalăm în directă legătură cu dovezile materiale ale pescuitului în raza orașului îl constituie numărul mare de solzi de pește descoperiți în cadrul unor gropi menajere, precum și numărul apreciabil al scoicilor de Dunăre găsite

⁶⁴ C.C.GIURESCU, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, București, 1964, p.58-303; idem, *Istoricul orașului Brăila*, p.43-68.

⁶⁵ I.BOGDAN, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec.XV și XVI*, București, 1905, p.282.

⁶⁶ “... iar pe mumă-sa Călțuna ia-o și ține-o să-ți fie o doamnă, cum au ținut-o în țara noastră toți pescarii din Brăila...”. (*Ibidem*).

⁶⁷ Analogii pentru astfel de piese întâlnim de la Păcuiul lui Soare și Piua Petrii până la Tulcea și Enisala.

de multe ori alături⁶⁸. Acestea din urmă sunt un produs secundar ca importanță, folosit poate ca hrană⁶⁹, dar cel mai probabil provine de la curățatul plaselor de pescuit.

În privința comerțului cu pește, Brăila este una din marile furnizoare ale acestui produs atât pentru Brașov și mai departe spre Ungaria⁷⁰, cât și în direcția Liovului⁷¹. Se știe că înainte de Vlad Călugărul (în 1412-1413), negustorii brașoveni cumpărau peștele de la negustorii români, dar politica domnilor Țării Românești de susținere a acestora din urmă au anulat aceste privilegii (mai ales în domnia lui Vlad Țepeș)⁷². Mai târziu, în 1491-1492, Vlad Călugărul revine cu un astfel de privilegiu pe care îl menționează: “Când au mai umblat oamenii voștri la Brăila și la Floci și peste tot locul la Dunăre să-și cumpere ei singuri peștele cum umblă acuma? Altădată, oamenii voștri cumpărau doar peștele și tot ce le trebuia de la oamenii noștri”⁷³.

Așa cum s-a putut observa deja, trecerea Brăilei în stăpânirea Imperiului otoman la sfârșitul deceniului patru al secolului al XVI-lea, foarte probabil în 1538, în urma expediției sultanului Soliman împotriva Moldovei⁷⁴, nu va micșora rolul și însemnătatea acestui port, centru meșteșugăresc și punct de încărcare a peștelui⁷⁵.

⁶⁸ Vezi în acest sens și semnalarea vertebrelor de somn și morun, descoperite în săpăturile de la Suceava, ce provin de la peștele adus de la Dunăre. Gh.DIACONU, *Urmele vechiului târg al Sucevei în secolul al XV-lea*, în *SMIM*, II, 1957, p.271.

⁶⁹ Cf. la C.C.GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, p.18; R.MANOLESCU, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul*, București, 1965, p.104-112.

⁷⁰ R.MANOLESCU, *op.cit.*, p.107 unde se amintesc pentru Alba Iulia în 1545 și Buda în 1534 “crapii de Brăila”. Sunt amintite de asemenea, după registrele vicesimale ale Brașovului soiurile de pește aduse pe această piață între anii 1503-1554: “crapii, știucile, somnii, morunii, plăticile, șalăii și scrumbiile de Dunăre, alături de icre de crap, morun și știucă”, (*ibidem*).

⁷¹ Pentru comerțul cu pește spre Liov vezi privilegiile date negustorilor de aici de Alexandru cel Bun în 8 octombrie 1408 Ștefan voievod la 18 martie 1434 și Petru Aron la 29 iunie 1456, la M.COSTĂCHESCU, *op.cit.*, II, p.630-637, 667-674 și respectiv p.788-796.

⁷² Cf. pentru politica domnilor români privind raporturile comerciale cu Brașovul studiul esențial al lui Ș.PAPACOSTEA, *Începuturile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei (secolele XIV-XVI)*. *Drum și stat*, în *SMIM*, X, 1983, p.9-56.

⁷³ I.BOGDAN, *Brașovul*, p.194.

⁷⁴ Asupra datei căderii orașului sub turci există o bogată bibliografie din care menționăm: N.IORGA, *Cînd și de ce s-a luat Brăila de turci*, în *Analele Brăilei*, V, 1993, 1, p.3-5; I.RADU-MIRCEA, *Țara Românească și închinarea raialei Brăila*, în *Balcania*, IV, 1941, p.474-475; M.POPESCU, *Raiaua și*

cetatea Brăilei, în *Analele Brăilei*, I, 4-6, p.38; R.PERIANU, *Raiua Brăilei. Noi contribuțiuni*, în *RIR*, XV, 1945, p.287-333; M.MAXIM, *Teritorii românești sub administrație otomană în secolul al XVI-lea* (I), în *RI*, 36, 1983, 8, p.802-817; idem, *op.cit.*, (II), în *RI*, 36, 1983, 9, p.879-890.

⁷⁵ În acest sens vezi observațiile lui C.C.GIURESCU, *Istoricul orașului Brăila*, , p.

CONCLUZII

Atestată documentar pentru prima dată la 20 ianuarie 1368, Brăila reprezintă una din cele mai vechi aşezări urbane ale Țării Românești. Adăugând acestui fapt spusele cronicii în legătură cu întinderea și lățirea stăpânirii de la Argeș "până la Brăila", o primă concluzie se impune: în lumina izvoarelor narative și diplomatice - orașul nu este mai vechi de întemeierea țării. *Oricum, data de început a aşezării, ce tindea spre o mai largă dezvoltare, bazată pe schimbul de mărfuri, nu poate trece mai jos de 1300.*

Pe baza cercetărilor arheologice, coroborate cu toate celelalte surse, înțelegerea procesului îndelungat de transformare a aşezării rurale de pe terasa înaltă a Dunării din dreptul Bălții omonime într-o aşezare urbană se leagă de documentarea în raza viitorului oraș și în apropiere a unui nivel de locuire din perioada secolelor IX - X și chiar XI.

Așadar, în imediata vecinătate a viitorului nucleu al târgului medieval Brăila, la Chiscani, Tichilești sau în complexele de la Baldovinești au fost puse în evidență mai ales prin necropolele cercetate în anii 60 și 70 o rețea de locuire destul de deasă, care confirmă la rândul-i puținele surse documentare bizantine și rusești din această vreme. Se înțelege astfel că necropolele de tip Dridu de la Chiscani, Tichilești și Baldovinești etc., împreună cu toate celelalte probe materiale legate de această cultură au dăinuit până în secolul X, iar unele vestigii (Baldovinești) chiar până în secolul al XI-lea.

Atât la miazănoapte cât și la miazăzi de viitoarea aşezare a Brăilei situația sub aspectul realităților demografice ne înfățișează o populație destul de numeroasă, constatată și prin numărul mare de aşezări Dridu identificate. Cele circa 30 de aşezări de acest tip aflate la scara întregului județ Brăila (încă necercetate arheologic) oferă argumentul, alături de cele trei necropole studiate la Chiscani, Tichilești și Sihleanu, că zona din cuprinsul viitorului oraș și a hinterlandului său a fost relativ dens locuită în secolele IX-X.

Deși din acest punct de vedere în istoriografia noastră s-au exprimat opinii ferme de la început, în special pentru necropolele amintite recent, așa cum am arătat în cuprinsul rândurilor de față, au fost expuse și puncte de vedere diferite, atât sub raportul plasării acestor monumente arheologice în timp cât și față de atribuirea lor etnică.

În ceea ce ne privește, socotim că pe baza izvoarelor narative și arheologice privitoare la populația străromânească din zona Brăilei, dar și a turanicilor, la trecerea de la primul la cel de-al doilea mileniu creștin, putem trage următoarele concluzii:

Atribuirea urmelor materiale Dridu - fie necropole, fie așezări - în exclusivitate slavilor sau protobulgarilor nu se poate susține, chiar dacă, pe drept cuvânt, s-a remarcat faptul că la venirea pecenegilor aspectul etnic al societății de la nord de Dunăre nu era uniform. Dar acest lucru nu poate constitui un argument pentru a atribui în exclusivitate necropola de la Chiscani sau cea de la Tichilești slavilor.

Pe de altă parte nu putem admite că locuitorii păgâni de pe malul stâng al Dunării de la sfârșitul secolului al X-lea nu sunt români pentru că nu sunt creștini. Credem că trecerea comunităților românești la creștinism n-a putut fi un proces perfect sincron la scara întregului spațiu al etnogenezei românești. De fapt însuși fenomenul creștinării daco-romanilor timp de mai multe secole, treptat, ne obligă să admitem o atare situație și în secolul X, măcar în unele zone de la nord de fluviu.

Apoi, va trebui să admitem în stadiul actual al cercatării că în contact cu slavii și protobulgarii, de rit păgân, unele comunități românești, puteau fi eventual influențate de acestea, la rândul lor influențându-le.

Trebuie să recunoaștem, totodată, că pătrunderea primilor turanici nomazi în aria circumscrisă așezării medievale de mai târziu, fără distrugerea așezărilor populației străromânești sedentare, nu are până în acest moment o explicație satisfăcătoare.

Aceste faze de locuire a zonei nucleului viitorului târg medieval Brăila, ca și a întregii terase înalte a Dunării, stau în strânsă legătură cu Dobrogea și Bizanț. Ei i-a urmat în secolul al XII-lea o alta, în cursul căreia, sub oblăduire cumană, nu se cunosc așezări în Câmpia Brăilei.

În ceea ce privește orașul, câteva dovezi arheologice arată că zona viitoarei așezări citadine era frecvent vizitată de locuitorii malului drept, în secolul al XI-lea,

deci apreciem că ea putea fi locuită cel puțin sezonier. În prima jumătate a veacului al XIII-lea populația de aici, atestată între altele și de tezaurul de la Dedulești și chiar cel de la Stoenеști, avea să intre în orbita de interese a regatului ungar, care încearcă să răzbească la un moment dat până la Dunăre prin brațul înarmat al teutonilor.

Subliniem și aici că până în prezent n-a putut fi dovedită sub nici o formă prezența teutonilor în aria Brăilei. Deși izvoare de altă natură lasă să se înțeleagă uneori, dar nu foarte clar, faptul că au atins Dunărea, deschizând regatului maghiar culoarul pe direcția Marea Neagră. Acest aspect nu a putut fi confirmat cu argumente arheologice.

A doua jumătate a secolului al XIII-lea a stat sub semnul mării invazii mongole, urmată de hegemonia politică și militară în zonă a Hoardei de Aur, care a încurajat probabil unele demersuri ale negustorilor genovezi infiltrați și în nordul Dobrogei.

Semne ale unei activități inspirate de genovezi, dar sub protecția tătarilor, au putut fi identificate - fapt extrem de important pentru geneza drumului comercial ce s-a format între sudul Transilvaniei și zona Brăilei - prin intermediul unor descoperiri numismatice mai vechi sau mai recente. Din acest punct de vedere este interesant de subliniat că aceste începuturi succed, la începutul veacului al XIV-lea, pretinsa penetrație teutonică, până la fluviu, prin nimic dovedită până în prezent în intervalul 1212-1225. Sensul acestui demers vine dinspre Dunăre către interiorul arcului carpatic, arătându-ne că procesul de constituire a drumului comercial al Brăilei este mai complex, pornind din mai multe sfere de interes ce au coincis.

Veacul al XIV-lea a însemnat pentru așezare, atestată printr-o primă necropolă creștină, momentul de la care lupta dintre domnia de la Argeș și interesul politic și comercial al Ungariei spre Dunăre și Mare avea să-i hotărască dezvoltarea viitoare. Ea a reușit totodată să integreze statului muntean punctul pescăresc și vadul comercial ce se înfiripa la Brăila.

Fără a putea pune în evidență mai mult decât resturile a două-trei locuințe, ce se datează în această perioadă, complexe descoperite ca și cercetările cu caracter ocazional au reușit să contureze planul vetrei medievale a așezării, marginea târgului medieval în preajma întemeierii Țării Românești.

Documentele arheologice arată mai ales pentru această vreme, dar cu deosebire pentru sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul veacului următor, că Brăila devenise

un centru nu numai comercial, dar și unul meșteșugăresc. S-a putut pune în evidență pentru veacurile XIV-XVI o bogată producție ceramică, cel puțin în parte realizată la Brăila, în atelierele unor meșteșugari locali. Alături de ceramica de uz comun, atât de răspândită în oraș, au fost relevate o serie de progrese sub aspectul vieții de factură urbană prin fragmentele de cahle, ce se încadrează cronologic din veacul XV și până mai târziu, în secolele XVII și XVIII.

Orașul însuși a putut fi conturat ca întindere și dispunere grație aceluiași categorii de izvoare, descoperite și cercetate în ultimii zece ani. A rezultat astfel planul orașului medieval, cu nucleul așezării din secolele XIV-XV, la care un aport deosebit l-a putut aduce stabilirea dispunerii necropolelor orașului.

Cucerirea otomană din 1538 și transformarea orașului în kazaua Brăilei cu o bună parte din hinterland, au răpit Țării Românești unul din cele mai importante orașe ale sale, aducător de mari venituri, mai ales în secolul al XV-lea. Dar puterea și bogăția orașului Brăila în veacul al XV-lea, recunoscută de izvoarele narative, documentare, etc, nu provenea doar din comerțul cu pește, marea bogăție a locului. Marele oraș al Țării Românești se dovedește a fi - de data aceasta pe cale arheologică - și un important centru meșteșugăresc. Aceste bogății ale sale pentru care orașul e vestit în secolul al XV-lea, când nu se poate apăra de expedițiile de pedepsire, mai ales ale domnilor Moldovei, în lipsa unor fortificații, vor crește după 1540, odată cu constituirea kazalei Brăilei pe locul unei părți din actualul județ Brăila.

Putem spune că cercetările arheologice au confirmat până în prezent punctul de vedere potrivit căruia Brăila, importantă așezare a Țării Românești și din punct de vedere strategic, nu a fost fortificată în veacurile asupra cărora ne-am îndreptat atenția.

5. BRĂILA ÎN EPOCA MODERNĂ (1828-1914)

A. SURSE DOCUMENTARE, ICONOGRAFICE, CARTOGRAFICE

Studii istorice de arhivă

Documente referitoare la istoria orașului, publicate în volum: Nicolae Iorga, Gh. T. Marinescu, N. Mocioiu ș.a.

Planurile Brăilei din secolul al XIX-lea: 1830, 1834, 1856, 1867, 1886, 1896;

Planurile Brăilei din secolul XX: 1929, 1933;

Gravuri ale Brăilei realizate de pictori călători în Țările Române, în prima jumătate a secolului al XIX-lea

Cărți poștale ilustrate din colecția ing. Valeriu Avramescu

B. ISTORIOGRAFIA PROBLEMEI

Prima prezentare succintă a trecutului localității aparține istoricului Grigore Tocilescu. Invitat să țină o conferință la Brăila, profesorul a prezentat *Istoria Brăilei*, iar materialul întocmit cu acest prilej a fost inclus în *Marele Dicționar Geografic al României*, apărut în anul 1898.

În anul 1906, avocatul Gr. T. Petrescu a publicat o evocare a istoriei orașului, cu titlul *Brăila din toate timpurile*.

Cu ocazia Expoziției Naționale din anul 1906, Nae A. Vasilescu a întocmit un volum de date oficiale, amintiri și câteva documente inedite, intitulat *Orașul și Județul Brăila odinioară și astăzi*, publicat din inițiativa și sub auspiciile prefectului N. Th. Faranga. Într-o variantă restrânsă, cu titlul *Brăila. Proilava – Proilabum – Brailova – Ibraila. Schițe – documente și însemnări din orașul și Județul Brăila*, volumul a fost republicat în anul 1929, cu prilejul centenarului eliberării orașului de sub ocupația otomană.

Următoarea contribuție importantă la istoria Brăilei o reprezintă *Istoricul presei brăilene de la 1839 până la 1926* de S. Semilian, tipărită în anul 1927. Câțiva ani mai târziu, în 1933, S. Similian a tipărit volumul *Contribuția Brăilei în cultura românească și străină*. Un studiu, *Brăila sub ocupațiune 23 decembrie 1916 – 10 noiembrie 1918*, elaborat pe baza unor acte oficiale ale administrației locale și ale comandaturii germane, a publicat N. Petrovici. La începutul anului jubiliar 1929, când

s-au sărbătorit o sută de ani de la eliberarea de sub dominație turcească, inginerul Gheorghe T. Marinescu a întemeiat *Analele Brăilei*, revista în care au apărut cele mai multe din studiile consacrate istoriei orașului, instrumentul de lucru esențial în documentarea centrului vechi al orașului. Gheorghe T. Marinescu a publicat în același an alte trei volume rămase de referință pentru cercetarea istorică a orașului: *Documente privitoare la Brăila*, albumul comemorativ *Brăila Veche* – stampe, planuri, hărți – și *Brăila Veche*, o schiță a evoluției istorice a localității. Cele mai multe dintre documente aparțin perioadei 1831 – 1862 și fac referire la viața economică, socială și politică a orașului. O parte dintre acestea sunt reproduse după colecția Hurmuzaki. Tot în anul 1929 a apărut lucrarea lui Nicolae Iorga, *Cei dintâi ani în noua Brăilă românească (1832 – 1866)* cuprinzând un studiu istoric și o serie de documente inedite din fondul arhivistic al primăriei. Unele documente sunt redată in-extenso, în timp ce altele sunt prezentate fragmentar sau chiar în rezumat. Profesorul Radu Perianu, prin studiile publicate în *Revista Istorică Română*, a contribuit decisiv la cunoașterea trecutului Brăilei. El a publicat în volumul *În amintirea lui Constantin Giurescu* planul orașului ridicat de Riniev în anul 1830. Este autorul *Istoriei școlilor din orașul și județul Brăila* între anii 1832 - 1864. Seria documentelor privind istoricul orașului Brăila continuă cu volumele publicate de Filiala din Brăila a Arhivelor Naționale ale Statului în anii 1975 (volumul I) și 1989 (volumul II) care conțin numai documente inedite aflate în patrimoniul instituției, din perioada cuprinsă între anii 1831 – 1944, reprezentative pentru viața economică, socială și politică.

Revista *Istros* a Muzeului Brăilei, seria nouă a *Analelor Brăilei*, lansată de aceeași instituție, împreună cu volumele publicate de Editura Istros a Muzeului Brăilei cuprind studii despre viața orașului în toate componentele ei, și în mod special despre dezvoltarea urbană: teritoriul, populația, economia, arhitectura.

O contribuție decisivă la cunoașterea trecutului medieval al orașului, la conturarea direcțiilor sale evolutive și la definirea particularităților sale aduce volumul *Brăila. Origini și evoluție până la jumătatea secolului al XVI-lea* de Ionel Câdea. Autorul abordează nuanțat problemele legate de geneză, denumire, primele atestări, întindere și viață economică, amendând o serie de interpretări eronate referitoare la faza incipientă a evoluției centrului urban.

Reconstituirea detaliată a imaginii oraşului modern este acum posibilă datorită apariţiei albumului *Brăila Modernă*, care aduce cea mai însemnată cantitate de informaţii despre dotările urbane.

6. EVOLUŢIA ŞI CARACTERISTICILE TERITORIULUI STUDIAT

ANALIZA EVOLUȚIEI TERITORIULUI

EPOCA MEDIEVALĂ (SEC. XIV-XVIII)

Prima atestare documentară a târgului medieval Brăila datează din 20 ianuarie 1368. Până la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul veacului următor Brăila a devenit un centru, nu numai comercial, dar și unul meșteșugăresc. Descoperirile arheologice evidențiază o bogată producție ceramică realizată în atelierele unor meșteri locali, ceramică de uz comun și decorativă, începând din secolul al XV-lea.

Nucleul așezării medievale a migrat în trei etape succesive, de la nord spre sud, pe terasa înaltă, de-a lungul falezei Dunării, corespunzătoare următoarelor zone: Brăilița – Vadul Catagaței, strada Danubiului – Malului.

Cucerirea otomană din anul 1538 a transformat orașul, cu o parte din hinterland, în kazaua Brăilei.

MĂRTURII DESPRE CETATEA BRĂILEI (SEC. XVIII)

Teologul german, Iacob Elsner, într-o monografie a situației creștinilor orientali, publicată în 1747, amintește într-o notă de Brăila: "Braila, Braeli, Ibraeli, pe grecește Proilavon, este un mic oraș cu o cetate întărită formată din cinci turnuri".

O descriere a cetății Brăila, făcută către 1774, ne-a rămas de la Franz Joseph Sulzer, căpitan în armata austriacă. "Cetatea este destul de puternică, mărginindu-se la un castel cu mici turnuri, apărat pe deoparte de un braț al Dunării, ce-i servește și de port, iar pe de alta de o redută inexpugnabilă. Brăila este a patra cetate pe care o posedă Turcii în Țara Românească și această localitate trebuie să o stăpânească neapărat Rușii, ca și Benderul, dacă vor să poruncească în Moldova și Muntenia precum și peste gurile Dunării". Un călător german pe Dunăre, Jenne din Frankfurt, scria la 1786 "Orașul Brăila era destul de întins, foarte sărac însă, fiind compus numai din bordeie. Se observau 3-4 minarete și câteva turnuri de cetate."

Conform planului întocmit de căpitanul de Stat major Johann von Vermatti, orașul cetate confirmă la 1788-1789, informațiile anterioare. Cetatea a fost ridicată în nord-estul așezării, în anul 1540. În miezul ei, înconjurat de un zid cu traseu patrulater, prevăzut la colțuri cu câte un bastion de formă circulară, se aflau magazia cu pulbere,

magaziile cu provizii, cazărmile ienicerilor, moscheia și trei fântâni. A doua incintă din zid, având același plan, dar cu bastioane triunghiulare la colțuri, prevăzută cu șanț și având în fața intrării o punte mobilă, apăra locuințele ofițerilor. Următoarea întăritură, formată din șanț cu parapet de gard de nuele, descria în plan un pentagon, cu bastion pentagonal sau circular, la fiecare colț. Această incintă avea două intrări, *poarta principală* cu punte mobilă, și *poarta apei* (dinspre Ghecet). A patra întăritură, din șanț cu parapet de pământ, sprijinit pe gard de nuele și pari, pornea chiar din malul Dunării, înconjurând cetatea cu un traseu neregulat și era prevăzută cu două porți, *Poarta Pandurului* și *Poarta Apei*. Rușii au prelungit fortificația până în apa fluviului în 1772, când au ocupat Brăila, deschizând a treia poartă, *Poarta Galaților*. A cincea întăritură, formată tot din șanț și val de pământ sprijinit pe gard de nuele, cu șapte bastioane rotunde, a fost ridicată pentru a proteja locuințele orașenilor, dispuse în jurul celei de a patra fortificații a cetății, în timpul războaielor ruso-turce. Pe această limită exterioară a orașului erau marcate 3 porți: Poarta Pandurului (spre Câmpia Munteniei), Poarta cea Mare sau Poarta Dracului (spre Buzău), Poarta Mică sau Măxineni (spre Focșani). În partea de vest, dinspre care nu venea pericol de atac, locuințele orașenilor se întindeau dincolo de ultimul șanț. Populația orașului era estimată la 25-30.000 locuitori, iar numărul clădirilor la 2580.

Contele Langeron, general francez, intrat în serviciul Rusiei, oferă informații mai exacte asupra cetății și orașului din perioada 1790-1812. "Brăila e situată pe malul stâng al Dunării, mal foarte înalt, așa că orașul domină în totul fluviul și ostroavele lui, ceea ce, în tot cursul Dunării, nu se întâlnește decât aici. Dinspre Galați are o cetățuie foarte puternică, cu două rânduri de ziduri și trei șanțuri, imposibil de luat cu ușurință. Zidul interior e de piatră cu patru bastioane tari, vine apoi "o întăritură de pământ cu 5 bastioane, un glacis și al treilea șanț". Consideră cetatea prea mică pentru a putea rezista unui asediu îndelungat. Rolul ei ar fi fost să întârzie un atac, pentru a da timp unei părți din garnizoană să se retragă înainte de capitulare.

Orașul aflat la stânga cetății i se pare *mare și mai bine zidit ca celelalte orașe turcești* (din Țara Românească), având o mulțime de case spațioase și plăcute la vedere, ce apăreau *ca niște mici fortărețe, înconjurate cu ziduri, șanțuri, grădini*.

Un enorm val de pământ nu prea înalt, dar dublat de un șanț foarte adânc și lat de până la 20 m, tăiat în pantă repede, înconjura orașul și cetățuia. Contele aprecia că

locuitorii aparținând raelelor turcești sunt mai bine tratați și mai mulțumiți decât acei lăsați pradă Valahilor și Moldovenilor.

După capitularea cetății, în decembrie 1809, garnizoana (4100 infanteriști și 1100 cavaleriști) și populația turcă în număr de 11300 au părăsit orașul în care a rămas doar populația creștină.

Brăila era la 1828, după *Memoriile Mareșalului von Moltke*, cea mai puternică cetate de la Dunărea de Jos, iar garnizoana ei era formată din 8.000 de soldați, majoritatea locuitori turci înarmați. Orașul avea 40.000 locuitori. Străzile erau neregulate și întortocheate, iar casele clădite din pământ, vălătuci și acoperite cu frunzare și trestie. Cetatea nu avea fortificații exterioare. În timpul atacurilor, turcii se refugiau în spatele curtinelor și își făceau adăposturi subterane, din stâlpi de lemn cu tavanul din scânduri groase, acoperit cu pământ (0,33 m). Escarpa și contraescarpa cetății au fost construite în 1821. Incinta cetății avea un traseu poligonal cu 8 laturi, prevăzute cu 9 bastioane spațioase, cu flancurile de 6-9 m, iar fețele de 15-18 m. Planul întocmit în timpul asediului din 1828 este mai exact în reprezentarea citadelei și marchează modificările limitei exterioare menite să cuprindă în interiorul incintei toate construcțiile ridicate dincolo de șanțul cetății. Descriind lucrările de executare a tranșeelelor rusești, von Moltke amintește de existența unui cartier în partea de sud-vest, sub cetatea Brăila, pe Dunăre, un cartier desființat, în ruinele căruia s-a adăpostit corpul de asediu. În această zonă este localizat un cimitir turcesc, cu mormintele acoperite de pietre mari, prin care trecea linia de atac asupra celui de-al doilea bastion al fortificației.

La 7 iunie 1828 armata rusă a început asediul asupra cetății, iar 10 zile mai târziu, la 17 iunie, cetatea a fost predată de comandantul ei, Soliman Pașa. Garnizoanei și populației li s-a permis să părăsească cetatea cu arme și bagaje.

BRĂILA ROMÂNEASCĂ (1828-1914)

Informații despre împărțirea teritoriului localității în timpul ocupației și despre populația rămasă în oraș imediat după retragerea garnizoanei otomane ne furnizează recensământul locuitorilor și venitul județului Brăila din 1828, întocmit de serdarul Grigore Tăut, primul ispravnic al ținutului Brăila. Din catagrafia alcătuită după starea economică, religioasă și naționalitatea locuitorilor aflăm că Brăila era împărțită, ca și

celelalte orașe din Principate, în mici cartiere, numite mahalale. În oraș existau trei mahalale: Poarta cea Mare, Poarta cea Mică, a Ispirlăului precum și Ulița târgului cu prăvălii. Populația orașului se compunea din 591 familii dintre care 46 erau familii de străini (25 familii de armeni și 21 familii de evrei).

În Mahalaua Poarta cea Mare locuiau 163 familii (26 de frunțași, 40 de mijlocași, 97 de codași), din care numai 108 familii (10 de frunțași, 23 de mijlocași, 75 de codași) erau din Brăila, celelalte 55 familii (16 de frunțași, 17 de mijlocași, 22 de codași) erau refugiate din satele raialei; în Mahalaua de la Poarta cea Mică locuiau 194 familii (14 de frunțași, 67 de mijlocași, 113 de codași) și 5 băjenari; în Mahalaua Ispirlăului locuiau 105 familii (3 de frunțași, 21 de mijlocași, 81 codași) și 7 băjenari; pe Ulița Târgului cu prăvălii locuiau 73 familii de români (6 de frunțași, 21 de mijlocași, 46 de codași), 25 familii de armeni (8 de frunțași, 7 de mijlocași, 10 de codași), 21 familii de evrei (3 de frunțași, 9 de mijlocași, 9 de codași) și 4 băjenari.

După retragerea turcilor, în Brăila au rămas aproximativ 3 000 locuitori (din cei aproximativ 30 000, cât indică toate lucrările geografico-statistice, apărute până în 1828), dintre care, mai mult de jumătate erau codași. După poreclele înscrise în catagrafie se conturează structura ocupațională a populației: pescar (25), cârciumar (20), croitor (17), vătaf - vătășel (15), casap (13), dulgher (13), arabagiu (9), dragoman (8), plăcintar (8), cojocar (7), pitar (7), sacagiu (7), abagiu (7), boiangiu (7), harabagiu (6), bucătar (5), mătăsar (5), băcan (4), bărbier (4), zidar (3), bogasier (3), ciobotar (3), mumgiu (3), moarăbună (3), cărămidar (2), gâcitor (2), cafegiu (2), blănar (1), bragagiu (1), pastramagiu (1), rotar (1), birjar (1), lăcătuș (1), surugiu (1), neguțător (1), tutungiu (1). Existența poreclelor referitoare la etnie: cazac - cazacu (7), sârbu (3), grecu - greceanu (2), ungureanu (2), bulgar (1), rusul (1) sau la locul de origine: gălățean - gălățanu (7), mocan - macanu (4), oltean - olteanu (2), moldovean (1), completează informațiile despre componența populației stabile a localității ocupate de turci. La cele 545 familii de creștini sunt menționați 7 preoți: Popa Nicolae protopop, Popa Vasile Bătrânul, Popa Pătrașcu, Popa Petre, Popa Hristea, Popa Ion, Popa Rusul, și 4 dascăli: Neculai Dascăl²¹ și Panait Dascălu porecla), Stancu Dascăl și Eftimie Dascălău (cinul). După trecerea Brăilei în administrarea Țării Românești, biserica a fost integrată episcopiei Buzăului. Trimisul acesteia, un arhimandrit, a început a sfinți moscheile pentru a fi transformate în biserici, fără a cere aprobarea comandantului

suprem al armatelor de ocupație. Acesta va cere Visteriei să oprească zelul arhimandritului.

În ciuda celor 290 ani de stăpânire turcească (1538 - 1829) Brăila și-a păstrat caracterul românesc, sub raport etnic și economic. Acesta a constituit nucleul în jurul căruia s-au așezat țărani români veniți din satele raialei, români din județele limitrofe și din Transilvania, negustori și mocani, în special din Brașov și Săcele. Li s-au adăugat locuitori din teritoriile balcanice rămase sub dominație otomană: greci, albanezi, macedoneni, bulgari, români din Dobrogea, cărora orașul le oferea condiții pentru a face avere. În anul 1829 populația Brăilei este estimată la 6 000 locuitori, din care 5 200 este numărul populației autohtone.

O parte a fortificațiilor au fost distruse de o explozie produsă în pulberăria cetății, în timpul ocupației ruse din 1810. Imediat după ocuparea cetății Brăilei, mai 1828, rușii hotărâsc dărâmarea ei completă, după un plan întocmit de polcovnicul Catal, în termen de 40 de zile. Necesarul de salahori calculat pentru îndeplinirea ordinului era de 100 000, câte 3 000 de salahori pe zi, cu 3 000 lopeți, 900 topoare, 900 târnăcoape și 300 drugi ascuțiți la un capăt. Numărul salahorilor fiind prea mare pentru populația județului a fost solicitat sprijinul ispravnicilor din alte județe. La dărâmarea cetății Brăila au dat ajutor ispravnicul de Gorj - 400 salahori, ispravnicii de Vâlcea și Argeș - câte 500 salahori, ispravnicul de Muscel - 300 salahori, ispravnicul de Dâmbovița - 400 salahori, ispravnicii de Prahova și Slam Râmnic - câte 200 salahori. Pentru a se completa numărul necesar s-a cerut și isprăvniciei străinilor 500 salahori. Dărâmarea cetății a început în iulie 1828, dar lucrările se desfășurau greoi deoarece zilnic numărul salahorilor scădea, de la 1 000, câți erau la început, la 170 salahori. Porunca n-a putut fi îndeplinită, iar lucrul a fost întrerupt la 30 noiembrie, din cauza înghețului. Lucrările au continuat în cursul anului 1829 și au fost finalizate în 1830.

ORAȘUL MODERN

Procesul de modernizare a fostelor cetăți turcești, Brăila, Giurgiu, a început în 1830, înainte de revizuirea și adoptarea regulamentului organic. La Brăila, din ordinul generalului Kiselev, după un regulament special (abrogat în 1832), s-a format sfatul orașenesc, s-a constituit comitetul pentru înfrumusețarea orașului, a fost ridicat planul

oraşului. Planul Riniev, datat 10 mai 1830, este primul plan al Brăilei care prezintă într-o formă definitivă perimetrul oraşului, stabilit pe traseul ultimei întărituri a cetăţii, ridicată de turci la 1821. Include în trama stradală drumurile şi uliţele existente, cărora le geometrizează traseul, deschide străzi noi, adesea cu traseu ezitant, dintre care una va face legătura dintre port şi oraş. Precizează locul instituţiilor principale din oraş, configurează spaţiile urbane, indică zona rezervată noului port, în care avea să fie amenajat cheul, delimitează suprafaţa rezervată pentru porto-franc (regim legiferat în anul 1836).

Oraşul avea aspectul unei aşezări rurale, cu case risipite, ocolite de uliţele ce duceau spre drumurile mai importante: al Silistrei, al Bucureştilor şi al Iaşilor. Spre exterior, limita o formează Bulevardul, o stradă largă al cărei nume conţine amintirea stadiului anterior - fortificaţia mascată de arbori - astfel reprezentată în plan, ale cărei capete se sprijină pe fluviu, celălalt reper major al conturului aşezării. În oraş erau aprox. 600 de clădiri. În legenda planului sunt menţionate, cu majusculă, propunerile pentru spaţiile urbane şi clădirile instituţiilor considerate prioritate: Grădina Publică şi Bulevardul, Carantina, Vama şi Poliţia, patru biserici: Biserica rusească, Biserica grecească, Biserica moldovenească şi locul pentru case parohiale. Cu minuscule sunt marcate: noua Biserică Sf. Mihail cu piaţa din jur, amplasamentul pentru o nouă biserică, pentru casele parohiale, tribunal, spital, poliţie şi magistratură precum şi locul destinat pentru piaţa oraşului. În interiorul primei incinte a cetăţii este marcată casa turcească şi locul rezervat pentru batalionul gărzii oraşului, cazarma pentru compania de pază orăşenească, închisoarea civilă şi militară.

Surse documentare indică existenţa la Brăila, în anul 1826, a şase mesdjid-uri, lăcaşuri musulmane de rugăciune. Numai două dintre ele au rezistat după retragerea turcilor: mesdjid-ul din interiorul primei incinte, numit hunchiar (victorios), rezervat militarilor, reamenajat în 1831 ca reşedinţă a poliţiei şi ca închisoare şi mesdjid-ul din preajma redutelor, construit în preajma anului 1700, transformat la 1831 în biserică ortodoxă cu hramul *Sf. Arhanghel Mihail*. Dintr-o statistică a hasului Brăila (domeniul particular al Sultanului), din 28 august 1831, avem informaţii că în oraş existau două geamii, în una urmând a se muta maghistratul şi două biserici, una de piatră şi una de lemn. Biserica din lemn trebuie să fi fost biserica vechii mitropolii a Proilavei, cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil, numită de asemenea Biserica Veche şi

Biserica Sfinților Voievozi Mihail și Gavriil, clădire de lemn, pe jumătate îngropată în pământ, situată pe malul Dunării, avariata în 1842 de prăbușirea malului și dărâmată în 1846. "Biserică de piatră" este numită recent sfințita biserică Sf. Arhanghel Mihail, zidită din cărămidă.

Hanurile existente în cetatea Brăilei nu sunt nici ele indicate de legenda planului Riniev, dar pot fi localizate cel puțin două dintre ele: Hanul Roșu și Hanul de piatră. Hanul Roșu se afla pe locul unde astăzi se intersectează străzile Călărași și Roșie și a funcționat până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind dărâmat în anul 1892. Thibault Lefebvre, trimisul Societății de Economie Politică din Paris l-a comparat cu Hanul lui Manuc din București, tipul caravanseraiului turcesc. A avea un singur cat, cu cele patru laturi desfășurate în jurul unei generoase curți interioare, de forma unui patrulater neregulat. La parter se aflau magaziile pentru mărfuri și grajdul, așezat pe latura nordică, iar la etaj, două rânduri de odăi goale, ce comunicau printr-o galerie de lemn, ce înconjura întreaga clădire. Ocupa o suprafață de 200 stânjani pătrați și era construit din cărămidă și paiantă, acoperit cu olane. Hanul de Piatră era unul dintre cele mai mari din Brăila, așezat în Piața Sf. Arhanghel Mihail, cu o fațadă spre piață și cu alta în Strada Kiselev. A avea 11 prăvălii la parter, între care cârciuma, cafeneaua și băcănia. În curte era grajdul, dependințele și două perechi de case. În 1830 hanul a fost cumpărat de doi bulgari stabiliți la Brăila, căpitanul Vilcov și Dumitru Hagi Veliu. Întrucât se zvonise că noul plan al orașului va tăia o parte din han, proprietarii au hotărât să dărâme acea parte, dar au renunțat, așteptând înștiințarea autorității.

Dintre reședințele conducătorilor militari turci poate fi localizată pe plan casa pașei Suleiman, comandantul garnizoanei în timpul asediului de la 1828, aflată pe locul din capătul străzii Școlilor. A avea la etaj un cerdac decorat cu stâlpi de lemn sculptați, cu capitele în formă de mănunchi de frunze de nufăr și o balustradă cu motive florale. Accesul la etaj se făcea pe o scară așezată sub cerdac. Casele Pașei au adăpostit cea dintâi școală națională publică din orașul Brăila, de la înființare (28 ianuarie 1833) până în 1834 când localul ajunsese atât de dărăpănat, încât școala s-a închis. Din vremea turcilor s-au păstrat până în anul 1832, când au fost astupate, 3 000 de gropi, folosite ca magazii de grâu. De asemenea un pogrib, adică o hrubă, din zid boltit, folosită ca ierbărie. Construcția, foarte încăpătoare (200-250 de locuri) și foarte

sigură, a fost propusă de căpitanul inginer rus, Vladimir de Blaremborg, pentru închisoare. Propunerea n-a fost adoptată, iar ministrul de interne anunță pentru 1835 începerea clădirii temniței din Brăila, după planul întocmit de vornicia temnițelor. Se păstrează, până astăzi, o hrubă din perioada ocupației turcești aflată chiar în interiorul fortului (pe str. Cetății, nr. 31).

Este construită din cărămidă, de 50,65 m lungime și 6,75 m lățime cu o înălțime în centrul bolții de 4,15 m. Hrubă continuă, în lungime, în ambele sensuri, iar sub ea se aflau mai multe galerii cu pereții zidiți din cărămidă care în 1958 au fost astupate. Construcția a făcut parte din sistemul de fortificații al cetății. S-a păstrat, cu modificări importante, o singură locuință din vremea ocupației turcești. Clădirea are un aspect modest, se compune din două corpuri, ambele cu parter scund, ridicat peste beci. Este construită din piatră cu legături transversale din lemn, înglobate în zid. Planșeul de lemn al beciului este susținut de stâlpi masivi din stejar afumat terminați cu o consolă pe care se sprijină grinzile. Elementul care o face ușor de identificat este saceacul, streășina largă, din lemn, care protejează clădirea.

În *Darea de seamă despre administrarea Moldovei și Valahiei, de la 15 Noembrie 1829 până la începutul anului 1834* prezentată de generalul Kiselev, în partea a IV-a, referitoare la organizarea orașelor, sunt enumerate măsurile speciale ale Guvernului provizoriu, luate la Brăila și Giurgiu, "pentru a lăsa la dispoziție un model complet de o bună organizare a orașului, în toate privirile". Printr-o dispoziție de o noutate absolută pentru țară, aplicată în anii 1830 și 1831, "care apăra personalitatea și proprietatea orașului", administrația a fost împărțită în două părți: polițienească (poliția) și de gospodărie (magistratul); au fost întocmite planurile pentru sistematizarea orașelor "cu o regulată împărțire a stradelor, a piețelor și cu fixarea locurilor pentru porturi"; au fost transformate geamiile turcești în biserici, cea din Giurgiu cu patronul Sf. Nicolae, iar cea din Brăila cu patronul Sf. Arhistrateg Mihail (stabilind pentru întreținerea lor 7 000 lei pe an din venitul vânzării peștelui). Experiența obținută în modernizarea acestor două localități a folosit ca model de acțiune în organizarea celorlalte orașe, model impus prin Regulamentul Organic. Cu veniturile atrase în bugetul orașelor s-au îmbunătățit condițiile de locuire prin: pavarea străzilor - în București, Brăila, Giurgiu, Focșani au fost pavate străzile principale cu piatră; introducerea iluminatului stradal - în 1831 la București; 1832 la Iași, Focșani,

Craiova; din 1833 în toate celelalte orașe - la Brăila Vornicia a aprobat instalarea felinarelor în 1832, iar din 1833 funcționau 60 de felinare montate în stâlpi; creșterea numărului cișmelelor în orașele principale; introducerea pompelor împotriva incendiului - la Brăila tulumbagii sunt menționați la 1830, iar primele două tulumbe au fost procurate de la Odesa, în 1834. S-au construit penitenciare din piatră, dotate cu paraclise, spitale și băi, la București, Iași și Craiova.

Asigurarea cordonului sanitar de pe Dunăre are ca reper clădirea nouă a carantinei de la Călărași. Aceasta, împreună cu noua clădire, după plan regulat, a închisorii de la Giurgiu sunt evocate în mesajul generalului Kiselev la deschiderea Obșteștii Adunări din 10 Ianuarie 1834, printre realizările făcute de la introducerea Regulamentului Organic.

Brăila modernă, de fapt statul român modern este consecința liberalizării comerțului pe Dunăre. Schimburile comerciale intense au atras, încă din primii ani după eliberare un mare număr de populație formată din țărani, din satele raialei și din județele limitrofe, negustori și mocani transilvăneni, locuitori din teritoriile balcanice și din Dobrogea, rămase sub dominație otomană, ruși lipoveni de credință veche care se stabilesc în apropierea Brăilei, întemeind o nouă așezare, satul Pisc. De la aproximativ 3 000 (591 familii), menționați de catagrafia din 1828, numărul locuitorilor a crescut la 4 045 (865 familii) în 1832, la 6 000 în mai 1834, 8 695 (1 739 capi de familie) în 1838 la 14 000 în martie 1843.

Pentru a popula orașul s-a hotărât ca locul fostei cetăți și terenurile virane să fie parcelate și vândute numai acelor care au mijloace să clădească Terenul liber pentru construcții, 270 000 stânjeni pătrați, a fost împărțit în trei categorii de parcele și vândut la prețuri modice: 4 lei, 2 lei și 1 leu stânjenul pătrat. Cele mai bune terenuri au fost cumpărate de un mic număr de persoane, fără ca acestea să respecte obligația, înscrisă în regulament, de a construi imobile, unii dintre cumpărători neputând achita nici prețul terenului. În 1834 mai erau restanțieri la plată și proprietari de terenuri care nu construiseră în timp de trei ani decât o împrejmuire menită să salveze aparențele. Împrejmuirea locurilor cumpărate era obligatorie, pentru a se putea recunoaște locurile rămase libere.

Se luase hotărârea ca acelor care nu vor plăti sau nu vor începe construcțiile până la termenul fixat, să li se ia înapoi locurile. Deși clar formulate, reglementările

privitoare la construcțiile din oraș nu erau în totalitate și de toți respectate. Unii proprietari mai clădeau prăvălii căptușite cu scânduri la exterior, deși regula era ca acestea să fie tencuite cu var, alții cer îngăduința de a li se permite repararea vechilor prăvălii, deși acestea nu respectă noua aliniere a străzii și nu corespund, ca aspect rangului străzii pe care se află sau de a-și construi prăvălii cu un singur nivel, deși regulamentul stabilește regimul de înălțime la două nivele pe străzile principale: "... pă ulița Bucureștilor, fac rugămintea ca să binevoiască a mă lăsa să lucrezi domnul plangiul cu un rând, că atât poci la puterea: nu poci a lucra cu două rânduri dieodată acieste prăvălii două". Din ordinul maghistratului, lucrările executate fără aprobare erau desființate pe cheltuiala proprietarului, cererile prin care se solicitau abateri de la regulament erau respinse, în timp ce o parte dintre aceia care cereau îngăduință, pentru termen limitat, primeau permisiunea în mod condiționat.

Al doilea plan al orașului a fost întocmit din ordinul generalului Kiselev, de căpitanul baron Borroczyński în anul 1834 și prezentat aprobării domnești la 14 ianuarie 1835. Planul a preluat sugestiile conținute în planul Riniev și i-a adus câteva îmbunătățiri: legarea orașului de port prin prelungirea spre est a drumului dinspre București, transformat în axă urbanistică a orașului, îmbunătățirea tramei stradale și evidențierea spațiilor urbane, configurarea centrului orașului în jurul unui spațiu public, stabilirea amplasamentelor pentru carantină, cazarmă, școală, parcelarea unei suprafețe de teren în afara orașului, prin proiectarea unui foburg, prima intenție de extindere a orașului dincolo de limitele sale. De asemenea preciza obligațiile celor care urmau să construiască în piața centrală și pe străzile principale. Pentru a se elimina frecvențele încălcări ale legii, la începutul anului 1835, poliției i se încredințase sarcina de a face cunoscută tuturor meșterilor dulgheri și locuitorilor orașului care vor dori să facă reparații la clădirile vechi, aflate în bordura străzii, sau construcții din nou, că au obligația de a cere aprobarea maghistratului "Căci la dimpotrivă dulgheri să vor supune pedepsii arhitectoricescului canon, iar binalile sănt supuse stricăciunii ca unile ce sănt nepriimite, și înpotriva foarmei, după care nu li să vor asculta, nici o reclamație proprietarilor de despăgubire de vreme ce (nu) au luat în băgare de seamă cele poruncite".

Intervenția modernizatoare a ținut seama de configurația existentă a localității, integrând-o în compoziția noului plan: conturul orașului modern se suprapune limitei

cetății turcești, intrarea și ieșirea din localitate se face prin aceleași locuri, îndreptarea străzilor s-a făcut astfel încât să afecteze un număr cât mai mic de proprietari. Alinierea clădirilor pe noul traseu al străzilor, ordonarea lor după plan a însemnat dărâmarea totală sau parțială a multor case, prăvălii, șandramale, bordee. În planul din 1836, piața centrală a orașului apare complet degajată, dar mulți proprietari, din lipsa mijloacelor, nu respectau regulile impuse de autorități. Departamentul Pricinei din Lăuntru solicita Maghistratului la 15 februarie 1837 "Să nu se primească decât oameni în stare ca să poată purta cheltuelile și îmbunătățiri unui oraș. Nu țărani carii, vrând a se apăra de datoriile la care îi supune întocmirile legiuite asupra drepturilor proprietății, alerg pe la niște asemenea orașe și coprind locuri pentru a lor locuință spre a să mântui de îndatoririle de mai sus... Cari pot fi în stare a clădi spre a lor locuință, nu bordee ci case după un plan regulat și temeinic, adecă de vor lua locuri în piața orașului cu două caturi, iar în ulițele celelalte după cum planul închipuit spre zisul sfârșit povățuiește, învelite cu olane sau cu hier, de vor voi, și nu cu trestie sau șovar, având a plăti și cheltuiala așternerii cu piatră a uliți în care va avea coprinsu locului pentru locuință, cum și a contribui la orice alt va mai cere trebuința, spre înfrumusețarea orașului și obștescul și obștescul folos".

În deceniul IV s-a construit mult (mai ales magazii, prăvălii, dar și locuințe), în grabă (pentru că loturile trebuiau ocupate) și fără interes pentru calitate (deși existau reguli pentru clădiri). Statutul de porto-franc al orașului impunea inițiative rapide, chiar dacă mijloacele erau modeste. La 1860, multe din aceste construcții abia se țineau și trebuiau, urgent demolate. Proprietarul unei astfel de construcții reclama ministrului lucrărilor publice ordinul primăriei de demolare a prăvăliei sale: "proprietatea nu este din vremea turcilor, ci din 1835, făcută la plan, cu două etaje, după planul de atunci... cine oare nu dorește să aibă proprietăți frumoase, noi, când aceasta este în avantajul proprietarului... mulți însă, poate nu au mijloace ca să facă nou. Această realitate a determinat specificul fondului clădit al orașului: neavând mijloace, oamenii au reparat ce au apucat să construiască, au extins când câștigul le-a permis, apoi au modificat cum le-a cerut moda vremilor. Și așa zestrea de timp istoric și de substanță înmagazinată în aceste clădiri a fost mult sporită.

Din 1836 orice străin care accepta să se supună legilor pământene primea dreptul de a cumpăra case și magazii în oraș. Angajamentul de supunere se da în scris,

la maghistratul oraşului: "... intrând între lăcuiitorii acestui oraş, eu mă supui atât personal, precum şi întru aceea ce să atinge de avutul meu întru toate lucrările pravililor pământeşti -după toată puterea lor".

Ocârmuirea judeţului, prin poliţie, avea datoria să izgonească din oraş străinii a căror termen de şedere în oraş a expirat. Departamentul Pricinilor din Lăuntru avertizează asupra evreilor veniţi de aiurea care trebuie să părăsească oraşul. Unii dintre cei vizaţi se plâneau prin jalbă Domnului că îşi cumpăraseră locuri în oraş dar nu primeau aprobarea pentru construcţia caselor decât dacă se dovedea că sunt locuitori ai principatului "iar, dacă ei vor fi din aceia ce au venit cu paşaporturi sau răvaşe de drum pe o curgere de vreme şi apoi să se întoarcă înapoi şi prin a lor meşteşuguri umblă, cu feluri de mijloace a să statornici într-acest oraş, li se va aplica porunca Departamentului". Maghistratul îşi îngăduie să propună Departamentului din Lăuntru, în anul 1841 ca evreii "cu purtări bune şi stare însemnată, dă cari totdeauna are trebuinţă oraşul a-şi dobândi asemenea persoane fie şi dă altă religie" să aibă dreptul de a se stabili în oraş. Ocârmuirea este însărcinată ca dintre evreii aflaţi deja în oraş să primească dreptul de a se statornici doar aceia care "în adevăr va dovedi că au destoinicie şi sigure mijloace a-şi agonisi ţinerea vieţii printr-o cinstită comportare" dar nici unui alt evreu să nu i se aprobe stabilirea în oraş.

Suprafaţa oraşului era oficial, împărţită în patru sectoare, numite culori, "văpseli": galbenă, verde, roşie, albastră, dar se păstra şi împărţirea în mahalale: mahalaua armenească, mahalaua Bisericii Vechi, mahalaua Belvederului. Chiar Maghistratul se adresează deputaţilor de mahalale, structurate, începând cu deceniul al patrulea, în jurul bisericilor al căror nume îl primesc: Mahalaua Bisericii Sf. Arhanghel Mihail, Mahalaua Bisericii Sf. Nicolae, Mahalaua Bisericii Sf. Gheorghe, Mahalaua Carantinei numită, după construirea bisericii, Mahalaua Bisericii Adormirea Maicii Domnului, iar de la începutul deceniului cinci şi Mahalaua Bisericii Sf. Spiridon. Mahalalele suprapun suprafaţa parohiilor şi constituie modelul neoficial, dar eficient/practic de organizare a teritoriului până spre sfârşitul secolului al XIX-lea. Pe planul Islazului Brăila de la 1858 reperate marcate sunt bisericile, ca nuclee ale mahalalelor, şi carantina.

Imaginea Brăilei la 1839 ne este cunoscută din *Povestirea misiunii de cercetări printre Evrei a Bisericii scoţiene în 1839* scrisă de clericul misionar Andrew A. Bonar

și R. Mc.Cheyne: Orașul curat, bine aerisit, cu străzi largi, unele chiar pavate. Multe case de cărămidă, dar mai toate cu un singur cat. Plantații de salcâmi și măslini bine crescuți. Crucile bisericilor strălucind în bătaia soarelui, impresionează, cu globuri stelate în vârful brațelor. Berze domesticite prin curțile caselor. Dunărea adâncă și umflată, trece pe lângă oraș. Comerțul cu grâne se dezvoltă mereu și face ca târgul să crească în importanță. Populația, 6 000 suflete, este prosperă. Modul obișnuit de călătorie este căruța, un vehicul rudimentar de lemn, cu roți mici.

EXTINDEREA ORAȘULUI ÎN ETAPE

La 1840 Brăila își avea conturată personalitatea. Legătura cu etapa istorică anterioară este evidentă, întrucât orașul modern suprapune orașul medieval păstrându-i reperele:

* *Ultima incintă a cetății* a devenit limita orașului, transformată în stradă/bulevard, dublată la exterior de șanț, care nu era altul decât fostul șanț al cetății.

* *Intrarea și ieșirea din localitate* se făcea prin porțile fostei cetăți, numite acum bariere, stabilite pe "ocolul" orașului, adică pe șanț, în punctul de întâlnire cu principalele căi de acces în oraș: *drumul Silistrei* (Poarta Pandurului), *drumul Bucureștilor* (Poarta cea Mare/Poarta Dracului), *Drumul Iașului* (Poarta Galaților deschisă de ruși în cea de-a patra întăritură a cetății, la 1772) sau *Route Silistri*, *Rue de Kisseleff*, *Route de Iassy*, după denumirea din planul Berroczyń. Se evidențiază aplicarea a două dintre principiile urbanistice importante: fixarea perimetrului localității și ierarhizarea rețelei stradale.

* *Centrul localității* a fost stabilit într-o zonă sacră al cărei reper era mecetul, casa de rugăciune a populației musulmane. Păstrarea funcției religioase a spațiului și menținerea programului religios al clădirii s-a făcut prin transformarea mecetului în biserică ortodoxă.

În orașul oriental dominanta arhitecturală era dată de un program militar - citadela. După eliberare, conform noului plan urbanistic, Brăila rămâne îndatorată mentalității medievale care menține în miezul orașului biserica. Faptul poate avea mai multe semnificații. Mai întâi biserica este un simbol al victoriei asupra păgânilor, iar prin hram un semn de recunoștință adus strategului acestei victorii, marele duce Mihail Pavlovici. În alt plan, transformarea amplasamentului pe care se află biserica în centru

al oraşului poate fi o confirmare a statutului de important centru al spiritualităţii ortodoxe, dobândit de Brăila la scurt timp după ocuparea oraşului, prin înfiinţarea Mitropoliei Proilaviei, a cărei autoritate se întindea asupra tuturor creştinilor din raialele Dunării de Jos, asupra celor de la Nistru şi temporar, asupra Ucrainei Hanului.

* *Axa urbanistică*, destinată unei funcţii comerciale, a fost prelungită spre est legând organic oraşul de port, accentuându-i personalitatea prin evidenţierea elementelor care i-au dat naştere şi i-au dus faima în lume: vechile drumuri comerciale şi fluviul.

Planul urbanistic al Brăilei este o capodoperă. Prin sistematizarea aşezării medievale, el încorporează în compoziţia sa amintirea unui stadiu trecut în evoluţia oraşului şi oferă posibilitatea extinderii lui fireşti în viitor, după un concept unitar, pe baza unui plan prestabilit, realizat în etape succesive, fără a provoca modificări în structura planimetrică şi spaţială a localităţii.

Intenţia extinderii oraşului prin prelungirea axelor şi multiplicarea lotizărilor în arcuri de cerc, împrejurul Bulevardului, este prezentă în planul Borroczyn prin amplasarea, dincolo de şanţul oraşului, a unui Fobourg, fără limită spre exterior. În 1839 este cerută mutarea şanţului şi a barierelor oraşului dincolo de foburg, pentru ca şi locuitorii acestuia să beneficieze de avantajele economice ale statutului de porto-franc al Brăilei. În 1841 foburgul era integrat în oraş, iar în 1845 se discută stabilirea limitei lui exterioare prin înfiinţarea şanţului împrejurul oraşului, dublând strada periferică, numită a Raionului (azi Ştefan cel Mare). După plan, clădirile ocupau doar frontul dinspre oraş al străzii, pe care se aflau şi barierele, având faţadele orientate spre câmp. În anul 1850, Cărmuirea judeţului cere aprobarea Departamentului din Năuntru pentru mărirea circumferinţei oraşului prin "mutarea barierilor de la locul de unde se află acum mai la câmp pe depărtare de 50 stânjeni" şi înfiinţarea şanţului împrejurul oraşului pentru a putea fi mai bine păzită "buna orândueală".

În 1858, solicitanţii locurilor de la marginea oraşului, între barierele vechi şi cele noi, au fost supuşi verificării unei comisii pentru a se stabili numărul celor care îndeplinesc condiţiile impuse, prin ordin, de Ministerul de Interne. Pentru cele 440 de locuri, cu suprafaţa cuprinsă între 80-100 de stânjeni fiecare, prevăzute în schiţa de plan întocmită de arhitectul Kuchnowski, erau 790 de cereri şi se estima creşterea numărului cu încă 300-400. Administraţia districtului Brăila cere aprobare ministerului

pentru împărțirea locurilor de casă și peste șanțul orașului, aceasta fiind singura soluție pentru rezolvarea favorabilă a tuturor solicitărilor. "... oamenii ce cer locuri astăzi în Brăila nu sînt cea mai mare parte decât români birnici și patentari statorniciți în acest oraș de ani îndelungați și care au luat întotdeauna parte la toate greutățile orașului, mai cu samă în timpul ocupațiilor de oștiri streine ...", "acești oameni care sînt prea trebuincioși comerțului din port în calitate lor de căruțași, măsurători de bucate și altele, cu atît mai mult merită d-a fi împărțășiți cu locuri în Brăila cu cît că ei fiind români și elementul românesc fiind prea mic în acest oraș în comparație cu mulțimea streinilor veniți din alte părți și împrorietăriți aici în virtutea legiurei din anul 1835 și 1836, trecută în Regulamentul Organic la pagina nr. 568" Așadar, prin acest raport se anticipa o nouă extindere a orașului după plan prestabilit, prin formarea, dincolo de șanț, a unor mahalale "dupe o măsurătoare și regulare făcută mai dinainte de d-l arhitectul respectiv, spre a nu se modifica întru nimic frumusețea planului orașului, iar șanțul să rămâie tot cum se află, neaducându-se cu aceasta nici o împiedecare la realizarea acestii păreri, dacă odată stradele principale, adecă acelea pe care sunt barierile, nu vor lua nici o schimbare în direcția lor." În 1859 locurile au fost puse în vânzare după cum urmează: lățimea suprafeței ce urma a se parcela era de 150 stânjeni, iar lotizătrea începea, spre sud, de la 30 stânjeni depărtare de malul Dunării; la fiecare barieră, înafara șanțului cu 100 stânjeni s-au destinat locuri pentru depozitul de nutreț, la barierele Silistrei și Galați, aproape de malul Dunării, locuri pentru cimitirele diferitelor culte, la bariera București, la 100 stânjeni depărtare de șanț, un loc pentru stabilimentul de echipare și furaj al poștei naționale, la bariera Galați, locul pentru așezarea sistematică a morilor de vînt; fiecare lot avea dimensiunile de 7 stânjeni lățimea și 19 stânjeni și 2/3 lungimea.

Locurile au fost împărțite în două categorii și au fost distribuite astfel: pe latura dinspre oraș a străzii și-au cumpărat parcela cei care își aveau locul de muncă în oraș, iar pe latura dinspre șanț, parcelele au fost vîndute agricultorilor și crescătorilor de vite. Pentru ca repartizarea locurilor să fie cît mai imparțială s-a recurs la metoda tragerii la sorți a unor buletine numerotate cu poziția parcelelor. Odată împrorietăriți locuitorii erau obligați ca în doi ani să construiască și să paveze strada în dreptul proprietății sub amenințarea exproprierii prin returnarea banilor plătiți și revinderea locului la licitație ca pe orice altă proprietate municipală. Tot acestor noi proprietari le

revenea obligația de a săpa noul șanț împrejurul orașului și de a-l astupa pe cel vechi, pe distanța corespunzătoare proprietății lor.

În anul 1859, în oraș existau 3.367 de case la o populație de 17.105 locuitori, dintre care 3.686 erau supuși protecției străine, iar o statistică din 1860, înregistrează 4.748 de case dintre care 9 cu trei nivele, 390 cu două nivele, 3.986 cu un nivel și 363 bordee. Întrucât pe raion rămăseseră locuri de casă neocupate, iar o parte din cele cumpărate erau doar împrejmuite, fără construcții, iar proprietarii acestora nu puteau fi constrânși să-și respecte obligațiile întrucât nu-și declaraseră domiciliul, consiliul municipal a decis ca la vânzarea locurilor să fie incluse în preț și costurile referitoare la pavarea străzii în dreptul proprietății, astfel încât municipalitatea să poată contracta aceste lucrările. Fiecare solicitant avea dreptul să cumpere un singur loc, la rând, pe care să-l împrejmuiască în cel mult o jumătate de an de la cumpărare, iar într-un an și jumătate să-și construiască locuința după regulamentul orașenesc: din zid, învelită cu olane, după planul arhitectului. Nerespectarea condiției atrăgea pierderea dreptului de proprietate. Era interzisă vânzarea locului înainte de construirea casei. Doar primăria putea cumpăra, în aceste condiții, la același preț cu care vânduse. La scurt timp după emiterea acestei hotărâri unii locuitori din raionul (foburgul) orașului solicită modificarea condițiilor de cumpărare a loturilor de la periferie, astfel încât plata lotului să se facă în 3 rate achitate la șase luni, astfel încât ele să fie accesibile și celor săraci "ce au umblat și au cerut, au cheltuit vreme și-au pierdut, umblând cu cârdul sute de oameni în curgere de cinci ani și tocmai acum când s-au milostivit guvernul de ne-au împlinit rugăciunile, li s-au tăeat curajul la cei mai mulți din cei săraci ce așteaptă de 5 ani mila ce au venit".

Planul din 1856 a arh. Kuchnowski, este primul care conține denumirea tuturor străzilor și al celor trei bariere: Silistrei, Bucuresci (fostă Kiseleff), Galați (fostă Iașului), aflate la intersecția străzilor, având același nume, cu șanțul orașului. Înfățișarea barierelor s-a modificat cu fiecare etapă de extindere a orașului, dar elementele componente au rămas aceleași: podul peste șanțul orașului, cumpăna din lemn, flancată de grilaj tot din lemn și clădirea barierei.

Pentru a înlesni circulația orașenilor din noile mahalale și pentru a le ușura aprovizionarea vitelor cu nutrețul depozitat pe Islaz, au fost deschise alte două bariere: Sf. Gheorghe (1860) și Sf. Constantin (1861), la capătul străzilor purtând același

nume, tăiate radial, din Strada Bulevardului spre marginea orașului, secționând aproape simetric loturile în formă de arcuri de cerc. Simetria a fost principala regulă în realizarea planului prestabilit, aflat la originea extinderii orașului, iar piața a format nucleul noilor structuri urbane. În acest nou inel crescut în jurul miezului vechi al orașului, și separat de acesta printr-o stradă largă, Strada Glasisului, fragmentat de nervurile a două străzi, Romană și Foburgului, piețele sunt centre polarizante pentru activități religioase sau economice. Pe razele principale, la intersecția cu Strada Glasisului, se află Piața București, flancată de Piața Sf. Spiridon, având ca reper biserica, și Piața Galați, iar pe razele secundare, decupând suprafața loturilor, Piața Sf. Constantin și Piața Sf. George al căror careu este ocupat de construcția câte unei biserici. Această configurație este menținută și în Planul Urbei și Portului Brăila de la 1867.

Următoarea extindere a orașului pe baza unui plan prestabilit s-a făcut în anul 1870. Aceasta a însemnat repetarea lotizărilor în arcuri de cerc, până la noua limită, formată de o șosea, Strada Laterală, dublată de șanț. Noua arteră de circulație descrie un poligon, amintind traseul ultimei întărituri a cetății turcești, păstrat în memoria orașului de Strada Bulevardului. De asemenea planul dezvoltă structura regulată a compoziției spațiului urban și respectă principiul creșterii progresive: cel mai vechi foburg, integrat orașului, conține două inele concentrice, rezultate prin transformarea șanțului vechi în stradă, la 1865, considerate parte a nucleului vechi a așezării; dincolo de Strada Glassisului, devenită ax longitudinal al orașului, până la limita temporară, fixată pe Strada Raionului, urmau trei inele împărțite în loturi aproape egale; din strada Raionului până la noul șanț au fost proiectate patru inele, legate transversal, prin străzi radiale secundare, și comunicând cu centrul prin străzile radiale principale. În interiorul acestei ultime extinderi, spațiul este structurat de piețele amplasate în mijlocul unui cartier, pe traseul unei axe principale care o pune în relație cu restul țesutului urban: Piața Concordia, Piața Luminei, Piața Poporului (în prelungirea axei urbanistice), Piața Speranței, Piața Nordului. La extremitățile orașului, pe malul Dunării, au fost amenajate alte două piețe de mărfuri: Fortunei și Carantinei.

Compoziția simetrică și dispunerea radiar-concentrică a străzilor au avut ca efect împlinirea celor două cerințe majore ale urbanismului: confortul maxim al circulației în interiorul orașului și comunicarea rapidă cu exteriorul.

În interesul siguranței publice s-a realizat o nouă împărțire a orașului în culori, luându-se ca repere axele formate de străzile Bucuresci și Glassisului.

Începând cu 1874 se discută posibilitatea anexării comunei rurale, Islaz, orașului Brăila, dar abia în anul 1885 Consiliul comunal și Comitetul permanent al județului a hotărât încorporarea ei, orașului. Motivul invocat de autorități se referea la faptul că Islazul, comună rurală aflată la barierele orașului, nu dispune de bugetul necesar pentru întreținerea corespunzătoare a căilor de acces în oraș: calea ferată, gara, șoselele. În planul Urbei Brăila din 1888 barierele sunt reprezentate pe locul stabilit la 1870, dar pe planul desenat de I. Demetrescu, în 1896, limita orașului este mutată pe traseul căii ferate București-Brăila, din care se bifurcă, spre nord, pe calea ferată a portului, iar spre sud-vest pe linia drumului ce înconjură Cimitirul Sf. Constantin până la intersecția cu șanțul vechi. Cu excepția barierei Silistrei (numită Călărașilor), celelalte au fost stabilite pe noul perimetru. De asemenea au fost înființate alte trei bariere: Focșani, Bădulănescu și Cărămidarilor. Acestea nu mai aveau rolul de a marca și supraveghea intrarea și ieșirea din oraș, întrucât Brăila își pierduse statutul de port liber, ci îndeplineau numai funcția de semnalizare a trecerii peste calea ferată. Planul ridicat de inginerul șef al urbei, J. Dufour, în 1898, este ultima mărturie din secolul al XIX-lea referitoare la intențiile de extindere a orașului, după alte criterii, dictate de alte realități economice și sociale.

*

Au fost integrate în perimetrul orașului Brăila vechile comune învecinate acestuia: comuna Islaz, comuna Brăilița, comuna Nedelcu Chercea, comuna Radu Negru.

Comuna Islaz era comună rurală, situată la șes, administrată de plasa Vădeni. Se învecina la est cu Brăila, la nord cu Vădeni, la vest cu Cazasu, la sud cu Chiscani și Lacu Sărat. În anul 1894 se întindea pe o suprafață de 3000 ha și avea o populație de 5162 de locuitori (1322 familii). Pe teritoriul ei se aflau: cazarma Regimentului 3 artilerie, gara Brăilei, 1 fabrică de ciment, 1 fabrică de spirt, 1 fabrică de cherestea, 1 fabrică de sobe de porțelan, 1 fabrică de cuie de cizmărie, 1 monument, 4 cimitire, oborul de produse, 2 grădini de zarzavat, mai multe cărămidării și abatorul.

Până în anul 1864, când a fost votată și promulgată legea comunală, Brăila

împreună cu viile, cătunele **Morile de Vânt** (viitoarea comună **Nedelcu Chercea**), **Piscul** și **Atârnații** de pe islazul ei formau o singură entitate. Din 1864, o parte a locuitorilor din cătune au cerut să aibă o administrație independentă, fapt împlinit prin constituirea comunei rurale Izlaz, nume preluat de la cel al moșiei aflată în posesia orașului după stabilirea granițelor în 1831. La 22 noiembrie 1840, într-un raport înaintat Magistratului Brăilei de către arhitectul orașului cu privire la însemnarea hotarelor islazului de către comisia de hotărnicie, satele Iarba Dulce și Piscul Brăilei, aflate pe teritoriul islazului erau propuse pentru a fi înglobate de oraș.

În 1858 este întocmit un plan de delimitare a islazului de oraș, islazul întinzându-se dincolo de șanțul colector. O parte din suprafața islazului a fost arendată satelor Pisc și Iarba Dulce, dar și orășenilor care și-au ridicat o seamă de stabilimente industriale. Între locuitorii cătunului Pisc și Primăria Brăilei exista un act încheiat din 1853 conform căruia aceștia puteau să construiască pe terenurile arendate, cu obligația să lase liber locul în posesia Primăriei Brăilei, proprietara islazului, având dreptul să-și recupereze materialele. A rezultat o aglomerare de clădiri, ridicate cu sau fără voia primăriei Brăilei, care au condus la apariția comunei Islaz.

În decursul anilor Primăria Brăilei a înaintat către Prefectură și către Ministerul de Interne numeroase rapoarte prin care se cerea alipirea comunei rurale Islaz la orașul Brăila. Cele mai invocate motive erau gara orașului, șoseaua și platoul care conduceau la gară, șoseaua care începea de la bariera București către magazia gării, drumurile de acces către piețele gării. Se adăugau funcționarea Oborului Brăilei, amplasat tot în comuna Izlaz, ieșirile din oraș care se făceau tot prin această comună, șoselele județene și calea ferată care străbătea comuna pe toată lungimea ei. Nu în ultimul rând, contrabanda din oraș care era introdusă tot prin această comună.

În 1892 ia ființă comuna Izlaz prin decizia Consiliului Comunal Brăila nr. 63 din 24 februarie. Se ia hotărârea de a se vinde 473 locuri de casă de câte 300 stânjeni pătrați și 156 de locuri de câte 100 de stânjeni pătrați.

În 1895 se ia hotărârea de trasare a hotarelor între Brăila și comuna Islaz. La 13 martie Serviciul tehnic al Primăriei Brăila înaintează un proces verbal de delimitare a comunei urbane Brăila de comuna rurală Islaz:

„Zona orașului va începe de la capătul șanțului colector (Vadul Lânăriei) de-a lungul Dunării până la capul liniei ferate (cărămidării) numit luare de apă; mergând

de aici pe lungul acestei linii, până în dreptul șoselei Monumentului, după cum se prevede în planul respectiv, însemnată cu o linie roșie, legându-se astfel cu bariera de la Calea Călărași, plan care s-a semnat de comisiune. În zona orașului însă mai face parte abatorul, oborul de vânzări de vite și magaziile de antrepozite provizorii sau acelea ce s-ar construi pe viitor definitiv pentru băuturi spirtoase, gaz și păcură, situate dincolo de linia ferată, în ambele părți ale șoselei Brăila-Râmnic.

Cu această ocaziune, după propunerea d-lui primar al comunei rurale Islaz, comisiunea, în unanimitate, găsește că până la strămutarea locuitorilor de pe islaz pe locurile ce s-au aprobat (prin legea înserată în Monitorul Oficial nr. 57 din 12 iulie 1893) a se vinde în dreptul cătunului numit Piscu și bariera stradei Galați, să continue administrația acelei comune cu perceperea taxei acsizului de la băuturi spirtoase de pe la stabilimentele publice (cârciume) aflate azi în zona indicată”. Legea specificată în procesul verbal se referea la vânzarea unei suprafețe de 150.000 stânjeni pătrați din izlaz unde să fie strămutați locuitorii comunei Islaz, întemeind un sat nou.

După 1921, ca urmare a aplicării Legii agrare, locuitorii comunei au fost împroprietăriți pe terenurile aflate în proprietatea statului, satele vechi și cel nou apărut, desprinzându-se în entități cu administrație proprie. În 1923 iau ființă comunele Brăilița, Nedelcu Chercea și Radu Negru.

Comuna Brăilița, fostă Islaz, în anul 1923 își stabilește vatra între oraș și satul Pisc (**Cătunul Pisc** sau **Satul lipovenesc**, a fost administrat de comuna Izlaz, până în anul 1926, când a căpătat statut de comună independentă). Pe teritoriul său se aflau fabrici de cărămidă și Societatea franco-română, inaugurată la 18 octombrie 1924. Între anii 1939-1941 a avut statut de comună suburbană (în anul 1938 comuna Brăilița făcea parte din plasa Vădeni, iar din 1941 a fost integrată în plasa Radu Negru).

Comuna Nedelcu Chercea, situată la marginea Brăilei, lângă gară, pe șoseaua Brăila-Focșani, s-a numit **Vatra Veche (fostă Morile de Vânt)** și a ținut de Brăilița până la 1 aprilie 1923. Numele a fost luat în cinstea filantropului Nedelcu Chercea, proprietarul fabricii de cuie, ctitor al mai multor așezăminte din localitate: primăria, școala, biserica, dispensarul. Nu avea un plan de sistematizare, nu avea apă, canalizare, lumină, nici drumuri șoseluite.

Locuitorii comunei erau foști embaticari, demobilizați, invalizi, văduve și orfani de război, funcționari de diferite categorii. Lucrau în agricultură, puțini la număr, la

întreprinderile industriale, căruțași în port, gardieni publici, comercianți și meseriași, funcționari la CFR sau poștă. Satul se alimenta de pe piețele Brăilei.

În 1933 Primăria cere ca localitatea să fie declarată comună suburbană, având ca motivație apropierea de oraș, de care o despărțea doar calea ferată, și numărul mare de lucrători în oraș și port. În 1938 se cere chiar alipirea la Brăila. În 1938 se întindea pe o lungime de 3,5 km, o adâncime de 1 km și ocupa o suprafață de **350 ha**. La 30 august 1939, prin decretul Lege 3233, localitatea devine comună suburbană.

Din punct de vedere administrativ a aparținut de plasa Silistraru, în 1929 avea în subordine și satul cu consiliu Radu Negru, în 1938 era în administrația plășii Vădeni, iar din 1941 făcea parte din plasa Radu Negru.

În 1953 comuna, sub numele de cartierul **1 Mai**, devine parte componentă a orașului Brăila.

Comuna Radu Negru, a fost înființată, ca așezare rurală, între 1921-1925, ca urmare a aplicării Legii rurale, fiind împroprietăriți pe terenul fostei comune Islaz cu loturi de casă demobilizați, invalizi, văduve și orfani de război, funcționari îndreptățiți. În 1922 fuseseră puși în posesie un număr de 2198 de invalizi și văduve de război, 10 orfani de război și 88 de ofițeri activi și în rezervă. Loturile atribuite figurau în planul cadastral al comunei.

Inițial s-a dorit crearea unei așezări cu aspect urban: case model, proiectate după un plan, plătibile în rate, introducerea canalizării și a apei potabile, pavarea străzilor, introducerea iluminatului electric. Proiectele au rămas în faza de bune intenții, creditarea nu a funcționat, noii împroprietăriți și-au construit casele „*fără nici o normă, fără nici un stil*”. Vasile Băncilă, într-un articol apărut în Analele Brăilei, nr. 4 din 1932, scria că această creație artificială, plasată în partea cea mai frumoasă din împrejurimile orașului, situată „*între două păduri și între calea largă și tainică a Dunării și calea ferată*”, arăta ca o tabără nevoiașă de țigani care și-ar fi așezat corturile în Grădina Publică. Casele erau înjghebări din paiantă, cu bătătura goală sau unul-doi salcâmi mizeri, ici-acolo câte una „*mai acătării, cu grădiniță colbuită și arsă*”, iar în partea dinspre oraș câteva case mari, de zid, pretențioase, „*ca niște contoare într-o colonie*”. Pentru filosoful brăilean, Radu Negru era „*satul nebunilor*” locuit de o populație eterogenă, care nu era legată cu nimic de așezarea căreia îi dăduse naștere.

Radu Negru, **Brăila Nouă** cum i se mai spunea, sau **Cartierul demobilizaților**, era delimitată între Dunăre, pădurea Lacu Sărat și linia de cale ferată Brăila-Buzău. În 1925, prin Înalt Decret Regal nr. 2465, obține statut de comună rurală. Potrivit procesului verbal din 8 decembrie 1925 au fost stabilite următoarele hotare: *la nord orașul Brăila de care se desparte prin linia ferată a fabricilor, începând din linia ferată Buzău-Brăila și până în Aleea Monumentului, iar de aici însăși această alee până la bariera străzii Călărași, de unde mai departe hotarul merge pe fostul șană colector până în Dunăre; la răsărit fluviul Dunărea; la sud bunul mic Cârlița No 1, proprietatea obștei Brazi, lotul unui plutonier pensionar și pădurea Lacu Sărat până în calea ferată Buzău-Brăila, care cale ferată formează mai departe și hotarul de apus până la intersecția ei cu linia ferată a fabricilor.* **Suprafața** totală a teritoriului comunei Radu Negru după delimitarea de mai sus se evaluează la circa **1150 hectare**. În 1929 devine unitate administrativă cu consiliu, în subordinea comunei rurale Nedelcu Chercea. În 1931 revine la statutul de comună rurală. În 1933 Consiliul local Brăila decide o nouă delimitare a comunei Radu Negru, fără a se cere avizul prealabil al Consiliului comunal, așa cum prevedea legea pentru organizarea administrației locale din 3 august 1929. În consecință, cartierul *Clony*, fabricile *Orezul*, *România Forestieră SA*, precum și o parte din terenul vândut locuitorilor de aceasta, sunt trecute sub administrația municipiului Brăila. Deși au fost întocmite numeroase rapoarte din partea oficialilor comunei, solicitând revenirea la situația dinainte de 1933, documentele de arhivă relevă că în 1941 cartierul Clony, o parte din prelungirea străzii Călărași și 1294 de locuitori țineau de Primăria Brăilei.

Străzile din Radu Negru au fost create cu ocazia parcelării vetrei de sat. Erau 3 străzi pietruite cu o lungime de 2 + 250 km și o suprafață de 38.000 mp și 34 de străzi nepietruite în lungime de 36 km și o suprafață de 521.000 mp.

În luna aprilie 1938, Consiliul Comunal solicita declararea localității drept comună suburbană. La 1 octombrie 1938, primarul Brăilei, lt.col. Paul Brătășanu semnează Decizia nr. 23924 prin care dădea aviz favorabil cererii comunei Radu Negru. La 30 august 1939 prin Decretul Lege nr. 3233, Radu Negru este declarată comună suburbană în hotarele sale. Din 1941 comuna devine reședință de plasă având sub jurisdicție comunele suburbane Brăilița, Nedelcu Chercea, Radu Negru și mai multe comune rurale.

Inventarierea averilor comunei Radu Negru în 1939 releva următoarea situație: Ocolul silvic deținea pe raza comunei clădirea Ocolului silvic, păduri și case ale pădurii în Balta Dunării; Serviciul tehnic al drumurilor de stat avea în administrație Șoseaua națională nr. 9 Galați-Brăila-Buzău pe porțiunea cuprinsă între km 0 + 000 – 2 + 860 care trecea prin interiorul acestei comune; pe raza comunei erau clădirile Leagănelui de copii mici „Principele Mircea”, clădirile Reg. 5 Grăniceri și Spitalului Militar; localul Primăriei Radu Negru, ridicat pe un teren de 512 mp, amplasat pe strada Principele Mircea, lotul 65, construcție din zid masiv, cu o suprafață de 125,78 mp, acoperit cu olane; localul școlii primare mixte și locuința directorului școlii, pe un teren de 472,52. Școala ridicată între ridicate între 1933-1936, construcție din zid, locuința directorului în 1933, pereți din paiantă cu temelie din ciment. Amplasament: în perimetrul cuprins între Șoseaua Națională nr. 9 și străzile Averescu, Împărat Traian și Principele Mircea. În fața școlii a fost ridicat Monumentul eroilor, o cruce din piatră, autor Panait Maina. Monumentul a fost inaugurat la 14 noiembrie 1939; cimitirul amplasat între str. Victoria (Șos. Națională nr. 9), str. Călugăreni, str. Sf. Gheorghe și Pădurea Lacu Sărat.

În 1945 comuna avea o suprafață de 4107,78 ha: 473,60 ha terenuri ocupate de clădiri și curți; 211 ha teren arabil; 1165 ha fânețe naturale permanente; 0,5 ha vii; 1,5 ha livezi; 1 ha pădure; terenuri neutilizate pentru agricultură: 2256,18 ha.

În 1953 comuna suburbană Radu Negru devine cartier al orașului Brăila.

STRUCTURĂ ETNICĂ, OCUPAȚII

Economia urbană a Brăilei a fost determinată, în principal, de activitatea comercială a portului, prim centru al exportului de cereale, în jurul căruia era orânduită întreaga viață a populației orașului. Activitățile economice productive au evoluat în paralel, satisfăcând nevoile cotidiene ale locuitorilor. Numai activitățile meșteșugărești legate de producția agricolă și de repararea navelor comerciale au cunoscut un ritm accelerat de dezvoltare, evoluând într-un timp scurt de la faza de gospodărie casnică la cea de manufactură și industrie.

În anul eliberării Brăilei structura ocupațională a populației era dominată ca pondere de pescari și cârciumari. Activitățile meșteșugărești s-au înmulțit, s-au diversificat și s-au organizat, determinând creșterea numărului de ateliere și prăvălii.

La sfârșitul anului 1837 magistratul inventaria la Brăila 27 isnafuri în care meșteșugarii erau grupați după specializarea în aceeași ramură de producție: brutari cu jâmbлари și simigii; cârciumari cu brăgari, berari și halvagii cu cofetari; dulgheri; băcani cu tutungii; bărbieri; dogari; cojocari groși și suptiri; cavafi; bogasieri cu lipscani și ovreice bogasierese; bumbăcari cu croitori rumânești; croitori ovreești cu cei nemțești; cizmari rumânești cu nemțești; tâmplari nemțești cu ovreești și sticlari; argintari cu ceasornicari și tinichigii ovrei; abagii; fierari rumânești, nemțești rusești și tufecii; brașoveni; precupeți cu olari; grădinari; zidari; cafegii; boiangii cu ovrei văpsitori; căruțași; sacagii; birtași; cărămidari; zarzavagii. În afara acestora activau și alți meseriași, care ignorau existența organizațiilor profesionale și funcționau “în mare neorânduială”, fără o evidență a exercitării meșteșugului lor. Orice nou venit în oraș primea aprobare pentru practicarea meșteșugului dacă accepta să plătească taxa de înscriere în breaslă și se angaja să-i respecte statutul. Prin statut breslele și-au stabilit condițiile de funcționare, drepturile și obligațiile membrilor, precizând rolul starostelui, raporturile dintre patron, calfă și ucenic, taxele percepute. Breasla bărbierilor, reorganizată în anul 1852, prevedea următoarele regului: calfele puteau intra la patron sau își puteau deschide prăvălie doar cu aprobarea starostelui; calfele își puteau părăsi stăpânul, înainte de termen, după achitarea prin muncă a tuturor datoriilor, dar era interzisă angajarea lor la un patron vecin; erau obligatorii taxele săptămânale de 12 parale pentru patroni și 6 parale pentru calfe; de 50 lei pentru deschiderea unei prăvălii; de 3 lei și 20 parale pentru acceptarea de către patron a calfelor venite din afara orașului. Nerespectarea condițiilor atrăgea amenda de 50 de parale. Din venitul adunat la cutia breslei se făceau donații bisericilor și săracilor. Existau și bresle organizate pe principii etnice, ca aceea a meseriașilor israeliți, croitori bărbătești și femești, care în anul 1860 și-a ales starostele și a prezentat statutul autorităților.

Negustorii și meseriașii au ajuns categoriile principale, cele mai dinamice, ale populației orașului. În anul 1860, la Brăila existau 3 715 case din care 2005 aveau prăvălii. Se practicau 54 de meserii de către 860 meșteri care țineau în atelierelor lor 304 calfe, 202 ucenici și 288 servitori și întrețineau, din meșteșugul lor, 2 088 de suflete, aproximativ 12 % din populație. Cei mai numeroși erau dulgherii și șindrilarii

(131 meșteri), urmași de cizmari (98 meșteri), croitori de haine bărbătești (61 meșteri), zidari (55 meșteri), blănari, cojocari și șepcari (47 meșteri).

Lista comercianților din Brăila cuprinde 42 de specializări, practicate de 1391 meșteri, care aveau 17 calfe, 12 ucenici și 1 495 servitori. Numărul persoanelor aflate în întreținerea acestora se ridică la 3 606, reprezentând 20% din populația orașului. Ca număr dominau cârciumarii comuni (429), urmași de comercianții de zarzavat (276), speculanții de bucate (202), băcanii (95), misiții și dragomanii (87). Între meseriașii aparținând etniilor au apărut adesea tensiuni. Astfel, cismarii pământeni, concuși de străini, s-au adresat prefectului la 27 august 1861, înștiințându-l că cei 31 de “străini în chestiune sunt toți acei greci și evrei venetici care bucurându-se într-această țară de protecția puterii de care depinde, exercită necontrolați de autoritățile locale negoțul încălțămintei”.

Prezența străinilor era văzută ca o amenințare de ruinare a corporației, dar și ca un pericol pentru industria națională pentru că “orașul Brăila este plin de străini greci și evrei care fără a plăti vreo taxă se bucură abuzivamente de acel drept necuvenit lor de a vinde încălțăminte și de a exercita profesiunea de cismar în oraș, nu numai într-un chip ambulant pe strade, dar și stabiliți prin piață, pe la răspântii, cum și pe la diverse cotituri și adăposte ale orașului”. Tinichigii își trimiteau și ei “băieții prin oraș cu articolele (...) de tinichea spre vânzare, deoarece șade în rafturi cu anii din cauza concurenței, și nu se poate vinde (...) ca să nu cădem în ruină cu familiile noastre.” De obicei, autoritățile reacționau la cererile celor afectați prin măsuri de interzicere a comerțului ambulant. O ordonanță emisă în acest sens interzicea comerțul ambulant cu pește în coșuri și căruțe în piețele principale, în apropierea prăvăliilor închiriate de vânzătorii stabili, considerând că acesta lovește în interesele comunei.

Burghezia industrială s-a format într-un ritm mai lent, dar principalele ei inițiative au prins contur, tot în apropierea portului și în legătură cu activitatea lui principală. Înainte de introducerea mașinilor în activitatea productivă din Principatele Române, spre jumătatea secolului al XIX-lea a apărut în vocabular cuvântul *fabrică*, noua denumire a atelierelor orășenești în care se obțineau bunuri alimentare. Dacă statisticile din anul 1832 atestau existența, la Brăila, a trei poverne, 9 mori - dintre care 5 erau mori de vânt, iar 4 erau acționate de cai - și a câtorva localuri în care se produceau lumânări și articole de uz casnic. În anul 1860 ministrul de interne era

informat despre “numărul obiectelor de industrie” aflate în orașul Brăila: “o fabrică de făină, pâine și galete cu diferite mașine; două localuri pentru tăerea vitelor, așa numitele zalhanale, simple, fără mașinărie; patru berării dintre care numai una e mai bună având mașinăria cuvenită și local propriu; un mic cazan de pământ pentru fabricarea de gaz fotogen; vreo câteva lumânării neînsemnate, fără instrumente ce ar merita numele de mașine și fără localuri proprii, căci fiind aici liberă vânzarea lumânărilor de seu, tot cetățeanul are voie a fabrica pe seama sa acest articol cu orice mijloace va avea la casa sa”.

În anul 1863 se întocmea deja lista fabricilor existente în oraș, deși multe dintre ele nu depășeau profilul unui atelier: spațiu restrâns, număr mic de lucrători, folosirea forței fizice, activitate sezonieră. Inventarul întocmit de Poliția Brăila conținea 38 de repere, stabilimente înființate între anii 1840-1860 de localnici sau de sudiți, din care 15 fabrici de rachiu (spirt și mastică), cu unul, două sau trei cuptoare cu horn, fiecare cu un cazan cu una, două sau trei țevi; 10 fabrici de pâine, fiecare având o moară cu una, 3 sau 4 pietre, 6 până la 23 cai și un cuptor cu horn; 2 fabrici de făină având câte o moară cu 4 pietre și 18, respectiv 16 cai; o fabrică de macaroane și fidea având în dotare moară cu o piatră și trei cai și o mașină; 4 fabrici de bere cu un cuptor cu unul sau două hornuri în care este așezat cazanul; o fabrică de tăbăcărie instalată într-un local închiriat, în care se lucrau piei importate, de bou, de vacă, de vițel, de cal și de câine, peste 100 de bucăți într-un an, din care se obținea iuft și saftian; 3 fabrici de lumânări și o fabrică de lumânări și săpun având două sau trei cuptoare cu hornuri în care erau așezate cazane; o tipografie cu două prese care lucra într-un local închiriat. În toate aceste fabrici lucrau 225 de angajați, din care cei mai mulți, 63, avea fabrica de pâine a italienilor Borghetti și Gerbolino. De la înființarea sa, în anul 1857, până la sfârșitul secolului al XIX-lea *Fabrica de pâine Borghetti și Gerbolino*, care mai producea și pesmet, macaroane, fidea ș.a., a fost cea mai renumită. Era amplasată la capătul dinspre Dunăre al Străzii Bulevardului (astăzi Bulevardul Alexandru Ioan Cuza), ocupând toată suprafața dintre strada Bulevardului, malul înalt al Dunării și strada Șanțului (astăzi strada Unirii) pe locul unde, în anul 1855 fusese proiectată Piața Danubiului. (Planul Kuchnovsky, 7 octombrie 1855). De la început a avut în dotare prima moară mecanică de măcinat grâu, din Brăila, numită și *moară cu vapor* pentru că folosea forța aburului. În anul 1866 fabrica avea în funcțiune 5 mori cu localuri

pentru cernutul făinii - 4 cu site, după sistemul francez, iar 2 cu perii, după sistemul englez. Mai avea o brutărie mecanică pentru fabricarea pesmeților pentru marină, cu 5 cuptoare Rolland, căpistre de frământat ce funcționau cu cilindrii compresori, un atelier de lăcătușerie și tâmplărie, aparate de curățat, spălătorie, uscătorie. Ca anexe mai aveau două mașini Watt verticale cu condensare, acuplate, cu forță de 100 cai, deserving stabilimentele și o pompă cu vapori de 12 cai putere, ce dirija apa spre instalații. Spălătoria alimentată cu apa caldă de la condensare a fost dată în folosul săracilor. Calitatea făinii produsă în această fabrică a fost apreciată cu *mențiune onorabilă* la Expoziția Universală de la Paris, din 1867 la care Borghetti și Gherbolini au participat cu produse - făină și pesmet - dar și cu proiecte pentru construcția de fabrici, prezentând patru planșe semnate de A. Schwanhauser. La 9 noiembrie 1876 la fabrică a izbucnit un incendiu.

Proprietarii fabricii s-au arătat mereu interesați de înfrumusețarea orașului, oferindu-se să participe, alături de primărie la proiectul înființării unei fântâni monumentale, încununată de bustul împăratului Traian, amplasată în capătul *Aleiului Cuza*, în fața stabilimentului lor, pentru care se angajau să asigure apă din abundență și întreținerea conductelor. Nevoia de civilizație și cultură a fost motivația constituirii unui comitet pentru construirea unui teatru la Brăila, al cărui președinte a fost Antonio Borghetti.

Apariția morilor mecanice în a doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost un prim semnal al declanșării procesului de dezvoltare a industriei românești. În anul 1860 existau în Brăila 219 mori din care 140 erau mori de vânt, 74 erau acționate de forța animalelor, 2 funcționau prin energia apei, iar 3 pe aceea a aburilor. Calitatea și productivitatea obținute în cea dintâi fabrică din industria panificației și morăritului, proprietate a italianului Antonio Borghetti, au fost apreciate și în capitala țării, astfel încât în anul 1860, consiliul municipal București a solicitat municipalității orașului Brăila sprijin în contactarea industriașului pentru a înființa și în capitală o moară de aburi și două frământătoare mecanice.

Clădirea *Fabricii de făină Panait Violattos*, a fost construită în anul 1896, fără aprobarea consilierilor și în ciuda interpelării făcute de senatorul Butărescu în Senatul României, despre violarea legii sanitare în cazul amplasării morilor cu aburi pe malul Dunării. Moara situată în port, cuprinde șase nivele, dintre care două ocupate de

depozitele colosale de făinuri de toate calitățile, fiind legată de fluviu printr-un tunel subteran, în care o instalație mecanică asigura descărcarea cerealelor, din șlepuri direct în fabrică. Energia electrică și motoarele aduse din Braunschweig, permiteau desfășurarea unei activități continue. Mecanicii-șefi și maeștri morari erau aduși din străinătate.

În anul 1911 a început construcția altei mori moderne, *Fabrica automată de făină Valerianos & Lykiardopoulos*, dată în folosință în decembrie 1912. Era apreciată drept cea mai mare și modernă moară din întreg Orientul. Capacitatea instalației era de 40 vagoane zilnic. Ocupă o suprafață construită de 13 000 metri pătrați, și cuprinde cinci nivele. Cea mai mare parte din producția de făină a morilor brăilene, era exportată în Turcia, Grecia, Algeria, Egipt.

Morile moderne nu aveau un corespondent în ramura brutăriilor, rămase într-un stadiu primitiv de funcționare în localuri insalubre. “Pretinsele laboratoare ale brutarilor din Brăila sunt niște camere mici, infecte, fără aer, fără lumină, cu pereții și dușumelele murdare, servind după terminarea lucrului ca loc de culcare oamenilor de serviciu. Grajdul cailor e de obicei situat în imediata apropiere a acestor laboratoare”. Prima fabrică sistematică de pâine, *Ancora*, a fost inaugurată în anul 1913, în localul propriu de pe strada Schelei, nr. 8.

Dacă mulțimea magaziiilor de cereale construite în port își găsise emblema în monumentală siluetă a silozului din docuri, tot astfel numărul mare de mori ce confereau încă de la jumătatea secolului al XIX-lea o notă caracteristică orașului, își aflaseră expresia impozantă în *Fabrica de făină Violattos*, devenită în scurt timp una dintre cele mai faimoase mori ale Europei. La un deceniu distanță, *Fabrica automată de făină Valerianos & Lykiardopoulos* a consolidat, prin performanțele sale tehnice și prin calitatea produselor, întâietatea Brăilei în industria morăritului.

Între anii 1886-1891 are loc modernizarea porturilor Brăila și Galați, prin inițierea celor mai ample proiecte de amenajare a porturilor dunărene. Ele au fost impuse de creșterea traficului cu vase de mare tonaj, după curățarea canalului Sulina și adâncirea gurii de ieșire la mare. Proiectele de antrepozite și magazine de grâne, realizate de Direcția Generală a Căilor Ferate în baza legii privind exploatarea magaziiilor generale din iunie 1881, au fost terminate în 1886, iar lucrările au început în 1887. Proiectele bazinului și cheurilor au fost puse în operă începând cu anul 1886.

Lucrările pentru clădirea Administrației și anexe au demarat în anul 1890. În anul 1891, toate construcțiile au intrat în exploatare provizorie, iar de la 1 august 1892, a început exploatarea regulată a docurilor, până la 1 aprilie 1901, printr-un serviciu independent, apoi prin Serviciul Comercial al Direcțiunii Generale a Căilor Ferate.

La prima licitație, din 1 februarie 1886, pentru darea în antrepriză a construcției bazinului și cheiurilor s-au prezentat doar două oferte: *Cornand & Comp.* și *F. Muzey & A. Mornand* pentru lucrările din portul Brăila și o propunere a firmei *Bau-unterneh Mung din Viena*, ocupanții locului doi la licitația organizată pentru construcția podului de la Cernavodă din 1882, pentru construcțiile din ambele porturi. Ofertele au fost respinse deoarece nu respectau condițiile proiectului și pe acelea ale licitației.

Nici una dintre firmele străine contactate nu au fost interesate să participe la realizarea proiectului. Rezultatul necorespunzător al primei licitații a fost pus pe seama termenului prea scurt, care n-a lăsat constructorilor suficient timp pentru documentare; a garanției de 5% obligatorie pentru înscrierea la licitație, o noutate pentru firmele din străinătate; dificultății evaluării lucrărilor la fundațiile pe fascine. Atunci a apărut în peisajul portului brăilean primul ansamblu de arhitectură industrială.

Portul Brăila cuprinde trei zone distincte: docurile, portul propriu-zis și portul de refugiu. Docurile sunt o incintă vamală cu o suprafață de 50 ha, compusă din bazinul docurilor (8,5 ha) și incinta docurilor (41,5 ha). Considerate, în anumite perioade, prea mici pentru activitatea portului, docurile au fost apreciate pentru condițiile moderne de exploatare, fiind asemănate unui organism viu.

Patrimoniul docurilor era format din terenuri, clădiri și instalații:

- cheiul în lungime de 2.288 m, din care 1450 m în interiorul bazinului, 550 m din aceștia formând cheul vertical. Cheul vertical, construit din beton așezat pe o saltea de fascine fixată în 5700 piloți bătuți în pământ, este prevăzut cu stâlpi de lemn pentru prionirea vaselor, cu capișon de fontă, cu legături de fier în zid și cu tiranți de fier ancorați în blocuri de beton. Are 19 dane pentru acostarea vapoarelor, din care 8 la malul Dunării și celelalte în bazinul adânc de 12 - 12,20 m.

- magazia cu silozuri pentru cereale cu instalațiile mecanice aferente; până la cota - 7 este rețeaua de piloți de cedru aflați la un metru distanță unul de celălalt; urmează un planșeu de beton de var hydraulic, de 1,20 m grosime, ce include capetele stâlpilor suprapus de un alt planșeu, de ciment, gros de 0,30 m; la cota - 5,50 începe

construcția pereților (compartimentarea spațiilor) din zidărie de piatră brută cu mortar de var hydraulic, peste care, la cota - 2,10 m se așează un alt planșeu, de 0,30 m grosime, format din radier de șine, umplut cu beton de ciment; de la cota 0 pereții exteriori sunt din zidărie de cărămidă; compartimentarea interioară a celulelor este realizată prin plăci beton armat sistem *Monier*; acoperișul din tablă ondulată pe șarpantă metalică. Dimensiunile volumului construit sunt: 119 m lungime, 28,50 m lățime, 22 m înălțime. Are 336 celule cu o capacitate totală de 2600 vagoane de grâu. La capetele clădirii sunt anexele (una spre sud și două spre nord) în care se află instalațiile de manipulare a cerealelor.

- magazii la cheu și la dane, pentru mărfuri de tranzit și antrepozit, majoritatea construite din lemn, cu pardoseli din beton sau dale de lavă așezate pe un strat de nisip, rostuite cu mortar de ciment și acoperite cu tablă. Magaziile zidite erau din cărămidă pe fundație din beton pe piloți și aveau beci.

În docuri se aflau: magazia *Intrepozite*, construită în 1891; magazia cu rampe de beton pentru descărcarea mărfurilor la înălțimea vagoanelor, construită în 1919 pe un soclu de beton de 90 cm; magazia *Comision*, construită în 1905, folosită pentru conservarea materialelor scoase din uz; magazia pentru conservarea materialelor docurilor; magazia pentru păstrarea materialelor și a uneltelor de cale ferată; magazia pentru conservat lemne; patru magazii (una construită în 1891) și un hangar, construit în 1906, la dane; un beci cu armătura de fier, acoperit cu pământ, construit în 1906, folosit pentru păstrarea uleiului, a petrolului și benzinei necesare exploatării. O parte a acestor magazii erau exploatate, în regie, de docuri, altele erau concesionate vapoarelor poștale ale companiilor de navigație: *Fraissinet*, *Sitmar* și *Loyd*, iar altele erau închiriate.

- incinta destinată rezervoarelor pentru petrol, avea șapte bazine cu o capacitate de 5110 metri cubi și bazinul pentru melasă de 3820 metri cubi.

- clădirea administrației construită în 1891 și renovată în 1919 adăpostea serviciile administrative ale docurilor, căpitania de port și vama. Este o construcție cu parter și mansardă, înălțată pe o fundație de piloți bătuți la adâncime de 7 m. Este flancată de două pavilioane: în stânga, Corpul de gardă, iar în dreapta, Postul de pompieri și vamă. Alte două construcții din cărămidă pe fundații de beton armat, construite în 1910, adăposteau bufetul și biroul de mărci, aflat la intrarea în docuri.

Ansamblul clădirilor administrative este completat cu alte construcții anexe: locuințele căpitanului de remorcher (din zidărie, acoperită cu tablă), a șefului de coloană (din lemn, pământ și cărămidă), a îngrijitorului de vite și a grădinarului (joasă, din lemn, pământ și cărămidă); hangarul pentru căruțe cu depozitul de fân și grajdul pentru animale (construcție din lemn), magazia pentru pleavă (din lemn, cu plan octogonal) și magazia de materiale, din spatele clădirii administrației, dezafectată în 1931.

- clădirea casei de mașini a uzinei de forță motrică, ridicată în anul 1891, din cărămidă dublu presată, cu mortar de santarino pe o fundație de piloți, bătuți la 6 m adâncime; coșul de fabrică avea 35 m înălțime și o deschidere liberă de aproximativ 1,50 m.; cuprindea următoarele spații: sala mașinilor, sala căldărilor, atelierul, turnătoria și baia personalului.

- instalațiile de manipulare a mărfurilor pe uscat, intrate în dotarea docurilor în 1891 erau: o macara fixă, încastrată într-un bloc de beton așezat pe piloți, cu o putere de ridicare de 10 tone și două macarale cu abur, rulante, cu o capacitate de 15 tone. În 1916 au fost aduse două macarale electrice pe poduri rulante, cu o deschidere de 35,50 m și 2,5 tone putere și o macara pentru cărbune, tot pe pod rulant, cu puterea de ridicare de 5 tone și două greifere.

- aparatele plutitoare din docuri erau: remorcherul *Docuri Brăila*, intrat în dotare în 1891, draga *Docuri* împreună cu trei șalupe pentru transportul materialului dragat, în 1895, elevatorul plutitor *B* în 1905 și trei elevatoare de capacitate mare, achiziționate după primul război.

Acesta este cel mai extins ansamblu de arhitectură industrială, martor al dezvoltării comerțului cu grâu prin port și al formării burgheziei comerciale în orașul Brăila. S-a păstrat aproape integral până în anul 1990, când au început să fie dărâmate magaziile și demontate vechile instalații.

Construirea bazinului docurilor a îngreunat accesul spre malul Dunării, întrucât mai rămăsese o singură cale, în pantă, pe lângă linia de cale ferată, lată de numai 2 m, adesea blocată de mulțimea atelajelor ce transportau mărfurile spre vapoare.

“Multe vite, multe trăsuri, mulți oameni chiar au fost zdrobiți. (...) la orice încrucișare unul trebuie să fie răsturnat.”

În anul 1894, soluția amenajării în aval de docuri a unei piețe (500 x 150 m) destinată comerțului de cherestea, adusă de la Gura Siretului în plute la edec, s-a

datorat tot blocării trecerii spre locurile de depozitare ale mărfurilor. Pentru facilitarea transportului de mărfuri venite pe linia ferată de la gară, în oraș și în port, a apărut inițiativa lui G. Economiade de a înființa pe izlaz un stabiliment de care și vite de povară.

În activitatea portuară primul loc l-a deținut comerțul de cereale, care a polarizat toată viața așezării. Aceasta a fost descrisă cu mare putere de sugestie de Andre Bellesort, călător prin România la începutul secolului XX. Cafenelele se deschideau înainte de ora 6, iar în cea mai renumită dintre ele, la *Hotel Francez*, se adunau negustorii evrei, greci, italieni, armeni, eleganți, cu geanta sub braț și cu bastonul în mână, cei mai mulți însoțiți de copii lor adolescenți, așteptând telegramele cu informații asupra cursului grâului la bursele din străinătate. "Ies, reintră, își comunică telegramele, vorbesc împreună încet, înscriu cifre în carnetele lor și pleacă". La ora opt, după ce au primit avizele de sosire a mărfurilor destinatarii plecau la gară. Acolo primeau scrisorile de trăsură ale transportului, desigilau vagoanele, controlau sacii, iar cu probele de grâu se îndreptau spre strada Misitiilor, strada curtierilor de Bursă. Cele aproximativ 1500 de vagoane erau dirijate spre magaziile marilor comisionari de cereale, în câteva ore.

Creșterea constantă a producției agricole în primul deceniu al secolului XX a intensificat schimburile comerciale și, în consecință, a dus la creșterea traficului naval la cote fără precedent. În anul 1911 în portul Brăila au intrat 7331 vase fluviale și maritime de mare tonaj, și au plecat încărcate 7126, reprezentând peste 20 % din schimburile comerciale ale țării. O parte din profiturile obținute în anii de vârf ai comerțului cu cereale au fost investite de negustorii brăileni în construcții, în refacerea sau extinderea locuințelor, în îmbunătățirea confortului acestora. În arhitectura orașului se disting clădirile realizate în anii 1911-1913 care, prin volumele monumentale, glorifică momentele de triumf din activitatea portuară și le fixează în imaginea orașului, devenit oglinda succesului în afaceri al celor mai activi dintre locuitorii săi.

După primul război mondial, când căile ferate au devenit cel mai solicitat mijloc de transport, iar oferta de export a României s-a diversificat și a primit alte destinații geografice, rolul portului Brăila în traficul de mărfuri a scăzut continuu.

Încă din anul 1880 analiști ai vieții economice românești anticipau decăderea Brăilei, datorită concurenței porturilor dobrogene – Sulina, care la începutul secolului XX avea să atragă majoritatea mărfurilor transportate pe apă datorită prețului scăzut al operațiunilor de încărcare sau descărcare cu elevatoarele, și Constanța, spre care se îndreptau mărfurile transportate pe uscat, după realizarea joncțiunii Mărășești – Buzău – Cernavodă. În aceste condiții Brăila avea să rămână *nu un port, nu un oraș, ci un orașel*. Anuarul României din anul 1885 situa portul Brăila pe locul trei ca importanță, după Constanța și Galați.

REGLEMENTĂRI EDILITARE ȘI URBANISTICE

Spațiul public era privit ca loc cu potențial estetic în care fațadele clădirilor îndeplineau un rol fundamental. Regulile referitoare la regimul de înălțime al clădirilor și la plastica arhitectonică a fațadelor au fost impuse prin planul de sistematizare a orașului, întocmit de Borroczyń în 1834. Dar abia în a doua jumătate a secolului XIX, în anul 1860, a fost elaborat un regulament de construcții de către arhitectul șef al orașului Brăila, Dumitru Poenaru.

Luând ca model "Regulamentul pentru alinieri și clădiri" din 1847 care se aplica în capitala țării, Dumitru Poenaru a formulat "condițiile după care ar urma în viitor edificiurile ce se construiesc din nou în orașul Brăila", proiect trimis spre aprobare Ministerului Lucrărilor Publice, la 5 iunie 1860. În introducere au fost precizate zonele corespunzătoare celor patru ocoale ale orașului, astfel: ocoalele I și II cuprindeau centrul orașului, suprafața cuprinsă între malul Dunării și Strada Bulevardului (azi B-dul AL. I. Cuza), cu excepția străzilor Silistrei (Calea Călărașilor), București (M. Eminescu) și Galați, incluse în acest ocol, împreună cu piețele lor, până la barieră; ocolul III cuprindea zona dintre Strada Bulevardului și Strada Română (Plevnei); ocolului IV îi aparținea zona dintre Strada Română și marginea orașului.

Capitolul I al regulamentului prevedea regulile generale după care urmau să fie executate construcțiile din oraș. Erau impuse: obligativitatea alinierii fațadelor la stradă; obligativitatea utilizării următoarelor materiale de construcție: cărămida arsă, nisipul și varul (pentru pereți), olanele și tabla (pentru învelitoare); obligativitatea etajului la clădirile amplasate în piețele orașului și pe străzile București, Galați, Silistra, Brașoveni; interzicerea reparării caselor turcești și a celor care amenință să se

prăbușească; obligativitatea respectării perimetrului proprietății și în cazul construcțiilor de sub pământ (hrube), și a acoperirii acestora cu bolți de cărămidă; limitarea amplasării fabricilor de rachiuri la ocoalele III și IV.

Pentru fiecare ocol, proiectul prevedea reguli specifice, referitoare la materialul de construcție, grosimea pereților, înălțimea fațadei clădirilor și dimensiunea golurilor pentru uși și ferestre.

Pentru impunerea normelor, regulamentul prevedea măsuri de control eficiente. Obținerea autorizației de construcție de la arhitectul orașului era obligatorie. În cazul clădirilor cu etaj, aceasta era eliberată pe baza unui plan sistematic, cuprinzând o proiecție orizontală, fațadă și profiluri. Proprietarii garantau, în scris, respectarea avizului. Pentru clădirile fără etaj, planul nu era necesar, dar arhitectul descria în autorizație, felul lucrării și forma fațadei. Avizele, numite bilete de clădire, au fost concepute după după modelul "biletelor" din capitală, având tipărite, pe jumătate, regulile specifice fiecărui ocol, iar pe cealaltă jumătate, înscrise condițiile impuse proprietarilor și constructorilor în raport de fiecare clădire ce urma a se construi. Biletele purtau semnătura președintelui maghistratului și a arhitectului orașului.

În regulamentul mai erau stabilite atribuțiile arhitectului în urmărirea respectării întocmai a condițiilor înscrise pe bilet: biletul nu avea valoare fără semnătura arhitectului; arhitectul avea dreptul să controleze calitatea și corectitudinea lucrărilor și să ceară poliției oprirea lor; arhitectul putea refuza să semneze biletul de construcție eliberat de membrii maghistratului fără impunerea respectării condițiilor prevăzute în proiect și avea datoria să raporteze cazul ministrului Lucrărilor Publice.

Fără a aștepta aprobarea ministerului, consiliul municipal a tipărit, la 21 iulie 1860, o publicație "*pentru preacurmare în viitor a neorânduinelilor și a confuziilor ce pe toate zilele se ivesc din cauza neconformării meșterilor dulgheri și zidari și a d-lor proprietari după biletele ce se vor slobozi de municipalitate pentru construcții și reparații*". Textul publicației, tipărit în 200 de exemplare, prevedea că nici o lucrare de construcție sau de reparație nu se execută fără bilet și nici o abatere de la cele înscrise pe bilet nu este permisă "cunoscând că oricare se va găsi că au călcat aceste reguli, va ști cu hotărâre că pe lângă pedeapsa ce va lua după legi, apoi se va supune și la despăgubirea d-lor proprietari pentru lucrul ce se va desființa făcut de dânșii în contra celor prescrise în Biletele municipalității". Cu toate măsurile luate de municipalitate,

abaterele de la condițiile stabilite prin Regulament erau frecvente, cel mai des amintiți în rapoartele polițaiului orașului, ca lucrând fără bilet sau fără a ține seama de el, erau dulgherii.

Inițial, prefectul Corneliu Lapati nu a dat curs nici unei solicitări de a susține măsurile luate de municipalitate, deoarece nu considera că aceasta ar fi îndreptățită să întocmească și să publice regulamente a căror încălcare necesita și alte penalități, înafara celor prevăzute de lege. Pentru a se lămuri asupra competenței municipalității în stabilirea noilor reglementări pentru construcții și a măsurilor luate împotriva celor care nu le respectă, a înaintat un raport la Ministerul din Lăuntru, care i-a confirmat "că municipalitatea în ceea ce privește regulile de înfrumusețare a orașului și siguranța construcțiilor este o autoritate competentă, prin urmare dumneavoastră îi vei da tot ajutorul cerut în așa răspundere".

Între anii 1860-1863 toate construcțiile, fie că erau importante și amplasate în centrul orașului (Comanda de foc), fie neînsemnate și amplasate în afară de oraș (o iesle la grajdul cailor dorobanților sau un bordei pentru căruțași) aveau menționate în contractul de lucrări condițiile puse de arhitectul șef și un angajament al celui ce executa lucrarea: "Subscrisul în tot timpul lucrului voi primi instrucțiunile Arhitectului, dând și garanție, conform ordonanței Domnești". Pentru orice abatere era înștiințat polițaiul orașului care oprea lucrarea sau îl "îndatora" pe constructor să o execute conform celor înscrise în bilet și în contract. A fost creat un sistem care a funcționat, deși aprobarea proiectului sau orice alt răspuns în legătură cu acesta nu s-a primit de la minister.

Abia la 10 mai 1864 i-a fost trimisă municipalității o analiză a proiectului, care conținea câteva recomandări pentru completarea acestuia, în vederea aprobării lui.

Recomandările prevedeau, printre altele, includerea în regulament a unui capitol care să conțină măsuri și reguli de organizare a șantierului și norme de tehnică a securității lucrului.

La 7 noiembrie 1864, după mai mult de patru ani de la data înaintării primei variante a regulamentului pentru construcții, arhitectul Dumitru Poenaru a trimis Ministerului un alt proiect, structurat în cinci capitole:

I. Introducerea precizează, separat, zonele corespunzătoare ocolului I și ocolului II

II. Regulile generale dezvoltă condițiile privitoare la construirea hrubelor; interzic amplasarea fabricilor de rachiu și de gaz în oraș; limitează amplasarea fierăriilor, lăcătușeriilor, a fabricilor de lumânări cu seu și a distilărilor apelor aromatice numai la ocoalele III și IV, impunând respectarea anumitor condiții; limitează amplasarea morilor cu cai și a fabricilor de săpun numai în ocolul IV.

III. Regulile de organizare a șantierului și normele de tehnică a securității lucrului prezintă în detaliu modul în care se împrejmuiește construcția și condițiile pe care trebuie să le îndeplinească ridicarea schelelor; stabilesc măsurile ce trebuie luate la terminarea clădirii.

IV. Regulile specifice pentru fiecare ocol stabilesc materialul de construcție pentru pereți, înălțimea fațadelor și dimensiunile golurilor pentru uși și ferestre.

V. Măsurile pentru respectarea regulamentului conțin, în plus față de prima variantă, prevederea conform căreia meșterul garantează prin "înscriș" respectarea condițiilor menționate în bilet și a normelor de tehnică a securității muncii.

Elaborat într-un moment în care înfrumusețarea orașului devenise o prioritate pentru autorități, regulamentul îi obliga pe proprietari și pe constructori, prin biletele pentru clădiri, să realizeze lucrări de calitate, fără neglijarea aspectului estetic al întregului. Prin aceasta a contribuit la introducerea unei discipline în domeniul construcțiilor, menținută până la începutul secolului XX sub forma întocmirii, în detaliu, a contractelor pentru lucrări. De asemenea a oferit cadrul pentru afirmarea unei viziuni unitare în arhitectura orașului.

Conceput în spiritul respectului pentru proprietatea privată și cea publică, regulamentul a stabilit măsuri pentru ca nici una să nu producă daune celeilalte. De asemenea a urmărit să creeze condiții pentru menținerea salubrității orașului prin împingerea spre marginile sau înafara limitelor sale, a tuturor surselor de poluare existente la vremea aceea.

Respectarea măsurilor cuprinse în regulament era supravegheată de arhitectul șef al orașului, polițaiul orașului, de primar și de prefect. Acțiunea lor concertată i-a obligat pe locuitori să urmeze întocmai recomandările referitoare la construcții, astfel încât acestea să contribuie, prin imaginea lor, la înfrumusețarea orașului.

Pentru urbanismul Brăilei, regulamentul a însemnat și legiferarea monumentalizării arhitecturii în centrul orașului. Hanul, ocupând o suprafață mare de

teren, la intersecția străzilor principale, a oferit primul model de dezvoltare a obiectului de arhitectură, impunător prin dimensiuni și ordonanță spațială, dar integrat structurii preexistente a ansamblului.

În consiliul comunal erau discutate periodic, odată cu mutarea limitelor orașului, condițiile ce urmau a fi îndeplinite de noile construcții. În anul 1893 s-a aprobat ca pe străzile: Regală, din Piață până la Barieră, Călărașilor și Galați, până la intersecția cu Bulevardul Cuza și pe Bulevardul Cuza între străzile Sf. Constantin și Victoriei, să fie aprobate numai clădiri cu parter și etaj, iar în Piața Sf. Arhanghel, numai clădiri cu parter și două etaje. Presa urmărea, de asemenea, respectarea regulamentului de edilitate publică prin semnalarea cazurilor de abatere: "prăvălia Pandelescu, din colțul străzii București și strada Bulevardului (...) prezintă un aspect cam turcesc, numai cu un singur etaj afară de uși și ferestre scoase din plan în formă de chioșc. Se știe că Pandele Stanciu este consilier comunal și ajutat să obțină o permisiune ca să repara acele prăvălii, din fundamente făcând lucrări de consolidare, care ar putea dura încă 100 și le-a lăsat forma exterioară care au avut-o acum 50 de ani și lăsându-le cu un singur etaj împreună cu frumosul chioșc cu 3 ferestre ce are vedere în Bulevard".

ANALIZA CARACTERISTICILOR ȚESUTULUI URBAN

În planul Kuchnowski din 1855 apar pentru prima dată inscripționate numele străzilor, prin care se indică direcții de deplasare, sunt conservate stadii ale evoluției orașului, sunt evocate personalități politice, repere instituționale sau arhitecturale.

În centrul orașului este *Piața Sf. Michael*, organizată în jurul bisericii (mecet transformat în biserică ortodoxă) cu hramul Sfântul Arhanghel Mihail, ales ca semn de recunoștință pentru marele duce Mihail Pavlovici, strategul campaniei de eliberare a Brăilei. În paralel piața a fost numită și *Sfinții Arhangheli*, până la 27 mai 1919, când Comisia Interimară a Primăriei Orașului Brăila a decis ca aceasta să poarte numele *Dumitru Ionescu*, în amintirea marelui filantrop care și-a încredințat cea mai mare parte din avere, comunității locale. Odată cu instaurarea regimului comunist a fost impusă o altă denumire, *Piața V. I. Lenin*, pe care a purtat-o până în 1990, când a devenit *Piața Traian*, după numele grupului statuar dedicat împăratului roman, amplasat aici în anul 1906.

Din piața centrală pornesc, spre cele patru puncte cardinale, străzile principale. Spre sud se îndreaptă strada numită în planul Berroczyn din 1834, Route Silistri, indicând o direcție dar și legătura tradițională între cele două cetăți dunărene, Brăila și Silistra. Numele străzii *Silistrei* va fi păstrat până în anul 1885, deși după războiul pentru independență, punctul ei de încheiere a fost stabilit pe malul românesc al Dunării, la Călărași. Atunci a fost numită *Calea Călărașilor*. Traseul străzii conține un segment prin care se prelungește latura de est a pieței, până la intersecția cu strada Danubiului, unde își schimbă sensul. Tronsonul a fost considerat parte a aceleiași unități urbanistice, piața, și a purtat același nume ca ea, strada *Sf. Michael* sau *Sf-ții Arhangheli*, până în anul 1912, când Comisia pentru nomenclatura și denumirea străzilor a hotărât să se numească tot *Călărașilor*. În anul 1920 i s-a dat numele lui *Nicolae Gr. Filipescu*, purtat până la debutul ocupației sovietice, perioadă în care s-a numit *Generalissimul Stalin*, după care, în 1960 se revine la *Calea / Strada Călărașilor*.

În partea de răsărit a străzii Silistrei era, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cea mai populată zonă a orașului, cartierul marinarilor, numit din vremea turcilor, Carachiu. De la marginea lui, stabilită pe strada Bulevardului, spre centru, au fost lărgite și îndreptate căile ce porneau din malul Dunării spre drumul principal și asigurau accesul la clădirile publice: strada *Malului*, din care se desprinde strada *Orientală* - cu cel mai lung și mai ezitant traseu, limită a cartierului Carachiu - și strada *Veche*, amintind de fosta biserică, Sfinții Voievozi Mihail și Gavril a mitropoliei Proilaviei, numită și Biserica Veche, dărâmată, o dată cu malul Dunării, în anul 1846; strada *Lemnatorilor* - cu nume de breaslă, împrumutat de la meșterii lemnari - din care se bifurcă strada ce înaintează și ea, spre mal; strada *Spitalului* - înainte de a intersecta strada Orientală deschide o buclă, strada *Turcă* - amintește de existența primului spital din oraș, amenajat în 1832, într-o casă cumpărată. Pe bisectoarea unghiurilor formate de laturile Pieței Municipality au fost tăiate străzile *Pensionatului* - numită astfel datorită Pensionului de băieți al lui Vincent Tullier, deschis în anul 1842, și *Vaporului* - care avea corespondent pe malul Dunării, *Piața Vaporului* unde era amplasată Agenția vapoarelor de Dunăre. Paralelă cu strada Vaporului este strada *Danubiului*, croită în malul abrupt pentru a lega direct orașul de fluviu. Era cunoscută și ca vad al sacagiilor, mutat în 1875, când a fost construit cheul.

Cu excepția perioadei dintre 1929 – 1939, când s-a numit *Colonel Iacobescu P.*, oficial strada a purtat aceeași denumire, *Danubiului*. Prin strada *Florilor* se face trecerea spre Strada *Rubinilor* (azi numită Rubinelor), purtând numele lui Panait Rubini, negustor angrosist, primul președinte al maghiș- tratului, care își avea locuința în fundătura străzii. Tot acolo era și *Palatul de Flori*, sala în care s-au jucat primele spectacole de teatru din oraș. Spre nord se deschide strada *Pietrei*, dar își schimbă brusc sensul, înaintând spre răsărit, până la magaziile din port. Este în legătură cu celălalt vad important spre Dunăre, strada *Portului*, prin strada *Neagră*.

După Primul Război aproape toate străzile au fost rebotezate cu numele unor militari eroi: Malului s-a numit *Sergent Ion Jipa*, Orientală - *Slt. Vrânceanu Mihail, Veche – Sergent Câșligeanu*, Lemnatorilor – *Dr. Maiorescu Gheorghe*, Albei – *Plutonier Marian Ion*, Spitalului (numită *Justiției* după construirea Palatului Administrativ și Judecătoresc) – *Dr. George Geani*, Turcă - *Mărăști*, Pensionatului – *Dr. Brăileanu Constantin*, Vapoarelor – *Slt. Rătescu Gheorghe*, Florilor – *Căp. Vârvoreanu George*, Rubinilor – *Căp. Șerbănescu V.*, Pietrei – *Plut. Popescu Dumitru*, Neagră - *Slt. Badiu Spânu*.

Strada Silistrei a fost destinată, în primul rând, funcției de locuire, doar secundar fiindu-i anexată funcția comercială. Casele mai modeste, construite pe loturi mai mici de 100 m.p. aveau numai parter, peste beci și hrubă zidită, la fața străzii cu prăvălie compartimentată în băcănie și cârciumă, iar camerele de locuit desfășurate în lungul curții, urmate de magazie și retiradă. Case mai mari erau hanurile, ca acela al pitarului Ianache Dimitriade, cu unsprezece încăperi lipite cu lut pe jos, două șoproane și un grajd în curte sau cele cu parter și etaj, ocupând o întregă parcelă de teren, ca Hanul Roșu. Abia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea ele își vor schimba aspectul, câștigând în monumentalitate și expresivitate, pentru a corespunde imaginii orașului modern. Un exemplu este *Grand Hotel Victoria* a lui N.G.Tetorian, construit la 1860. Hotelul cu trei fațade avea pivnițe și hrubă zidită (sub colțul drept al clădirii), prăvălii, depozite și magazii, la parter, treizeci de camere de locuit, trei saloane și o terasă, la etaj.

Pe strada Silistrei, aproape de centrul orașului, a fost stabilit centrul administrativ al noului oraș, evidențiat în planul Berroczyń prin fixarea perimetrului unei piețe, numită în 1855 *Piața Municipalității*, în al cărei spațiu ar fi urmat să se

construiesc Palatul Municipal. Terenul a fost cedat pentru clădirea Oficiului Telegrafo-Poștal, instalat în noul sediu în anul 1885, primăria mutându-se în apropiere, într-o casă închiriată. În vecinătate s-a construit, în 1893, Palatul Administrativ și Judecătoresc, iar în 1897 cazarma pontonierilor. Până în anul 1863, când și-au ocupat cazarma nouă de pe strada Orientală (Palatul Administrativ și Judecătoresc s-a ridicat pe terenul din fața ei) pompierii au stat în local închiriat, vechiul han al pitarului Ianache Dimitriade de pe strada Silistrei. În anul 1885 s-a construit și clădirea sucursalei din Brăila a Băncii Naționale, pe amplasamentul de pe strada Sfântul Mihail, în fața monumentalei biserici Buna Vestire a comunității grecilor, a cărei piatră de temelie s-a pus în anul 1863.

Alte obiecte de arhitectură s-au amplasat pe aceeași arteră principală, în toate etapele de evoluție a orașului: Biserica Sf. Spiridon – 1841, Spitalul comunal – 1884, iar vis-à-vis, școlile primare nr. 6, de băieți și nr. 7, de fete – 1897, școala nr. 8, de băieți, Palatul Agriculturii – 1923/1926.

Strada *Portului* prelungește spre est, până la Dunăre, axa urbanistică a Brăilei. Localnicii îi mai spuneau *Vadul Pițipiu*, după numele proprietarului unui casin, aflat la capătul dinspre Piața Sfinții Arhangheli al străzii. În anul 1878 autoritățile au întâmpinat cu mare solemnitate evenimentul trecerii armatei române în Dobrogea, prin Brăila: au însoțit ostașii până la locul de îmbarcare, decorat cu un arc de triumf, seara au luminat toate clădirile și grădinile publice din oraș, au hotărât schimbarea numelui străzii Portului, pe care au trecut trupele, în *Calea Dobrogei*. În anul 1906, la optsprezece veacuri de la ocuparea Daciei de către romani și în al patruzecilea an de domnie a regelui Carol I, pentru a celebra vechimea și rezistența românească pe aceste locuri, a fost ridicat un monument dedicat împăratului Traian, în Piața Sfinții Arhangheli, iar Căii Dobrogei i s-a dat numele *Împăratul Traian*, păstrat și astăzi. Majoritatea loturilor dinspre port erau ocupate de magazii, cea mai profitabilă investiție imobiliară. George Economu era unul dintre proprietarii mai multor loturi cu astfel de construcții de zid, cu prăvălii la parter și camere de locuit la etaj, ridicate în jurul anului 1860. Un anunț publicitar de închiriere descrie magazia din Calea Dobrogei: șase uși cu obloane la față, pivniță și beci, curte spațioasă pavată cu piatră. Magazia Amaliei Dârzeanu, născută Geavide, primită dotă de la părinți se vindea în

anul 1891, cu 13.700 lei. Cavadia, I. Suliotis, Procopie Filittis, Ilie Vrăbiescu au fost printre primii proprietari de terenuri pe această stradă.

La începutul secolului XX, la capătul vestic al străzii s-a ales amplasamentul pentru sedii de bănci și societăți de asigurare: *Marmorosch-Blank*, Societatea de Asigurare *Agricola*, Societatea de Asigurare *Generala* (1912 -1913).

Strada Italiană, paralelă cu două din arterele principale ale orașului, strada Sfântul Mihail și strada Galați, face legătura între cartierele rezidențiale ale orașului, aflate în apropierea centrului, de o parte și de alta a străzii Portului, locuite de marii proprietari de moșii, negustori, armatori și industriași. Din anul 1885 strada se numește *Rosetti*. Zona pe care o traversează, din strada Pietrei, prin Piața Poligonă până în strada Domnioară, cuprinde o tramă stradală regulată, orientată spre grădina publică: *Belvedere*, numită *Zăbăroiu Gheorghe* între 1929-1939, coboară, printr-un vad, până la Dunăre; *Germană*, numită *Oituz* din 1919; *Verde*, numită de la 1888 *Bolintineanu*; *Domnioară*, numită *Golești* din 1888 ajung până în Strada Grădinii Publice, numită din anul 1929, *General Praporgescu*. Aici au cumpărat terenuri și au construit case, pentru locuința proprie sau de închiriat, negustorii sudiți: Avasiotti, Canovici – membru al corpului mercantil și efor al companiei de asigurare *Concordia*, Papazoglu – acționar al Băncii Filemborice, Levidis – fondatorul societății anonime *Înaintarea comerțului*. Dar abia spre sfârșitul secolului al XIX-lea arhitectura a dat strazii un aspect occidental, prin clădirile construite în stil eclectic: casa Cottis, negustor de cereale; casa Negroponte, negustor; casa Suliotis, primar al orașului în anii 1901 și 1906; casa Sgardelli, negustor; casa Pana, mare moșier; casa Verona, industriaș; casa Chrissoveloni, bancher.

Strada *Teatrului* traversează diagonal cartierul rezidențial, din strada Galați până în malul Dunării. Numele străzii provine de la una dintre clădirile aflate în fundătura ei, casele George Economu Caiafa, un alt spațiu recunoscut pentru găzduirea reprezentațiilor teatrale. În salonul cu o capacitate de 150 de locuri, jucau trupe mici de comedie, vodevil și scamatorii. Pe scena de la Caiafa au jucat, în special artiști români, printre care Caragiale și Millo. În turneul lor din 1860 au jucat aici piesele *Nunta țărănească*, *Cucoana Chirița și Piatra din casă*. Artiștii au fost sărbătoriți de brăileni, o săptămână. La 1862 casele Economu nu mai existau, dar amintirea lor s-a păstrat în

numele străzii până în anul 1998, când a fost înlocuit cu *Edmond Nicolau*, matematicianul născut la Brăila (1922-1996).

Spre nord, Strada Grădinii Publice continuă cu strada *Sfânta Maria*, numită *Bulevardul Sfântă Mariei* pe planul din 1896 și *Bulevardul Regina Maria* între 1929-1939, schimbat în *Bulevardul I. C. Frimu*, iar după 1990, *Panait Istrati*. Ea marca limita de vest a fostei citadele turcești, a cărei suprafață a fost parcelată și vândută pentru construcția de locuințe. Denumirea străzilor în acest careu, mărginit la sud de *Strada Schelei*, iar la nord de strada *Bulevardului*, păstrează amintirea cetății: *Citadelei*, având continuitate până la strada Galați, și *Militarilor* sunt paralele cu Strada Sfântă Mariei, iar *Cetății* și *Cazărmii* sunt perpendiculare pe aceasta. Între 1929-1939 ele s-au numit: *Serg. Ioan Jipa* (Schelei), *Dr. Vlad Vlădescu* (Citadelei), *Slt. Constantinescu* (Militarilor), *Căp. S. Epureanu* (Cetății) și *Maior Doctor Epureanu* (Cazărmii). Spre vest, până în strada Galați, între strada Domnioară și strada Bulevardului, de o parte și de alta a străzii Citadelei, se află un alt sector cu terenul împărțit în parcele înguste, ocupate lateral de casa formată dintr-un șir de încăperi cu întrebuințări speciale, în spatele căreia se întinde grădina. Numele celorlalte străzi din acest perimetru ilustrează fie etnia primilor proprietari, fie ocupația acestora: *Lipovenilor* face legătura între străzile Domnioară și Albă; *Zidarilor* continuă traseul străzii Rosetti până în Bulevard. În perioada 1929-1939 ele s-au numit: *Theodor Apostol*, schimbat apoi în *Nicolae Grigorescu* (Lipovenilor), *Lt. Constantinescu Toma* (Albă), *Col. Șerbănescu Theodor* (Zidarilor a primit numele colonelului, comandant al Regimentului 23 Dorobanți din Brăila, în anul 1912, locuința colonelului fiind în apropiere, pe strada Golești nr. 81).

Un alt sector al orașului este delimitat de străzile Galați, București, Bulevardului. Strada *Galați* suprapune traseul vechiului drum din interiorul Cetății Brăila, Drumul Iașilor, care a fost preluat de Riniev în planul din 1830 și accentuat de Berroczyń în planul de sistematizare al orașului din anul 1834. I s-a păstrat vechiul nume, înscris în plan în limba franceză: *Route de Iassy*. Deoarece punctul de încheiere al drumului spre Moldova s-a apropiat, în anul 1855 strada apare cu numele *Galați*. Între 1929-1939 s-a numit *General Averescu*, iar între 1945-1960 *Mareșal Tolbukin*. Strada Galați, a fost destinată, în primul rând, funcției de locuire, doar secundar fiindu-i anexată funcția comercială. Clădirile mai importante erau Biserica Catolică (1855),

Biserica Armeană (1867) Hanul Malcoci (1864), moara Millas (1881) și Școala primară nr.1 de fete (1889).

Strada Bucuresci, numită pe planul Berroczyń, *Rue de Kisseleff*, după numele guvernatorului Principatelor Române, care a ordonat ridicarea acestui al doilea plan topografic al orașului, suprapune traseul *Uliței târgului cu prăvălii* din interiorul fostei cetăți a Brăilei. În planul Kuchnowski din anul 1855 numele străzii indică direcția sa principală, *Bucuresci*, păstrat până în anul 1885, când a fost numită *Calea Regală*. În Planul Municipiului Brăila din anul 1929 poartă numele *Regele Ferdinand I*, schimbat din 1948 în *Republicii*, iar din 1990 strada a fost fragmentată în două sectoare: din Piața Traian până la Bulevardul Independenței – se numește *Mihai Eminescu*, de la bulevard la strada Dorobanților – *1 Decembrie 1918*.

Strada formează axa urbanistică a orașului. Păstrează și astăzi toate elementele care au definit străzile comerciale ale principalelor orașe românești în secolul al XIX-lea: formează un culoar comercial, miezul dens al orașului modern, caracterizat de parcelarul uniform ca dimensiune și formă a terenului, de loturile înguste, dispuse perpendicular pe ax; păstrează distribuția triplelor artere comerciale, cu străzi paralele prin care se face accesul la magazine; dispunerea clădirilor în front continuu pe aliniamentul străzii. Construcțiile sunt din cărămidă, majoritatea cu parter și etaj, ridicate pe pivnițe zidite, sprijinindu-se una pe alta prin calcanele lipite. Fiecare nivel are o destinație bine precizată: depozit, prăvălie, locuință. Eficiența în folosirea spațiului subordonează celelalte cerințe ale unei construcții, inclusiv asigurarea confortului locuirii. Dacă în interior distribuția spațială a funcțiilor se repetă, fațadele, prin decorația lor abundentă, poartă amprenta gustului proprietarilor. O excepție de la frontul străzii, unitar conceput, o formau clădirile cu parter peste pivnițele zidite, cu tavane boltite, sprijinite pe arce semicirculare sau frânte, în care funcționau atelierele, prăvăliile, depozitele și locuințele meșterilor tăbăcari, cojocari, blănari și pantofari. Acestea ocupau parcela din partea stângă, cuprinsă între străzile Rahovei și Ștefan cel Mare, aflată în anul construirii lor, 1855, la marginea orașului, dar în apropierea pieței de mărfuri. Până în 1989, când au fost demolate, au depus mărturie despre modificarea viziunii în definirea principalei străzi comerciale a orașului, despre intenția de grupare a atelierelor meșteșugărești și despre potențialul lor economic.

Clădirile cele mai impunătoare ca volumetrie și decorație sunt fostele hoteluri: Regal, Bristol, Traian, Petersburg, Bulevard. Strada era intens circulată de oameni, trăsuri, mașini și de tramvai.

Rețeaua stradală din acest sector central al orașului suprapune, parțial, vechile ulițe croite printre pâlcurile de case din interiorul cetății turcești. Traseul străzilor a fost îndreptat și prelungit în etape.

Din centrul orașului spre periferie, zona este tranzitată de patru străzi orientate de la est spre vest: *Polonă*, *Galbenă*, *Curtinei* și *Bateriilor*, prin care se asigură o legătură mai lesnicioasă între strazile Bulevardului și Galați, intens circulate. Țesutul urban deja existent a întârziat finalizarea traseului proiectat pentru strada Polonă, până în anul 1884, iar pentru strada Galbenă, până în anul 1890, când aceasta se prelungește de la strada Bisericii la strada Galați. Cu excepția intervalului 1928 - 1939 când a primit numele *Colonel Iulian Constantinescu*, strada *Polonă* și-a păstrat neschimbată denumirea. Strada *Galbenă* a primit în anul 1912 numele marelui proprietar *Vasile P. Sassu*, care își avea reședința în capătul dinspre bulevard, iar în 1947, *I. L. Caragiale*.

Denumirea străzilor *Curtinei* și *Bateriilor* a menținut în actualitate o realitate istorică legată de fosta Cetate a Brăilei. Aflate în apropierea ultimei incinte fortificate, prima indică originea punctului ei de pornire pe locul zidului care făcea legătura dintre bastioane, iar cealaltă, poziționarea tunurilor în sistemul de apărare al cetății. Strada *Bateriilor*, una dintre cele mai scurte din oraș, întâlnește strada Cetății care îi preia fluxul și îl orientează spre fosta Citadelă.

Din anul 1885, strada *Curtinei* devine *Nicolae Bălcescu*, nume păstrat fără întrerupere până astăzi, în timp ce strada *Bateriilor* poartă în intervalul cuprins între 1929-1939 numele *Locotenent Ștefănescu Aurel*.

Din strada Polonă spre strada Galați, sectorul este traversat de alte două artere, *Bisericii* și *Prusiană*, orientate sud-nord. Numele primei artere este motivat de prezența bisericii romano-catolice, ridicată în primii ani după eliberarea Brăilei. De altfel, numele străzii apare în planurile orașului începând cu anul 1885 în forma

Biserica Catolică, până în 1928 când este schimbat în *Maior Spulber Octav*, iar în 1947 este numită *Înfrățirea între popoare*. După 1990 a primit numele *Catolică*.

După cum rezultă dintr-un bilet al Magistratului, la 1836 strada *Prusiană* era numită ulița *Usta Ivan*, denumire schimbată în 1855 și păstrată apoi până după Primul Război Mondial, când este înlocuită cu *Mărășești*.

Din strada Domnioară până în strada Bisericei s-a deschis strada *Mașinilor*, lată de numai 4 m, prelungită în 1912, până în strada Prusiană. Străpungerea a fost determinată de nevoia valorificării pentru construcții a terenului ocupat anterior de livadă. În anul 1862, partea dreaptă a străzii forma o singură proprietate, a lui Ciachir, împărțită la începutul secolului între Naum Traian și Hilariu Giurescu.

În general parcelarul din zona aflată în apropierea centrului este neuniform, iar țesutul urban este omogen rezidențial, mixat în proporții mici cu funcția comercială. De asemenea atitudinea de tip urban este mai evidentă în stabilirea amplasamentului construcțiilor, în tratarea volumetriei și a spațiului liber din jur, decât în sectoarele parcelate în urma unor lotizări programate. Străzile Polonă și Domnioară, al căror aspect edilitar a fost definitivat la începutul secolului XX, sunt exemplare din această perspectivă. Mari proprietari de pământ și negustori de cereale și-au stabilit aici reședința: Iordache Ieremia, Gheorghe Gaetan.

În strada Polonă își încheie traseul, după ce au intersectat artera comercială, străzile *Coroanei* și *Sfântul Petre*, care asigură două căi directe spre cel de-al patrulea sector al orașului, prin strada *Municipalității*, punctul lor de plecare. Numele *Sfântul Petre* a fost ales în legătură cu existența, încă din anul 1835, a unei biserici cu hramul Sfinții Apostoli, căreia i se mai spunea și Biserica lui Petre Boianțiu, după numele ctitorului. În acest perimetru locuia o populație majoritar evreiască. Strada Sfântul Petre era cunoscută și sub numele *Ovreiască*, pentru că aici a fost construită prima sinagogă din Brăila, în anul 1820. Străzile *Coroanei*, pe care se afla din 1836, sinagoga Grosse Schul, i se spunea la început *Ulița Ovreiceii Groasa* și strada *Sinagogeii*. Cele două comunică prin strada *Tâmplari*, o cale îngustă, cu traseu segmentat, terminată în Bulevard, croită pentru a face posibil accesul în curțile clădirilor aliniate la strada Bucuresci, dar și pentru a facilita deplasarea la cea de-a doua sinagogă din oraș. Aceasta a conservat până în anul 2000 sinagogile Schneidergesellen, construită în 1892 și Hassidim, construită în 1893, mărturia materială a creșterii numărului de evrei din oraș, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, și al extinderii lor în teritoriu. O primă schimbare a numelor s-a făcut în 1928: *Colonel Popovici* (Coroanei), *Maior Barotzi*

(Sfântu Petre), *S. Lt. Constantinescu Traian* (Tâmplarilor), iar următoarea după 1947: *Mihail Sebastian* (scriitorul s-a născut la Brăila și a copilărit în casa bunicilor săi din cartierul evreesc), *Petru Maior* și, respectiv, *Tâmplarilor*.

Ultimul sector al orașului vechi este limitat de străzile Bucuresci, Silistrei și Bulevardului. Țesutul urban din interiorul perimetrului este ordonat de străzile orientate de la est spre vest: *Municipalității*, *Școalei Publice*, *Bastionei*.

Strada *Municipalității* a preluat numele spațiului urban din care se deschide - Piața Municipalității, centrul administrativ al orașului - spre Bulevard. În anul 1896 a primit numele celui mai longeviv primar al Brăilei în secolul al XIX-lea, *Radu S. Campiniu*. Era apreciată ca unul dintre cele mai frumoase locuri din oraș. Pe această stradă au avut proprietăți familiile: Suțu, Simu, Bancotescu, Belafonte, Triandafil. Într-un context urban format din locuințe familiale cu parter, aliniate la stradă, cea mai amplă construcție a fost ridicată în anul 1893, pentru Institutul Santa Maria al călugărițelor romano – catolice.

Strada *Școalei Publice* are ca reper identitar prima instituție de învățământ public, în limba română, înființată în anul 1832 și care a funcționat în casele paharnicului Iancu Slătineanu, *ocârmuitor* al județului Brăila între 1831 - 1832. În 1919 a primit numele *Dr. George Nistor*, al medicului orașului, mort de tifos după revenirea din război. Numele de astăzi al străzii, *Școlilor*, semnalează o nouă realitate.

Strada *Bastionei* este singura din această zonă ce menține în actualitate amintirea cetății, indicând sensul de deplasare din strada Sfântul Nicolae spre bastionul din limita sudică a zidului de incintă. Între 1929 - 1940 s-a numit *Lt. Ferțu Mihail*.

Pe direcția sud-nord, zona este traversată de străzile *Sfântul Nicolae* și *Formosa* (Frumoasă). Prima a fost de la început o stradă cu funcție rezidențială, investită provizoriu și parțial cu funcție administrativă, datorită închirierii unor clădiri pentru a servi ca sedii ale instituțiilor statului: primărie, poliție, poștă. Printre primii proprietari se aflau boierii Stavrache Divani, șef al poliției, Iancu Slătineanu, *ocârmuitor* al județului, Constantin Berlescu, primar al orașului, Evloghie Gheorghiev. Denumirea *Sfântul Nicolae* a fost aleasă în legătură cu hramul bisericii construite între 1835-1837. Până atunci era cunoscută ca *Ulița Slătineanu*, menționată în planul Berroczyń, *Rue Slatiniano*. Din 1904 a purtat numele lui *Constantin Berlescu*, până în anul 1947, când

acesta a fost schimbat în *Eliberării*. După 1990 strada se numește *Ana Aslan*, aici aflându-se casa în care s-a născut savantul, în anul 1897.

Cu excepția intervalului dintre 1929-1939 când s-a numit *Lt. Jipescu*, strada *Formosa / Frumoasă* și-a păstrat numele. Pe un scurt interval, între străzile Bastionului și Școalei Publice, este secondată de o stradă paralelă, numită *Roselor (Dr. Tiberiu Popea* între 1929-1939) al cărei rol era să creeze un nou front pentru construcții.

O zonă urbanistică specială, aflată în imediata apropiere a Pieței Sfântul Michael, este cuprinsă în perimetrul descris de străzile București, Sfântul Nicolae, Municipality, Silistrei, Sfântul Michael. Din planul Riniev (1830) rezultă că în timpul ocupației turcești, în jurul casei de rugăciune, aflată în acest perimetru, era cea mai mare concentrare de dotări. După eliberare zona a rămas integrată centrului comercial și s-a dezvoltat după aceleași principii urbanistice: lotizări înguste, fronturi închise, prăvălii la parter. O rețea densă de străzi scurte, majoritatea cu lățimi de până la 4 m, oferă deschiderea necesară la vad pentru toate loturile. Este un model de exploatare eficientă a terenului central.

Pe strada *Brașovenilor*, pornind din strada Municipality până la Piață, se aflau prăvăliile bogasierilor, ale comercianților de sticlărie și porțelanuri de Boemia și Austria, ale negustorilor de pânzeturi și postavuri olandeze și americane, de lână și bumbac. Numele acestei străzi consacră legătura tradițională a negustorilor brașoveni cu Brăila, realitate consemnată de actul primei atestări documentare a orașului, un privilegiu acordat de voievodul Vlaicu Vodă, la 20 ianuarie 1368. În perioada 1910-1947 a primit numele marelui negustor de cereale, *Nicolae V. Perlea*, fost primar al Brăilei, proprietar al unui imobil de pe această stradă. Din Brașoveni, spre sud, se deschid două stradele: *Roșie*, însoțea fațada Hanului Roșu, existent încă din vremea turcilor, nume schimbat în *Serg. Caraman Iancu* (1929-1939) și *Baiei*, având ca reper baia turcească aflată pe amplasamentul de astăzi al Băncii Naționale, ulterior *S.Lt. Constantinescu* (1929-1939). Spre vest, prin strada *Albastră*, *Slt. Boianu Constantin* (1929-1939), se ajunge în strada *Lunei*, un arc de cerc trasat din strada Sfântul Nicolae spre Piața centrală. Hanul lui Mihalache ocupa o suprafață întinsă de teren la intersecția străzilor, într-o zonă cu loturi mari, de formă neregulată, parcelate treptat și ocupate până la sfârșitul secolului al XIX-lea. După 1890 strada a primit numele lui

Constantin C. Hepites, medic al carantinei, șeful serviciului sanitar al județului, primar al orașului.

Strada *Cojocarilor*, pornită din strada București spre strada Lunei, se oprește în strada *Colței*, o fundătură din extremitatea de sud-vest a Pieței Sfântul Michael. Spațiul a fost ocupat de cojocari, o breaslă apreciată pentru meșteșugul ei. S-a păstrat numele meșterului Nicolae Turcu, cel mai solicitat pentru confecționarea hainelor din blănuri prețioase, ale pașei din Brăila. La jumătatea secolului al XIX-lea, strada era una dintre cele mai dens populate din oraș. Aici se aflau stărostia și iznaful cojocarilor. Între 1929-1939 s-a numit *S. Lt. Mihail N. Traian*. Strada *Pomilor*, în perioada interbelică *Plut. Tudor C. Iorgu*, cu traseul frânt în unghi drept, completează trama acestei zone.

Bulevardul ocupă traseul ultimei fortificații a Cetății Brăila. Pe locul acesteia a fost fixată limita orașului, printr-o stradă secundată de șanț. Fortificația, existentă în planul din 1830, este înlocuită, în planul Berroczyń (1834), de strada *Boulevard*. La început, doar partea dinspre oraș a străzii a fost împărțită în loturi, iar loturile vândute unor oameni cu mijloace materiale modeste. Cei mai mulți erau meseriași, de aceea o parte a Bulevardului, cuprinsă între străzile Polonă și București, era cunoscută sub numele de *Ulița Cavafilor*. Casele scunde, sărăcăcioase și micile prăvălii, toate construite pentru speculă au menținut aspectul rural, de periferie, al Bulevardului până spre sfârșitul secolului. Numai la intersecția cu strada București mai puteai vedea câte o construcție mai însemnată.

În anul 1885 strada *Boulevard* a devenit *Bulevardul Cuza*. Schimbarea a fost urmată de măsuri urbanistice pentru a transforma această arteră, aflată acum în zona centrală a orașului, într-un spațiu cu repere monumentale: Liceul Real (1885) și Biserica luterană (1885) s-au alăturat clădirilor de cult, existente deja: Biserica Adormirea Maicii Domnului (1844-1847) și Biserica Bulgară (1868-1882). Din anul 1893 pentru construcțiile de pe bulevard, sectorul dintre străzile Victoriei (fostă Sf. Gheorghe) și Sf. Constantin, s-a impus regimul de înălțime cu parter și etaj, cel puțin.

Șanțul cetății, marcat pe planul Berroczyń ca *fosse de la ville*, a fost umplut cu pământ, nivelat și transformat în strada *Șanțului*, numită din anul 1864 strada *Unirei*. Tot din sistemul fortificației turcești făcea parte taluzul, nivelat și transformat în drum de pământ, care a păstrat în nume, strada *Glasisului*, stadiul său anterior (fr. glacis = taluzul fortificației). La 1874 încă “nu avea aspect de stradă, ci era asemenea unui

drum de țară lung, ce străbate un sat, plin de gropi și de praf sau noroi, din pricina ploilor și a circulației intense. De o parte și de alta niște case mici, sărăcăcioase, mai toate cârciumi și prăvălioare cu tarabe scoase afară și cu obloane. Nici un fel de plantație. Ici colo câte un salcâm prins dinaintea vreunei case. Totul de până aici îți dădea impresia de provizorat ca la un bâlcu oarecare. Pe ulița aceasta, mai ales seara, când înceta lucrul pretutindeni, un formidabil furnicar de muncitori de toate neamurile, din port și din oraș, forfotea amestecată și grăbită”. Până la 1900 nu avea alte repere decât Biserica și școala calvine (1892) și Școala primară nr. 2 de băieți (1886).

A fost rebotezat *Bulevardul Carol I* (1885), *Karl Marx* (1947), *Independenței* (1990). Brăilenii îl numesc și astăzi Bulevardul Carol.

Amenajarea celor două bulevarde cu alei centrale și plantații dense trebuia să compenseze absența conținutului arhitectonic și chiar a unei direcționări vădite, prin valorificarea lor ca spațiu de promenadă. Fortificațiile cetății (zidul de incintă, șanțul și taluzul) care odinioară apărau orașul au fost transformate într-o centură verde, menită să izoleze, chiar dacă numai simbolic, pe noii orașeni de locuitorii deja asimilați, ai vechiului oraș.

În anul 1862 au fost instalate primele indicatoare cu numele străzilor și numărul proprietății.

Următoarele numerotări ale proprietăților din oraș s-au făcut în anii: 1886, 1905, 1912, 1930, 1941.

ANALIZA FONDULUI CONSTRUIT. MATERIALE ȘI SOLUȚII TEHNICE

Tipul parcelarului este rezultatul evoluției istorice a orașului, trasat în anul 1834 și definitivat până în anul 1864. A fost menținut, cu puține modificări, până astăzi.

Majoritatea clădirilor din centrul istoric al orașului Brăila datează de la sfârșitul sec. XIX, dar includ faze anterioare de construcție. Regimul de înălțime al majorității clădirilor aflate în piețe și pe arterele comerciale (Piața Traian, Strada Mihai Eminescu – 1 Decembrie 1918, Strada Brașoveni, Strada Cojocari) este: subsol, parter, unul sau două etaje și pod nelocuibil. Acestea respectă tipul caracteristic zonelor comerciale, referitor la distribuția funcțiunii spațiilor: subsolul folosit pentru pivnițe, depozite; parterul pentru prăvălie; etajul pentru locuință.

Decorațiile, în majoritatea cazurilor sunt realizate din tencuială (ancadramente, cornișă, rezalit fațadă) și urmează modelul perioadei în care au fost construite, încadrându-se stilistic în curentele historiciste. În ce privește modul de ocupare al loturilor, predomină amplasamentul cu latura îngustă la stradă, în timp ce tipologiile planimetrice și volumetrice ale clădirilor sunt asemănătoare. Sunt frecvente clădirile de tip *bară*, perpendiculară pe direcția străzii, și de tip *L*, cu latura scurtă la stradă. Între acestea apar clădirile *punct*, izolate pe lot, și clădirile de tip *U*. O raritate este tipul de clădire cu curte interioară, depistat în câteva cazuri: Fostul Hotel Atena / Continental pe Strada Roșie nr. 2, fostul Palat Administrativ și de Judecătorească din Strada Călărașilor nr. 29.

În ce privește tipologia fronturilor stradale aceasta diferă de la frontul închis, specific perimetrelor comerciale (Piața Traian, Strada Mihai Eminescu, Strada Brașoveni, Strada Cojocari, Strada Galați până la intersecția cu Strada Golești, Strada Împăratul Traian), la frontul alternant plin-gol, combinat cu clădiri gemene, alăturate sau cuplate, caracteristic străzilor cu funcționalitate rezidențială. Acestea combină amplasamentul pe aliniament cu retragerea de la aliniament (Strada Belvedere, Strada Grădinii Publice, Strada Ana Aslan, Strada Călărașilor) creând o imagine discontinuă în receptarea spațiului în profunzimea loturilor și oferind privirii o succesiune de calcane.

Un leit-motiv al arterelor principale din centrul vechi îl formează accentele verticale din arhitectura clădirilor amplasate la intersecții, având colțurile tăiate și supraînălțate de cupole.

Structural clădirile sunt construite pe fundații solide de cărămidă sau de cărămidă și piatră, cu zidărie portantă din cărămidă cu mortar de var. Grosimea zidăriei portante variază la pereții perimetrali între 60-70 cm, iar la pereții interiori, între 18-30 cm. Formatul cărămizii este de 2,7 x 13,5 x 7 cm.

La unele clădiri structura de rezistență este realizată din pereți portanți de cărămidă plină, cu arce și bolți din cărămidă peste subsol și parter.

Planșeele sunt din grinzi transversale din lemn de brad, dispuse la distanță de cca. 80 cm, rezemate pe pereții longitudinali (peste subsol) cu pardoseala perterului din dușumea din dulapi de lemn, de 5 cm grosime. Pardoseala subsolului este din

pământ. La unele clădiri plafonul peste subsol este din bolțișoare din cărămidă, așezate pe grinzi metalice.

Planșeul peste parter este tot din grinzi de lemn, transversale, rezemate pe pereții longitudinali, dar în interiorul planșeului se află un strat de moloz, de cca. 10 cm grosime, așezat pe o dușumea oarbă, de scânduri. Dușumeaua este din dulapi, iar tavanul, în mod obișnuit, din scânduri de 2 cm grosime, cu stuf tencuit cu mortar.

Pereții de compartimentare sunt din cărămidă și paiantă.

Șarpanta podului este din popi de lemn pătrați (15 x 15 cm), pane (12 x 15 cm), căpriori (12 x 12 cm) și astereală din scânduri. (dimensiunile menționate sunt frecvent întâlnite)

La unele clădiri, deasupra scării principale, acoperișul este format din arce de cărămidă și bolți semicilindrice pe schelet din lemn.

Pe celelalte străzi predomină clădirile joase, numai cu parter.

ANEXA I

Regulamentul pentru construcții întocmit de arhitectul șef al orașului Brăila, Dumitru Poenaru (1864)

Arhivele Naționale București, fond M.L.P., dosar 129, fila 162-164

Condiții după care ar urma în viitor edificiile ce se construiesc din nou în orașul Brăila.

Orașul Brăila este împărțit în 4 ocoale. Ocolul I: centrul și suburba Sf. Mihail. Ocolul II: toate celelalte străzi cu începere din marginea Dunării până în strada Bulevardului și de asemenea, strada Silistrei, București, Galați, împreună cu piețele lor, cu începere din strada Bulevardului până în Barieră. Ocolul III: strada Bulevardului până în strada Română. Ocolul IV: din strada Română până la marginea orașului.

Nimeni nu este liber să construiască cameră de locuință în lăuntru locului, până nu va avea case la față, în dreptul acelor camere ce presupune a construi în lăuntru. Se excepționează grajdurile, bucătăriile și privatele.

Sunt poprite în tot cuprinsul orașului clădirile de scânduri, calcanurile de scânduri, clădiri din nuele și învelitori din scânduri, precum și lucrarea pereților cu pământ sau chirpică (cărămidă nearsă), fiind îndatorați toți D-nii Proprietari a lucra pereții caselor cu cărămidă arsă, var și nisip și a le înveli cu olane sau metal. Pentru înlesnirea orașenilor se tolerează construcția cu lemnărie a cotețelor de păsări, cu condiția ca acestea să fie mobile și nu mai mari decât până la 5 m.p.; se tolerează învelitorile provizorii deasupra materialelor de construcții, condiționat ca îndată după săvârșirea clădirii, acestea să fie desființate, fără să li se schimbe destinația.

Sunt poprite construcțiile hrubelor sub străzi sau sub alte locuri publice precum și sub locuri învecinate, ci numai pe adevărata proprietate a fiecăruia; construcția acestor hrube va fi de zid, în grosime de o cărămidă și jumătate, cu bolta de asemeni de o cărămidă și jumătate, lucrată cu var, nisip și cărămidă de Livorno sau din orice alt oraș din străinătate sau din Țară, numai calitatea să fie ca acelei de Livorno, după modelul aflat în pretoriul municipalității; dimensiunile acestei cărămizi: 0,28

lungimea, 0,13 lățimea, grosimea 0,025 mergând cu săpătura terenului d'o dată cu întoarcerea boltei de cărămidă.

Sunt poprite în tot cuprinsul orașului fabricile de rachiu, de gaz și altele asemenea, care lucrează cu focul și produc miros urâcios și vătămător salubrității.

Sunt poprite în Ocoalele I și II morile cu cai, fierăriile, lăcătușeriile, fabricarea săpunului și a lumânărilor cu seu, iar câte asemenea clădiri se găsesc astăzi în aceste Ocoale să fie poprite cu desăvârșire de a se repara sau a se reclădi, pentru cuvântul că morile cu cai aduc vătămare proprietăților dimprejur din cauza mulțimii șoarecilor și vătămarea sănătății din cauza necurățirii ce se introduce la aceste mori, iar celelalte, nu numai că incomodează vecinătatea, dar sunt expuse adesea și la incendiu, fiind lucrare cu foc.

Se tolerează în Ocoalele III și IV, cu începere din vechiul șanț până la marginea orașului fierăriile, lăcătușeriile și fabricarea lumânărilor cu seu, cu condiția ca încăperea de lucrare să fie așezată înăuntru curții, construită de zid și cu tavan tencuit și cotlon boltit. Aceste camere vor fi izolate și în depărtare de clădirile învecinate și de hotarul vecinătății, cu câte 2 m.

Se tolerează în Ocoalele III și IV distilăriile apelor aromatice și prefacerea spiriturilor și rachiuilor, condiționat ca această lucrare să se facă și un cazan mic (4-5 vedre), așezat în camera izolată și depărtată de clădirile laterale și de hotarul vecinătății cu câte 6 m. Această cameră va fi în suprafață de maxim 12 m.p., cu zidărie și boltă în grosime de o cărămidă și jumătate, cu uși și obloane din fier.

Sunt tolerate numai în Ocolul IV morile cu cai și fabricarea săpunului, condiționat ca încăperea de lucrare să fie așezată în lăuntru curții și în depărtare de hotarul vecinătății și de clădirile înconjurătoare de câte 4 m; construirea lor poate fi în paiantă de o jumătate de cărămidă și învelitoarea cu olane sau metal.

Gropile de privată vor fi săpate de formă rotundă, în adâncime de cel puțin 3 m și lățimea de 2 m; împrejurul gropii la suprafața terenului și la fund, se va forma zidăria și bolți groase de 0,25 m; zidărie de piatră sau cărămidă de prima calitate, zidită și tencuită cu material bun și var idraulic, spre a se împiedica infiltrațiile. La aceste gropi se vor lăsa capac de curățire, căminuri de ventilație și țevi de latrine, care pot fi de tuci, de lut sau de lemn.

Când un proprietar începe o clădire din nou, este dator a împrejmui cu scânduri spre fața străzii, pe lungimea spațiului ce clădește și cu ieșire de 3 m liniari în suprafața străzii; acest spațiu va servi pentru depunerea materialului necesar la construire și pentru formarea schelelor și a scărilor necesare. Nimeni nu este liber a depune material, sub nici un motiv pe suprafața străzii, decât numai pe acest spațiu concedat.

Înălțimea acestei împrejuriri va merge treptat după înălțimea clădirii ce-și propune a construi, cu deplină soliditate, astfel ca nici trecătorii de pe stradă, nici lucrătorii să fie amenințați de accidente.

Schelele vor fi compuse din grinzi verticale, în grosime de 0,10 m în diametru la vârful, iar tulpina lor îngropată cu 1,5 m, vor fi așezate la distanță de 3 m una de alta; pe aceste grinzi se vor bate crâmpeie de piroane mari, în lungime de 0,25 m; asupra acestor crâmpeie se vor așeza grinzi orizontale, înțepenite la fiecare grindă verticală cu câte un piron de aceeași lungime; asupra acestora se va forma eșafodajul care va fi compus din piese de lemn de 0,1 m în diametru grosime și scânduri dulapi, combinate astfel încât capetele scândurilor să fie petrecute una peste alta cu câte 1 m și așezate pe lemnărie solidă. Eșafodajul va fi în lățime de 2 m, scările de suit vor fi în lățime de 1,5 m, iar înclinația lor nu va fi mai repede de 35 grade. Marginile schelelor și ale scărilor vor fi apărute prin mâner de lemn solid, înțepenite cu piroane. Lemnăria din care se compun schelele va fi din cherestea nouă, lemn tânăr, fără crăpături. Pentru edificiile de mare importanță, se va prescrie de arhitect modul formării schelelor în raport cu înălțimea clădirii.

După terminarea clădirii se va desființa împrejurirea împreună cu schelele, se va ridica molozul, se vor acoperi gropile formate în pavaj, iar la străzile nepavate se va face trotuar din nou, în lățime de 2 m.

Atât pentru clădirile cu parter cât și pentru acelea cu parter și etaj, arhitectul orașului este dator a prescrie în biletele ce se eliberează, condițiile de felul lucrării și forma fațadei.

Clădirile din cuprinsul Ocolului I

Toți pereții exteriori vor fi din zidărie, fără paiantă; doar despărțiturile între odăi pot fi din paiantă sau șipcă. Înălțimea de la suprafața terenului a fațadei clădirii fără etaj va fi de 4 m, a celei cu un etaj - de 8 m, a celei cu două etaje - de 9,5 m împreună cu lăcrămariul, având jgheaburi și urloaie scobite până la fața terenu-

lui. Ușile fațadei, la parter, vor fi de 1,2 m lățime, iar înălțimea de 2,8 m cel puțin; ferestrele, în general la fațadă vor fi de 1 m lățime și 2 m înălțime.

Clădirile din cuprinsul Ocolului II

Toți pereții exteriori vor fi din zidărie, fără paiantă, afară de despărțiturile dintre odăi, care pot fi de paiantă sau de șipci. Înălțimea de la suprafața terenului a fațadei clădirilor fără etaj va fi de 3,8 m, a celor cu un etaj de 7,6 m împreună cu lăcrimariul. Ușile la față vor fi de 1,2 m lățime și 2,6 m înălțime. Ferestrele vor avea lățimea de 1 m, iar înălțimea de 2 m.

Clădirile din cuprinsul Ocolului III

La clădirile cu un etaj, pereții la fața străzii vor fi de zidărie, fără paiantă, iar pereții interiori pot fi din paiantă de jumătate de cărămidă grosime; pentru clădirile cu etaj, pereții exteriori, toți, vor fi din zid, numai pereții interiori pot fi din paiantă sau șipci. Înălțimea fațadei clădirii fără etaj va fi de 3,7 m; a celor cu etaj - de 7,4 m împreună cu lăcrimariul. Ușile la față vor fi de 1,2 m lățime și 2,4 m înălțime. Ferestrele vor avea lățimea de 0,9 m, iar înălțimea de 2 m.

Clădirile din cuprinsul Ocolului IV

Clădirile cu parter au pereții de la fațadă de zidărie, fără paiantă, iar ceilalți pereți din paiantă de o jumătate de cărămidă grosime; cele cu un etaj au pereții exteriori de zidărie, iar cei interiori din paiantă sau șipcă. Înălțimea fațadei clădirii fără etaj va fi de 3,6 m; a celor cu etaj - de 7,2 m împreună cu lăcrimariul. Ușile de la față vor avea 1,2 m lățime și 2,4 m înălțime. Ferestrele vor avea lățimea de 0,8 m, iar înălțimea de 1,6 m.

Meșterul însărcinat cu lucrarea va garanta prin înscris atât pentru faza condițiilor prescrise în bilet precum și că în tot timpul lucrului va avea cea mai de aproape îngrijire la săparea terenului, facerea schelelor și protejarea clădirilor învecinate, căci pentru orice nenorocire întâmplată va fi responsabil. În cazul în care proprietarul nu va da materialul necesar meșterului, acesta va opri lucrarea și va face cunoscut Primăriei.

Pentru paza cu rigurozitate a celor de mai sus, se vor întocmi biletele de clădiri, tipărite pe jumătate cu condițiile privitoare asupra fiecărui ocol, iar pe cealaltă jumătate se va scrie felul clădirii, în raport cu condițiile de mai sus. Aceste bilete se vor subscrie de Primar și de arhitectul orașului.

D. Poenaru, 7 noiembrie 1864

7. MONUMENTE ISTORICE

1. Situl arheologic din *Zona fostei cetăți a Brăilei*, cuprinsă între Bd. Panait Istrati (fost Sulina) - Bd. Cuza - str. Sergent Tătaru - Vadul Cazărmii - Vadul Schelei – faleza Dunării, datat secolele XI – XVI, cod LMI 2004: BR-I-s-B-02050
2. Monument arheologic *Cetate*, în zona cuprinsă între Bd. Panait Istrati (fost Sulina) - Bd. Cuza - str. Sergent Tătaru - Vadul Cazărmii - Vadul Schelei - faleza Dunării, datat secolele XVI-XIX, cod LMI 2004: BR-I-m-B-02050.01
3. Necropolă, în zona cuprinsă între Bd. Panait Istrati (fost Sulina) - Bd. Cuza - str. Sergent Tătaru - Vadul Cazărmii - Vadul Schelei – faleza Dunării, datat secolele XI-XVI, cod LMI 2004: BR-I-m-B-02050.02
4. Situl arheologic din *Zona fostei Mitropolii a Proilavei*, din cartierul *Biserica Veche*, cuprins între Bd. Cuza, Calea Călărașilor, strada Împăratul Traian, faleza Dunării, datat în secolele XVI – XIX, cod LMI 2004: BR-I-s-B-02051
5. Așezare din cartierul *Biserica Veche*, cuprins între Bd. Cuza, Calea Călărașilor, strada Împăratul Traian, faleza Dunării, datat în secolele XVI – XIX, cod LMI 2004: BR-I-m-B-02051.01
6. Necropolă din cartierul *Biserica Veche*, cuprins între Bd. Cuza, Calea Călărașilor, strada Împăratul Traian, faleza Dunării, datat în secolele XVI – XIX, cod LMI 2004: BR-I-m-B-02051.02
7. Silozurile *Anghel Saligny*, amplasate pe malul stâng al Dunării, lângă Bazinul Docurilor, datat 1887 – 1891, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02061
8. Sit arheologic și Rezervație de arhitectură și urbanism, *Centrul istoric al municipiului Brăila*, zona cuprinsă între Bd. Cuza și Dunăre, cu străzile: Calea Călărașilor, Malului, Veche, Gheorghe Marinescu, Justiției, Pensionatului, Vapoarelor, Danubiului, Rubinelor, Pietrei, Florilor, Mărăști, Orientului, Anghel Saligny, Bastionului, Școlilor, R. S. Campiniu, Frumoasă, Rozelor, Petru Maior, Mihail Sebastian, Ana Aslan, Constantin Hepites, Bd. Cuza, Brașoveni, Roșie, Fragilor, Băii, Pomilor, Cojocari, Tâmplari, I. L. Caragiale, N. Bălcescu, Catolică, Mașinilor, C. A. Rosetti, Împăratul Traian, Belvedere, Oituz, Neagră, Edmond Nicolau, Dimitrie Bolintineanu, Golești, Fortificației, Cetății, Albă, N. Grigorescu, Zidari, Albiei, Albastră, Grădinii Publice, Cazărmii, Citadelei, Militară, Mare, Mărfurilor, Mercur, Ancorei cu 10 magazii, Debarcaderului cu 5 magazii, Vadul Sergent Tătaru, Vadul Schelei cu 4 magazii, Bd. Panait Istrati, Bateriei, Mărăști, Galați, Piața Traian, Piața

Poligon, Mihai Eminescu, Polonă, Mărășești, Colței, datare în secolele XI-XIX, cod LMI 2004: BR-II-s-A-02062

9. *Casa Nedelcu Chercea*, strada 1 Decembrie 1918, nr. 52, datată 1898, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02063

10. *Fosta Școală de băieți*, strada Ana Aslan, nr. 8, datată 1890, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02064

11. *Biserica Sfântul Nicolae*, strada Ana Aslan, nr. 10, datată 1860 – 1865, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02065

12. *Casa Jean Troianos*, strada Ana Aslan nr. 11, datată 1910, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02066

13. *Casa Chercea*, strada Ana Aslan, nr. 42 – 44, datată 1910, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02067

14. *Casa Embiricos*, strada Belvedere nr. 1, datată 1912, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02068

15. *Casa Pericle Economu*, strada Bolintineanu nr. 7, datată 1900, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02069

16. *Casa Suliotis*, strada Bolintineanu nr. 16, datată 1900, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02070

17. *Institutul Sancta Maria*, strada R. S. Campiniu nr. 21, datată 1898, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02071

18. *Clubul Copiilor*, strada R. S. Campiniu, nr. 30, datată 1925, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02072

19. *Casa Varlaam*, strada I. L. Caragiale, nr. 3, datată 1912, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02073

20. *Casa M. Balter*, strada Catolică, nr. 15, datată 1900, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02074

21. *Sediul Filialei Brăila a Băncii Naționale*, Calea Călărașilor, nr. 2, datată 1886, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02075

22. *Biserica Buna Vestire*, Calea Călărașilor, nr. 3, datată 1863 – 1872, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02076

23. *Palatul Asigurărilor Sociale*, Calea Călărașilor, nr. 12, 1936 – 1937, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02077

24. Vechiul Palat Administrativ și Judecătoresc, Calea Călărașilor, nr. 29, datat 1891, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02078
25. Hruba *Pulberăria Nouă*, strada Cetății nr. 43, datată 1812 – 1814, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02081
26. Palatul *Lyra*, strada Cojocari, nr. 21, datat 1924, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02082
27. Liceul Sanitar, Bd. Cuza, nr. 71, datat 1912, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02084
28. Baia comunității evreiești, Bd. Cuza, nr. 73, datat 1922, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02085
29. Casa Solomon, Bd. Cuza, nr. 74, datată 1900, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02086
30. Casa Dr. Nicolae Robitu, Bd. Cuza, nr. 77, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02087
31. Casa Cristescu, Bd. Cuza, nr. 91, datată la sfârșitul secolului al XIX-lea, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02088
32. *Casa Învățătorilor*, Bd. Cuza, nr. 107, datată 1900, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02089
33. Casa Toff, Bd. Cuza, nr. 159, datată 1900, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02090
34. Casa Țane – Babeș, Bd. Cuza, nr. 161 – 163, datată 1900, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02091
35. Casa Fanciotti, Bd. Cuza, nr. 173, datată 1925, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02092
36. Colegiul Național *Nicolae Bălcescu*, Bd. Cuza, nr. 182, datat 1885 – 1886, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02093
37. Fosta Bancă Agricolă, strada Danubiului, nr. 8, datată 1900, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02094
38. BCR – Filiala Brăila, strada Danubiului, nr. 12, datată 1910, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02095
39. Ansamblul de arhitectură *Strada Mihai Eminescu – 1 Decembrie 1918*, până la intersecția cu strada Griviței, datat în secolul al XIX-lea, cod LMI 2004: BR-II-a-A-02096
40. Hotelul *Rally*, azi Teatrul *Maria Filotti*, strada Mihai Eminescu, nr. 2, datat 1896, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02097
41. Casa Gheorghe Gussi, strada Fortificației, nr. 23, datată 1892, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02099
42. Hanul Malcoci, strada Galați, nr. 21, datat 1864, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02100

43. Farmacia Faltis, strada Galați, nr. 29, datată 1899, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02101
44. Casa V. Ștefănescu, strada Golești, nr. 29, datată 1899, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02102
45. Casa Cavadia, strada Grădinii Publice, nr. 4, datată 1910, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02103
46. Castelul de apă, în Grădina Publică, datat 1912, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02104
47. Poterna, în Grădina Publică, datată în secolul al XVIII-lea, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02105
48. Palatul Societății de Asigurări *Generala*, strada Împăratul Traian, nr. 8, datat 1910, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02111
49. Biserica *Sfinții Apostoli Petru și Pavel, Sfânta Paraschiva*, strada Petru Maior, nr. 24, datată 1872 – 1894, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02112
50. Casa Panteli, strada Mărășești, nr. 3, datată 1912, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02113
51. Casa A. Teodorescu, strada Mărășești, nr. 22, datată 1890 – 1921, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02114
52. Casa turcească, strada Orientului colț cu strada Justiției, nr. 192, datată la începutul secolului al XIX-lea, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02115
53. Casa Marcheto, strada Pensionatului, nr. 3, datată 1900, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02117
54. Societatea Română de Asigurări din Brăila, azi Biblioteca Județeană Panait Istrati, Piața Poligon, nr. 4, datată la sfârșitul secolului al XIX-lea, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02120
55. Casa Alexiu, strada Polonă, nr. 14, datată 1910, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02121
56. Casa Irimia, strada Polonă, nr. 22, datată 1912, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02122
57. Casa Popeea, strada C. A. Rosetti, nr. 1, datată 1900, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02123
58. Casa Manos, strada C. A. Rosetti, nr. 2, datată 1912, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02124
59. Hotel Atena, strada Roșie, nr. 2, datat 1860, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02125
60. Școala Greacă, strada Rubinelor, nr. 2, datată 1903, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02126

61. Moara Violatos, strada Anghel Saligny, nr. 1 A, datată 1898, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02127
62. Gara Fluvială, strada Anghel Saligny, nr. 4, datată 1906 – 1907, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02128
63. Casa Constantinescu, strada Școlilor, nr. 26, datată 1925, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02129
64. Biserica Sfântul Arhanghel Mihail, Piața Traian, datată la începutul secolului al XVIII-lea, cod LMI 2004: BR-II-m-A-02130
65. Ansamblul de arhitectură și urbanism Piața Traian, datat secolul al XIX-lea, cod LMI 2004: BR-II-a-A-02131
66. Marele Hotel Hugo, Piața Traian, nr. 12, datat în 1890, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02132
67. Moara Likiardopulos, Vadul Rizeriei, nr. 2, datată 1911 – 1912, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02133
68. Statuie. *Nud*, autor Ion Jalea, în Grădina Publică, datată 1960, cod LMI 2004: BR-III-m-B-02140
69. Statuie. *Extaz*, autor Constantin Baraschi, în Grădina Publică, datată 1960, cod LMI 2004: BR-III-m-B-02141
70. Bust. *Panait Istrati*, autor Oscar Han, în Grădina Publică, datat 1968, cod LMI 2004: BR-III-m-B-02142
71. Grupul statuar *Traian*, autor Take Dimo Pavelescu, în Piața Traian, datat 1904 – 1906, cod LMI 2004: BR-III-m-B-02144
72. Fântâna arteziană, în Piața Traian, datată 1892, cod LMI 2004: BR-III-m-B-02145
73. Ceasul public, în Piața Traian, datat 1909, cod LMI 2004: BR-III-m-B-02146
74. Casa Leonte Moldovan, strada Ana Aslan, nr. 21, datată 1912, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02148
75. Casa Dumitru Panaitescu Perpessicius, strada Cetății, nr. 70, reconstruită în anul 1970, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02149
76. Casa Eugen Schileru, Bulevardul Cuza, nr. 180, datată 1920, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02150
77. Casa General Moise Groza, strada Frumoasă, nr. 9, datată la sfârșitul secolului al XIX-lea, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02155

78. Casa memorială Panait Istrati, în Grădina Publică, datată la sfârșitul secolului al XIX-lea, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02157
79. Casa Ana Aslan, strada Dr. Constantin Hepites, nr. 1, datată la sfârșitul secolului al XIX-lea, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02159
80. Locanta *Kir Leonida*, strada Malului, nr. 1, datată la sfârșitul secolului al XIX-lea, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02160
81. Casa Petre Ștefănescu-Goangă, Piața Poligon, nr. 2, datată la sfârșitul secolului al XIX-lea, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02167

8. ALTE CLĂDIRI CU VALOARE ISTORICĂ

- PROPUNERI -

1. Biserica *Înălțarea Domnului (Bulgărească)* Bulevardul Al. I. Cuza, nr.136
A fost construită de comunitatea bulgară între anii 1868 - 1882, fiind sfințită în Duminica Floriilor a anului 1882.

Biserica are planul de tip longitudinal, sub formă de corabie, cu turla octogonala pe naos, sprijinită pe pandantivi, absida semicirculară la răsarit și turnuri clopotniță pe latura de apus. În fața intrării, marcând platforma de acces, se afla un portic format din câte două rânduri de coloane foarte înalte, cu plinte geometrice și socluri suple, încununată de un fronton. Planul bisericii a fost întocmit de arhitectul italian Bonomelli. Spațiul este unitar, diferențierea între naos și pronaos se realizează la nivelul bolții semicilindrice prin arcade masive.

Terenul pe care a fost ridicată biserica a fost donat de Hagi Varvara Veleva în 1870; Alți ctitori ai lăcașului sunt: Toni Hristof, Ivan Balkanski, Anghel Ivanof și Gh. Gaiu, consemnați pe placa de marmură aflată deasupra intrării în biserică.

După numele ctitorilor cei mai importanți, biserica mai are un al doilea hram, Sfânta Varvara și Sfântul Vasile.

Biserica ocupă o suprafață de 388 mp, iar dimensiunile lăcașului sunt: lungimea de 35 m, lățimea de 16 m și înălțimea de 23 m. Stilul arhitectonic este eclectic, cu influențe italiene, care se observă mai ales la coloanele de la interior și exterior, executate din zidărie de cărămidă. Este o construcție din zidărie de cărămidă, având fundație din piatră spartă, legată cu mortar; șarpanta este din lemn, rezemându-se pe bolți, iar învelitoarea este din tablă zincată. Învelitoarea inițială, din tablă de cupru, a fost confiscată de armata germană în timpul primului război mondial. Structura pereților contur este completată la interior cu două șiruri de pilaștri din zidărie de cărămidă, prevăzută cu tiranți metalici pe care se sprijină arce. În exterior sprijinul se realizează prin coloane angajate care asigură rezemarea arcelor. Trebuie remarcat faptul că este o arhitectură impunătoare sub aspectul volumetriei și al proporțiilor.

Biserica nu are pictură și nu a fost vreodată pictată.

După 1940, când comunitatea bulgară a fost desființată iar în oraș a rămas doar populația îmbătrânită, biserica a fost părăsită. Din anul 1955, imobilul a intrat în jurisdicția Departamentului Cultelor al Patriarhiei Ortodoxe Române, respectiv al Episcopiei Dunării de Jos.

După această dată încep să se facă unele reparații, biserica aflându-se într-o stare avansată de degradare. Arhitectura a suferit efectul tasărilor neuniforme ale terenului de fundare și al seismelor din ultimii ani. În prezent se constată fracturi mari pe axul longitudinal, în pereții transversali și în elementele structurale transversale, fracturi în pereții longitudinali, în zona golurilor și la registrele de deasupra ferestrelor, cu aspect de împărțire a corpului principal în blocuri izolate, fisuri și dislocări la bolți, fisuri ale arcelor în zona de cheie, fisuri în zona de soclu.

Recent au început lucrările de consolidare a bisericii, contractate de o firmă de construcții din Brăila.

S-a început cu o consolidare a corpului bisericii, propunându-se soluția sistemului de centuri și stâlpi, amplasați la colțuri și în zonele de joncțiune cu elementele structurale transversale. Sistemul de consolidare propus a fost aplicat la interior și la exterior; în același timp s-au rezolvat și zonele cu fisuri prin injectare cu mortar, respectiv prin refacerea zidăriei prin țesere .

Din memoriul tehnic al documentației de consolidare a bisericii Înălțarea Domnului reiese că se vor mai executa, în continuare, următoarele intervenții: cămășuirea cu beton armat a turnurilor clopotniță, consolidarea turlei de pe naos, propunându-se consolidarea elementelor verticale prin introducerea la exterior a unor stâlpi cu secțiune poligonală, care să asigure preluarea eforturilor suplimentare în caz de seism; consolidarea bolților duble de pe naos, altar și pronaos prin suprabetonarea acestora; consolidarea arcelor în partea inferioară, pe trei laturi , prin cămășuire și implicit pe stâlpii de susținere până la fundație; repararea șarpantei și a învelitorii de tablă; refacerea trotuarului din jurul clădirii și refacerea rigolelor .

Lucrarea de consolidare se desfășoară cu greutate și datorită achiziționării materialelor de construcție de către preotul paroh, din banii strânși cu greu de la enoriașii bisericii.

Motivul real pentru care acest lăcaș de cult ar trebui inclus în Lista monumentelor istorice este valoarea artistică incontestabilă și, mai ales, valoarea memorialistică. De acest loc și spațiu se leagă istoria comunității bulgare. Ca o dovadă a acestei situații stă mărturie icoana Sfântului Trifon, patronul spiritual al grădinarilor, donată bisericii de breasla grădinarilor. Se spune că de 1 februarie, de ziua sfântului, toți grădinarii din oraș, bulgari, dar nu numai, veneau să se roage pentru prosperitatea lor. S-a pecetluit pentru totdeauna acesta sărbătoare într-o inscripție pe icoana sfântului: *această icoană este făcută pe cheltuiala societății grădinarilor din Brăila – 16 ianuarie 1893*. Breasla dogarilor a donat bisericii icoana Sfintei Marina.

De la înființare până în anul când s-a autodizolvat, comunitatea bulgară a desfășurat o activitate intensă pe plan economic, social, dar mai ales în plan cultural și religios. În tot acest răstimp biserica a jucat un rol determinant.

2. Biserica *Adormirea Maicii Domnului* a cultului ortodox, strada Unirii, nr. 220. Prima biserică a fost zidită din piatră și cărămidă între anii 1844-1847, cu aprobarea Episcopului Chesarie al Buzăului, în timpul domniei lui Gh. Bibescu.

În anul 1895, biserica a fost distrusă de un incendiu; în același loc, cu binecuvântarea episcopului Partenie, a fost construit un paraclis din lemn în care s-a slujit până la zidirea actualei biserici. Aceasta a fost întemeiată la 31 mai 1909 și terminată la 27 aprilie 1914, an în care a fost și sfințită.

La edificarea bisericii au contribuit arhitectul Mihai S. Nicolescu, constructorul D. R. Dumitrescu și pictorul V. C. Robea, menționați pe pisania aflată deasupra intrării în biserică.

Planul bisericii este de tip triconc, cu absida altarului semicirculară, având o turlă centrală pe naos și două turnuri clopotniță amplasate pe latura de vest. Stilul arhitectonic este cel traditional bizantin, cu detalii decorative neoromânești. Dimensiunea bisericii nu impresionează ca în cazul celorlalte biserici din oraș, având cote modeste: 17 m lungime, 7m lățime și înălțimea de 8m. Biserica are o zidărie tradițională din cărămidă, având fundație de piatră; este acoperită cu tablă. Pictura în ulei, în stil neoclasic, este realizată de V. C. Robea, care a pictat și biserica *Sf. Apostoli Petru și Pavel* din oraș. În anul 1936 pictura, care era afumată, a fost „spălată”.

Locașul de cult a suferit avarii importante după cutremurul din 1940. Astfel că la interior au apărut fisuri profunde în structura pereților, care au afectat implicit și pictura bisericii, iar la exterior turlele – clopotniță au fost grav avariate; ele au fost demolate în întregime și refăcute în anul 1958.

Starea de conservare a bisericii este foarte bună în prezent.

Biserica *Adormirea Maicii Domnului* s-a ridicat în mijlocul celei mai vechi mahalale locuite de negustorii români, din dorința acestora de a avea propriul lor lăcaș de închinăciune. Târgoveții și celelalte pături sociale își iau rolul de ctitori, nu numai datorită faptului că edificiul în sine corespundea unor nevoi spirituale adânc resimțite, ci în același timp, ca un mod de culturalizare, de socializare, în conformitate cu cerințele vremii și ale puterii lor financiare. Acest tablou al lăcașelor de cult, născute în vechile sau mai noile mahalale ale orașului - port, arată o obște solidară, implicată în viața religioasă, socială, culturală .

3. Biserica *Luterană*, B-dul Al I. Cuza, nr. 23

A aparținut cultului evanghelic-luteran. În prezent are hramul *Sfântul Spiridon* și este folosită de cultul ortodox, înlocuind astfel biserica cu același hram, demolată în anii comunismului.

O datare exactă a întemeierii bisericii luterane nu există dar se presupune că s-ar fi construit odată cu școala, în anul 1885, preoții luterani fiind și institutorii școlii.

Arhitectura bisericii este în stil neogotic. Planul ei este tip sală cu un turn clopotniță și un vestibul pe vest. Turnul se dezvoltă pe înălțime, având către bază formă patrată și spre partea superioară retrăgându-se și căpătând o formă octogonală; acoperișul turnului este de formă piramidală și este învelit cu tablă. În vestibul se află scara de acces spre turnul - clopotniță. Deasupra intrării în nava bisericii există o mica tribuna.

Inițial nava bisericii a fost boltită semicilindric, bolta fiind din caramidă legată cu mortar de var, pe structură de lemn. Acum boltirea nu mai este vizibilă, plafonul este îndreptat cu mortar. Deasemnea, se remarcă prezența rozasei pe peretele vestic, a ferestrelor arcuite sub forma de ogiva, elemente definitorii pentru stilul gotic.

Decorația fațadelor, mai ales a fațadei principale, dă o anumită prețiozitate bisericii; colonetele semiîncastrate, cu capiteluri decorate cu elemente vegetale, descriu nișe terminate în arc frânt, ritmând foarte frumos fațada.

Deasupra portalului, într-un gol al fațadei, unde se afla probabil tot o rozasă se află acum un mozaic cu hramul de astăzi al bisericii. Portalul central este mult simplificat, având doar niște profile în loc de decor .

Biserica este construită din zidărie de cărămidă pe fundație din piatră. Piatra se mai regăsește și în decorul fațadelor.

În anul 1986 biserica se afla într-o stare avansată de degradare. În același an s-a hotărât transferul bisericii, cultului ortodox.

Consolidarea clădirii se află în curs de desfășurare. Din expertiza tehnică efectuată în 1997, reiese că degradările structurale au fost determinate de tasarea terenului de fundare și de evenimentele seismice produse în timp.

Astfel s-au considerat a fi necesare intervenții de mărire a suprafeței de rezemare a fundațiilor, de sporire a rigidității clădirii în zona fundațiilor, prin cămășuire pe porțiuni limitate, cu beton, care leagă blocurile de beton de centurile de soclu, de realizarea a centurilor de beton, la interior și exterior, de îmbunătățire a comportării la sarcinile seismice a elementelor de zidărie, prin încorporarea unor sâmburi și planșee de beton (în zona turnului și balconului), de consolidare a șarpantei prin montarea de profile metalice, de reparare a trotarului perimetral, cu accentuarea pantei de scurgere a apelor meteorice și de refacere a finisajelor și a decorației.

Biserica luterană are calități artistice care atrag privitorul încă de la intrare. Din punct de vedere memorialistic aceasta are indubitabil o mare valoare de reprezentare. Ca și în cazul comunității bulgare, comunitatea germană a dispărut; s-a păstrat numai lăcașul de închinăciune, care astăzi stă mărturie a existenței germanilor în Brăila. Preotul paroh al cultului ortodox din această biserică mărturisește că mai există din vechea comunitate germană câțiva membri foarte în vârstă, care frecventează biserica.

4. Biserica armenească cu hramul *Sfânta Maria*, str. Galați nr. 10.

Prima biserică a comunității armenilor a fost ridicată în 1828, din lemn, pe actuala stradă I.L. Caragiale colț cu strada Galați (vizavi de actuala biserică). În 1843

aceasta a ars în întregime. Vis-a-vis de fosta biserică se afla o casă de paiantă, donată bisericii armene, care provizoriu a devenit casă de rugăciune.

În 1868, comunitatea a primit ca donație un teren, aflat lângă casa de rugăciune, iar la 1 mai 1869 a fost așezată temelia noii biserici, terminată după trei ani. La 4 iulie 1871 biserica s-a sfințit, primind hramul Sfânta Maria.

Biserica are plan de tip central cu absida altarului semicirculară, având o cupolă pe nava centrală și un turn – clopotniță pe fațada de vest. Arhitectura edificiului este deosebită pentru că respectă modelul arhitecturii armeanne, dar volumetria și decorația, în acest caz, sunt mult simplificate. La exterior găsim motivul frontonului semicircular, care marchează limitele navelor laterale, făcând ușor de citit locul lor în arhitectura bisericii. Această soluție plastică se reia și pe celelalte fațade, în combinație și cu alte elemente (pe fațada de vest deasupra frontonului semicircular se ridică silueta turnului clopotniță, care pare fragil în opoziție cu masivitatea corpului bisericii). Pe fațade mai apar ca elemente decorative rozasele, împrumutate din repertoriul goticului. Ușa din lemn sculptat cu simbolul crucii, al luminii și întunericului, impresionează prin simplitate și prin frumusețe.

Ca tehnică de construcție biserica folosește tehnica tradițională a zidăriei de cărămidă, la exterior fiind placată cu piatră, fundația de asemenea este din piatră. Dimensiunile bisericii sunt destul de modeste.

În mod cert această biserică are valențe artistice aparte, fiind unică în contextul spațiului urbanistic al Brăilei, și o mare valoare memorialistică, fiind singurul martor al existenței comunității armenilor la Brăila, încă din timpul ocupației otomane.

Terenul pe care s-a construit biserica a fost donat de Maria și Hagi Ovanea Bosnechian; la ridicarea bisericii au contribuit mulți credincioși armeni, printre care și fostul consul al Rusiei la Brăila, Boscoff, cu 20 000 de cărămizi.

În timpul primului război, când Brăila a fost ocupată de nemți și cei mai mulți dintre armeni s-au refugiat către Moldova, biserica a rămas în paragină, iar din 1931, când temelia bisericii a cedat, aceasta a fost pentru o vreme închisă. Comunitatea a reușit, în cele din urmă, să strângă colecte pentru renovarea ei.

În 1934, industriașul Grigore Bervizeanu, din Galați, a făcut o reparație capitală bisericii, la interior și exterior, și a construit în locul casei de paiantă din curte o casă parohială din zid.

Biserica s-a mai reparat în 1973, din fondurile donate Episcopiei armene din București de bogătașul Alec Manuchian .

5. Biserica romano – catolică cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*, strada Galați nr. 17-19

În anul 1835 abatele franciscan Bernard Fontaneli ia în primire parohia comunității catolice de la Brăila. El locuia într-o casă închiriată, în care era instalată și capela. În anul 1837, același prelat a obținut de la Minister un loc de cimitir. Încurajat de acest succes, a mai cerut de la domnitorul Alexandru Vodă Ghica și un loc pentru biserică. Răspunsul fiind favorabil, pe locul obținut construiește o capelă și o casă pentru locuința preotului. Capela cu hramul *Adormirea Maicii Domnului* avea dimensiuni modeste: lungimea de 15m, lățimea de 5, 25m și înălțimea de 4m. În anul 1850, capelei ii sunt adăugate două turnuri laterale, unde s-au așezat clopotele. În 1851, preotul primește de la Roma ajutor bănesc pentru biserică.

În timpul preotului Ambrosie Bogdanfi, care preia parohia catolică în anul 1853, se mărește capela pentru a deveni mai încăpătoare. Această construcție formează nucleul actualei biserici catolice, terminată în anul 1855, când a fost și sfințită. Dimensiunile bisericii sunt: lungimea de 15m, lățimea de 9m, iar înălțimea de 6m la interior. Deasupra intrării se adaugă un turn clopotniță.

În 1872 biserica primește de la Munchen un orologiu cu 4 cadrane, care a fost montat pe fațadele turnului – clopotniță.

În 1925 casa parohială și biserica sunt renovate, iar între anii 1925 - 1928 bisericii i se adaugă șase vitralii. În 1931, biserica primește în dar un altar din piatră și marmură, lucrat în Franța, donat de familia Jaques Vuccino. Actuala casă parohială a fost construită de Preotul Ioan Knosala, tot el fiind acela care a adus și statuile ce împodobesc astăzi biserica: *Inima lui Iisus*, *Maica Domnului*, *Sf. Iosif*, *Sf. Anton* și cele 14 reliefuri *Calea Crucii*, lucrate la Stuflesser.

Biserica este construită în stil romanic, din zidărie masivă de cărămidă și este acoperită cu un acoperiș în două ape, din tablă. Planul bisericii este de tip sală, cu un vestibul pe est și un turn – clopotniță așezat central, cu absida altarului, de formă poligonală la exterior și semicirculară la interior, spre vest. Fațadele exterioare sunt simple, ritmul fiind schimbat doar de prezența ferestrelor cu partea superioară

semicirculară. Ritmul este dat și de jocul volumetriilor arhitecturii. Plafonul bisericii este pictat cu scena *Înălțării* și un decor vegetal, destul de ambiguu executat. Central, în dreptul altarului se află icoana *Fecioarei Maria*, o icoană pictată în stilul renașterii italiene, ce are o anumită prețiozitate.

Deși este o arhitectură austeră, fără elemente decorative deosebite, totuși prin istoria ei, prin stilul arhitectural reprezentativ pentru cultul romano - catolic, biserica catolică din Brăila merită atenția cuvenită. Unicitatea acestui lăcaș de cult constă în tipologia arhitecturii bisericii în relația cu contextul arhitecturii centrului istoric al Brăilei.

Cea care primează însă, este valoarea memorialistică. Comunitatea catolică a fost mereu implicată în viața spirituală a bisericii. Din donațiile enoriașilor catolici, care erau nu numai italieni – catolici, ci și maghiari și germani, s-a construit în timp biserica de astăzi. Și acum comunitatea catolică din Brăila are destui membri activi (există seminar catolic, casă de copii orfani) care continuă opera de spiritualizare, de educare, de ajutorare. Lângă biserică a existat și o școală unde, la început, educatorii erau chiar preoții bisericii. Cu timpul, în oras s-au înființat mai multe școli de fete și școli de băieți în limba maghiară și în limba germană, pentru copiii catolicilor.

6. Biserica calvină, Bulevardul Independenței, nr. 213.

Terenul pe care s-a ridicat biserica a fost cumpărat de comunitatea maghiară reformată în anul 1888, de la Gh. Protopopescu, fiind absolut necesar să se ridice o biserică și o școală ale comunității, pentru că enoriașii de cult calvin nu erau bine

Primiți în capela catolică și în școlile catolice din oraș, frecventate până atunci. Există date care atestă faptul că au funcționat o capelă și o școală ungare încă din 1862, în care activa predicatorul calvin Czelder Marton. Catolicii aveau situații de conflict cu protestanții - calvini din pricina faptului că în cazul căsătoriilor mixte, pastorul calvin oficia cununia, fără să respecte restricțiile impuse de religia catolică și astfel mulți dintre enoriașii catolici erau convinși să treacă la cultul calvin.

Actuala biserică calvină a fost construită în 1892, când pastor al comunității calvine era Heinrich Hentze.

Biserica este construită în stil neogotic. Clădirea este din zidărie de cărămidă și piatră, având dimensiuni modeste: lungimea de 17 m, lățimea de 7 m și înălțimea de

9m . Planul bisericii este de tip sală cu un turn clopotniță așezat deasupra unui vestibul la est, iar la vest o absidă a altarului de formă poligonală atât la interior cât și la exterior. În vestibulul de la intrare există și scara de acces în turnul – clopotniță. Turnul clopotniță dispus pe axul median al fațadei principale are o formă paralelipedică, ce se termină cu un acoperiș piramidal foarte înalt. Pe latura de răsărit a navei, în zona superioară, se află tribuna; pe pereții laterali, la interior, se află dispuse coloane adosate în stil neoclasic, având rol decorativ; bolta navei este semicilindrică, de același tip cu bolta navei de la biserica luterană. Pe pereții laterali sunt dispuse ferestre cu terminație în arc frânt. Plastica fațadelor este simplă, ritmul fiind dat de liniile frânte și de suprapunerea volumelor arhitecturii.

Sistemul de acoperire, separat pentru fiecare volum al bisericii, este din tablă.

Starea de conservare a bisericii este bună. Deși contemporană cu biserica luterană și având elemente stilistice comune, biserica calvină se deosebește de aceasta prin absența decorației. Și în acest caz, componentele identitare și religioase devin viabile în cazul unei posibile clasări a edificiului. Ca și în cazul celorlalte comunități, și maghiarii protestanți au urmărit aceleași scopuri: educație, cultură și religie .

Comunitatea maghiară de cult protestant – calvin nu mai are membri la Brăila, biserica fiind împrumutată cultului penticostal.

7. Templul Coral al cultului mozaic, strada Petru Maior, nr. 13.

Clădirea a fost construită pe locul vechii sinagogi *Frankiche Schul*, ridicată între anii 1820 - 1825, pe un teren cumpărat de evreul de origine spaniolă, Bohoricu Cohen, pe Ulița Ovreiască.

Templu Coral, construit în 1863, este cel mai mare dintre cele șapte câte au existat la Brăila în secolul al XIX-lea (sinagoga *Grosse Schul* – construită în 1836, sinagoga *Schneidergesellen* – a croitorilor, ridicată în 1892, sinagoga azilului de bătrâni *Marpe Lenefeș*- ridicată în 1888, sinagoga *Hasidim* - datând din 1893, sinagoga *Sacră* – 1891, *Sinagoga Meseriașilor Tâmplari* – nu se cunoaște data fondării și *Sinagoga Meseriașilor de toate breslele*).

Astăzi nu se mai păstrează decât Templul Coral.

Clădirea este în stil maur cu influență bizantină (prezența turlei). Planul este de tip sală, cu un vestibul la vest și o turlă modestă pe centrul sălii. Are dimensiuni

modeste, este din zidărie masivă din cărămidă, cu fundație de piatră. În prezent întreaga turlă este învelită cu tablă, inclusiv fețele laterale, iar acoperișul este tot din tablă. Fațadele exterioare sunt simple, decorația se reduce la o rozasă cu steaua lui David, simbolul iudaic, dispusă central pe fațada de est. Ritmul monoton al fațadelor este întrerupt de prezența ferestrelor ce au ca decor steaua lui David. La interior se află două balcoane, în partea de sus a pereților laterali, sprijinite pe pilaștri subțiri de lemn. Tavanul și turla au un decor pictat foarte simplu, cu simboluri iudaice.

Starea de conservare a edificiului este bună, de întreținerea lui ocupându-se comunitatea evreiască, al cărei sediu se află vis-a-vis de templu. În prezent mai există 165 de membri ai comunității evreiești, care se ocupă de păstrarea și ducerea mai departe a tradițiilor iudaice.

Comunitatea evreiască nu era segregată de restul orașului așa cum se întâmpla în orașele din Europa, în acele vremuri, și asta o dovedește numărul mare de evrei aflați la Brăila și faptul că li s-a permis să se așeze în centrul localității, să aibe multe proprietăți și tot așa de multe lăcașuri de rugăciune.

Pentru evrei sinagoga are un rol dublu în viața lor: casă a adunării obștești și lăcaș de învățătură. De aceea evreul este sfătuit să-și aibe casa aproape de sinagogă.

ANSAMBLURI CU VALOARE ISTORICA SI ARTISTICA

Propunem protejarea străzilor care au păstrat mărturii ale evoluției istorice atât în forma, dimensiunile și gradul de ocupare al parcellarului cât și în tehnica, stilul și decorația clădirilor: *strada Galați* până la intersecția cu Bulevardul Cuza, *strada Călărașilor* până la intersecția cu Bulevardul Cuza, *strada Brașoveni*, *strada Danubiului*, *strada Împărat Traian*, *strada Golești*, *strada Ana Aslan*, *strada Grădinii Publice*.

Aceste ansambluri conservă un fond construit datând de la jumătatea secolului al XIX-lea până în perioada interbelică. Arhitectura lor ilustrează schimbarea mentalității asupra vieții urbane a secolului al XIX-lea, care a condus treptat la o separare a existenței private de cea socială, a locuinței de prăvălie sau birou. Ele ilustrează un model de locuire în care valoarea individuală se exprimă prin excepțional și remarcabil, de la decorația fațadelor până la amenajarea interioarelor.

9. MONUMENTE ISTORICE AFLATE ÎN AFARA CENTRULUI ISTORIC AL ORAȘULUI

1. Casa Nedelcu Chercea, strada 1 Decembrie 1918, nr. 52, datată 1898, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02063
2. Palatul Agriculturii, Calea Călărașilor, nr. 58, datat 1923 – 1929, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02079
3. Spitalul Comunal Brăila, azi Spitalul Sf. Pantelimon, Calea Călărașilor, nr. 125, construit în etape în anii 1884, 1923, 1935, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02080
4. Cazarma Artileriei, strada G-ral Eremia Grigorescu, datată 1885, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02106
5. Ansamblul Strada G-ral Eremia Grigorescu nr 1 – 13, între Bulevardul Cuza și Strada Plevnei, datat la sfârșitul secolului al XIX-lea, cod LMI 2004: BR-II-a-B-02107
6. Școala generală nr. 6, strada G-ral Eremia Grigorescu, nr. 23, datată 1923, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02108
7. Liceul de Fete, azi Colegiul Național Gh. M. Murgoci, Bd. Independenței nr. 4, datat 1890, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02110
8. Casă, Piața Independenței nr. 1, datată la începutul secolului XX, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02109
9. Școala Normală de Fete, azi Spitalul Sf. Spiridon, strada Pietății, nr. 1, datată 1923 – 1927, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02118
10. Școlile Primare Comunale Spiru Haret, Șoseaua Parcului, nr. 2, datată 1923 – 1925, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02116
11. Fabrica de bere R. H. Muller, strada Plevnei, nr. 173, datată 1872 – 1873, cod LMI 2004: BR-II-m-B-02119
12. Statuia Caporal Erou Constantin Mușat, Calea Călărașilor, 1927, cod LMI 2004: BR-III-m-B-02139
13. Statuia Sergent Erou Ecaterina Teodoroiu, Bd. Independenței, 1928, cod LMI 2004: BR-III-m-B-02143

14. Bustul Nedelcu Chercea, strada Deva, nr. 2, 1928 – 1929, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02151
15. Bustul Ana Chercea, strada Deva, nr. 2, 1928 – 1929, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02152
16. Obelisc (1916 – 1919), strada Deva, nr. 2, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02153
17. Cimitirul Eroilor turci, Șoseaua Focșani, 1936, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02154
18. Școala generală nr. 11, strada Griviței 328, datată la sfârșitul secolului al XIX-lea, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02158
19. Osuarul ostașilor români căzuți în Moldova în Primul Război Mondial, strada Pietății, nr. 17, în Cimitirul Sf. Constantin, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02161
20. Monumentul soldaților italieni (1914 – 1918), strada Pietății, nr. 17, în Cimitirul Sf. Constantin, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02162
21. Bustul Ioan Suliotis, strada Pietății, nr. 17, în Cimitirul Sf. Constantin, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02164
22. Bustul George Florescu, strada Pietății, nr. 17, în Cimitirul Sf. Constantin, cod LMI 2004: BR-IV-m-B-02165
23. Cimitirul Eroilor (1916 – 1919), strada Pietății, nr. 17, în Cimitirul Sf. Constantin, cod LMI 2004: BR-IV-s-B-02166

10. PERSONALITĂȚI ȘI LOCURI

1. ANA ASLAN

(1 ianuarie 1897 – 20 mai 1988)

Renumerele Anei Aslan este legat de cercetările sale în domeniul endocrinologiei și al farmacologiei, în special de produsele geriatrice apreciate în toată lumea: Gerovital, Aslavital. A fost șef de secție la Institutul de Endocrinologie, din București (1949-1958), iar, din 1958, director al Institutului Național de Geriatrie și Gerontologie, din București.

Ana Aslan a fost și membru al Academiei de Științe, din New York, al Uniunii Mondiale de Medicină profilactică și igienă socială, membru de onoare al Centrului European de Cercetări Medicale Aplicative, membru în Consiliul de Conducere al Asociației Internaționale de Gerontologie, membru al Societății Naționale de Gerontologie din Chile, președintă a Societății Române de Gerontologie etc.

Sub conducerea Anei Aslan, s-a înființat Institutul de Geriatrie din București, primul de acest fel din lume, al cărui mod de organizare a fost recomandat de Organizația Mondială a Sănătății (OMS) pentru toate institutele similare.

A urmat cursurile liceului „Nicolae Bălcescu” și a locuit, împreună cu familia, într-un imobil inchiriat, pe **strada Hepites Constantin, nr. 1**.

(Foto 1, 2)

2. ANTON BACLABASA

(21 februarie 1865 – 2 octombrie 1899)

Scriitor, traducător, ziarist, un „pamfletar neobosit” (G. Călinescu), părintele lui *Moș Teacă*, Anton Bacalbașa a rămas în istoria literaturii române cu proza inspirată din viața cazonă.

Conform unor documente din epocă, a locuit pe **strada Portului, nr. 13** și pe **strada Teatrului, nr. 14**.

3. VASILE DEMETRESCU BRAILA

(1 ianuarie 1876 – 4 februarie 1941)

Medicul Vasile Demetrescu Brăila a fost unul dintre luptătorii acerbi pentru întregirea statului național, fie că s-a aflat în fruntea Consiliului Național Studentesc, fie ca deputat în Parlamentul României (între anii 1912 și 1935). A fost decorat cu ordinul „Steaua României” cu panglică de „Virtute Militară”, pentru faptele de luptă din Dobrogea (1916), și cu „Legiunea de Onoare” în grad de ofițer, a guvernului francez, pentru susținerea cauzei aliaților.

A locuit în Brăila pe strada **Polonă, nr. 18.**

(Foto 3)

4. PETRE ȘTEFĂNESCU GOANGĂ

(13 martie 1902 – 5 septembrie 1973)

Vocea lui Petre Ștefănescu Goangă a răsunat pe scenele operelor din țară, dar și din Belgia, Franța, Olanda, Spania, Ungaria, Bulgaria, Germania, interpretând roluri din opere celebre de Verdi, Wagner, Musorgski, Leoncavallo, Ceaikovski. În ultima parte a vieții a fost profesor la Conservatorul „Ciprian Porumbescu” din București.

În Brăila, a locuit în **Piața Poligon, nr. 2.**

(Foto 4, 5, 6)

5. CONSTANTIN C. HEPITES

(25 noiembrie 1804 – 7 august 1890)

Medic și farmacist, conducătorul Serviciului Sanitar al județului Brăila, primar al orașului (1837-1842; 1849-1851), peședinte al Comitetului de inițiativă pentru înființarea Bibliotecii și Muzeului din Brăila.

6. ȘTEFAN C. HEPITES

(17 februarie 1851 – 15 septembrie 1922)

Fizician și meteorolog, membru al Academiei Române, vicepreședinte al acestui for (1910-1913; 1919-1921); a înființat prima stație meteorologică românească (1878) și prima stațiune meteorologică la București (1884); a realizat, în colaborare, prima hartă magnetică a României, de numele lui legându-se și înființarea primelor

stațiuni seismologice din țară, unde a început observațiile sistematice în 1892. A elaborat un catalog al cutremurelor dintre 1838-1892, publicat în limbile română și franceză (1893).

Casa Hepites se află pe strada **Hepites Constantin, nr. 1.**

(Foto 7)

7. MOISE GROZA

(2 februarie 1844 – 9 aprilie 1919)

General de divizie, cu o bogată carieră militară, specializat în topografie și geografie, ginerele lui Iacob Mureșanu, Moise Groza s-a implicat puternic în lupta pentru desăvârșirea unității naționale.

A fost președintele Societății Românilor de peste Munți. Cunoscător al limbii germane, a fost acceptat la curtea regală în calitate de consilier militar.

În 1907, când a fost trecut în rezervă, s-a stabilit în Brăila, unde a locuit pe strada **Frumoasă, nr. 9.**

(Foto 8, 9)

8. LEONTE MOLDOVAN

(6 februarie 1865 – 19 septembrie 1943)

Avocat și publicist, profesor de istorie la Liceul „Nicolae Bălcescu”, deputat al liberalilor brăileni, președinte al Senatului, după 1918. A scos ziarul *Lupta națională* (1893-1895), iar în 1904, ziarul *Orientarea*. A locuit pe strada **Eliberării (Ana Aslan), nr. 21.**

(Foto 10, 11)

9. MINA MINOVICI

(30 aprilie 1858 – 25 aprilie 1933)

Medic legist și farmacist, fondator și director al Morgii din București și al Serviciului Antropometric din București, profesor de medicină legală și decan al Facultății de Medicină din București, director general al Serviciului Sanitar al României, Mina Minovici este fondatorul școlii românești de medicină legală.

A locuit în Brăila pe strada Regală, actualmente, **Mihai Eminescu, nr. 2.**

(Foto 12)

10. EUGEN SCHILERU

(13 septembrie 1916 – 10 august 1968)

Scriitor, critic și istoric de artă, publicist. Director al Bibliotecii Academiei Române (1948-1951), profesor de estetică la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”. A locuit în Brăila pe b-dul **Al. I. Cuza, nr. 180**.

(Foto 13)

11. DUMITRU PANAITESCU PERPESSICIUS

(21 octombrie 1891 – 29 martie 1971)

Istoric literar, critic, scriitor. A întemeiat Muzeul Literaturii Române și revista *Manuscriptum*. Cu o impresionantă activitate în domeniul istoriei și criticii literare, Perpessicius este realizatorul inegalabil al ediției critice a operei eminesciene. A fost membru corespondent al Academiei Române (1945) și, mai apoi (1957) membru titular al aceleiași instituții. S-a născut și a copilărit pe strada **Cetății, nr. 70**.

(Foto 14, 15)

12. NEDELCU CHERCEA

(7 iulie 1857 – 25 martie 1946)

Mare om de afaceri, mare ctitor și filantrop. A fost preocupat de realizarea unor edificii în folosul comunității. A construit paraclisul și biserica Sf. Mina din cartierul care-i poartă numele și, tot aici, Școala Primară Nedelcu și Ana Chercea. A renovat biserica Sf. Arhangheli și a construit clopotnița acesteia, a dotat o sală de curs cu tot mobilierul necesar la Liceul de Fete (azi, Colegiul Național „Gh. Munteanu Murgoci”), a donat clădirea de pe str. Regală nr 36 pentru amenajarea unui dispensar (pe imobil se mai păstrează inscripția) și a plătit dotarea acesteia cu mobilier.

În oraș, există mai multe clădiri pe frontispiciile cărora se află înscris numele familiei Nedelcu Chercea.

(Foto 16, 17, 18)

13. BASIL MUNTEANU

(9 noiembrie 1897 – 1 iulie 1972)

Istoric și critic literar, filolog, membru al Academiei Române. A fost, de asemenea, profesor de literatură comparată la Facultatea de Litere din București. A scris cu egală ușurință în limba română și în limba franceză. Este autorul *Panoramei literaturii române contemporane*, scrisă inițial în limba franceză (*Panorama de la littérature roumaine contemporaine*), publicată în 1938, ulterior tradusă în mai multe limbi europene. Volum este, de fapt, cea mai cunoscută istorie literară a literaturii române în străinătate.

14. DUMITRU IONESCU

(24 iunie 1846 – 1919)

Primar al Brăilei, mare filantrop, a lăsat Primăriei Brăila („legatară universală a întregii averi”), una dintre cele mai importante donații ale timpului. Lasă prin testament importante sume de bani pentru construirea catedralei orașului în Piața Sf. Arhangheli, pentru construirea unui spital în Piața Nordului și totodată donează comunei imobilul teatrului, azi Teatrul „Maria Filotti”, din Piața Traian.

Regele Carol I i-a conferit, în octombrie 1909, Ordinul “Coroana României”, în grad de comandor, pentru merite deosebite (ca “părinte al urbei”), iar brăilenii, în semn de recunoștință, au dat numele său Pieței Sf. Arhangheli (azi, Piața Traian)

În 1919, avea domiciliul pe str. **Cazărmii, nr. 6.**

(Foto 19)

15. PANAIT ISTRATI

(10 august 1884- 16 aprilie 1935)

Descoperit de Romain Rolland, la începutul anilor '20, Panait Istrati a devenit cu o rapiditate uluitoare unul dintre cei mai cunoscuți scriitori ai lumii.

Născut la Brăila, dintr-o mamă româncă și un tată grec, Panait Istrati și-a scris opera, cu puține excepții, direct în franceză, păstrând însă atmosfera, gândirea și particularitățile de limbaj ale culturii române.

Este “scriitorul român de expresie franceză” – cum o spune chiar el – situat în afara oricăror interese de grup sau de partid: o dovedesc acuzele de “vândut” dreptei sau stângii, o dovedește atitudinea sa de după călătoria în Rusia sovietică și, de

asemenea, colaborarea din ultimii ani ai vieții la o publicație a dreptei extreme, *Cruciada Românismului*. Idealul sau de umanitate este aureolat de iubirea de oameni și de libertate. Acea liberate despre care Panait Istrati spunea că “este singurul bun pământesc căruia trebuie să-i sacrificăm totul: bani, glorie, sănătate, viață și chiar propria noastră libertate”

Multe case din Brăila îi păstrează amintirea, fie acelea în care a locuit în perioada copilăriei, împreună cu mama sa, fie cele în care a lucrat, mai târziu, fie cele în care a locuit, în perioadele când s-a întors în orașul natal.

(Foto 20, 21, 22, 23)

16. GHEORGHE NAUM

(17 aprilie 1907 – 15 mai 1968)

Gravor, pictor, unul din cei mai subtili gravori ai școlii românești. Lui Gh. Naum i se datorează „configurarea peisajului brăilean și impunerea lui în arta plastică națională” (Ana Maria Harțușche). A fost, alături de Sorin Manolescu și Mihai Gavrilov, fondator al grupului „Dunărea de Jos”, membru fondator și secretar al filialei din Brăila a U.A.P. A expus pe simezele multor galerii din țară și de peste hotare, iar lucrările sale se află în muzeele de artă din București, Sibiu, Galați și Brăila. A locuit pe strada **Unirii, nr. 38**.

(Foto 24, 25)

17. MIHAIL SEBASTIAN

(18 octombrie 1907 – 29 mai 1945)

Pe numele său adevărat Iosif Hechter a făcut studii universitare de drept și filozofie la București. Prozator, dramaturg și publicist, Mihail Sebastian a fost descoperit de Nae Ionescu, președintele comisiei sale de bacalaureat, a fost invitat de acesta să colaboreze la revista *Cuvântul*, unde s-a împrietenit cu Mircea Eliade.

A publicat mai multe romane, *Orașul cu salcâmi*, *Accidentul*, *De două mii de ani*. Sebastian s-a impus în literatura română ca dramaturg cu piesele de teatru *Steaua fără nume*, *Jocul de-a vacanța*, *Ultima oră*.

În Brăila, a locuit la mai multe adrese, cea mai cunoscută fiind cea situată pe bdul Al. Ioan Cuza, din imediata apropiere a actualului magazin Winmarkt.

(Foto 26, 27)

Pentru Foto 1-27, vezi *Anexa Foto*

Foto 1

Foto 2

Foto 3

Foto 4

Foto 5

Foto 6

Foto 7

Foto 8

Foto 9

Foto 10

Foto 11

Foto 12

Foto 13

Foto 14

Foto 15

Foto 16

Foto 17

Foto 18

Foto 19

Foto 20

Foto 21

Foto 22

Foto 23

Foto 24

Foto 25

Foto 26

Foto 27

11. PLANTAȚII

A. OPERAȚIUNI URBANISTICE IMPORTANTE (PARCELĂRI, AMENAJARE DE SUPRAFETE PLANTATE...)

Organizarea parcurilor și grădinilor brăilene, precum și plantarea străzilor cu arbori, s-a realizat îndeosebi după anul 1829, adică, după eliberarea Brăilei de sub turci. Aceste spații verzi, erau create în interesul îmbunătățirii condițiilor de recreere, de odihnă „a cetățenilor urbei, erau menite pentru distracțiune și salubritate (igienă) publică” (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila., Fond Primăria, dosar 18/1884, f. 551).

Spațiile verzi din zona veche a Brăilei - zona istorică centrală - organizate înainte de anul 1900 și care există și în prezent, sunt:

1. **Grădina Publică** (proiectată în anul 1833), care are o vechime de 174 ani de la proiectarea ca grădină-parc, și 148 ani de la începutul plantării cu arbori.
2. **Grădina Poligon** (proiectată în anul 1883),
3. **Grădina Mică din Piața Traian** (proiectată în anul 1860),
4. **Bulevardul Alexandru Ioan Cuza și Bulevardul Panait Istrati**, precum și
5. **străzile: Ana Aslan, Golești, Campiniu, ș.a.**

B. CONCLUZII REFERITOARE LA VECHIMEA CONSTRUCȚIILOR ȘI AMENAJĂRILOR URBANE (STRĂZI, PLANTAȚII, PIEȚE) ȘI LA EVOLUȚIA URBANISTICĂ A LOCALITĂȚII.

1. **Grădina Publică (Grădina Mare)** - a fost proiectată în anul 1833, dar lucrările propriu-zise, de amenajare, au început prin decizia de la 1 August 1857 (foto nr. 1). În luna Martie 1858, a fost întocmit un plan de împrejmuire a grădinii, iar

plantarea cu arbori s-a realizat în cursul anului **1859**, grădinar fiind dl. Anton Chelaru.

Ca și în alți ani, și în luna Martie **1870**, cu „ocazia primăverii urmând a face mai multe îmbunătățiri prin plantațiuni de arbori și florării la grădina Publică din această Urbe întreținută de onorabila Primărie”, la solicitarea grădinarului, s-au adus la grădină 100 care cu pământ (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 77/1869-1872, f 20).

În anul 1872, se face o nouă împrejmuire a grădinii Publice (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 54/1858, dosar 11/1866).

În anul **1889**, s-a făcut o nouă cerere pentru schimbarea pământului, pentru „îmbunătățiri și ameliorări” în grădină, precum și pentru înlocuirea unor arbori „foarte bătrâni, mai ales Acacii (salcâmi)”, cu arbori tineri (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 28/1888, file: 68, 68v, 69).

Pământul pentru plantațiile de arbori, a fost întotdeauna o mare problemă pentru grădinarii brăileni (și la Grădina Publică, dar și la Grădina Mică și mai ales la Poligon solul conținea foarte mult pietriș, care a trebuit să fie schimbat cu pământ vegetal). Atunci când vorbim de aceste spații verzi, trebuie să ne gândim și la efortul depus, cu mulți ani în urmă, pentru înființarea lor și apoi pentru întreținere. Din documentele aflate la Arhivele Naționale, observăm că în fiecare an se plantau arbori în număr destul de mare în grădini și pe străzi, dar în același timp se arăta și numărul de arbori uscați sau ruți de animalele care umblau libere pe străzi.

În anul **1889-1890**, s-au plantat în Grădina Publică (*foto nr. 2,3*), arțari, ulmi, platani, plopi, tei, mesteceni, carpeni, fagi și frasini (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 28/1888, f.125). Dintre aceste exemplare ar putea face parte, frasinul și platanul, pe care noi i-am propus spre a fi ocrotiți, dar mai sunt și alte exemplare de arbori din vechea plantație, ca de exemplu: Robinia pseudacacia, Acer pseudoplatanus, Acer negundo, Fraxinus excelsior, Ulmus glabra, Sophora japonica, ș.a.

În prezent, în Grădina Publică (*foto nr. 4,5*), vegetează arbori și arbuști, care aparțin genurilor: Acer, Catalpa, Tilia, Betula, Robinia, Aesculus, Salix, Quercus, Gleditschia, Fraxinus, Platanus, Thuja, Taxus, Paulownia, Ligustrum, Phyladelphus, ș.a. Dintre aceste exemplare, multe sunt plantate în ultimii 20-30 de ani (stejar, castan,

platan, salcâm, tisa – *foto nr. 6*). Dintre arborii plantați înainte de anul 1900, unii sunt aproape uscați, în special exemplarele de salcâm (*foto nr. 7*). De aceea s-ar recomanda o „igienizare” și realizarea de noi plantări în această grădină. De asemenea, se poate organiza un rozariu, deoarece grădinarii dinaintea de anul 1900, se ocupau foarte mult cu obținerea de noi soiuri de trandafiri, prin altoirea de măceși, în serele grădinii (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 29/1881, fila 53; dosar 18 /1884, fila 70). La Grădina Publică, cu 50-100 de ani în urmă nu se punea problema zonelor umbrite. În prezent, arborii fiind destul de înalți, un rozariu s-ar putea organiza în zona Muzeului „Panait Istrati” sau pe latura estică a grădinii, latura ce privește către Dunăre.

Dintre arborii care ar trebui ocrotiți în mod deosebit, sunt: **Fraxinus excelsior** (la intrarea în grădină, dinspre Bdul. Panait Istrati – *foto nr. 8, 9*) și **Platanus acerifolia** (pe aleea ce duce la fosta secție de Etnografie, a Muzeului Brăilei – *foto nr. 4*). Mai putem aminti 1-2 exemplare de Sophora, Fraxinus, Ulmus, ș.a., dar acestea ar putea fi ocrotite toate împreună, în cadrul **Grădinii Publice, care are o vechime de 174 ani de la proiectarea ca grădină-parc, și 148 ani de la începutul plantării cu arbori.**

2. Grădina din Piața Poligon (*foto nr.10*). În anul **1863** s-a făcut pavarea Pieței Poligon. În anul 1869, piața era „cea mai frumoasă și din centrul Orașului”(Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 18/1863-1869, f.1), iar în anul **1883**, s-a realizat grilajul de lemn și **grădinița** din piață („pe o întindere de 1256 metri pătrați”, dosar 57/1883-1889, f. 8). Plantarea arborilor s-a făcut sub îndrumarea grădinarului Adolf Birk abia prin anii **1887-1888**, deoarece solul conținea mult pietriș care a trebuit să fie înlocuit cu pământ negru (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 57/1883-1889, f. 24,32).

În anul 1921, Grădina Poligon a fost împrejmuită cu „stâlpi de beton și tuburi de fier” (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 62/1921, f.24).

În prezent, în jurul Grădiniței Poligon (*foto nr. 11, 12, 13*), vegetează aproximativ 20 exemplare de arbori: castani, tei și arțari. Spațiul destinat plantării de specii ornamentale, în anul 2007, s-a transformat în „teren viran”. Terenul s-a

degradat, au avut loc niște scufundări de teren, în așa fel încât tot spațiul grădinei este plin cu gropi, buruieni, iar bustul lui Nae Ionescu (1890-1940), este amenințat să se prăbușească (*foto nr. 14, 15*).

Pentru anul viitor, ar trebui luate măsuri urgente în ceea ce privește întreținerea acestei grădini. Trebuie avut în vedere și faptul că, pentru a ajunge în Grădina Publică, la Bibliotecă, la Liceul Economic, la Casa Perpessicius, etc. se trece prin această grădină, care în prezent nu poate să inspire trecătorilor decât tristețe, nostalgie, păreri de rău... Și are totuși grădinița, 124 de ani de la primele plantări, și sunt 138 de ani de când brăilenii o considerau cu mândrie, una din cele mai frumoase grădini din Brăila.

3. Grădina Mică (Grădina din Piața Sfinții Arhangheli, Dumitru Ionescu, Tiriptic, V.I. Lenin sau Traian) – a fost proiectată în anul **1860** (*foto nr. 16, 17, 19, 20*).

În anul **1839**, s-a întocmit un plan de împrejmuire a Bisericii Sf. Arhanghel Mihail, plan care s-a pus în aplicare în anul **1843**. La 11 Iunie 1859, arhitectul orașului Brăila întocmește un „Deviz pentru împrejmuirea Pieței Bisericii Sf. Mihail cu paramaclîc și 4 porți” (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 36/1859-1861, fila 3).

În Grădina Mică, s-au plantat în anii **1860, 1861** în special **salcâmi**. Nu s-au prins toți, pentru că în fiecare an se făceau noi plantări, așa cum s-a întâmplat și în anul 1868, când se cere și repararea grilajului „...din prejurul grădinii din piața Sf. Arhanghel care a început a se ruina încât prin mai multe părți a lăsat trecerea liberă vitelor care cauzează stricăciuni plantațiilor” (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 52/1868-1875, fila 35).

În anul **1868**, Grădina Mică era numită: “Grădina Libertății din curtea bisericii Sf. Archangheli”. Grădina Mică era îngrijită de grădinarul Anton Chelaru de la Grădina Publică, dar avea și un custode în anul 1868, pe dl. Tudorache Ivanovici, care se ocupa direct de plantațiile acestei grădini. (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 52/1868-1875, file:35, 57, 58).

În Martie **1870**, s-a întocmit un „Proiect pentru prefacerea și reparația pavajelor dupe stradele orașului Brăila și dupe Piața Sf. Archangel” (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 17/1870-1874, fila 20).

În anul **1879**, se propune refacere împrejurii Grădinei Sf. Archangel, iar „noua împrejmuire a grădinei să fie construită într-un mod cu totul alt fel decât cea existentă care era de scânduri de brad; - pe lângă acestea, noua împrejmuire nu intră în categoria lucrărilor provizorii și de aceea o cheltuială deși mai mare se face însă pentru un timp îndelungat”(Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 51/1879, fila 1). Astfel, în Mai 1879, se face un „Devis –pentru construirea unui grilaj de fier pe lungime de 375,50m cu baza de zidărie”.

În anii 1880-1882, s-au plantat arbori în jurul grădinii. În anul 1900, grădinarul I. Verescu solicită pentru „**grădina mică, 300 Pomi de esență rășinoasă**” (foto nr. 18), precum și arbuști de **lemn câinesc** pentru formarea gardului viu, pe lângă grilaj (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 56/1900, fila 149).

În prezent (*foto nr. 21*), în această grădină vegetează arbori plantați în ultimii 20-30 de ani (*Prunus serrulata*, *Cercis siliquastrum*, *Pinus strobus*, *Abies concolor.*, *Malus sp.*, *Paulownia tomentosa*, *Albizia sp.*, *Tilia sp.*, *Magnolia sp.*, ș.a.), dar sunt și arbori ce aparțin vechilor plantații din anii 1890-1900 (*Pinus nigra*, *Picea abies*, *Taxus baccata*). Exemplarele de pin și molid, sunt „sufocate” de hederă (*Hedera helix* - *foto nr. 24*), care s-a dezvoltat foarte mult, ajungând până în coroana arborilor „gazdă”.

Dintre arborii ocrotiți, în această grădină este **Taxus baccata (tisa)**, situat în centrul grădinii (specie ocrotită în România, de la sămânță la arborele adult), *foto nr. 22, 23*.

Se observă și în această grădină, exemplare care prezintă ramuri uscate sau chiar toată partea superioară a coroanei. Grădina fiind foarte frecventată, și traversată zilnic de sute de cetățeni, a fost de obicei bine îngrijită. Anul 2007 însă, fiind un an deosebit de secetos, a afectat mult și spațiile verzi. Chiar dacă s-au făcut și stropiri artificiale, vegetația în general, și arborii în special, au avut de suferit (urmările se observă: ramuri uscate, frunze arse și îngălbenite înainte de vreme, unele specii de ulm și conifere s-au uscat complet, etc. Ex. *foto nr. 25*).

4. Străzile pe care întâlnim arbori seculari, propuși spre a fi ocrotiți, sunt: str. Rubinilor (*Taxus baccata*), str. Campiniu (*Quercus robur*), str. Ana Aslan (*Platanus acerifolia*), str. Golești (*Platanus acerifolia*), Calea Călărașilor (*Platanus acerifolia*), Bdul. Panait Istrati (*Platanus acerifolia*) și Bdul. Alexandru Ioan Cuza (*Ulmus glabra*), ș.a.

Bulevardul Alexandru Ioan Cuza (foto nr. 26, 27, 28), este trecut în vechiul plan al orașului Brăila din anul 1834, dar pe atunci doar în stare de proiect. În anul **1865**, s-a aprobat de către Minister, pavarea „străzii Bulevardului”, iar porțiunea nou pavată de pe mijlocul străzii Bulevardului, să poarte numele de „**Aleiul Cuza**”. În anii **1865-1867**, s-au plantat pe strada Bulevardului **ulmi** și **salcâmi** (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 59/1862-1870, f. 64, 144, 182).

În anul **1870** este pus în lucru un nou „Proiect pentru îmbunătățirea Bulevardului”, ce consta în repararea șoselei pavate, dar și completarea plantației de arbori (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 59/1862-1870, f. 220).

Strada Mihai Eminescu (str. București, str. Regală, str. Republicii), înainte de anul 1900, dar și după aceea (foto nr. 29), a fost plantată cu salcâmi cu coroana rotundă (așa cum este salcâmul de pe str.Frumoasei colț cu str. Bastionului – foto nr. 43). Se pare că a fost singura specie mai rezistentă (pentru această stradă), pentru că de fiecare dată când se făceau plantări pe străzile din oraș, se plantau arbori și pe str. Regală (platani, salcâmi, ș.a.), dar nu se prindeau. Cu 25 de ani în urmă, au fost scoși cu totul și acei salcâmi cu coroana rotundă (foto nr. 30, 31). Pentru viitor, pe str. M. Eminescu, se pot încerca și alte variante, cu arbori exotici, cu conifere, dar cel mai sigur de obținerea unei plantații reușite, ar fi folosirea acelor salcâmi altoiți, cu coroană rotundă (*Robinia pseudoacacia* var. *bessoniana*).

Pe strada Ana Aslan (Eliberării), pe strada Golești sau pe Bdul. P. Istrati, sunt mai mulți platani dintre care 9 sunt ocrotiți prin Hotărârea Nr. 11/Septembrie 1979. Plăcuțele fixate pe acești arbori, s-au deteriorat cauzând chiar rănirea arborilor (foto nr. 35). Majoritatea acelor plăcuțe au căzut, fiind necesară repunerea lor și găsirea unei

metode mai bune de fixare pe arbori. De asemenea, trebuie tratate și astupate, câteva scorburi ale platanilor de pe str. Ana Aslan și P. Istrati.

În Brăila, s-au plantat în perioada 1860 – 1910, multe specii de arbori, dar cele mai folosite au fost speciile: **salcâm, platan, ulm**. De exemplu, în anul 1862, primăria Brăila a cumpărat „**600 Pomi dintre care 400 ulmi și 200 salcâmi pentru plantația străzii Bulivardului și piața Sf. Arhangheli** din această Urbă...” (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 59/1862, f. 136, dosar 60/1862, f. 20).

În septembrie 1901, s-au plantat **platani** pe străzile Golești (38), Călărași (23), Regală (50), Grădina Mare (100), Grădina Poligon (15), ș.a.(Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 56/1900, f.177; dosar 76/1901, f.28).

În anul **1903**, grădinarul I. Verescu face un raport către primăria orașului Brăila, prin care arată că „atât bulevardele cât și toate celelalte locuri unde au fost posibil a se planta cu **salcâmi** s-au complectat; au rămas numai străzile: Regala, Stu. Nicolae, Golești, Călărași, Victoria și Deputăției, cu un număr total de **165 pomi** și la care trebuiesc **platani**” (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 43/1903, f.46).

În anul 1905, se plantează **salcâmi** (scoși din pădurea grădinei Monumentului) și **platani** de la București (35-str. Călărașilor; 58-str. Regală; 15-str. Stu. Nicolae; 22-str. Golești; 150-fața misițiilor,ș.a.), în total un număr de 333 platani, 439 salcâmi și 14 plop (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 33/1905, f. 32, 33).

După cum observăm azi, **platanii** nu s-au aclimatizat ușor în orașul nostru. Din cei peste 290 de platani, plantați în Grădina Publică (perioada 1889-1904), vegetează azi, în apropierea statuii lui Panait Istrati, un singur platan din vechile plantații. Dintre platanii plantați în grădina Poligon sau pe strada Regală, azi nu vegetează nici un singur exemplar. Acest lucru, ne îndreptățește să dorim, o dată în plus, ocrotirea unui număr cât mai mare din platanii care vegetează în zona veche a Brăilei, în special pe străzile Ana Aslan, Călărașilor, Panait Istrati, Golești.

După anul 1900, speciile de arbori plantați în grădini, încep să se diversifice mai mult, să se planteze și specii exotice, și conifere. De exemplu: în anul 1906, grădinarul I. Verescu, cere înlocuirea unui număr de 574 arbori uscați. Acești „pomi urmează a fi plantați în toamna viitoare , parte **salcâmi** scoși din pădurea grădinei

Monument, iar parte de alte esențe, aduși de la pepiniere de Comerț. Ca îmbunătățiri în această direcție ar trebui: Gardurile vii de la Știi. Arhangheli și Stu. Gheorghe completate; Planul **grădinii mici** schimbat și decorată numai cu **brazi** ce avem plantați în grădina mare și Monument,...etc.” (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria, dosar 39/1906, f.126).

C. CONCLUZII REFERITOARE LA ELEMENTELE CARE NECESITĂ PROTECȚIE ȘI LA NATURA ACESTORA.

Având în vedere vechimea grădinilor, speciile de arbori care vegetează în aceste spații, precum și greutățile întâmpinate de-a lungul anilor, pentru a se forma și a evolua aceste spații verzi, propunem:

- refacerea celor 3 grădini: Grădina Publică, Grădina Poligon și Grădina Mică -
 - curățarea sau chiar îndepărtarea arborilor uscați, din grădini dar și de pe străzile menționate;
 - repararea fântânilor din Grădina Publică și Grădina Mică;
 - înlocuirea pământului în zonele cultivate și astuparea gropilor apărute (ex. Grădina Poligon);
 - tratarea arborilor propuși spre a fi ocrotiți (platanii de pe str. Ana Aslan, str. Panait Istrati);
 - plantarea străzii M. Eminescu (Regala), cu salcâmi altoiți, cu coroana rotundă (Robinia pseudoacacia var. Bessoniana);
 - repunerea tăblițelor indicatoare, pe arborii propuși spre a fi ocrotiți;
 - înființarea unui rozariu în Grădina Publică sau în Grădina Poligon.

Unele dintre speciile de arbori amintiți, **sunt ocrotite** pe plan local prin **„Hotărârea Nr. 11 din 29 Septembrie 1979 privind îmbunătățirea activității de protecție a mediului înconjurător, în județul Brăila”**: Fraxinus excelsior (Grădina Publică), Taxus baccata (Grădina Mică din Piața Traian și str. Rubinilor, nr.8), Platanus acerifolia (5 exemplare – str. Ana Aslan nr.3, 15, 21, 46 și Casa de Modă; 1 exemplar –str. Golești, nr 53; 1 exemplar – Școala Nr.16 „Vasile Băncilă”, Bd. Panait

Istrati), *Quercus robur* (str. Campiniu, nr. 36). Alte specii sunt **propuse** spre a fi ocrotite: *Platanus acerifolia* (Grădina Publică, Calea Călărașilor), *Ulmus glabra* (Bd. Alexandru Ioan Cuza), ș.a.

1. *Taxus baccata* (tisa) – Grădina Mică din Piața Traian (foto nr. 22, 23):

- *vârsta*: de aproximativ 120-130 ani
- *diametrul tulpinei*: 0,58m
- *înălțimea*: de aproximativ 10m
- *diametrul coroanei*: aproximativ 14m.

2. *Taxus baccata* (tisa) – str. Rubinilor, nr.8 (foto nr. 40):

- *vârsta*: de aproximativ 120-130 ani
- *diametrul tulpinei*: 0,57m
- *înălțimea*: de aproximativ 16m
- *diametrul coroanei*: aproximativ 8-9m

3. *Fraxinus excelsior* (frasin) – Grădina Publică (foto nr. 8, 9):

- *vârsta*: de aproximativ 130-150 ani
- *diametrul tulpinei*: 1,02m
- *înălțimea*: de aproximativ 26m
- *diametrul coroanei*: aproximativ 14m

4. *Platanus acerifolia* (platan) – 7 exemplare, str. Ana Aslan (foto nr. 32, 33, 34):

- *vârsta*: de aproximativ 120 - 130 ani
- *diametrul trunchiului*: între 1,04m și 1,34m
- *înălțimea*: de aproximativ 32 la 37m
- *diametrul coroanei*: aproximativ 20 la 26m

5. *Platanus acerifolia* (platan) – Bd. Panait Istrati, Școala „Vasile Băncilă” (foto nr. 37):

- *vârsta*: de aproximativ 130-140 ani
- *diametrul trunchiului*: 1,21m
- *înălțimea*: de aproximativ 17m
- *diametrul coroanei*: aproximativ 22 m, scorbura de astupat, pe o ramura

6. *Platanus acerifolia* (platan) – str. Golești, nr. 45 (foto nr. 36):

- *vârsta*: de aproximativ 130-140 ani

- *diametrul trunchiului*: 1,22m
- *înălțimea*: de aproximativ 25m
- *diametrul coroanei*: aproximativ 21m

7. Quercus robur (stejar) – str. Campiniu, nr. 36 (foto nr. 38, 39):

- *vârsta*: de aproximativ 130-140 ani
- *diametrul tulpinei*: 1,19m
- *înălțimea*: de aproximativ 21m
- *diametrul coroanei*: aproximativ 25m

8. Ulmus glabra (ulm de munte) – Bd. Alex.I. Cuza, nr. 44 (foto nr. 42):

- *vârsta*: de aproximativ 130 ani
- *diametrul tulpinei*: 1,12m
- *înălțimea*: de aproximativ 32m
- *diametrul coroanei*: aproximativ 22m

9. Ulmus glabra (ulm de munte) – Bd. Alex.I. Cuza, nr. 50

- *vârsta*: de aproximativ 130 ani
- *diametrul tulpinei*: 0,89m
- *înălțimea*: de aproximativ 30m
- *diametrul coroanei*: aproximativ 19m

10. Platanus acerifolia (platan) – Grădina Publică (foto nr. 4):

- *vârsta*: de aproximativ 120 ani
- *diametrul tulpinei*: 0,73m
- *înălțimea*: de aproximativ 18m
- *diametrul coroanei*: aproximativ 12m

11. Platanus acerifolia (platan) – Calea Călărașilor, nr. 15 (foto nr. 41):

- *vârsta*: de aproximativ 120 ani
- *diametrul tulpinei*: 0,98 m
- *înălțimea*: de aproximativ 20m
- *diametrul coroanei*: aproximativ 16m.

BIBLIOGRAFIE:

- Buculei, Toader, *Vasile Demetrescu-Brăila. Omul și faptele sale*, Brăila, Ed. Istros, 1998
- George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1973
- Petre Pintilie, *Brăila*, Ed. Tineretului, București, 1966
- *** *Mihail Sebastian interpretat de...*, antologie, prefață, tabel cronologic și note de Anatol Ghermanschi, Biblioteca critică, Editura Eminescu, 1981
- Dorina Grăsoiu, *Mihail Sebastian sau ironia unui destin*, București, Editura Minerva, Colecția „Universitas”, 1986
- Cornelia Ștefănescu, *Mihail Sebastian*, Editura Tineretului, 1968
- *** *Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982
- *** *Dicționar Enciclopedic*, Ed. Enciclopedică București, 1993
- <http://portal.brailaonline.ro/personalitati.php>
- <http://www.caransebes.ro/cultura/personalitati/Moise%20Groza.htm>
- www.braila.djc.ro/DocumenteDownload.aspx?ID=644
- <http://www.itcnet.ro/history/archive/mi1999/mi10/mi22.htm>
- http://www.romanianjewish.org/ro/mosteniri_ale_culturii_iudaice_03_11_1_2.html#i3
- Beldie, Al., *Determinator ilustrat al plantelor vasculare*, vol. I, II, Edit. Academiei R.S.R., București, 1977.
- *Flora R.S.R.*, vol. I-XII, Edit. Acad.R.S.R., București, 1952-1966-1976.
- Voiculescu, C. Ion: *Să cunoaștem arborii și arbuștii din pădurile, parcurile și grădinile noastre*, Edit. Ceres, București, 1978.
- Ciocârlan, Vasile: *Flora ilustrată a României – Pteridophyta și Spermatophyta*, Edit. Ceres, București, 2000.
- Chiriță, D. Constantin: *Arborii în estetica și igiena Brăilei*, Analele Brăilei, An.VI, Nr.1, Ianuarie-Martie,1934
- Arhivele Naționale, Direcția Județeană Brăila, Fond Primăria: *Documente vechi* din anii 1859-1900.
- Vasilescu,Nae: *Orașul și județul Brăila, odinioară și astăzi*, Brăila 1906

- Popescu, Michaela: *Evoluția organizării spațiilor verzi brăilene și ocrotirea lor*, în revista „Cumidava” XII (3) Brașov, 1979.
- Cândea, Michaela Cristiana: *Necesitatea ocrotirii și conservării naturii în Județul Brăila*, în revista „ISTROS”, Brăila, 1980.
- Cândea, Michaela Cristiana: *Începuturile amenajării spațiilor verzi brăilene - Grădina din Piața Poligon*, în revista „ANALELE BRĂILEI”, Edit. Istros, Brăila, 2006.
- Cândea, Michaela Cristiana: *Arborii și arbuștii din spațiile verzi brăilene- Cunoașterea și ocrotirea lor*, în revista „ANALELE BRĂILEI”, Edit. Istros, Brăila, 2006.
- Cândea, Michaela Cristiana: *Platanii în spațiile verzi brăilene*, în revista „ANALELE BRĂILEI”, Edit. Istros, Brăila, 2006.
- Preda, Milea, *Dicționar dendrofloricol*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1989
- Negruțiu, Filofteia, *Spații verzi*, Edit. Didactică și Pedagogică. București, 1980.
- Chiriță, D. Constantin, *Arborii în estetica și igiena Brăilei*, Analele Brăilei, An.VI, Nr.1, Ian.-Martie, 1934, p.45

GRĂDINA PUBLICĂ

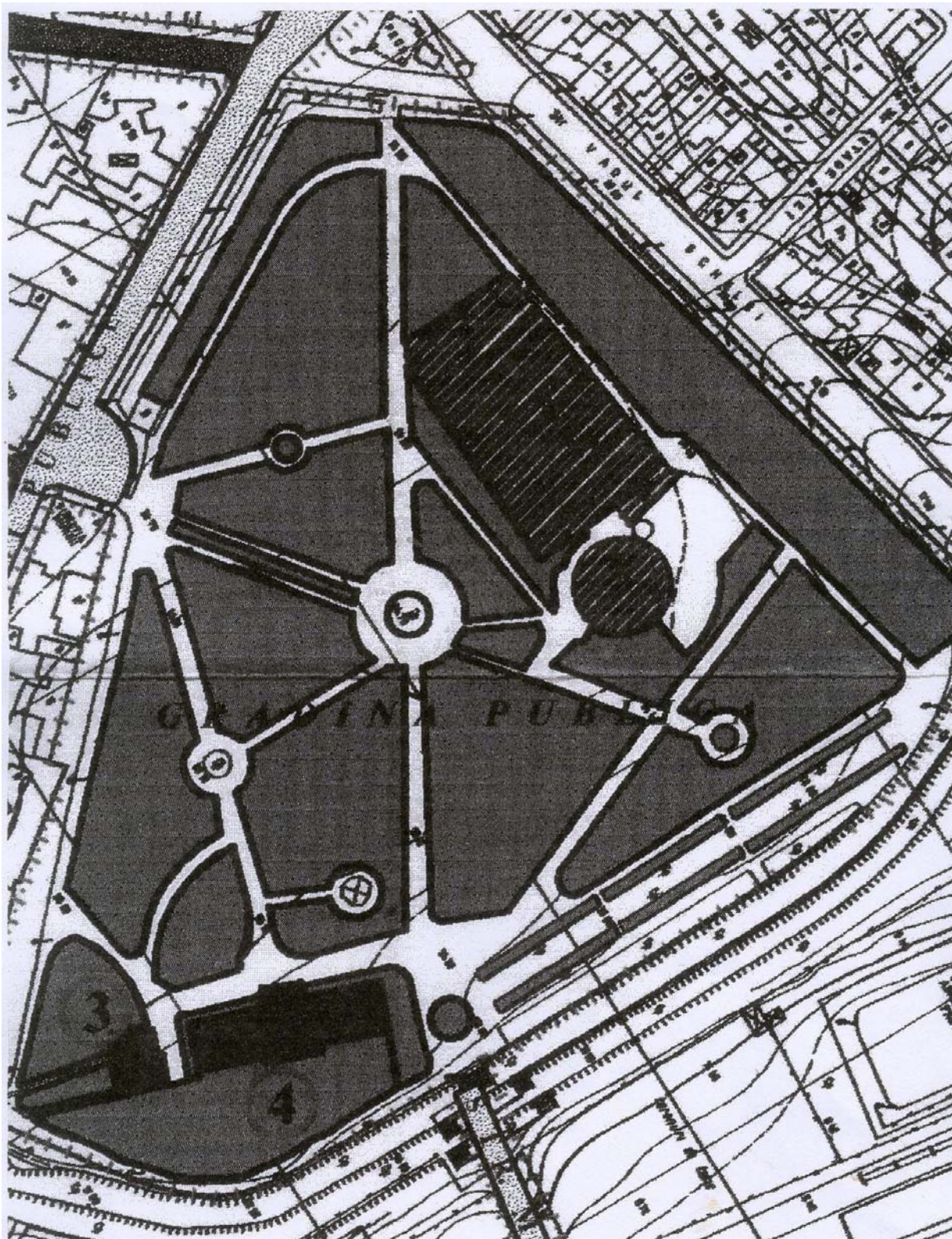

Foto nr. 1 - Grădina Publică Brăila

Foto nr. 2 - Grădina Publică – anul 1905

Foto nr. 3 - Grădina Publică – anul 1910

Foto nr. 4 - Platan – Grădina Publică, anul 2006

Foto nr. 5 - Aleea cu castani – Grădina Publică, anul 2006

Foto nr. 6 - Grădina Publică (tisa), anul 2006

Foto nr. 7 - Salcâmi – Grădina Publică, anul 2006

Foto nr. 8 - Fraxinus excelsior, Grădina Publică, anul 2004

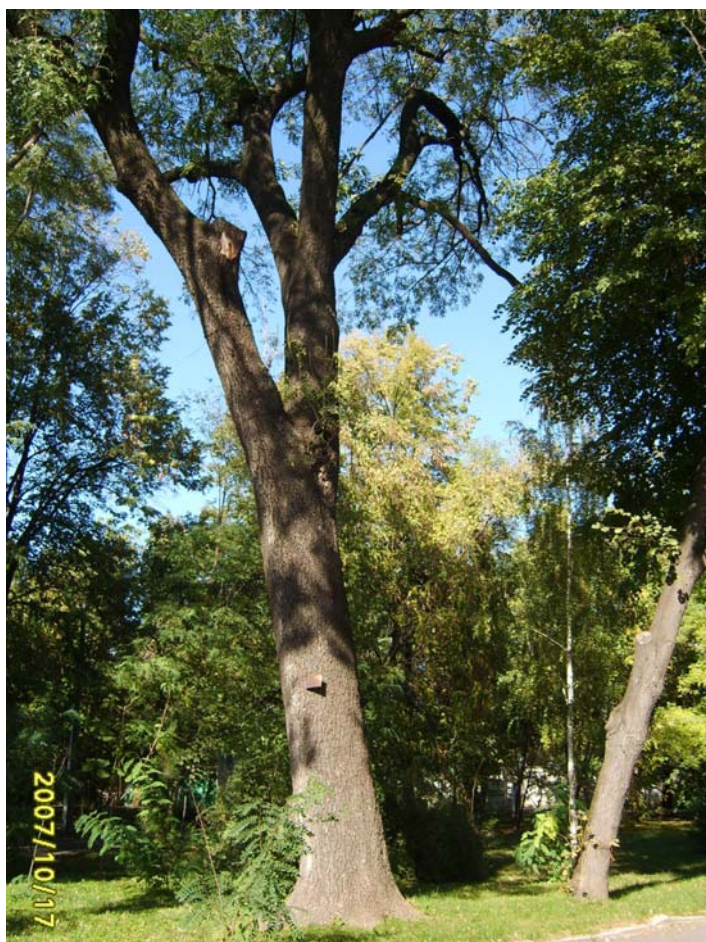

Foto nr. 9 – Frasinus excelsior, Grăd. Publică, anul 2007

GRĂDINA POLIGON

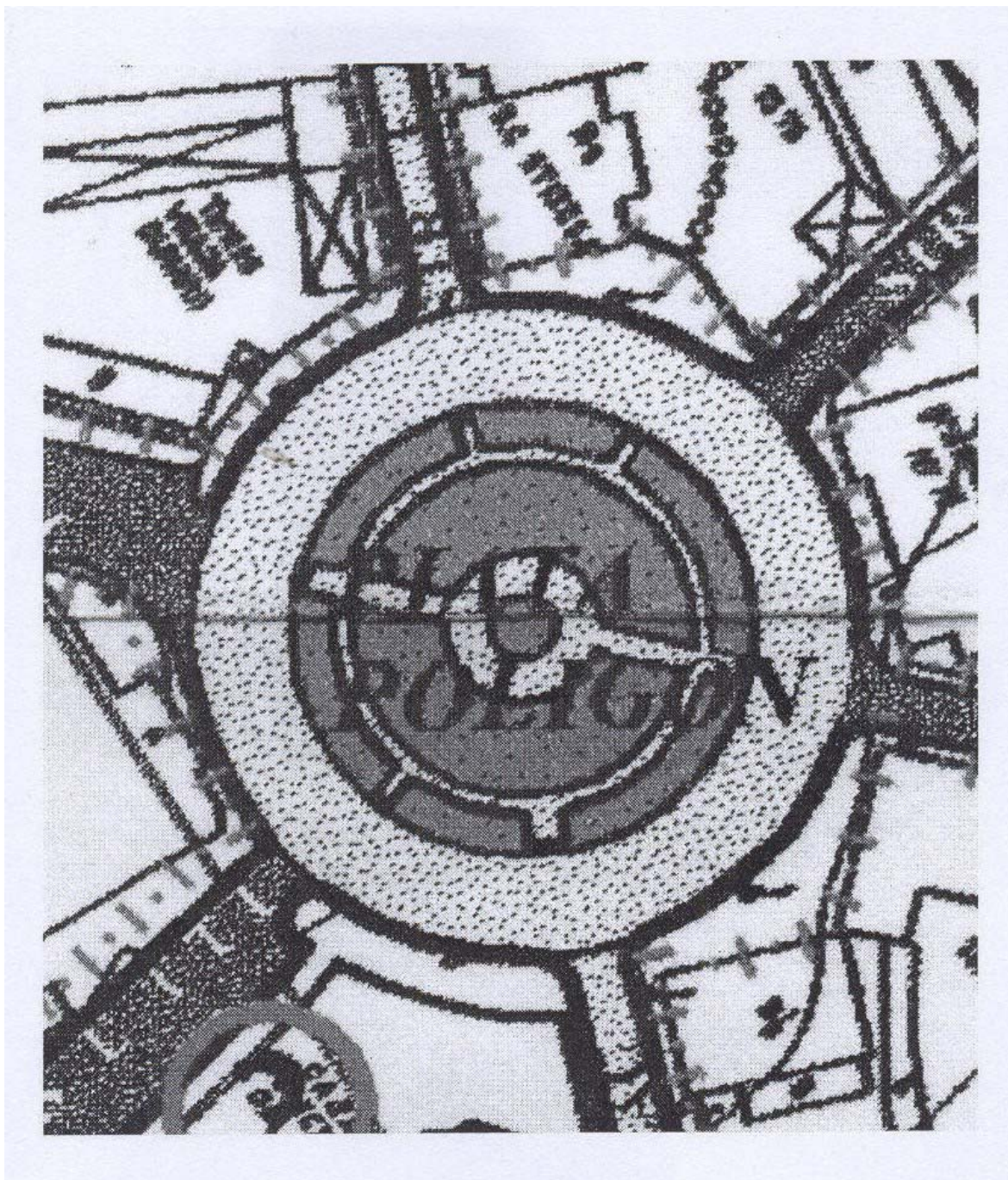

Foto nr. 10 - Grădina Poligon, Brăila

Foto nr. 11 - Grădinița din piața Poligon (tei și castani, anul 2005)

Foto nr. 12 - Grădinița din Piața Poligon – anul 2005

Foto nr. 13 - Grădinița din Piața Poligon – anul 2005

Foto nr. 14 - Grădinița din Piața Poligon – anul 2007

Foto nr. 15 - Grădinița din Piața Poligon – anul 2007

GRĂDINA MICĂ din PIAȚA TRAIAN

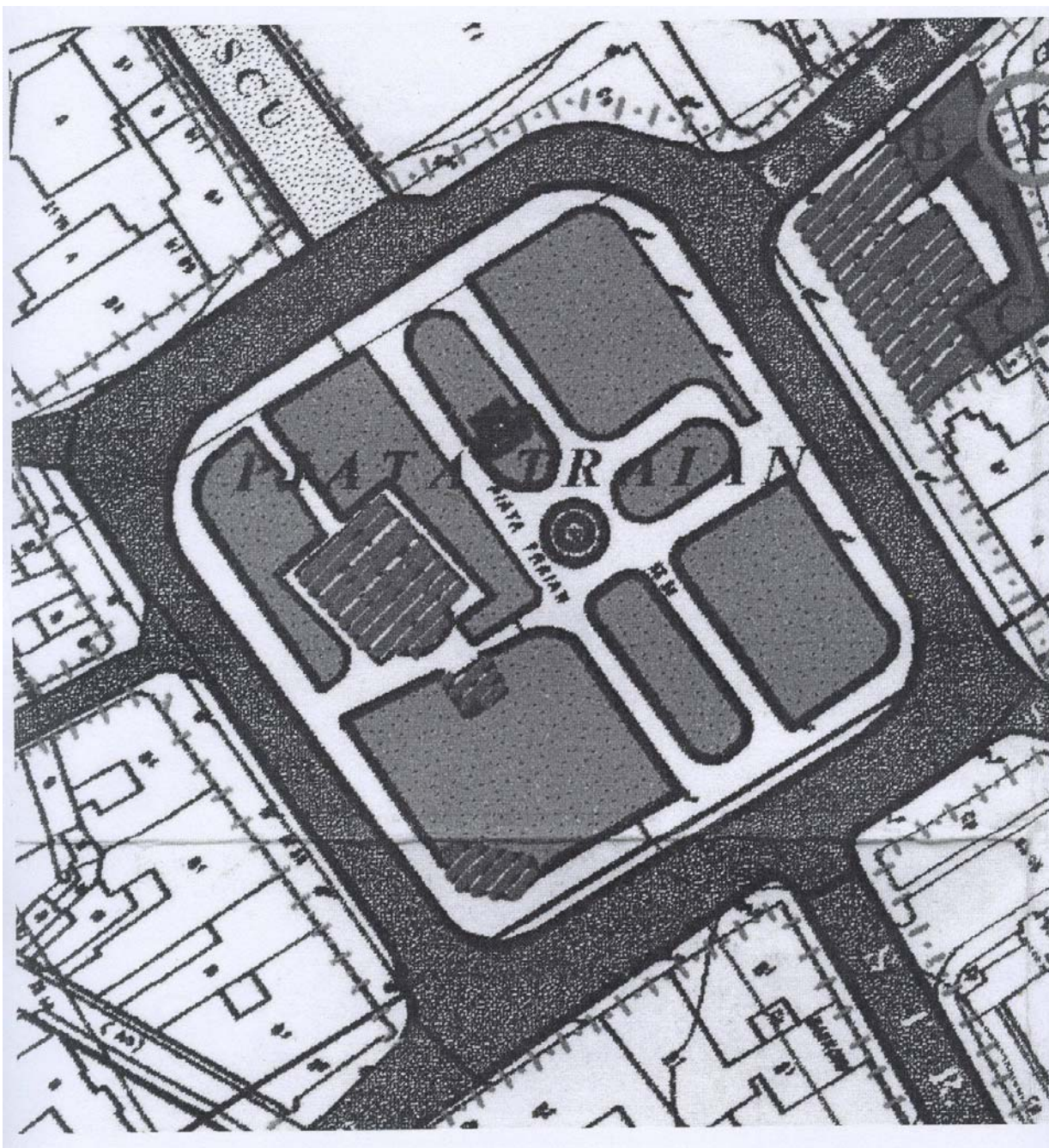

Foto nr. 16 - Grădina Mică din Piața Traian

Foto nr. 17 - IERI...Grădina Mică din Piața Sfinții Arhangheli, anul 1900

Foto.nr.18 - AZI...Grădina Mică din Parcul Traian (Sfii. Arhangheli), anul 2003

Foto nr. 19 - Grădina Mică, anul 1900

Foto nr. 20 - Grădina Mică, anul 1910

Foto nr. 21 - Grădina Mică, anul 2006

Foto nr. 22 - *Taxus baccata* (tisa) – Grădina Mică (Traian)

Foto nr. 23 - *Taxus baccata* (tisa) – Grădina Mică (Traian), anul 2007

Foto nr. 24 - Pin negru și hederă (Grădina Mică) – anul 2006

Străzi și bulevarde

Foto nr. 25 - Bdul. Cuza, anul 2007 – glădiță cu ramuri uscate

Foto nr. 26 - Bulevardul Al.I.Cuza, privit dinspre str. Regală – anul 1926

Foto nr. 27 - Bdul. Alex.I.Cuza, privit dinspre strada Galați – anul 2005

Foto nr. 28 - Bdul. Al.I.Cuza, anul 2006

Foto nr. 29 - Strada Regală (Mihai Eminescu) – anul 1926

Foto nr. 30 - Strada Mihai Eminescu (Regala) – anul 2005

Foto nr. 31 - Strada Mihai Eminescu (Regala) – anul 2005

Foto nr. 32 - Platani – str. Ana Aslan, anul 2006

Foto nr. 33 - Platani – str. Ana Aslan, anul 2006

Foto nr. 34 - Platan – str. Ana Aslan, anul 2006

Foto nr. 35 – platan ocrotit, str. A.Aslan. anul 2007

Foto nr. 36 - Platan – str. Golești, nr. 45, anul 2006

Foto nr. 37 – Platan, Bdul. Panait Istrati, Școala „Vasile Băncilă”

Foto nr. 38 - Stejar – str. Campiniu, nr. 36

Foto nr. 39 - Stejar – str. Campiniu, nr. 36

Foto nr. 40 - Tisa – str. Rubinilor, nr. 8, anul 2007

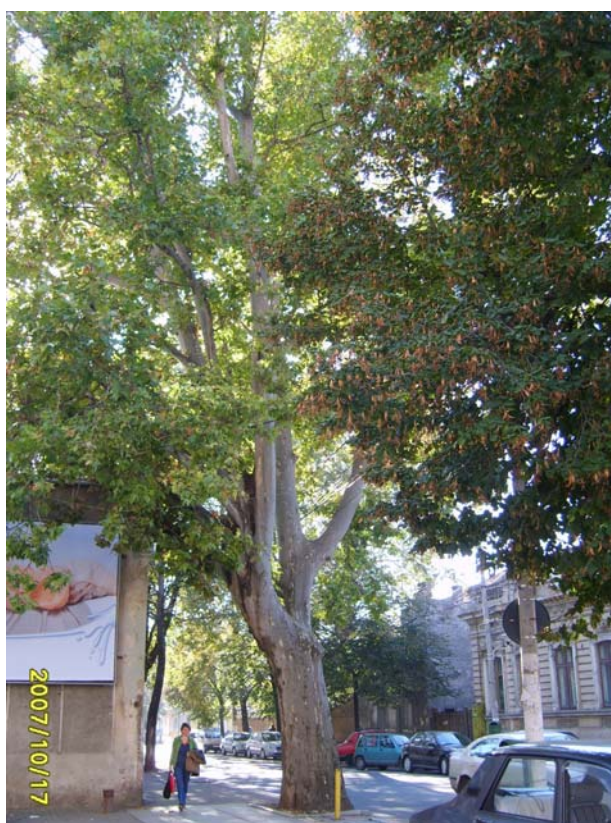

Foto nr. 41 – Platan, Calea Călărășilor, nr 15, anul 2007

Foto nr. 42 – Ulm, Bdul Al.I.Cuza, nr 44, anul 2007

Foto nr. 43 – Salcâm, str. Frumoasei, colț cu str. Bastionului

LISTA CARTIERELOR CU DELIMITAREA PE STRĂZI

De la nord spre sud, cartierele de astăzi ale municipiului Brăila sunt:

- **Cartierul Pisc**, între str. Eroilor, str. Gh. Munteanu Murgoci, str. Valea Călugărească, str. Constantin Negruzzi, Calea Galați, str. Eroilor.
- **Cartierul Progresul (fost Vidin)** - limita nord municipiul Brăila, de o parte și de alta a Căii Galați; str. Jderului, str. Arțarului până la str. Industriei;
- **Cartierul Brăilița** – str. Viilor, str. Mircea Mălăeru, str. Industriilor, str. Valea Călugărească;
- **Cartierul Nedelcu Chercea** – între șoseaua Baldovinești, str. Decebal, șos. Rm. Sărat, str. Barbu Șt. delavrancea, str. Dornelor, str. Cantonului; ieșirea str. Magaziilor în șos. Baldovinești; tot din cartierul Nedelcu Chercea fac parte pe plan zonele UJCM, ILF, IAS Baldovinești, depozit lemne, fabrica metalurgică, IRVA, DCA, IJCOOP, Plante medicinale, Depozit carburanți;
- **Cartierul Lacu Dulce** - șos. Rm. Sărat, str. Șt. O. Iosif (calea ferată), str. Căramidari, str. Grădinilor, str. Ialomiței, str. I. Neculce, str. Motru;
- **Cartier Comorofca** – Vadul Olaneriei, calea ferată, str. Furnicii, str. Liniștei, str. Abatorului, str. Carantinei;
- **Cartier Marna** – Gara CFR, str. Victoriei (actual General Eremia Grigorescu);
- **Cartier Obor** – str. Școlilor, Bulevardul Dorobanților, str. 1 Decembrie, calea ferată, str. Oborului, Cimitirul Sf. Constantin;
- **Cartier Hipodrom** – str. Școlilor, Bulevardul Dorobanților, șos. Parcului, calea ferată dezafectată, cimitirul Sf. Constantin;
- **Cartier Radu Negru** – șos. Buzăului, șos. Națională, calea ferată, șos. de centură, str. Grigore Alexandrescu, șos. Buzăului;
- **Cartier Viziru** - șos. Buzăului, Aleea Lebedelor, Aleea Cocorilor, Calea Călărașilor inclusiv spațiul dintre Calea Calarașilor și terasa Dunării (str. Malul Dunării; str. Odessa, str. Celulozei), șos. de centură, str. Grigore Alexandrescu.

LISTA SITURILOR ARHEOLOGICE ȘI ISTORICE ALE MUNICIPIULUI BRĂILA

Indiferent de lista actuală a siturilor arheologice ale municipiului Brăila, situația se prezintă astfel:

- la nord de Vadul Schelei, până în B-dul Al. I. Cuza se află situl arheologic reprezentat cronologic de *Necropola creștină nr. 1* a orașului Brăila (sec. XIII – XIV), suprapusă perfect de *Cetatea construită de turci* (1540);

- la sud de Vadul Schelei și până la intersecția Calea Călărașilor – str. Malului, având la vest ca delimitare *Necropola creștină nr. 2* a orașului Brăila (sec. XV), se află situl arheologic *Vatra medievală a orașului Brăila*, care a evoluat ușor și spre V-SV în veacurile XVI – XVIII;

- al treilea sit arheologic distinct îl reprezintă *Mitropolia Proilaviei*, ruptă odată cu terasa Dunării în 1846, dar care a lăsat între capătul str. Malului, spre Dunăre, Moara Violatos, străzile Orientului și Calea Călărașilor, o imensă necropolă (*Necropola creștină nr. 3* a orașului Brăila).

Lista cercetărilor arheologice preventive și de supraveghere din centrul istoric al municipiului Brăila 1986-2011:

1. Necropola medievală nr. 1, str. Cetății nr. 70;	13. Str. N. Grigorescu nr. 1;
2. Str. Cetății nr. 53;	14. Calea Galați nr. 2;
3. Grădina Publică;	15. Str. Pensionatului nr. 14;
4. Str. Belvedere nr. 10;	16. Str. Logofăt Tăutu nr. 3;
5. Str. Belvedere nr. 1;	17. Str. Veche nr. 2;
6. Piața Poligon nr. 2;	18. Str. Logofăt Tăutu nr. 2;
7. Calea Călărașilor nr. 19;	19. Str. Logofăt Tăutu nr. 5-7;
8. Str. Școlilor nr. 4;	20. Str. Malului nr. 29;
9. Str. Gh. Marinescu nr. 15;	21. Str. Cetății nr. 59;
10. Necropola medievală nr. 2 (biserică din sec. al XV-lea?, geamie din sec XVII-XIX, Piața Traian);	22. Str. Cetății nr. 72;
11. Necropola medievală nr. 3, str. Orientului nr. 24;	23. Str. Veche nr. 4B;
12. Str. Frumoasă nr. 46;	24. Str. Mihai Eminescu nr. 30;
	25. Str. Mihai Eminescu nr. 33;
	26. Bd. Al. I. Cuza nr. 10;
	27. Str. C. A. Rosetti nr. 17;
	28. Str. Justiției nr. 12-14;

29. Str. Fortificației nr. 6-8;
30. Str. Zidari nr. 34;
31. Calea Galați nr. 3;
32. Str. Golești nr. 42;
33. Str. Golești nr. 49;
34. Str. Ana Aslan nr. 32A;
35. Str. Frumoasă nr. 46;
36. Str. Polonă nr. 18;
37. Str. Polonă nr. 29;
38. Str. Danubiului nr. 20A;
39. Calea Călărașilor nr. 35;
40. Str. Citadelei nr. 40;
41. Str. Bolintineanu nr. 7;
42. Str. Hepites nr. 6;
43. Str. Gh. Munteanu-Murgoci nr. 12;
44. Str. Gh. Munteanu-Murgoci nr. 66;
45. Str. Mărășești nr. 41;
46. Str. M. Eminescu nr. 40;
47. Str. M. Eminescu nr. 46;
48. Str. Brașoveni nr. 2;
49. Str. I. L. Caragiale nr. 5 bis;
50. Str. Cetății nr. 61;
51. Str. Justiției nr. 1;
52. Str. Malului nr. 1;
53. Calea Călărașilor nr. 18;
54. Str. Radu Campiniu nr. 15;
55. Str. Ed. Nicolau nr. 21;
56. Bd. Al. I. Cuza nr. 64;
57. Bd. Al. I. Cuza nr. 134;
58. Bd. Al. I. Cuza nr. 152;
59. Bd. Al. I. Cuza nr. 295;
60. Str. Vapoarelor nr. 10A;
61. Calea Galați nr. 21;
62. Str. Golești nr. 3A;
63. Str. Ana Aslan nr. 18;
64. Str. Vadul Schelei nr. 14;
65. Str. Vadul Schelei nr. 14, lot 14;
66. Str. Vadul Schelei nr. 18;
67. Str. Zidari nr. 2;
68. Str. I. L. Caragiale nr. 5bis;
69. Str. Tineretului nr. 10;
70. Str. Gh. Marinescu nr. 24;
71. Str. Catolică nr. 17;
72. Str. Orientului nr. 10;
73. Bd. Al. I. Cuza nr. 77;
74. Bd. Al. I. Cuza nr. 152;
75. Bd. Al. I. Cuza nr. 153;
76. Bd. Al. I. Cuza nr. 239;
77. Str. Școlilor nr. 6;
78. Dana 18 Port;
79. Str. Rozelor nr. 5;
80. Str. Mercur nr. 48-50;
81. Str. Roșie nr. 2;
82. Str. Bateriei nr. 5;
83. Str. Edmond Nicolau nr. 21A;
84. Str. Frumoasă nr. 36;
85. Str. Mărășești colț cu str. Polonă;
86. Str. C. A. Rosetti nr. 19;
87. Calea Călărașilor nr. 39;
88. Str. Tâmplari nr. 6;
89. Str. Albă nr. 2;
90. Str. Danubiului nr. 21;
91. Str. Anghel Saligny nr. 2;
92. Str. Mihail Sebastian nr. 1, lot 2;
93. Zona Liberă, perimetrul III, parcela III e;
94. Bd. Al. I. Cuza nr. 107;
95. Bd. Al. I. Cuza nr. 118;
96. Str. Anghel Saligny colț cu str. Danubiului;
97. Str. Anghel Saligny nr. 2;

98. Str. Grădina Mare (Grădina Publică) nr. 2;
99. Str. Orientului colț cu str. Malului;
100. Str. Unirii nr. 100;
101. Str. Unirii nr. 177;
102. Str. M. Eminescu nr. 15;
103. Str. Gh. Marinescu nr. 2;
104. Str. Frumoasă nr. 10;
105. Str. Frumoasă nr. 22;
106. Str. Golești nr. 46;
107. Str. Justiției nr. 25;
108. Str. Ana Aslan nr. 10;
109. Str. Petru Maior nr. 20;
110. Faleză, zona Sediului Administrativ;
111. Str. Eroilor nr. 21A (Brăilița);
112. Str. Gh. Munteanu Murgoci nr. 11 (Brăilița);
113. Str. Frumoasă nr. 10;
114. Bd. Al. I. Cuza nr. 41;
115. Bd. Al. I. Cuza nr. 183;
116. Bd. Al. I. Cuza nr. 287;
117. Str. Dumbrava Roșie nr. 50A (Brăilița);
118. Str. Bastionului nr. 4;
119. Str. Fortificației nr. 16;
120. SEDESA (Proiect de reabilitare a centrului istoric al municipiului Brăila - 2008): str. Impăratul Traian, str. M. Eminescu, str. Grădina Publică, str. Vadul Schelei, str. D. Bolintineanu, str. Ed. Nicolau, str. Oituz, str. C. A. Rosetti, Piața Poligon, Bd. Panait Istrati;
121. Str. N. Bălcescu nr. 3;
122. Str. Justiției nr. 21-23;
123. Str. Malului nr. 24;
124. Str. Vapoarelor nr. 3;
125. Str. M. Eminescu nr. 51;
126. Str. Ed. Nicolau nr. 16;
127. Bd. Al. I. Cuza nr. 149;
128. Piața Poligon nr. 4;
129. Str. Rubinelor nr. 1;
130. Str. Grădinii Publice nr. 4;
131. Str. Racoviță nr. 50A;
132. Str. A. Saligny nr. 12;
133. Str. Mărășești nr. 37;
134. Str. Gh. Marinescu nr. 26;
135. Str. Orientului nr. 32;
136. Str. Pietrei nr. 6;
137. Str. M. Eminescu nr. 51;
138. Str. C. A. Rosetti nr. 2;
139. Str. Neagră nr. 5;
140. Str. Gh. Marinescu nr. 24.

**PLANURI ALE ORAȘULUI BRĂILA:
1790-2011**

Fig. 1 Plan de situație Brăila-Galați, 1789
 .(după Gh. T. Marinescu, Documente privitoare la Brăila, vol. I, Brăila, 1929)

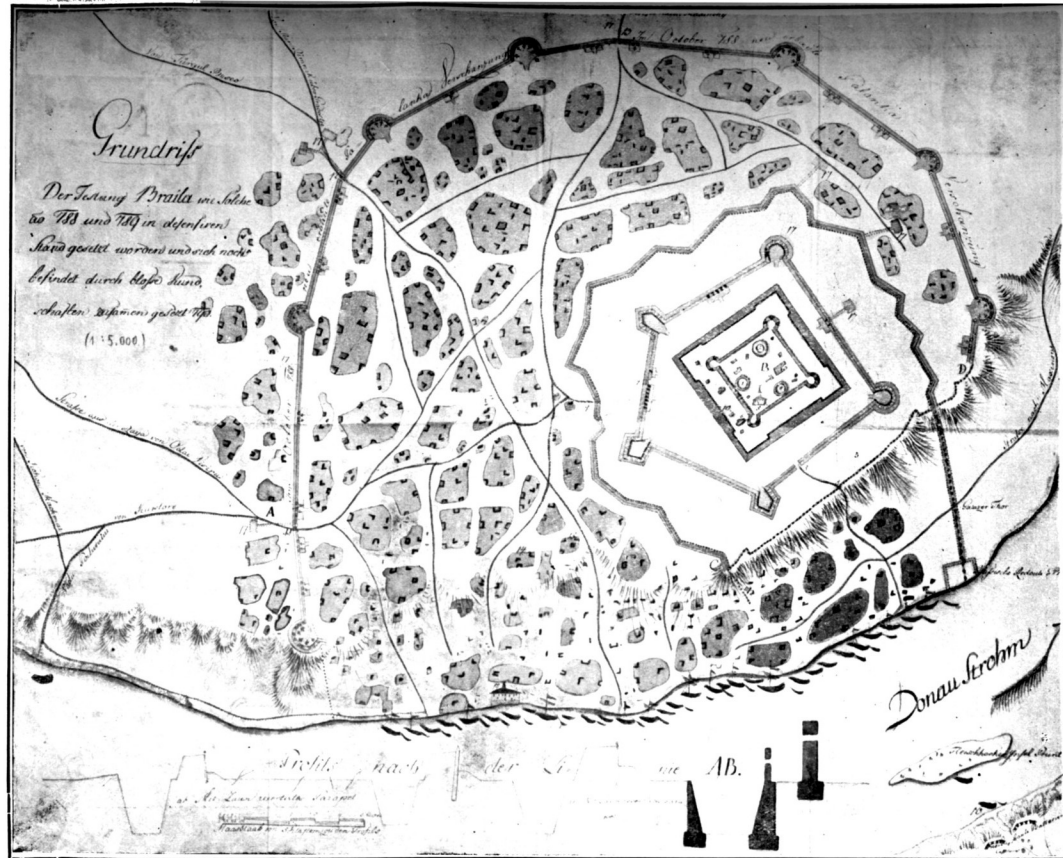

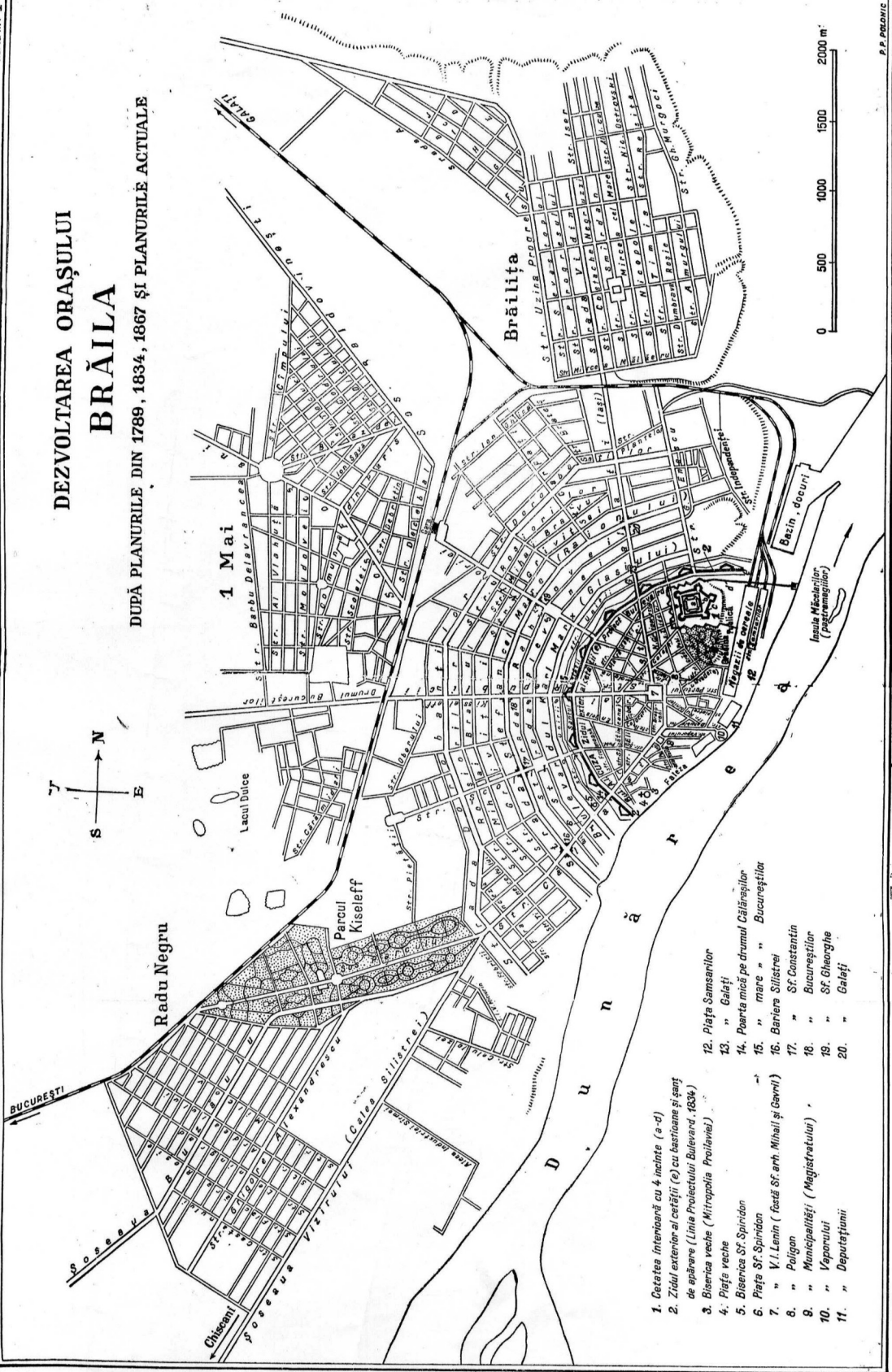
Fig. 2 Planul cetății Brăila, 1789, ridicat de Johann von Vermatti
 (după Gh. T. Marinescu, Documente privitoare la Brăila, vol. I, Brăila, 1929)

Fig. 4 Planul Brăilei ridicat de Riniev, 10 mai 1830

DEZVOLTAREA ORAȘULUI BRĂILA

DUPĂ PLANURILE DIN 1789, 1834, 1867 ȘI PLANURILE ACTUALE

1. Cetatea interbară cu 4 mește (a-d)
2. Zidul exterior al cetății (e) cu bastioane și șanț de apărare (Linia Proiectului Bulevard, 1834)
3. Biserica veche (Mitropolia Prolevei)
4. Piața veche
5. Biserica Sf. Spiridon
6. Piața Sf. Spiridon
7. " V.I. Lenin (fosta Sf. arh. Mihail și Gavril)
8. " Poligon
9. " Municipaliității (Magistrației)
10. " Văpăraului
11. " Deputațiilor
12. Piața Samsarilor
13. " Galeți
14. Poarta mică pe drumul Căleșilor
15. " mare " Bucureștilor
16. Bariera Siliștei
17. " Sf. Constantin
18. " Bucureștilor
19. " Sf. Gheorghe
20. " Galeți

Fig. 18 Dezvoltarea orașului Brăila după planurile din 1789, 1834, 1867 și planurile actuale, după P. Polonic .

PLANUL HRUBELOR ÎN MUNICIPIUL BRĂILA

Sc. 1:5000

ÎNTOCMIT DE: M.C.M.C.
N. (1957)1956 (S.R. (ser.)

LEGENDA

- HRUBE DE URMEAZA A FI URBELE
- HRUBE URBELE CU BETON DE PEȘTICH
- HRUBE URBELE CU PĂȘINT DE ȘIȘTECH
- HRUBE URBELE CU PĂȘINT DE PROȘETIVĂ
- HRUBE URBELE CU LĂȘES STABILIZAT

I.C.S.O.R.
I.G.T.O.P.
I.N.C.A. U.R.S.S.
I.N.C.A. U.R.S.S.
I.N.C.A. U.R.S.S.

— CANALE COLECȚIONARE

— CANALE

— SĂLĂȘURI & REZERVAȚII BETON ABIA

— PĂȘI PAVATE

M.A.N.I.S.

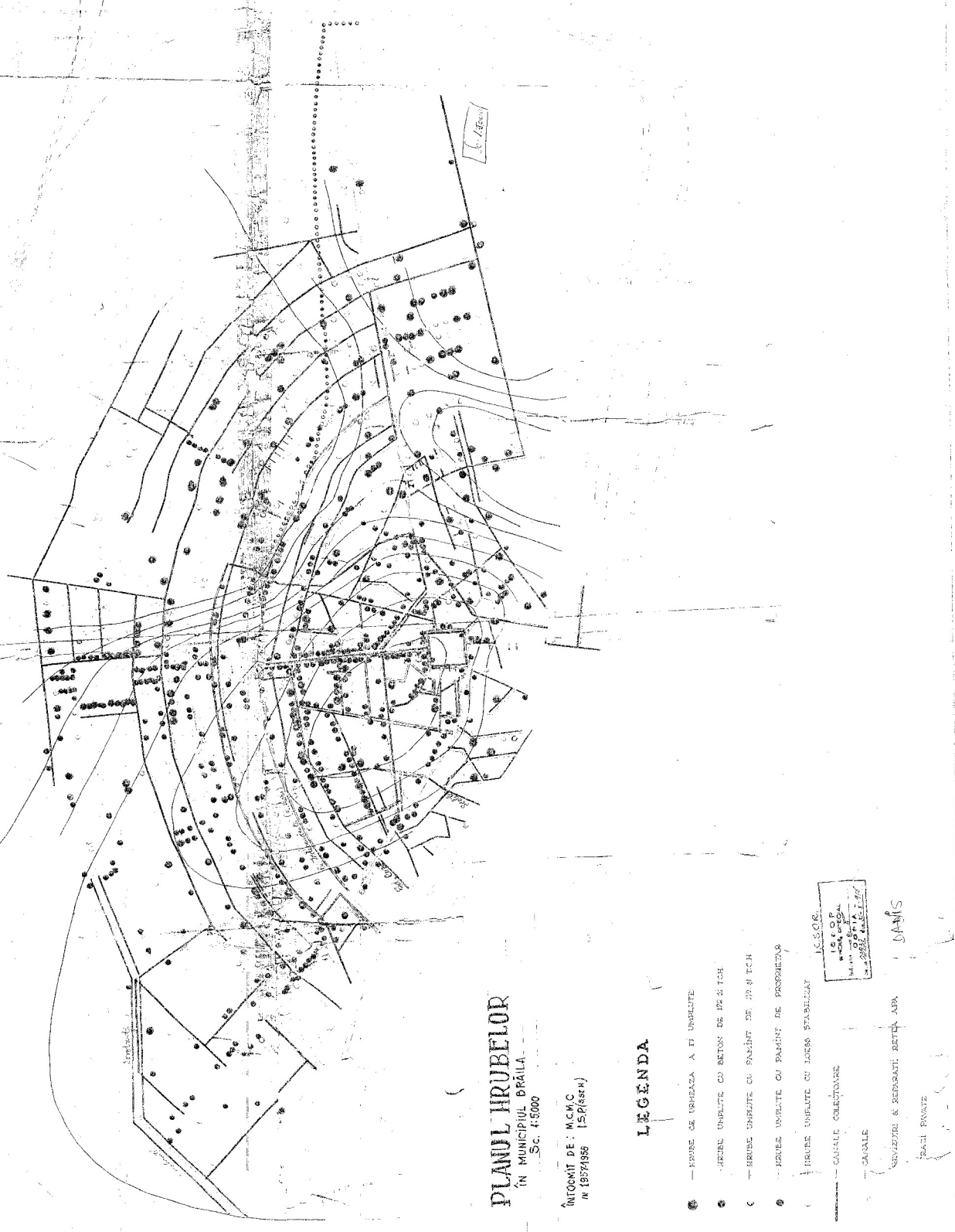

Fig. 17 Planul hrubelor în municipiul Brăila întocmit de M.C.M.C. în 1957-1958

Fig. 16 Harta ridicată între 1880-1898, editată în 1910 de Institutul Geografic al Armatei.

Fig. 15 Harta Dunării, 1910.

PLANUL URBEI BRAILA

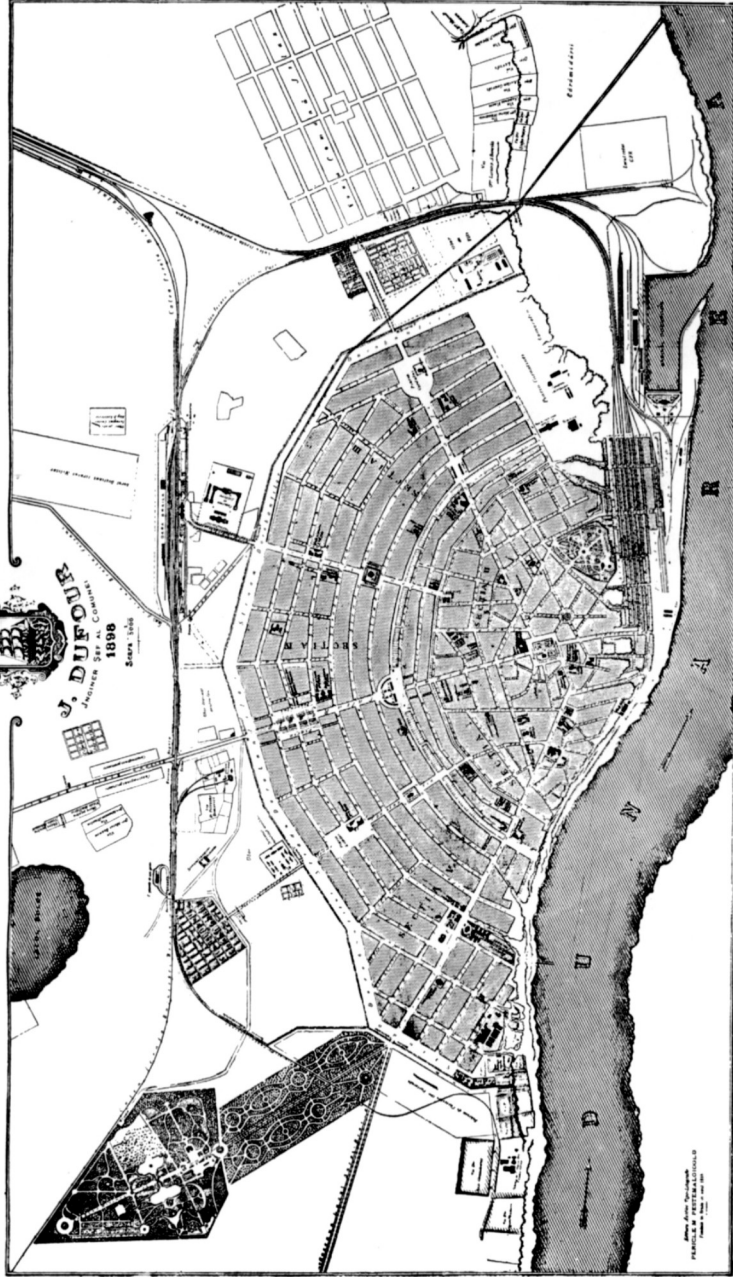

Fig. 14 Planul urbei Brăila, ridicat de J. Dufour, 1898

(după Gh. T. Marinescu, Documente privitoare la Brăila, vol. I, Brăila, 1929).

PLANUL URBEI BRAILA

anul 1896
2. Proprietarii terenurilor
- domeniul public
- domeniul particular

31. Lungimea de transport de 60-70 metri

Fig. 13 Planul urbei Brăila cu Parcul Monument, desenat de I. Demetrescu, 1896.

Int. Nr. 77
Col. Planouri
215/1891

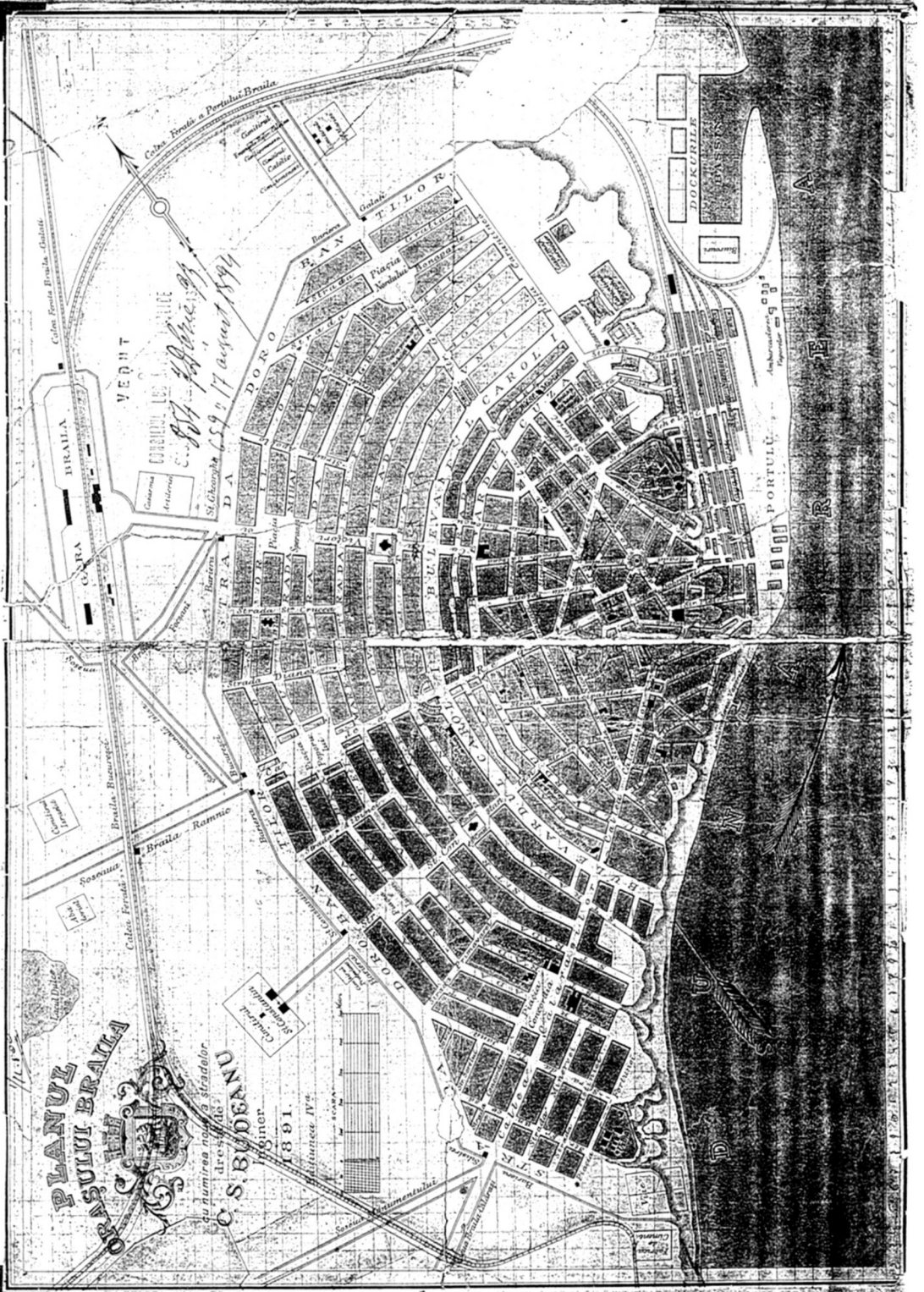

Fig. 12 Planul orașului Brăila, ridicat de arh. C. S. Budeanu, 1891.

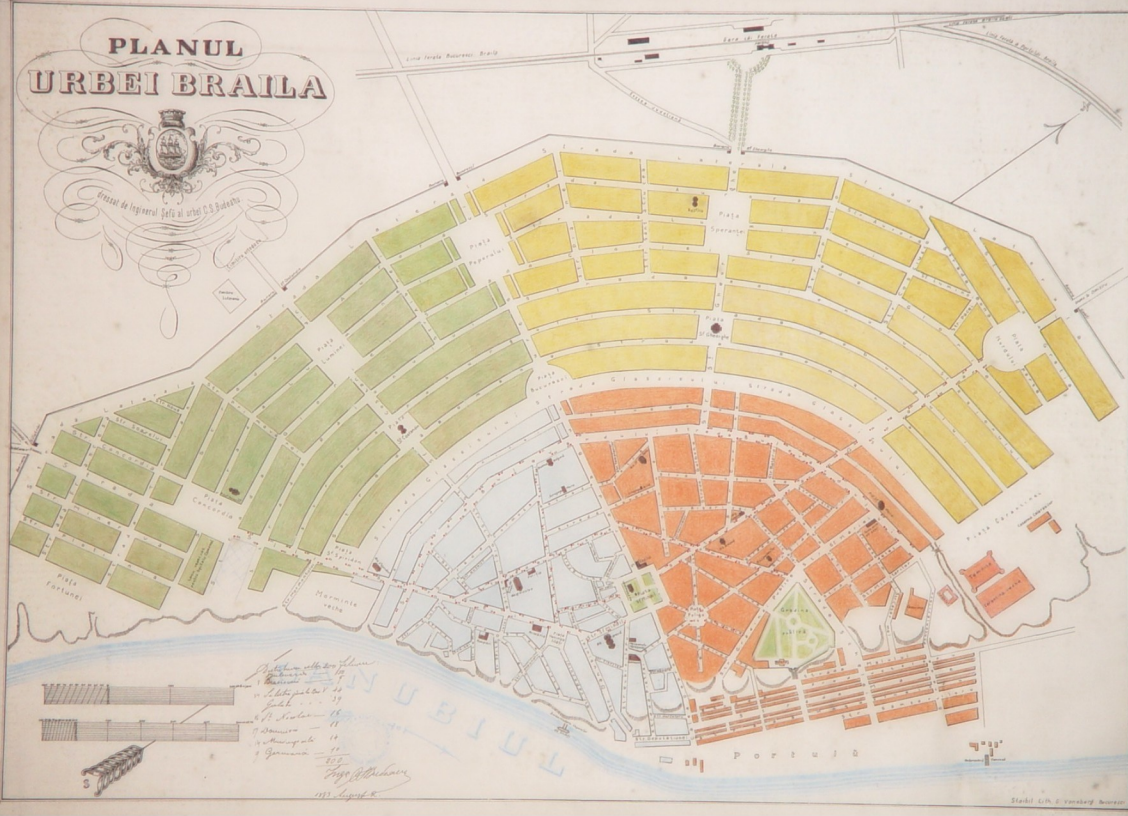

Fig.11 Planul urbei Brăila cu poziționarea stâlpilor de fontă pe care urmează a fi instalate felinarele, ing. șef al urbei C. S. Budeanu, 2 august 1883.

PLANUL
URBEI ȘI PORTULUI
BRAILA
1867.

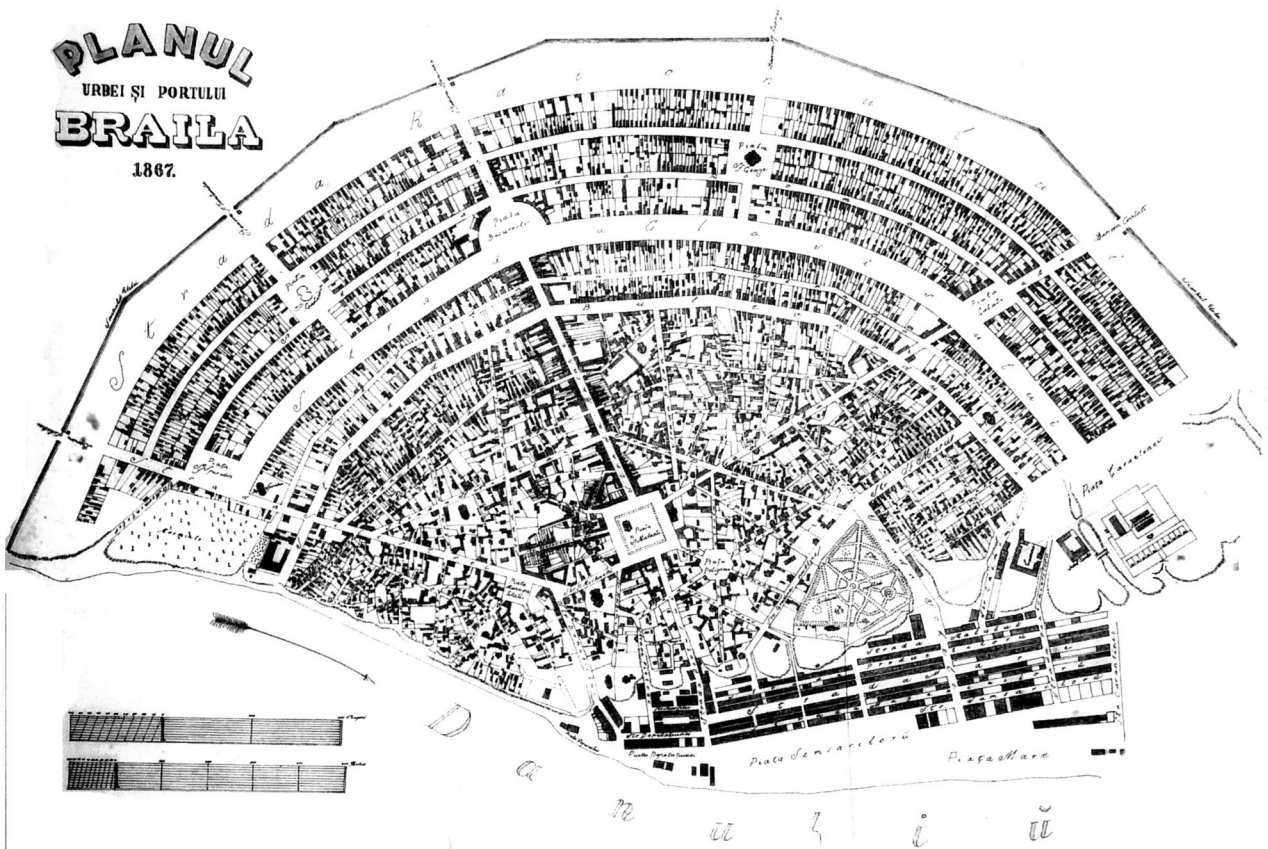

Fig. 10 Planul urbei și portului Brăila, 1867.

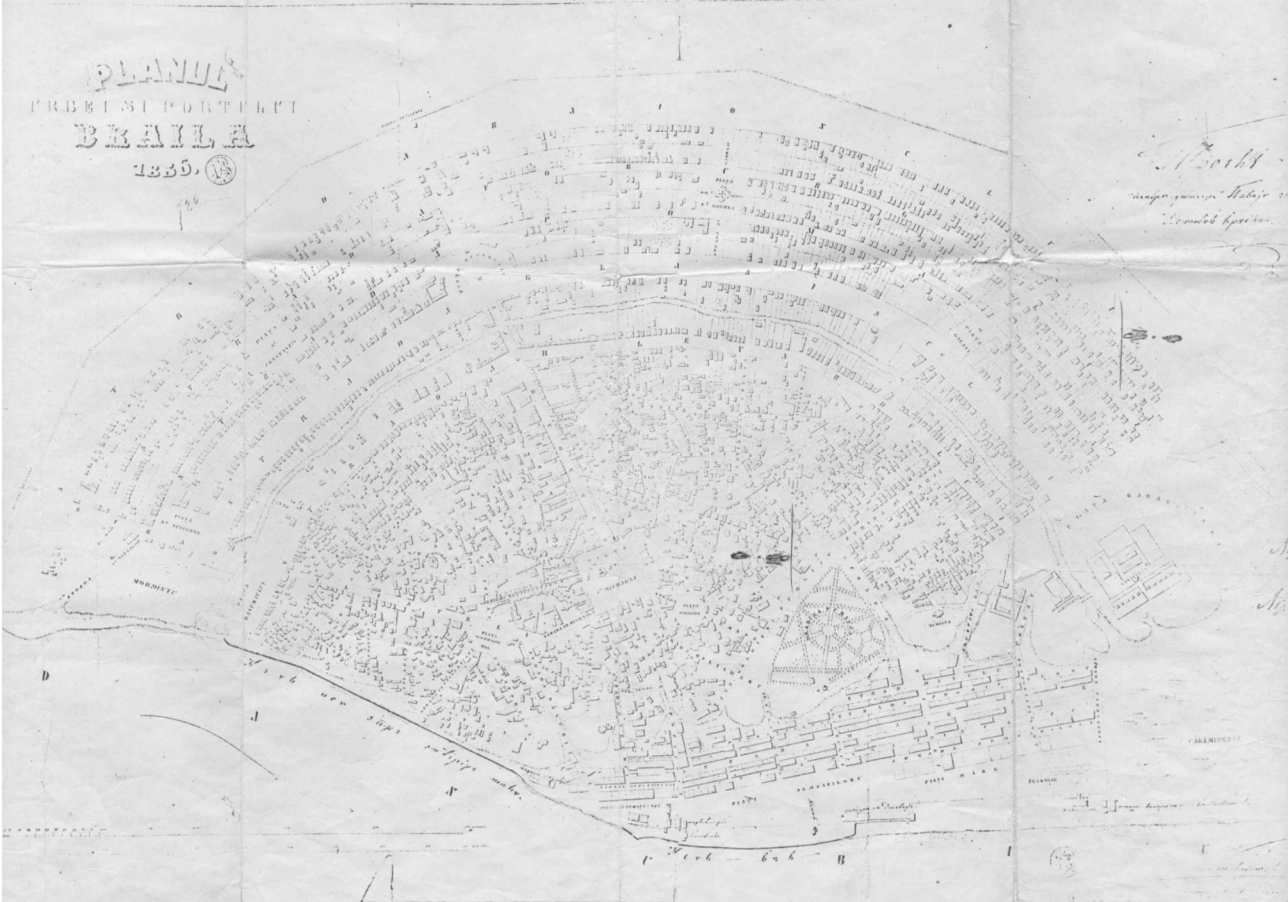

Fig. 9 Planul urbei și portului Brăila, 1856, arhitect Kuchnowsky.

PLANU

alui Izlazului orașului Brăila
rădicală și alocutivă la adu-
cerea de îndeplinire a or-
dinului encl. Minister
Finanțial Nr. 2719
din anul 1858.

Societate Xmas

- 1. Orașul Brăila
- 2. Orașul Buzău
- 3. Orașul Giurgiu
- 4. Orașul Ialomița
- 5. Orașul Tulcea
- 6. Orașul Surluieni
- 7. Orașul Măcin
- 8. Orașul Brăila
- 9. Orașul Buzău
- 10. Orașul Giurgiu
- 11. Orașul Ialomița
- 12. Orașul Tulcea
- 13. Orașul Surluieni
- 14. Orașul Măcin
- 15. Orașul Brăila
- 16. Orașul Buzău
- 17. Orașul Giurgiu
- 18. Orașul Ialomița
- 19. Orașul Tulcea
- 20. Orașul Surluieni
- 21. Orașul Măcin
- 22. Orașul Brăila
- 23. Orașul Buzău
- 24. Orașul Giurgiu
- 25. Orașul Ialomița
- 26. Orașul Tulcea
- 27. Orașul Surluieni
- 28. Orașul Măcin
- 29. Orașul Brăila
- 30. Orașul Buzău
- 31. Orașul Giurgiu
- 32. Orașul Ialomița
- 33. Orașul Tulcea
- 34. Orașul Surluieni
- 35. Orașul Măcin
- 36. Orașul Brăila
- 37. Orașul Buzău
- 38. Orașul Giurgiu
- 39. Orașul Ialomița
- 40. Orașul Tulcea
- 41. Orașul Surluieni
- 42. Orașul Măcin
- 43. Orașul Brăila
- 44. Orașul Buzău
- 45. Orașul Giurgiu
- 46. Orașul Ialomița
- 47. Orașul Tulcea
- 48. Orașul Surluieni
- 49. Orașul Măcin
- 50. Orașul Brăila

Orchestra, reșterea
1. Orașul Brăila
2. Orașul Buzău
3. Orașul Giurgiu
4. Orașul Ialomița
5. Orașul Tulcea
6. Orașul Surluieni
7. Orașul Măcin
8. Orașul Brăila
9. Orașul Buzău
10. Orașul Giurgiu
11. Orașul Ialomița
12. Orașul Tulcea
13. Orașul Surluieni
14. Orașul Măcin
15. Orașul Brăila
16. Orașul Buzău
17. Orașul Giurgiu
18. Orașul Ialomița
19. Orașul Tulcea
20. Orașul Surluieni
21. Orașul Măcin
22. Orașul Brăila
23. Orașul Buzău
24. Orașul Giurgiu
25. Orașul Ialomița
26. Orașul Tulcea
27. Orașul Surluieni
28. Orașul Măcin
29. Orașul Brăila
30. Orașul Buzău
31. Orașul Giurgiu
32. Orașul Ialomița
33. Orașul Tulcea
34. Orașul Surluieni
35. Orașul Măcin
36. Orașul Brăila
37. Orașul Buzău
38. Orașul Giurgiu
39. Orașul Ialomița
40. Orașul Tulcea
41. Orașul Surluieni
42. Orașul Măcin
43. Orașul Brăila
44. Orașul Buzău
45. Orașul Giurgiu
46. Orașul Ialomița
47. Orașul Tulcea
48. Orașul Surluieni
49. Orașul Măcin
50. Orașul Brăila

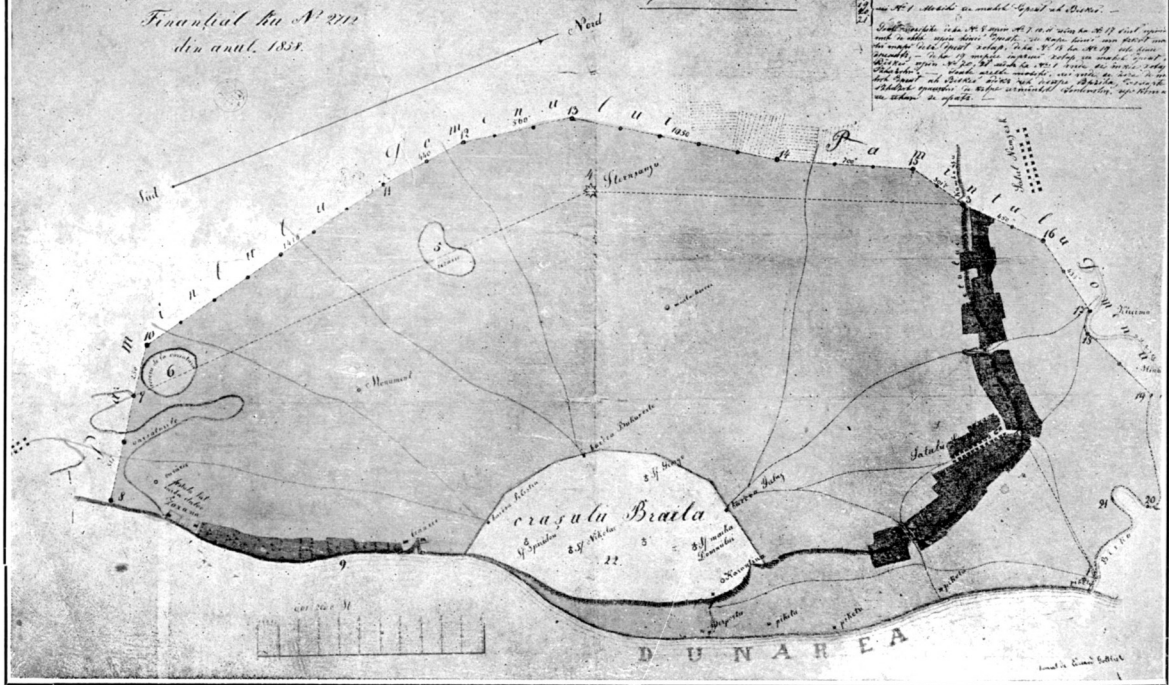

Fig. 8 Planul izlazului Brăila, 1858 - rețeaua drumurilor (după Gh. T. Marinescu, Documente privitoare la Brăila, vol. I, Brăila, 1929)

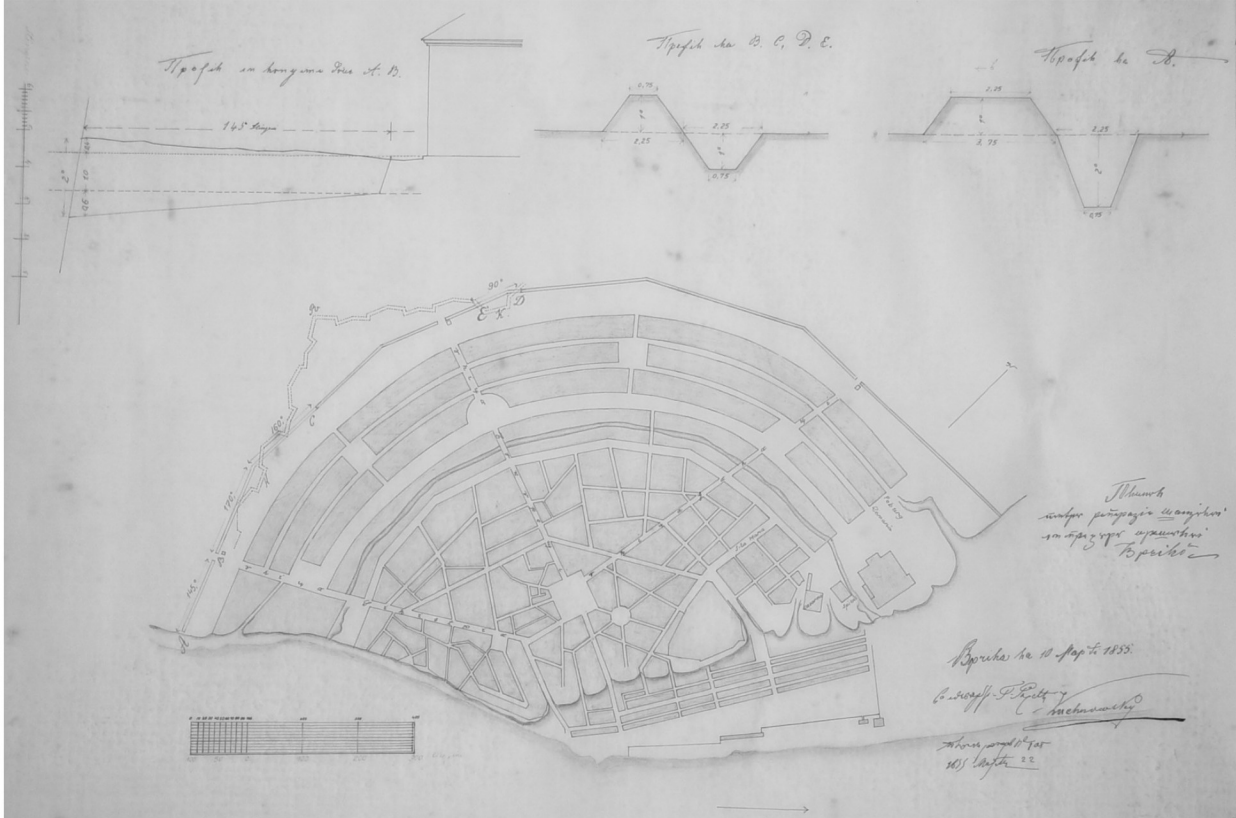

Fig.7 Planul orașului Brașov cu indicarea traseului șanțului ce înconjoară localitatea, arhitect Kuchnowsky, 10 martie 1855.

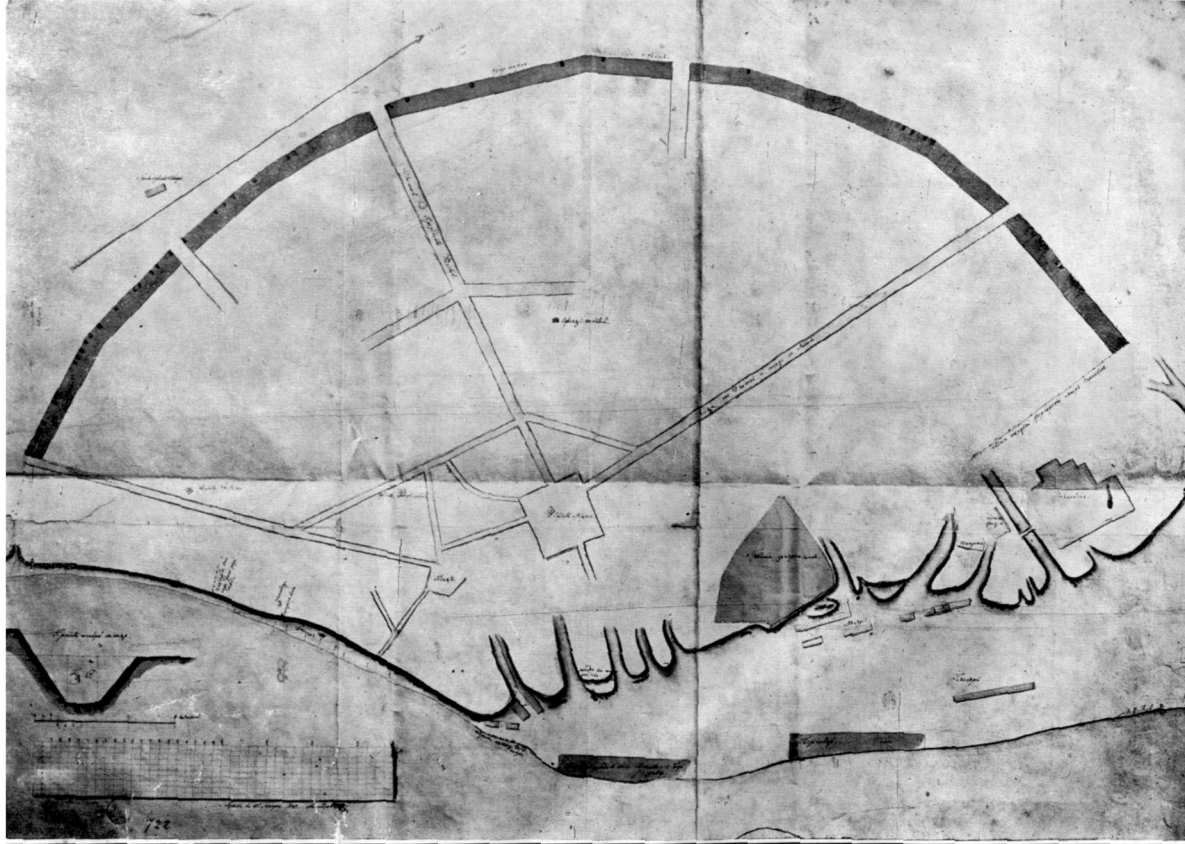

Fig. 6 Schiță de plan a orașului Brăila, ridicată de Al. Popovici, 1843
(după Gh. T. Marinescu, Documente privitoare la Brăila, vol. I, Brăila, 1929)

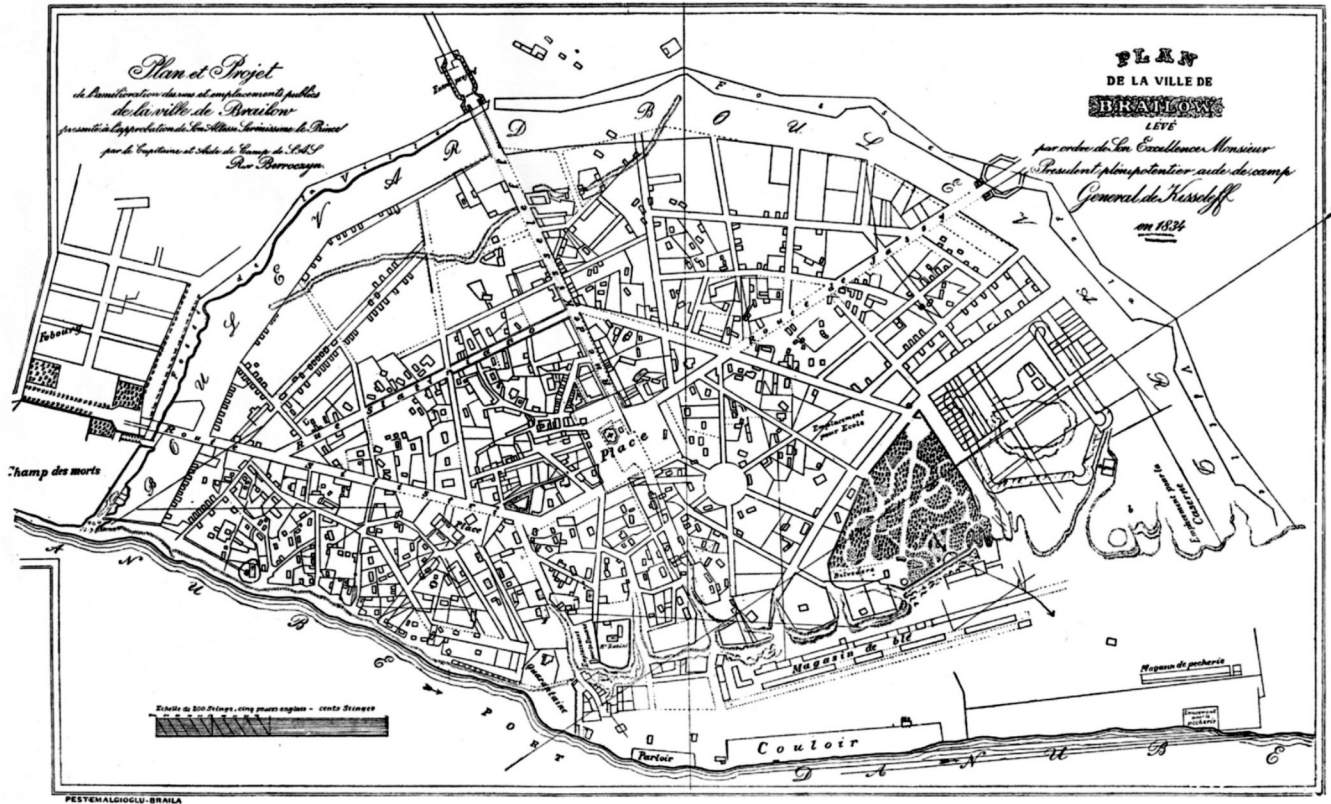
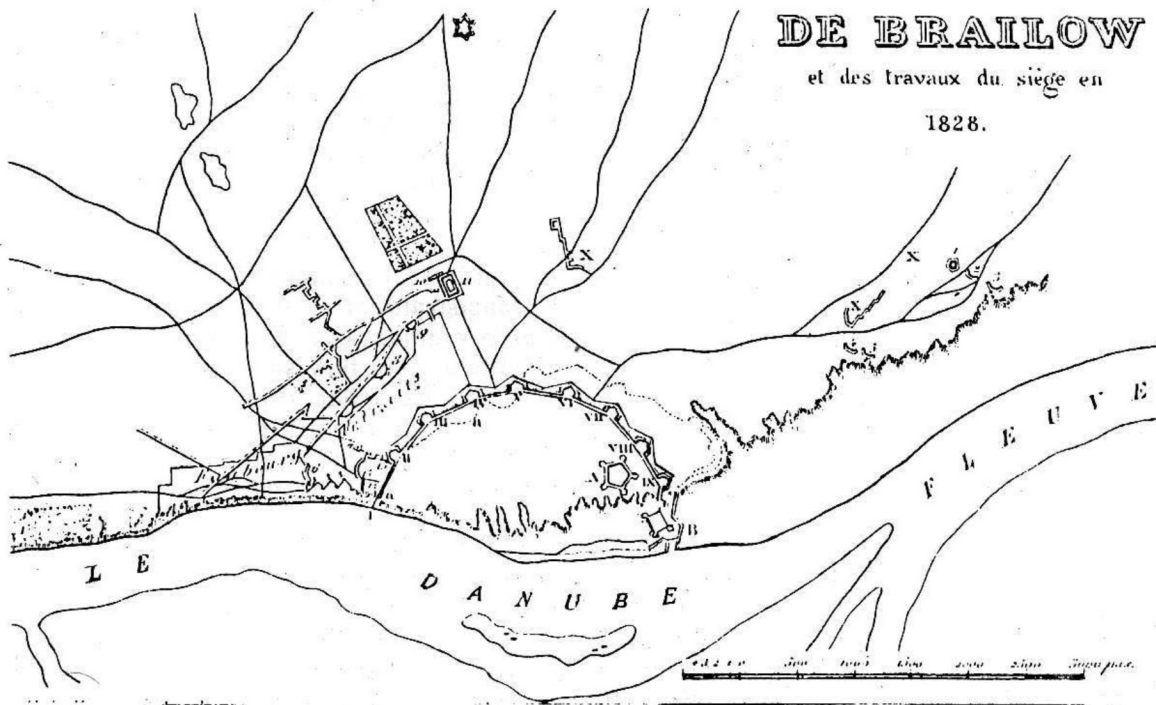

Fig. 5 Planul Brăilei, ridicat de Berroczyne, 1834
(după Gh. T. Marinescu, Documente privitoare la Brăila, vol. I, Brăila, 1929)

PLAN
DE BRAILLOW

et des travaux du siège en
1828.

Planul Brăilei cu fortificațiile ei în timpul asediului de la
1828.

Fig. 3 Planul fortificațiilor cetății Brăila, în timpul asediului de la 1828
(după Gh. T. Marinescu, Documente privitoare la Brăila, vol. I, Brăila, 1929)

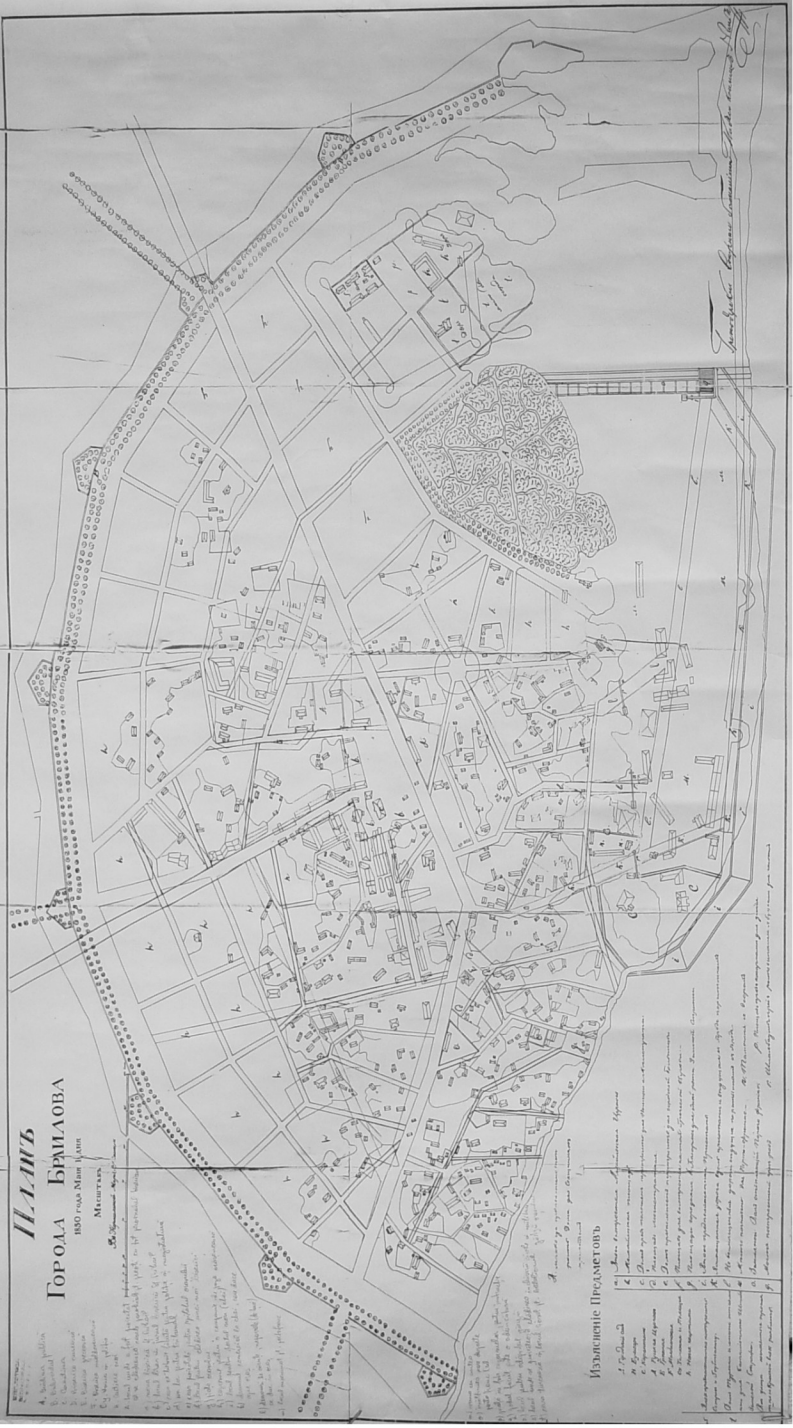

Fig. 4A Planul Brăilei ridicat de Riniev, 10 mai 1830
 (după Radu Perianu, În amintirea lui Constantin Giurescu, București, 1944)

Parcul Monument.
Monumentul închinat eliberării Brăilei, 1834 (distrus în 1917).

Piața Traian. Fântâna arteziană. Proiect inginer șef M. Mironescu, 1887.

Piața Traian. Monumentul
Împăratului Traian, 1906. Autori:
Take Dimo Pavelescu, sculptor și Ion
D. Traianescu, arhitect.

Piața Traian. Ceasul public, 1909.
Autor: Carol Sakar, Praga.

**MONUMENTE ISTORICE
DIN MUNICIPIUL BRĂILA**

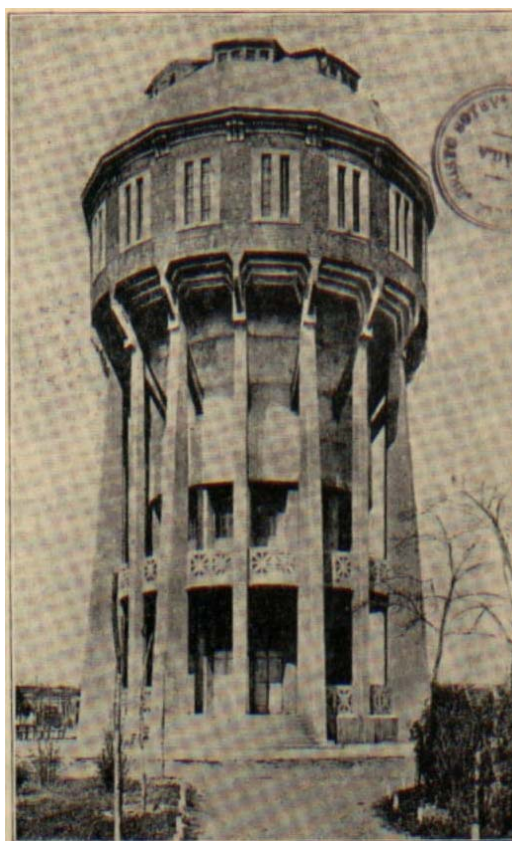
Grădina Publică.
A. Carrera, *Grup statuar*, 1894.

Chioșcul muzicii din
Grădina Publică, 1898.

Grădina Publică. Casa grădinarului, 1898; azi Casa memorială Panait Istrati.
Aici a copilărit soprana Elisabeta Neculce-Cartiș,
fiica arhitectului șef al orașului, Constantin Niculcea.

Grădina Publică. Castelul de apă.
Fotografie din anul: 1 - 1937; 2 - 2000.

Str. Orientală. Casa turcească. A doua jumătate a secolului al XVIII-lea..

Str. Mașinilor. Prima jumătate a secolului al XIX-lea.

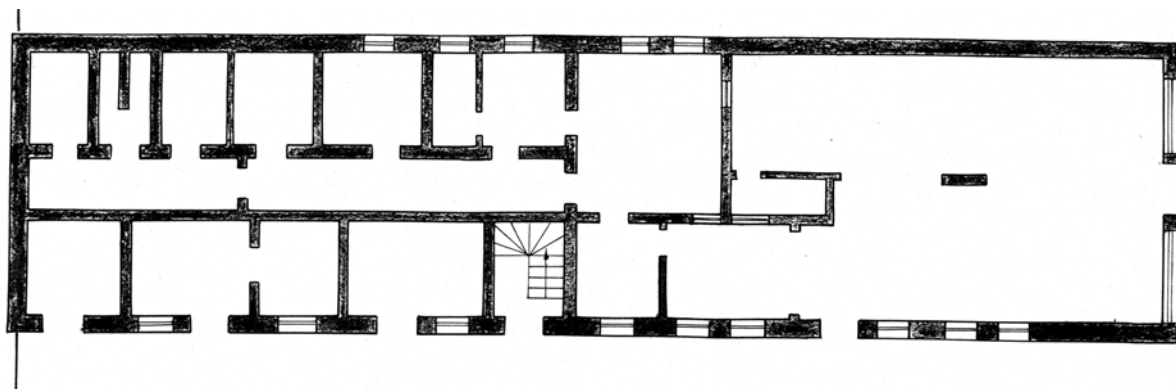
Str. Colței. Prima jumătate a secolului al XIX-lea.

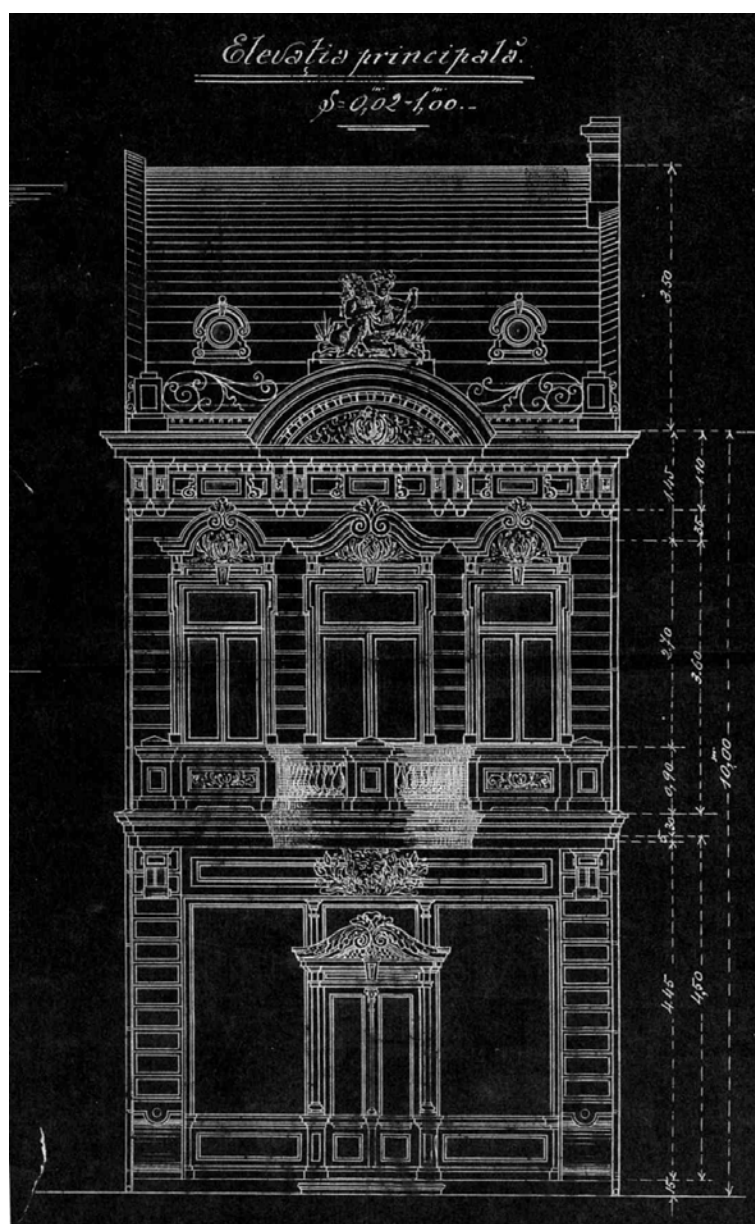
Str. Călărași. Prima jumătate a secolului al XIX-lea (demolată).

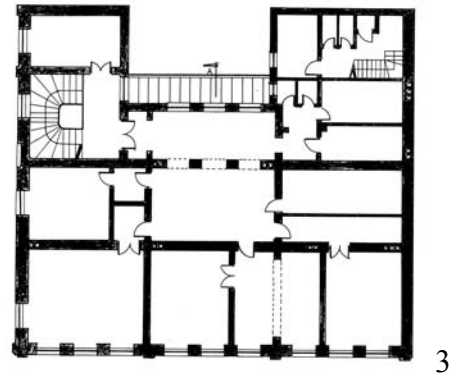
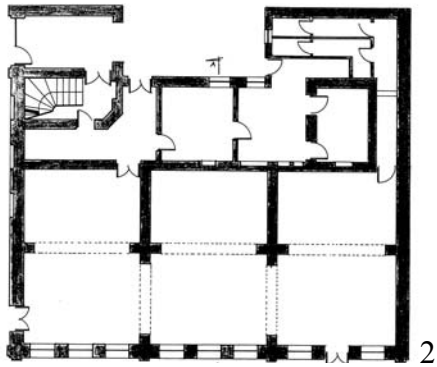
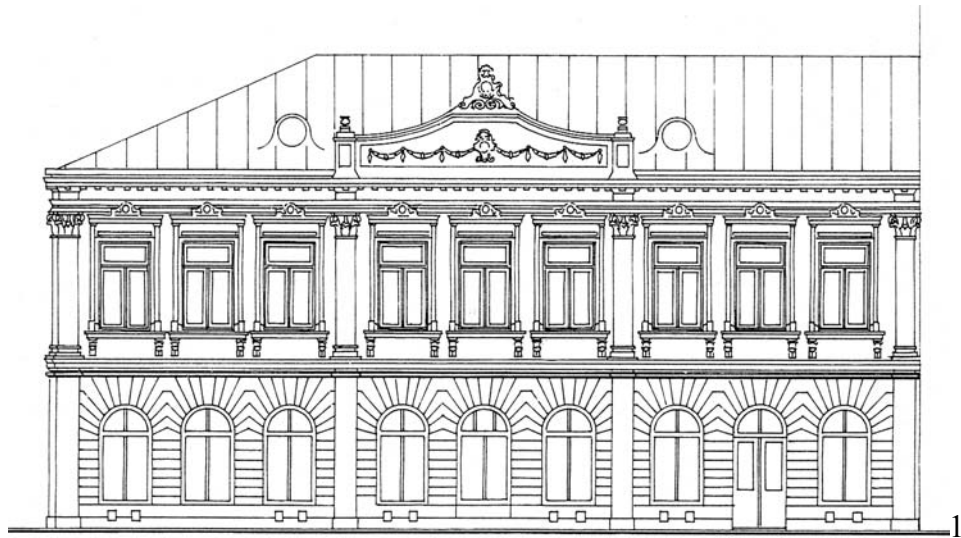
Vadul Schelei. Prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Str. Regală. Plan caracteristic arhitecturii comerciale.

Str. Regală. Casă de comerciant. Elevația fațadei principale.

Piața Traian. Casa arhitect Dimitrie Poenaru. 1 – fațada principală, elevație;
2 – plan parter; 3 – plan etaj.

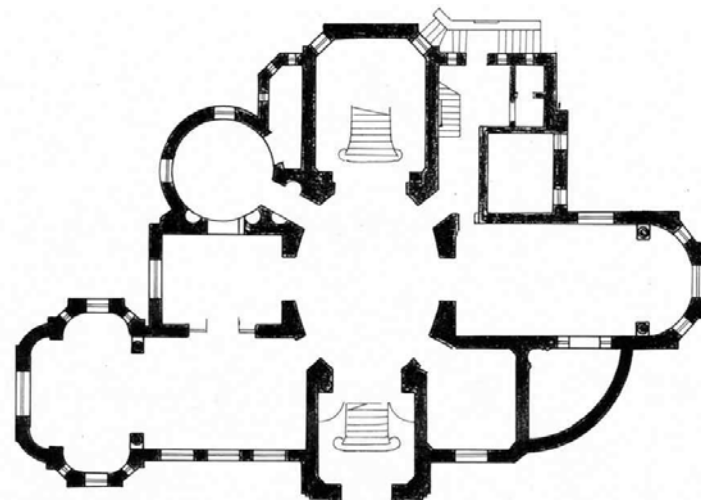
Str. Galați. Casa Badea G. Jipa. Carte poștală ilustrată, 1907.

Str. Grădinii Publice.
Casa Suliotis, 1892.

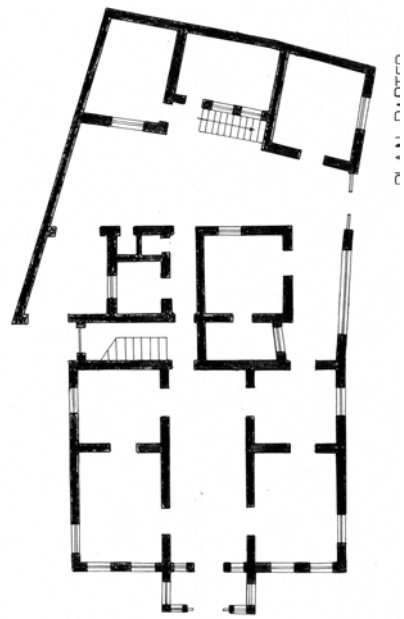
Str. Ana Aslan.
Casa George Vrăbiescu, 1891.

Str. Belvedere. Casa Mihail Embiricos, 1912.
Din anul 2001, Centrul Cultural Nicăpetre.

1

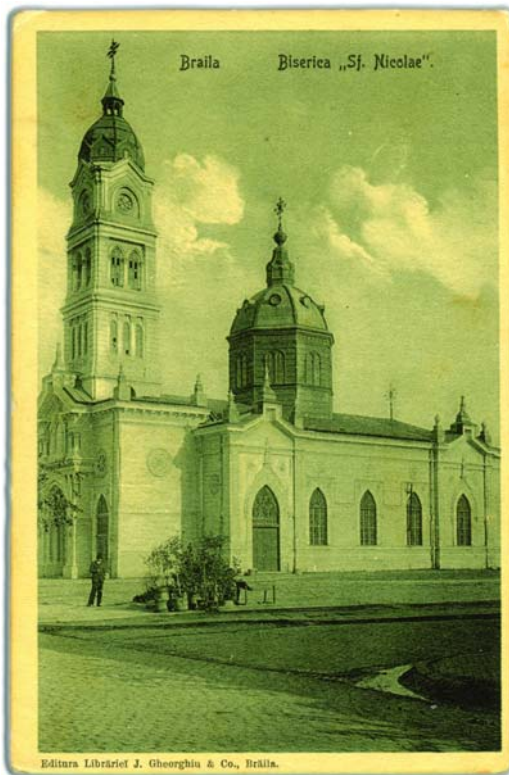

2

Str. Rosetti. Casa Andrei Manos, 1912. 1 - Detaliu fațadă; 2 – Plan parter.

Piața Traian. Biserica *Sfinții Arhangeli* și clopotnița construită în 1922.
Carte poștală ilustrată.

Str. Ana Aslan.
Biserica Sf. Ierarh Nicolae.
Carte poștală ilustrată, 1910.

Bulevardul Cuza.
Biserica
Adormirea Maicii Domnului.

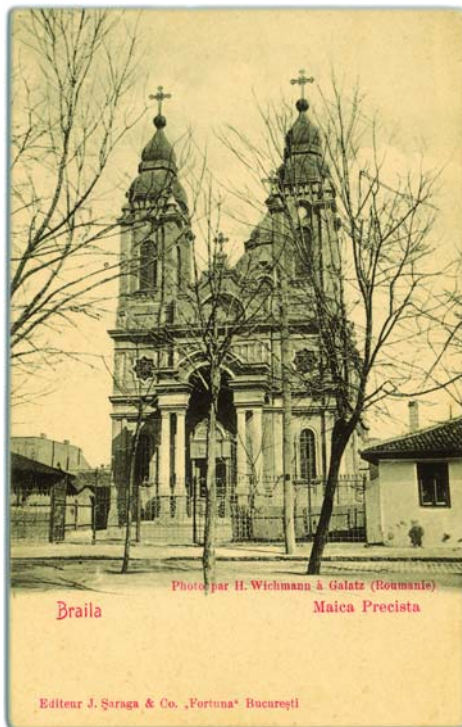
Bulevardul Independenței, colț cu Calea Călărașilor.
Biserica *Sf. Spiridon*. Imagine de pe coperta cărții
Rămășițele Proilaviei, de Pr. Ș. Sâmpetru (Brăila, 1996)

Calea Călărășilor.
Biserica greacă *Buna Vestire*.
Carte poștală ilustrată, 1910.

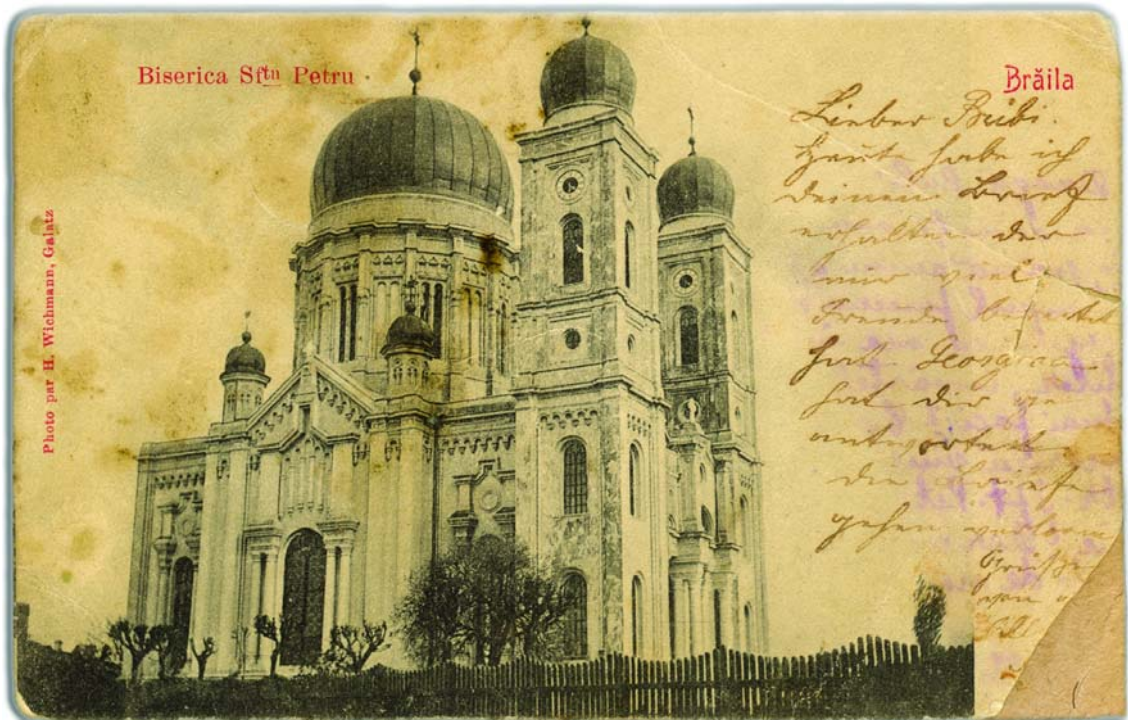
Str. Galați.
Biserica armeană *Sfânta Maria*.
Carte poștală ilustrată, 1935.

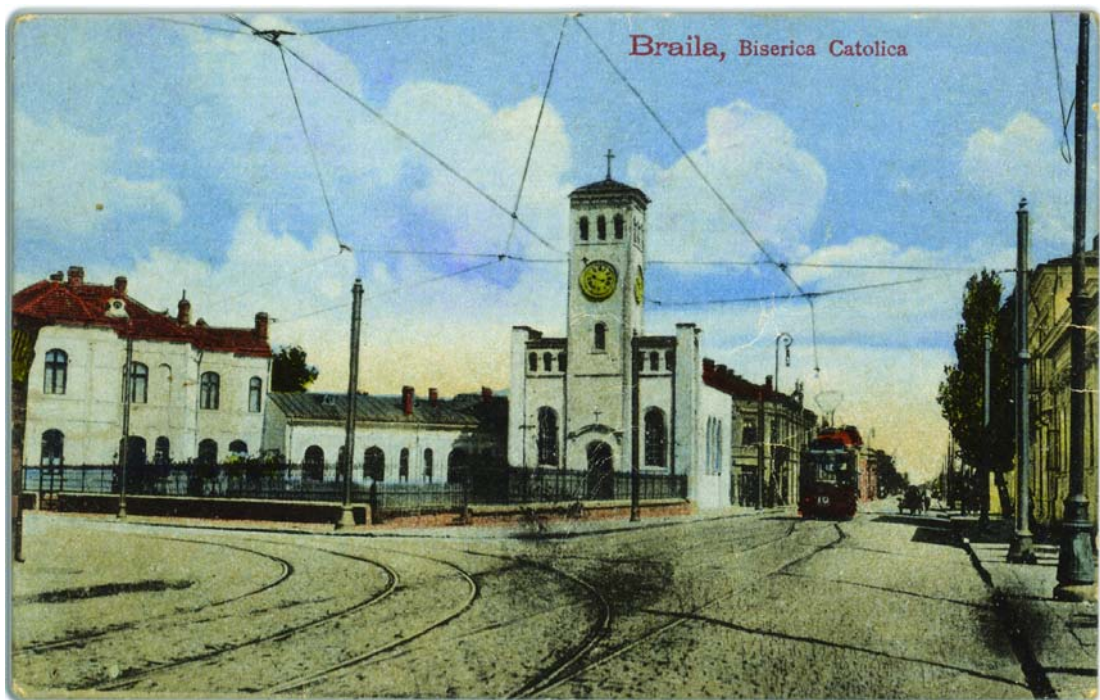
Bulevardul Cuza.
Biserica bulgară
Înălțarea Domnului.
Carte poștală ilustrată, 1905.

Str. Nicolae Grigorescu.
Biserica lipovenească *Acoperământul
Maicii Domnului*. Carte poștală
ilustrată, 1929.

Str. Petru Maior. Sfinții Apostoli Petru și Pavel și Sfânta Parascheva.
Carte poștală ilustrată, 1905.

Str. Galați. Biserica catolică Adormirea Maicii Domnului.
Carte poștală ilustrată, 1905.

Bulevardul Independenței.
Biserica calvină.

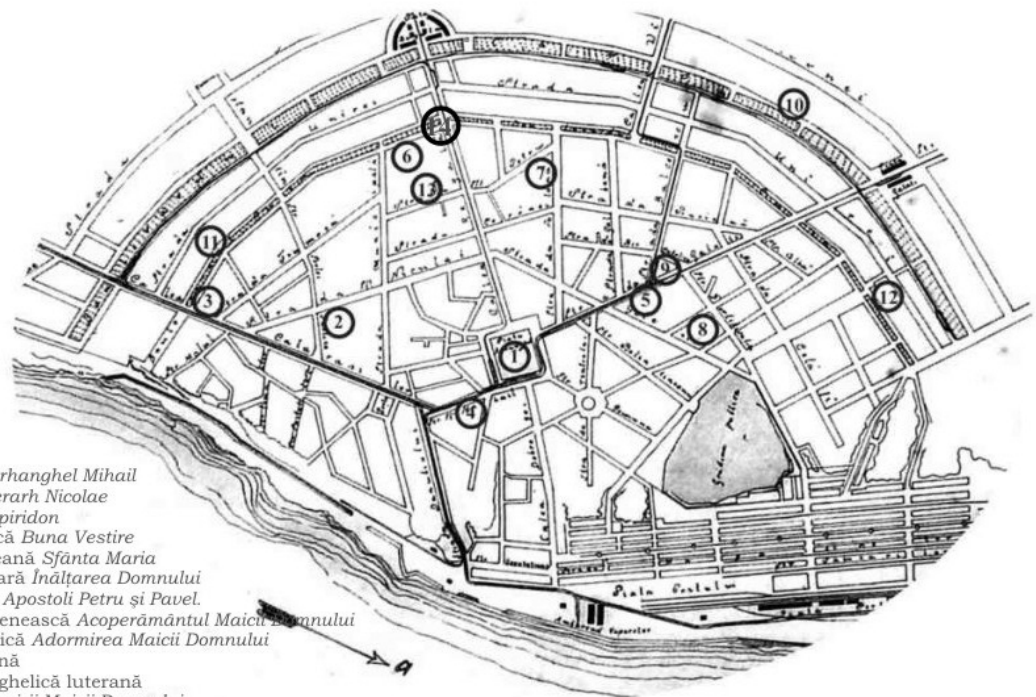
Bulevardul Cuza.
Biserica evanghelică luterană.

Str. Petru Maior. Templul Coral.

Str. Tâmplarilor. Sinagoga Schneidergesellen. (apud, Ion Ursulescu).

1. Biserica Sf. Arhanghel Mihail
2. Biserica Sf. Ierarh Nicolae
3. Biserica Sf. Spiridon
4. Biserica greacă Buna Vestire
5. Biserica armeană Sfânta Maria
6. Biserica bulgară Înălțarea Domnului
7. Biserica Sf-ții Apostoli Petru și Pavel.
8. Biserica lipovenească Acoperământul Maicii Domnului
9. Biserica catolică Adormirea Maicii Domnului
10. Biserica calvină
11. Biserica evanghelică luterană
12. Biserica Adormirii Maicii Domnului
13. Templul Coral
14. Sinagoga Schneidergesellen

Repartizarea bisericilor în centrul istoric al orașului. Situația din anul 1896.

Piața Hristo Botev. Hanul Ceacâru. Fotografii din 1957 (a fost demolat).

Bulevardul Independenței.
Hotelul St. Petersburg. Carte poștală ilustrată, 1900.

Bulevardul Independenței. Fostul local al Hotelului St. Petersburg.

Calea Călărașilor. Hotelul Victoria. Frontispiciul unei facturi eliberate de tipografia „Lucrătorii Asociați” în anul 1909.

Calea Călărașilor. Fostul local al Hotelului Victoria.
Fotografie din anul 2000.

Str. Galați. Fostul local al Hanului Malcoci. Fotografie din anul 2000.

Str. Mărășești. Hotel Dumitrescu. Carte poștală ilustrată, 1900.

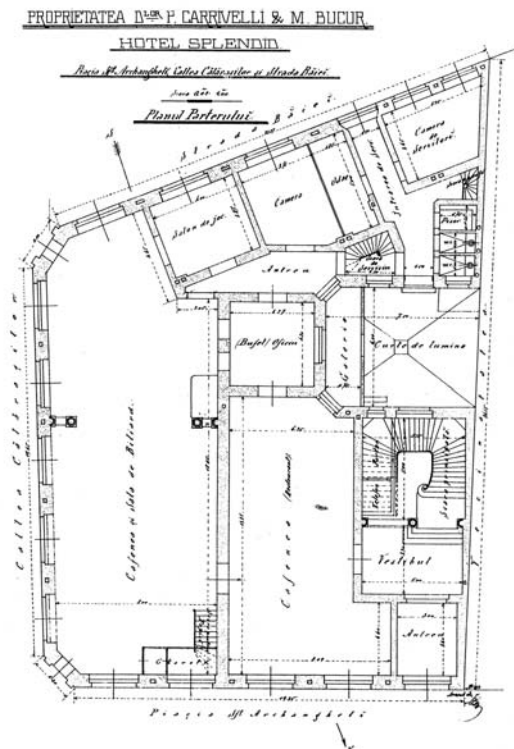
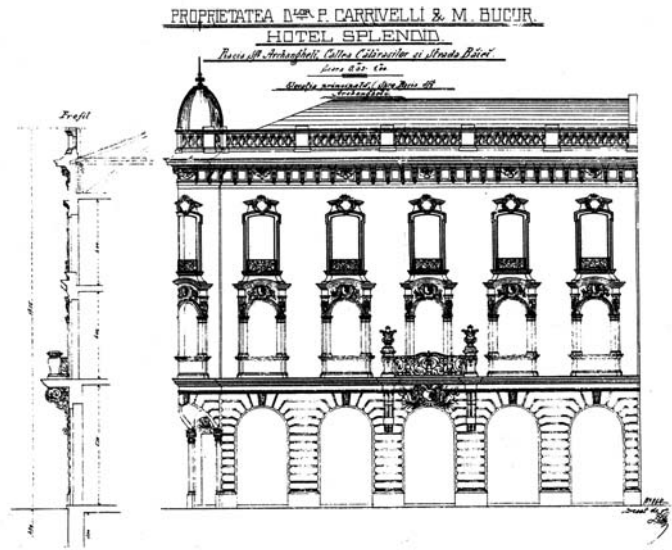
Str. Mărășești. Hotel Dumitrescu. Elevație fațadă, 1989.

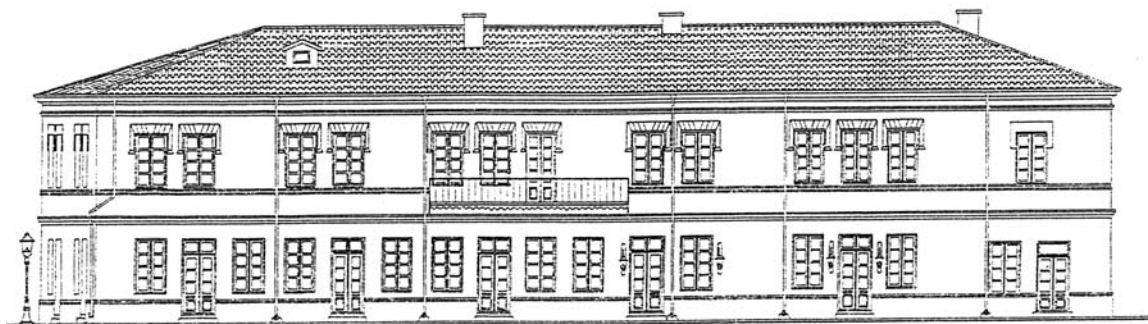
Piața Traian și Hotel Rally.
Carte poștală ilustrată, 1925.

Piața Traian colț cu Calea Călărașilor. Vechiul local al Hotelului Hugo.

Piața Traian colț cu Calea Călărașilor. Hotel Splendid. Plan și elevație, 1907.

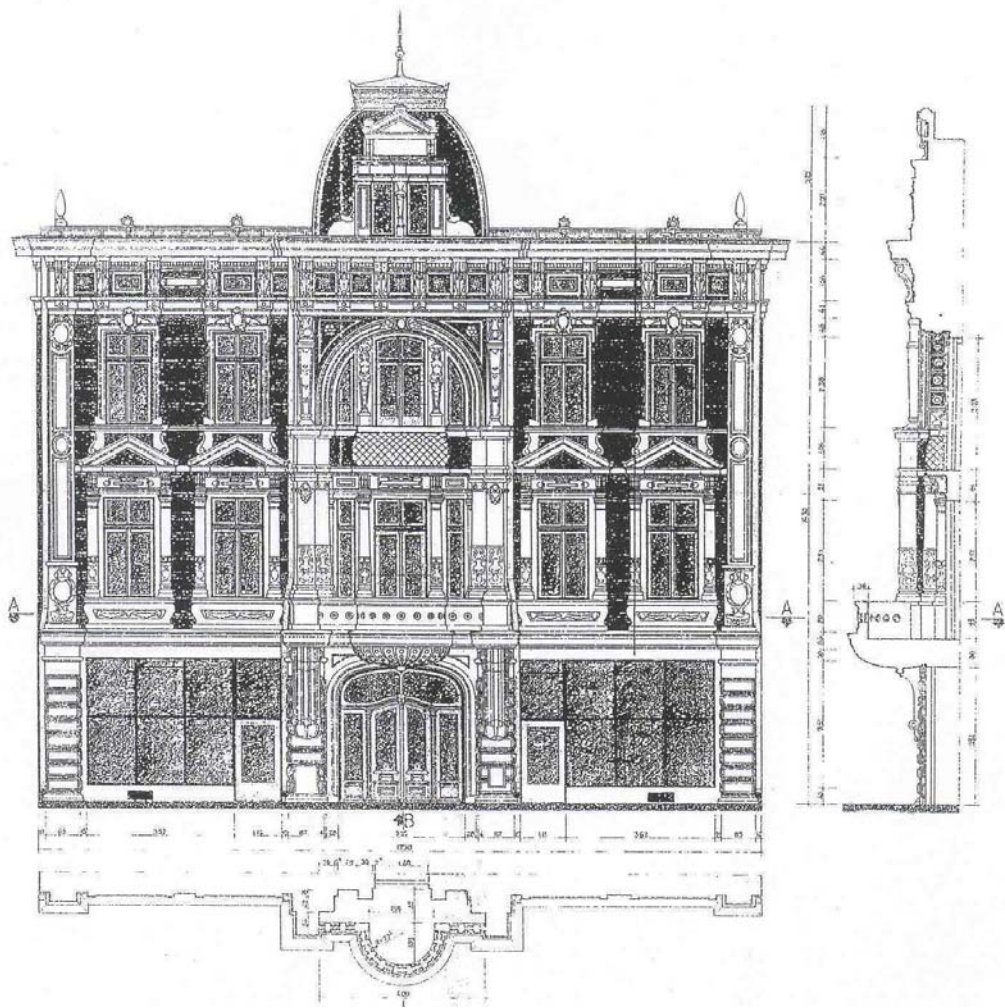
Piața Traian colț cu str. Galați. Cazinul Armelin. Reconstituire.

Piața Traian colț cu str. Galați.
Marele Hotel Francez. Carte poștală ilustrată, 1900.

Frontispiciul reclamă al firmei P. Carrivelli & M. Bucur.

Str. Mihai Eminescu (fostă Regală). Hotel Bristol. Elevația fațadei, 2000.

Str. Mihai Eminescu (fostă Regală). Localul fostului Hotel High-Life. Fotografie din anul 2000.

Str. Rubinilor. Fostul local al Pensionului de fete *Hrisant Horezeanu*

Str. Rubinilor. Fostul local al Școlii de băieți a Comunității Elene.

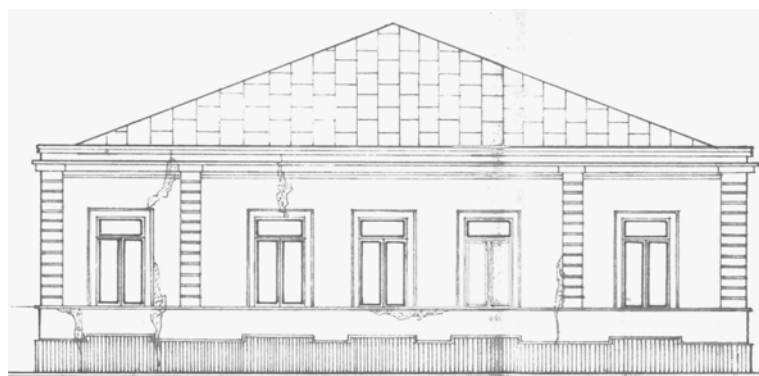
Bulevardul Cuza. Colegiul Național Nicolae Bălcescu.
Fostul local al Gimnaziului Real din Brăila

Calea Călărașilor colț cu str. Griviței.
Fostul local al Școlii primare nr. 6 de băieți.

Str. Ana Aslan. Fostul local al Școlii primare nr. 1 de băieți.

Bulevardul Panait Istrati colț cu Bulevardul Cuza. Fostul local al Școlii primare nr. 4 de băieți. Fațade: 1 – Bd. Cuza; 2 – Bd. Panait Istrati (apud, arhitect Radu Aurel).

Str. Galați. Fostul local al Școlii primare nr. 1 de fete.

Bulevardul Cuza. Școli ale comunității evreiești.
1 - Școala primară de fete *Zion-Clara Baroneasa de Hirsch*, apud Ion Ursulescu; 2 - Gimnaziul *H. L. și Netty Schäffer*.

Str. Radu Campiniu. Fostul local al Institutului *Sancta Maria* al călugărițelor romano-catolice. Carte poștală ilustrată, 1932.

1

2

3

4

5

Str. Danubiului colț cu Calea Călărașilor.

1. Casa Caravia, 1850.

2-5. Casa Caravia. Detalii - tavanul pictat al casei scării.

3

2

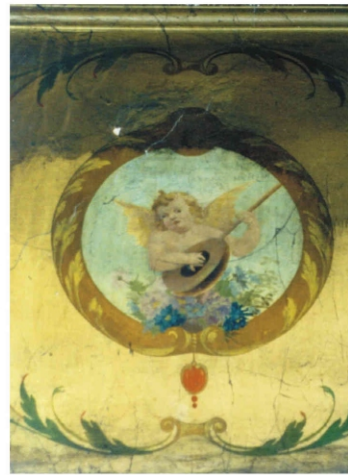

Str. Fortificației.

1

1. Casa Gusi, 1892.

2-3. Casa Gusi. Detalii - decorația pictată a antreului.

1

1. Casa Gusi. Detalii - decorația pictată a holului.

3

2

4

1

Str. Grădinii Publice.

1. Casa Verona, 1886.

2. Detaliu - figură alegorică.

3. Detalii - decorația pictată a tavanului din hol.

4. Mobilier de arhitectură.

2

1

Str. Radu Campiniu.

1. Casa Bancotescu, 1898.

2. Casa Bancotescu. Detalii - decorația holului: tavan, paviment, mobilier de arhitectură.

2

1

Piața Poligon colț cu str. Oituz.

1. Casa Carnavalli, 1898.

2. Casa Carnavalli. Detalii - decorația holului central: tavan, mobilier de arhitectură.

2

1

Bulevardul Cuza.

1. Casa Aloman, 1912.

2. Casa Aloman. Detalii - decorația holului central.

2

1

Str. Rosetti.

1. Casa Manos, 1912.

2. Casa Manos. Detalii - decorația tavanului din holul central.

**REPERE ARHITECTURALE
CU VALOARE AMBIENTALĂ DIN
ZONA URBANĂ EXTERIOARĂ
BULEVARDULUI INDEPENDENȚEI**

Strada Plevnei. Ansamblu de arhitectură de la începutul secolului XX.

Strada Plevnei. În prim plan, arhitectură de la sfârșitul secolului XIX.

Strada Plevnei. În prim plan, arhitectură de la sfârșitul secolului XIX.

Strada Plevnei. Repere arhitecturale din jurul anului 1900.

Strada Rahovei. Arhitectură din a doua jumătate a secolului XIX.

Strada Rahovei. Arhitectură din jurul anului 1900.

Strada Rahovei. Arhitectură din a prima jumătate a secolului XX.

Strada Ștefan cel Mare. Arhitectură de la sfârșitul secolului XIX.

Strada Ștefan cel Mare. Arhitectură din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (sus) și arhitectură de la sfârșitul secolului XIX (jos).

Strada Ștefan cel Mare. Arhitectură de la începutul secolului XX.

Strada Roșiorilor. Biserica Sf. Ilie, sfârșitul secolului XIX.

Cartier Nedelcu Chercea. Biserica Sf. Mina și Monumentul Eroilor, 1923.

Cartier Nedelcu Chercea. Biserica Sf. Filofteia.

Cartier Nedelcu Chercea. Detaliu urban.

Cartierul Radu Negru, spre Șoseaua de Centură.

Cartierul Pisc, Biserica lipovenească.

Cartierul Brăilița, Biserica Sf. Dumitru.

Bulevardul Dorobanților

Bulevardul Dorobanților

Bulevardul Dorobanților